

การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษา ชุมชนหลังวัดราชนัคนาคา

นางสาวเดือนเต็มดวง บุญคง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเคหศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-17-7022-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CONTINUED EXISTENCE OF THE RESIDENTIAL COMMUNITY IN KRUNG
RATTANAKHOSIN AREA : A CASE STUDY OF
LANG-WAT RATCHANADDA COMMUNITY

Miss Duantemduang Boonkong

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development Program in Housing

Department of Housing
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 2005
ISBN 974-17-7022-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

: กรณีศึกษา ชุมชนหลังวัดราชนัดดา

โดย

นางสาวเดือนเต็มดวง บุญคง

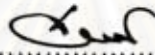
สาขาวิชา

เคหการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สถาปิตานนท์)

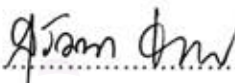
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ)

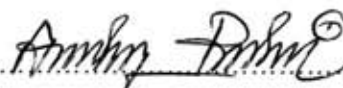
.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ยุวดี ศิริ)

.....กรรมการ
(นายเสกสรร เป้นไผ่)

เดือนเต็มดวง บุญคง : การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษา ชุมชนหลังวัดราชนัดดา. (THE CONTINUED EXISTENCE OF THE RESIDENTIAL COMMUNITY IN KRUNG RATTANAKHOSIN AREA : A CASE STUDY OF LANG-WAT RATCHANADDA COMMUNITY) อ.ที่ปรึกษา : อ.ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์, 168 หน้า. ISBN 974-17-7022-7

ชุมชนหลังวัดราชนัดดา เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจาก แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนินและพื้นที่บริเวณต่อเนื่อง การศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนและวิถีชีวิตของประชาชน จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอันจะนำไปสู่แนวทางอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมได้ โดยแบ่งการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนออกเป็น 2 ส่วนคือ ศึกษาจากการสำรวจสภาพปัจจุบันของชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรอบ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการค้นคว้าทางเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สร้างเป็นประวัติความเป็นมาของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ภาพของวิถีชีวิตในปัจจุบันที่ต่อเนื่องกันมาจากอดีตมีความชัดเจน และการศึกษาถึงแรงเกาะเกี่ยวในชุมชนซึ่งเป็นแรงดึงให้ประชากรยังคงอยู่ในชุมชนมาถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเพื่อนำตัวแปรที่พบทั้งในปัจจุบันและอดีตวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของแรงเกาะเกี่ยวที่มีอยู่ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัดดาเป็นผลอันเนื่องมาจาก ที่ตั้งของพื้นที่ที่ตั้งพร้อมทางด้านกายภาพ คือ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการเข้าถึงแหล่งงาน ในทุกช่วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และอายุการอยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีกลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปีถึง 1 ใน 4 ของกลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแปรที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับแรงเกาะเกี่ยวภายในอื่นๆ หลายตัวแปร โดยพบว่า ตัวแปรดังกล่าวจะปรากฏมากขึ้นกับกลุ่มที่อยู่มาดั่งนี้ 1) การครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ มีอยู่ร้อยละ 40 จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 2) ความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย พบว่ากลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี จะมีความผูกพันในที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือน 3) ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนพบมากที่สุดในกลุ่มที่อยู่อาศัยมานาน และจะลดลงเป็นลำดับในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยน้อยกว่า 4) การมีเครือญาติภายในชุมชน พบว่ามีอยู่ 7 กลุ่มเครือญาติที่มีอายุการอยู่อาศัยยาวนานกว่า 50 ปี และในบางกลุ่มมีอายุการอยู่อาศัยยาวนานกว่า 100 ปี 5) การไม่มีแผนจะย้ายที่อยู่อาศัย นอกจากนั้น การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งพบมากในกลุ่มที่อยู่อาศัยมานาน เป็นผู้ที่สามารถให้สัมภาษณ์แบบเล่าย้อนอดีตได้เป็นอย่างดี และนอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่มีส่วนทำให้สมาชิกในครอบครัวรุ่นต่อมาที่มีความรู้สึกผูกพันต่อที่อยู่อาศัยและชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงแรงเกาะเกี่ยวภายในชุมชนและศักยภาพของพื้นที่แล้วสามารถเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการให้ความสำคัญกับกลุ่มประชากรที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนมายาวนาน เพราะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในชุมชน ที่จะส่งผลต่อแรงเกาะเกี่ยวในด้านอื่นๆ อันจะทำให้เกิดการคงอยู่ของชุมชนซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางสังคมที่จะทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาโครงการต่างๆ ของรัฐมีคุณค่ามากขึ้น

ภาควิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่อผู้ผลิต.....เดือนเต็มดวง ทัศน
สาขาวิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....กุณฑลทิพย์
ปีการศึกษา.....2548.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4574130725 : MAJOR HOUSING

KEY WORD : RESIDENTIAL COMMUNITY / RATTANAKHOSIN AREA

DUANTEMDUANG BOONKONG : THE CONTINUED EXISTENCE OF THE RESIDENTIAL COMMUNITY IN KRUNG RATTANAKHOSIN AREA : A CASE STUDY OF LANG-WAT RATCHANADDA COMMUNITY. THESIS ADVISOR : KUNDOLDIBYA PANITCHPAKDI, Ph.D., 168 pp. ISBN 974-17-7022-7.

The Lang-Wat Ratchanada community is a community affected by both the Ratanakosin and the Rajadamnern Road and adjacent area development master plans. The study of the continued existence of this residential area can result in an insight into practical guidelines for conserving and developing this area. The study is divided into 2 parts. The first part involves the study of the present condition and the surroundings of the community. The obtained data are analyzed and compared with the literature review about the history of this community and with the data obtained from interviewing the sample population. After that, the settlement background of the community is constructed according to the results of the study, which reflects the existence of this community. The second part involves the study of the bonding which helps the community survive by interviewing community members. And then all of the past and present variables concerning this community are analyzed to find their relationship.

The findings reveal that the existence of this community is a result of its physical condition equipped with public facilities and utilities and its accessibility to places of employment. One out of four from the sample population has been living here for more than 50 years. This is one of the major variables indicating a strong relationship between community members. Other variables are 1) house ownership, 2) sense of attachment, 3) sense of belonging, 4) having relatives in the community and 5) no plan for moving out. As for variable 1, 40% of the population owns a house here. In terms of variable 2, those who have been living here for more than 50 years feel attached to this place. As for variable 3, the longer they live, the stronger the sense of belonging they have. In terms of variable 4, there are 7 groups of families who have been living in the area for more than 50 years while some have been residents in the area for more than 100 years. In addition, the interviewees who can provide a wealth of information about its background are the elderly who have been living here for a long time and they can create a sense of belonging towards community among their family members.

Concerning the community's bonds and its potential, community conservation and development can be carried out by stressing the importance of the long-time residents who can promote other aspects of community relationship, resulting in its survival. A community is considered a social asset. As a result, the survival of this community helps the government map out similar or better projects to conserve and develop other communities.

Department of.....Housing.....Student's signature...*Duanテムduang Boonkong*
 Field of study.....Housing.....Advisor's signature...*K. Panitchpakdi*
 Academic year.....2005.....Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยความช่วยเหลืออย่างยิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.กฤษณาทิพย์ พานิชภักดิ์ ซึ่งท่านได้สละเวลาอันมีค่าคอยให้คำปรึกษา และข้อคิดเห็นต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ และทุ่มเทตลอดการทำวิทยานิพนธ์มาด้วยดี ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดจนข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาเคหการทุกท่านที่ให้ความรู้ คำแนะนำในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาควิชาเคหการทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่ศึกษา รวมไปถึง พี่ๆ เพื่อนๆ ภาควิชาเคหการรุ่น 15 ทุกคนที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจในทุกๆ ด้าน

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ-คุณแม่ ญาติ พี่น้องที่ได้คอยดูแลเอาใจใส่ตลอดมา ตลอดจนคุณครู อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้เขียนทุกท่าน

ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ขอขอบพระคุณชาวชุมชนหลังวัดราชนันทดาที่ให้ความร่วมมือ ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
สารบัญภาพ.....	ฐ
สารบัญแผนที่.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการคงอยู่ของชุมชน.....	9
2.1.1 ความหมายของชุมชน.....	10
2.1.2 การคงอยู่ของชุมชน.....	11
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับที่ตั้งของถิ่นที่อยู่อาศัย.....	14
2.2.1 การกำหนดการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย.....	14
2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน.....	15
2.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกที่อยู่อาศัย.....	16
2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับแหล่งงาน.....	17
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับแรงต้านการย้ายที่อยู่อาศัย.....	18
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นนิยม และความเป็นสากลนิยม.....	18

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	21
2.5.1 การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง.....	21
2.5.2 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย.....	25
2.5.3 ความผูกพันต่อชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชีจังหวัดลพบุรี.....	28
2.6 บทความเกี่ยวกับชุมชนป้อมมหากาฬ "อดีต"ที่กำลังจะไร้อนาคต.....	29
2.7 แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์.....	35
2.8 กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	37
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	39
3.1 การศึกษาเบื้องต้นประกอบกับการทบทวนวรรณกรรม.....	39
3.1.1 การสำรวจเบื้องต้น.....	39
3.1.2 การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชน ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์.....	40
3.1.3 การทบทวนวรรณกรรมในเรื่ององค์ประกอบของเมือง.....	40
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	41
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	43
3.3.1 แบบสัมภาษณ์.....	43
3.3.2 แบบสำรวจ.....	43
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44
3.4.1 ข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	44
3.4.2 ศึกษาข้อมูลเอกสาร งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งชุมชนหลังวัดราชนัลดา.....	44
3.4.3 การการเข้าไปเก็บข้อมูลตามหลังคาเรือน.....	44
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	45

บทที่ 4 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	46
4.1 การเกิดชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	46
4.2 ความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	51
บทที่ 5 ชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาในปัจจุบัน	65
5.1 ผลการสำรวจ	65
5.1.1 สภาพแวดล้อมที่ตั้งชุมชน	65
5.1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน	66
5.2 ข้อมูลทั่วไป	72
5.2.1 ลักษณะครอบครัว	72
5.2.2 ลักษณะประชากร	72
5.2.3 ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	73
5.2.4 การถือครองที่อยู่อาศัย	74
5.3 เศรษฐกิจภายในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	76
5.3.1 อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง	76
5.3.2 แหล่งงาน	76
5.3.3 รายได้	79
5.3.4 ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย	80
5.4 ข้อมูลด้านสังคม	81
5.4.1 ความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย	81
5.4.2 ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน	81
5.4.3 เครือญาติภายในชุมชน	81
5.4.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	82
5.4.3 การรับรู้ข่าวสารภายในชุมชนและการร่วมกิจกรรมภายในชุมชน	82
5.5 ข้อมูลด้านการเดินทาง	85
5.5.1 แหล่งซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภค	86
5.5.2 แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภค	88
5.5.3 สถานศึกษา	90

5.5.4	วัด.....	92
5.5.5	สถานที่พักผ่อน.....	92
5.5.6	สถานพยาบาล.....	93
5.6	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยและการคงอยู่อาศัยภายในชุมชน.....	95
5.6.1	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยของประชากรปัจจุบัน.....	95
5.6.2	การคงอยู่อาศัยภายในชุมชน.....	97
บทที่ 6	การคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชัน์ดตา.....	103
6.1	ความเชื่อมโยงระหว่างอดีตถึงปัจจุบันด้านการคงอยู่ของชุมชน.....	103
6.1.1	ด้านกายภาพ.....	103
6.1.2	แรงเกาะเกี่ยวของชุมชนในอดีต.....	109
6.2	ความสัมพันธ์ของแรงเกาะเกี่ยวในปัจจุบัน.....	111
6.3	ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย.....	115
บทที่ 7	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	116
7.1	สรุปผลการวิจัย.....	116
7.2	อภิปรายผล.....	116
7.2.1	แรงเกาะเกี่ยวจากภายนอก หรือศักยภาพของที่ตั้งชุมชน.....	117
7.2.2	ความพอเพียงในการดำรงชีวิต.....	117
7.2.3	ทรัพยากรในชุมชน.....	117
7.2.4	ความผูกพันต่อที่อยู่อาศัยและชุมชน.....	117
7.2.5	การพึ่งพาอาศัยกัน.....	117
7.3	ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	117
	รายการอ้างอิง.....	119
	ภาคผนวก.....	123
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	168

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1	แรงเกาะเกี่ยวของชุมชน..... 38
3.1	การสุ่มตัวอย่าง..... 42
4.1	ประวัติความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาและปัจจัยสนับสนุน..... 64
5.1	จำนวนประชากรต่อหลังคาเรือน..... 72
5.2	อายุการอยู่อาศัยในชุมชน (นับตั้งแต่การเข้ามาอยู่ในรุ่นแรก)..... 73
5.3	การถือครองที่อยู่อาศัย..... 75
5.4	อาชีพของประชากรทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง..... 76
5.5	แหล่งงานและการเดินทาง..... 76
5.6	รายได้รวมต่อหลังคาเรือน..... 79
5.7	ราคาที่อยู่อาศัยของกลุ่มการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ..... 80
5.8	การรับทราบข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน..... 83
5.9	การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน..... 83
5.10	เหตุผลที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม..... 84
5.11	ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน..... 84
5.12	จำนวนบ้านที่มีรถยนต์ส่วนตัว..... 85
5.13	แหล่งซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภคและการเดินทาง..... 86
5.14	แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภค..... 88
5.15	สถานศึกษาและการเดินทาง..... 90
5.16	การเดินทางไปวัด..... 92
5.17	สถานพยาบาลและการเดินทาง..... 93
5.18	เหตุผลการเข้าอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาของกลุ่มตัวอย่าง..... 95
5.19	การวางแผนเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต..... 97
5.20	เหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างยังคงอยู่อาศัยอยู่ในชุมชน..... 97
5.21	การจัดกลุ่มประชากรเพื่อศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา..... 99

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

5.1	โครงสร้างอายุของกลุ่มตัวอย่าง.....	72
-----	------------------------------------	----

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 บ้านคุณพระศรีสาคร.....	57
4.2 ถนนภายในชุมชนที่เคยเป็นคลองมาก่อน.....	57
5.1 ริมถนนราชดำเนินกลาง.....	67
5.2 ซอยราชดำเนินกลาง.....	67
5.3 ถนนดินสอ (1).....	68
5.4 ถนนดินสอ (2).....	68
5.5 ริมคลองหลอดวัดเทพธิดา.....	68
5.6 ทางเข้าชุมชนจากถนนดินสอ(จุดที่ 1).....	68
5.7 ทางเข้าชุมชนจากซอยราชดำเนินกลาง(จุดที่ 2).....	68
5.8 ทางเข้าชุมชนจากซอยราชดำเนินกลาง(จุดที่ 3).....	68
5.9 ทางเข้าชุมชนจากซอยราชดำเนินกลาง ข้างวัดราชนัดดา.....	69
5.10 ภาพชุมชนหลังวัดราชนัดดามุมสูง.....	69
5.11 บ้านกลุ่มในรั้วล้อม(1).....	71
5.12 บ้านกลุ่มในรั้วล้อม(2).....	71
5.13 บ้านเดี่ยวที่มีรั้วล้อม.....	71
5.14 บ้านเดี่ยวสร้างเต็มพื้นที่.....	71
5.15 ตึกแถว 2 ชั้น.....	71
6.1 บ้านกลุ่มขุนนางในอดีต(1).....	108
6.2 บ้านกลุ่มขุนนางในอดีต(2).....	108
6.3 ตึกแถวริมถนนดินสอ.....	108
6.4 ตึกแถวติดหลังวัดราชนัดดา.....	108
6.5 บ้านริมคลองหลอด(1).....	109
6.5 บ้านริมคลองหลอด(2).....	109

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
1.1	แสดง 15 ชุมชนจดทะเบียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร..... 4
1.2	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3..... 5
1.3	แสดงที่ตั้งเขตพระนคร..... 6
1.4	แสดงที่ตั้งชุมชนในระดับเขต..... 7
1.5	แสดงที่ตั้งชุมชน..... 8
3.1	แสดงสัดส่วนกรรมสิทธิ์ที่ดินในชุมชน..... 42
4.1	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1..... 48
4.2	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3..... 50
4.3	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 4..... 52
4.4	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 5..... 53
4.5	แสดงชุมชนหลังวัดราชนัดดาในสมัยรัชกาลที่ 5..... 54
4.6	แสดงชุมชนหลังวัดราชนัดดาปี พ.ศ.2464..... 56
4.7	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 6..... 58
4.8	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 7-8..... 60
4.9	แสดงกรุงเทพมหานครโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 9..... 62
4.10	แสดงชุมชนหลังวัดราชนัดดาในปัจจุบัน..... 63
5.1	แสดงทางเข้าออกและทางสัญจรภายในชุมชน..... 67
5.2	แสดงลักษณะที่อยู่อาศัยภายในชุมชน..... 70
5.3	แสดงอายุอยู่อาศัยภายในชุมชน..... 74
5.4	แสดงลักษณะการถือครองที่อยู่อาศัย..... 75
5.5	แสดงแหล่งงานโดยรอบชุมชน..... 77
5.6	แสดงโครงสร้างแหล่งงาน..... 78
5.7	แสดงกลุ่มเครือข่าย..... 82
5.8	แสดงแหล่งซื้อของสดและอาหาร..... 87
5.9	แสดงแหล่งซื้อของเพื่อการบริโภค..... 89
5.10	แสดงสถานศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง..... 91
5.11	แสดงสถานพยาบาลที่ใช้บริการ..... 94

แผนที่	หน้า
6.1 แสดงความหนาแน่นของบ้านเรือนเปรียบเทียบกันในแต่ละช่วงเวลา	106
6.2 แสดงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ.....	107
6.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและ การครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ	111
6.4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย.....	112
6.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ..	113
6.6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและเครือข่ายที่พบในชุมชน	114

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เป็นจุดกำเนิดของกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม

ชุมชนเก่าแก่ที่อยู่ภายในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณเขตรอบนอกคูเมืองเดิมออกไป ซึ่งในปัจจุบันมีประชากรอาศัยหนาแน่นกว่าในอดีตเป็นอย่างมากเนื่องจากราคาที่ดินที่สูงมากขึ้นทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้คุ้มค่ามากขึ้น หลายพื้นที่จึงมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นย่านการค้า ชุมชนพักอาศัยที่คงอยู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงเป็นการคงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับอดีต มีชีวิตและการเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

ปัจจุบันรัฐมีนโยบายในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์โดยกำหนดแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และแผนผังแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนินและพื้นที่บริเวณต่อเนื่องขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนและวิถีชีวิตของประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยจึงมีความสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงแรงเกาเกี่ยวของของพื้นที่ที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน อันเป็นหลักฐานสำคัญทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

ในการคัดเลือกชุมชนขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ตั้งขอบเขตของการศึกษาจาก ชุมชนที่จดทะเบียนเป็นชุมชนกับสำนักงานเขตพระนคร พบว่ามี 15 ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

1. ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้
2. ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
3. ชุมชนตรอกบวรรังษี
4. ชุมชนมัสยิดบ้านตึกดิน
5. ชุมชนท่าวัง
6. ชุมชนท่าเตียน
7. ชุมชนหลังวัดราชนัดดา
8. ชุมชนวัดเทพธิดาราม

9. ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตี๊กดิน
10. ชุมชนกรมพระสมมตอมรินทร์
11. ชุมชนหลังโบสถ์พราหมณ์
12. ชุมชนแพรงภูธร
13. ชุมชนราชบพิธพัฒนา
14. ชุมชนตรอกเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร
15. ชุมชนสามยอด

จากการสำรวจลักษณะของอาคารในแต่ละชุมชนพบว่าบางชุมชนเป็นชุมชนพักอาศัย คือ มีลักษณะของอาคารเป็นบ้านพักอาศัย ตั้งอยู่ในซอยหรือด้านหลังตี๊กแถว ได้แก่ ชุมชนหลังวัดราชนัลดคา ชุมชนวัดเทพธิดาราม ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตี๊กดิน ชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนตรอกบวรรังษี ชุมชนมัสยิดบ้านตี๊กดิน และชุมชนท่าวัง บางชุมชนมีลักษณะของย่านการค้า คือ ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์และตี๊กแถวโดยชั้นล่างใช้ประกอบการค้า ส่วนชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ ชุมชนหลังโบสถ์พราหมณ์ ชุมชนราชบพิธ-พัฒนา ชุมชนแพรงภูธร ชุมชนสามยอด ชุมชนท่าเตียน และชุมชนตรอกเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร

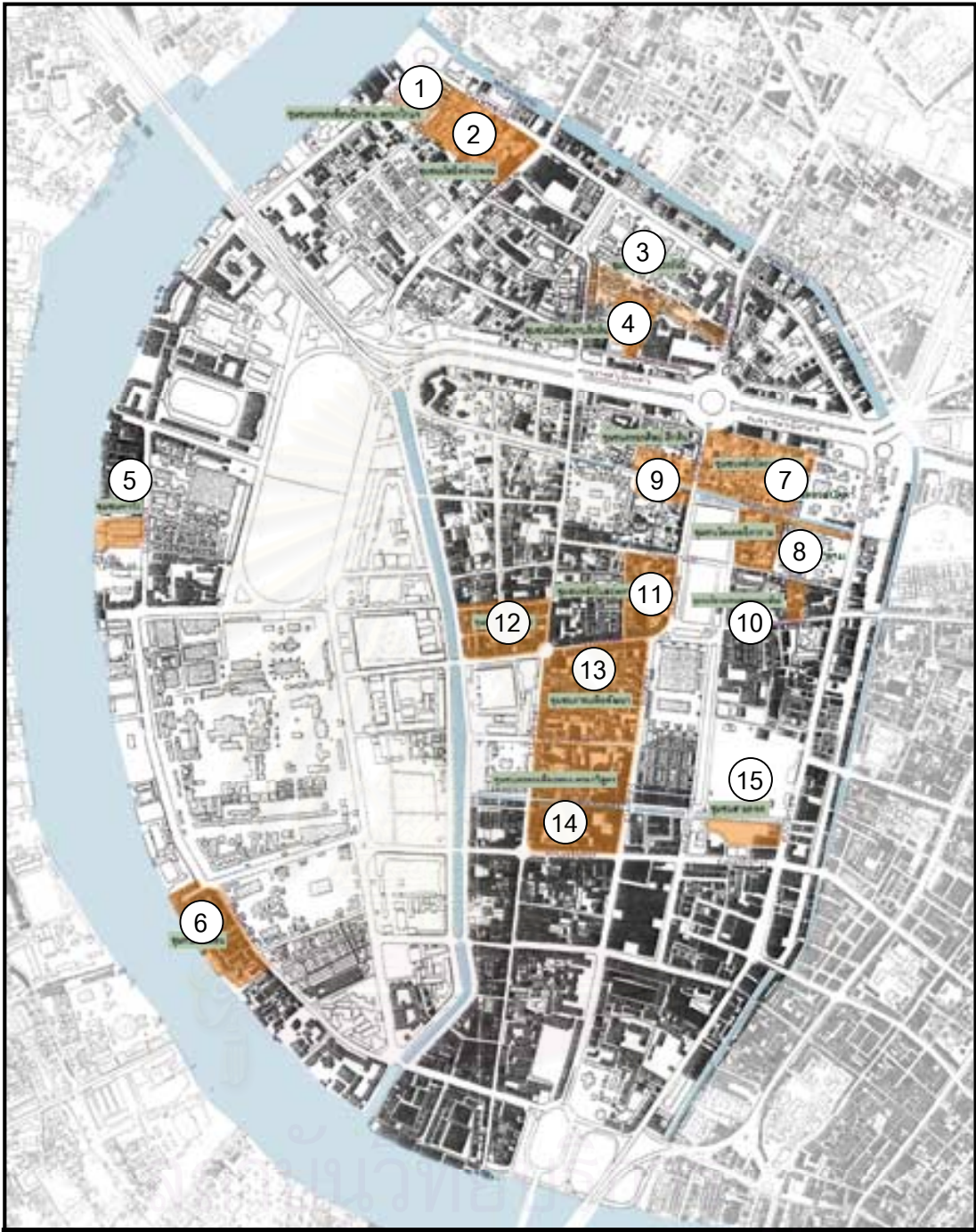
ในการเลือกชุมชนขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพื้นที่ที่กลางเมืองแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อมาประกอบกับการเลือกศึกษา โดยพื้นที่กลางเมืองดังกล่าวเกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างโบสถ์พราหมณ์เสาชิงช้า ในปีพ.ศ.2427 และวัดสุทัศนเทพวราราม (เดิมชื่อวัดมหาสุทธาวาส) โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นวัดกลางพระนครที่มีวิหารสูงใหญ่เท่าวัดพนัญเชิงที่กรุงเก่า การก่อสร้างได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2350 และดำเนินต่อเนื่องมาจนสำเร็จบริบูรณ์ในอีก 2 รัชสมัยต่อมา คือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากระยะเวลาการสร้างที่ยาวนานและต้องการแรงงานในการสร้างมาก เป็นเหตุให้เกิดชุมชนของแรงงานสร้างวัด ที่ข้างวัดสุทัศนเทพวราราม ประกอบกับมีชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมในบริเวณใกล้เคียงทำให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ ต่อเนื่องกันไปกับ ชุมชนริมประตูพระนคร (ประตูสำราญราษฎร์) วัดเทพธิดาราม วัดราชนัลดาวรวิหาร ตลอดจนชุมชนในและนอกกำแพงเมืองที่ต่อเนื่องไปถึงคลองมหานาค เกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในพื้นที่ซึ่งอยู่กลางเมืองในขณะนั้น ดังนั้นศูนย์กลางเมืองที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงมีพระราชดำริไว้ นั้น ได้ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง (แน่น้อย ศักดิ์ศรี, 2534 : 410)

ปัจจุบันมีชุมชนพักอาศัยในพื้นที่ประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมืองแห่งแรกนี้ 9 ชุมชน ประกอบด้วยชุมชนที่เป็นย่านการค้า มีลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวทั้งหมด 5 ชุมชน คือ ชุมชนหลังโบสถ์พราหมณ์ ชุมชนแพ่งภูธร ชุมชนราชบพิธพัฒนา ชุมชนตรอกเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร . และชุมชนสามยอด และชุมชนพักอาศัย 4 ชุมชน คือ ชุมชนหลังวัดราชนัดดา ชุมชนวัดเทพธิดาราม ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตี๊กดิน และชุมชนวัง-กรมพระสมมตอมรพันธ์ แต่เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์แล้วพบว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตี๊กดินและ ชุมชนวังกรม-พระสมมตอมรพันธ์ เนื่องจากในรัชสมัยนี้พื้นที่อันเป็นที่ตั้งของชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตี๊กดิน เป็นที่ตั้งของตี๊กดิน ซึ่งเป็นที่เก็บดินปืน ส่วนชุมชนวังกรมพระสมมตอมรพันธ์เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่โดยมีวังเจ้านายเป็นศูนย์กลางซึ่งวังกรมพระสมมตอมรพันธ์นั้น สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นจึงเหลือชุมชนพักอาศัยที่อยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์นี้ เพียง 2 ชุมชน คือ ชุมชนหลังวัดราชนัดดา และ ชุมชนวัดเทพธิดาราม ผู้วิจัยจึงเลือกชุมชนหลังวัดราชนัดดา เป็นกรณีศึกษา เนื่องจาก ชุมชนหลังวัดราชนัดดามีความหลากหลายในด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และมีจำนวนหลังคาเรือนมากกว่าชุมชนวัดเทพธิดาราม

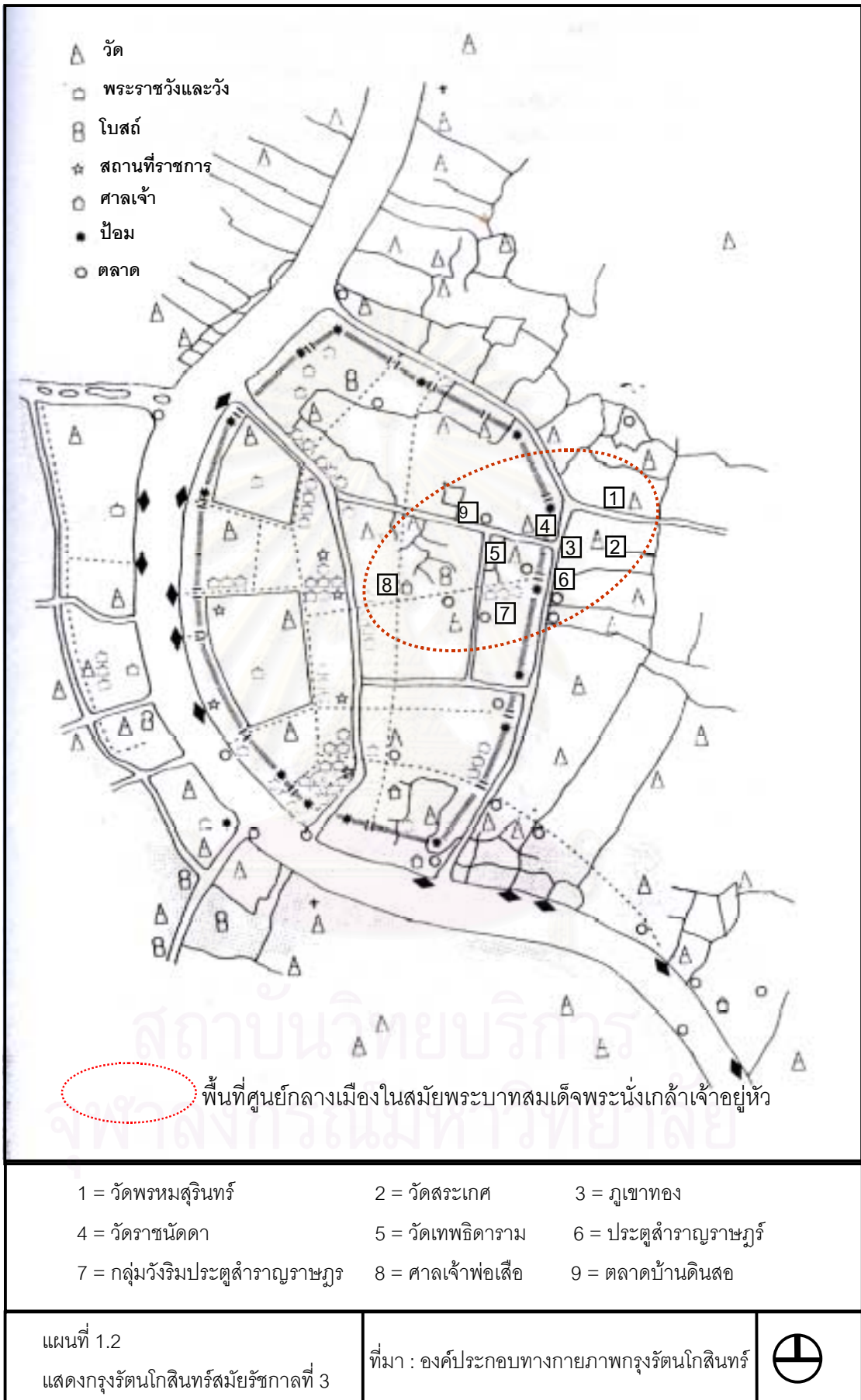
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 1.1 แสดง 15 ชุมชนจดทะเบียน
ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการ กรุงเทพมหานคร

พื้นที่ศูนย์กลางเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

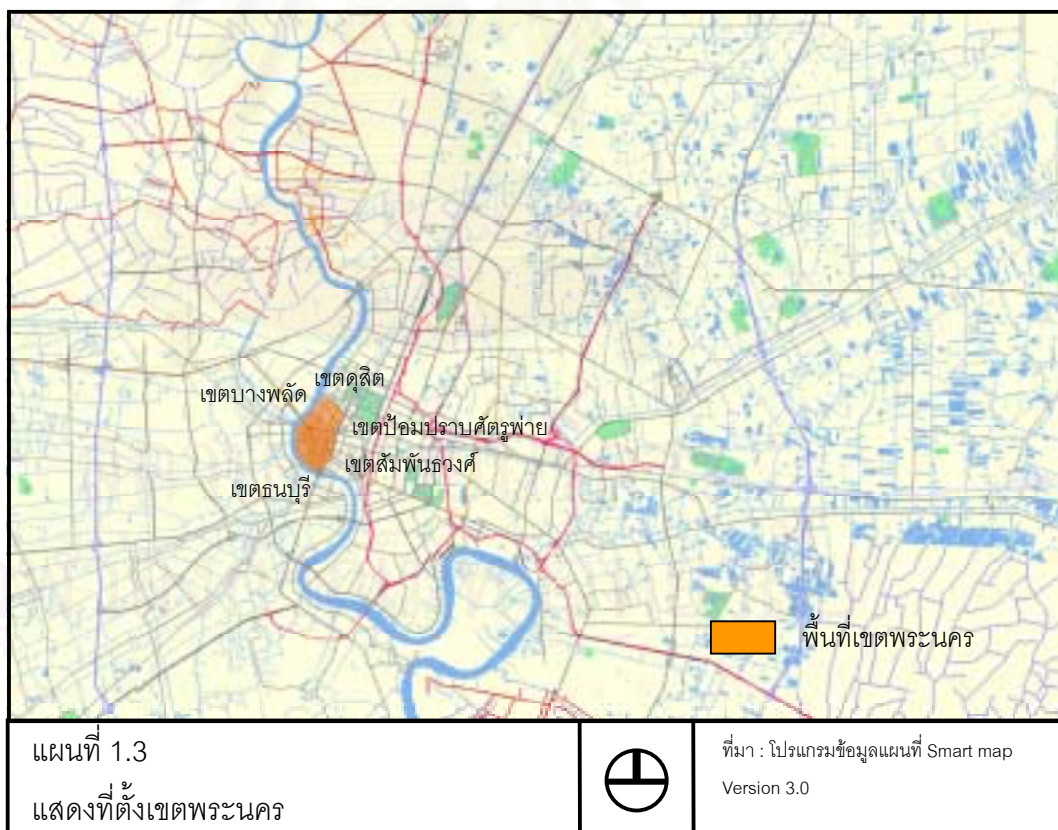
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาลักษณะการเกิด ประวัติความเป็นมา ของชุมชนหลังวัดราชนัลดา
- 2) เพื่อศึกษาสาเหตุในการเข้าอยู่ของประชากรในปัจจุบัน ลักษณะที่อยู่อาศัย และความสัมพันธภาพในชุมชน
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประชากรปัจจุบันกลุ่มต่าง ๆ ยังคงอยู่อาศัยในชุมชน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตในเชิงพื้นที่

ชุมชนหลังวัดราชนัลดา ตั้งอยู่ในแขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ 3 งาน ประกอบด้วยบ้าน 167 หลัง ที่ดินส่วนหนึ่งเป็นของวัดราชนัลดา อีกส่วนหนึ่งเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และอีกส่วนหนึ่งเป็นของเอกชน

มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ซอยราชดำเนินกลาง ซึ่งอยู่ด้านหลังตึกแถวริมถนนราชดำเนิน
กลาง

ทิศใต้ ติดกับ คลองหลอดวัดเทพธิดาราม

ทิศตะวันออก ติดกับ วัดราชนัลดารามวรวิหาร

ทิศตะวันตก ติดกับ ถนนดินสอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอบเขตในเชิงเนื้อหา

การศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยนี้ จะใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งอ้างอิงถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน จากนั้นจึงทำการศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรในปัจจุบันโดยยึดที่การเข้าอยู่อาศัยภายในชุมชนของแต่ละครัวเรือน และในการศึกษาถึงสภาพการอยู่อาศัยในปัจจุบันของชุมชน จะศึกษาถึง

- 1) ลักษณะที่อยู่อาศัย เช่น ขนาดที่ดิน ลักษณะอาคาร
- 2) ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย เช่น รายได้ครัวเรือน อาชีพ ขนาดครอบครัว ความสามารถในการจ่ายด้านที่อยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย และความมั่นคงในการอยู่อาศัย
- 3) ปัจจัยการคงอยู่อาศัยภายในชุมชนของประชากรปัจจุบัน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การเข้าใจถึงลักษณะและปัจจัยการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมได้

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยมุ่งสำรวจ ค้นคว้า แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการคงอยู่ของชุมชน

2.1.1 ความหมายของชุมชน

2.1.2 การคงอยู่ของชุมชน

2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการคงอยู่ของชุมชน

2.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชุมชน

2.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันต่อชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับที่ตั้งของถิ่นที่อยู่อาศัย

2.2.1 การกำหนดการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน

2.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกที่อยู่อาศัย

2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับแหล่งงาน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับแรงต้านการย้ายที่อยู่อาศัย

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นนิยม และความเป็นสากลนิยม (localism – cosmopolitanism)

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษา กลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง

2.5.2 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

2.5.3 ความผูกพันต่อชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชีจรรย์วัดลพบุรี

2.6 บทความเกี่ยวกับชุมชนป้อมมหากาฬ "อดีต"ที่กำลังจะไร้อนาคต

2.7 แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงเทพมหานคร

2.8 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการคงอยู่ของชุมชน

2.1.1 ความหมายของชุมชน

สำหรับความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า “ชุมชน” นั้น เป็นที่สนใจของนักวิชาการมาเป็นเวลานาน ทุกคนพยายามที่จะให้คำจำกัดความที่เหมาะสมและถูกต้องที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่มีการยอมรับว่าคำจำกัดความอันไหนเป็นที่ถูกต้องที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่มีการยอมรับว่า คำจำกัดความอันไหนเป็นที่ถูกต้องที่สุด บางครั้งผู้กำหนดความหมายขึ้นมา ก็พยายามอธิบายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตนมีอยู่ หรือหาเหตุผลมาประกอบให้เด่นชัดตามประสบการณ์ของตน ความหมายหรือคำจำกัดความของชุมชนนั้นเคลื่อนไหวได้อยู่เสมอเพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษคือสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้นคำจำกัดความของชุมชน จึงไม่สามารถจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ และเหมือนเดิมอยู่ตลอดเวลาได้ ซึ่งก็นับว่าเหมาะสมแล้ว (Brownell, 1950: 9) นักวิชาการจึงให้ความหมายของชุมชน (community) ตามทฤษฎีและการศึกษาของแต่ละท่าน

คำนิยามเกี่ยวกับชุมชนของสังคมตะวันตกในระยะแรกนั้นจะเป็นแนวคิดของทอนนี่ส์ (Warren and Lyon, 1983: 7-16) ที่พูดถึงชุมชนในแง่ที่เป็นสังคมขนาดเล็กเช่น เมืองเล็ก ๆ หรือหมู่บ้านที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น สมาชิกย่อมมีความเห็นอกเห็นใจที่ลึกซึ้งกว่าเพราะอาจมีสิ่งเฉพาะบางประการ ที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม และทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้านหรือชุมชนอื่น ๆ เช่น มีวัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือศาสนาอย่างเดียวกัน เป็นต้น

ในยุคต่อมา คำนิยามเกี่ยวกับชุมชนของสังคมตะวันตกเกือบทั้งหมด ก็ปรากฏเป็นรูปแบบของการจัดองค์กรทางสังคมที่มีการกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับดินแดนหรืออาณาเขตพื้นที่เอาไว้ ในขณะที่คำนิยามเกี่ยวกับชุมชนของสังคมตะวันตกอีกพวกหนึ่ง ได้กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนนั้น ไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับดินแดนหรืออาณาเขตอีกต่อไป เช่นเดียวกับ คลาฟ, สโตน และโยเอลส์ (Karp, Stone and Yoels, 1991: 63) ที่บอกว่าแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนจะถูกกำหนดโดย เครือข่ายของการ ปฏิสัมพันธ์ที่แสดงความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ ความสนใจ และกิจกรรมของคนในสังคม โดยไม่คำนึงถึงขอบเขตของพื้นที่

ส่วนคำว่า “ชุมชน” ในภาษาไทยนั้นเพิ่งมีการใช้กันอย่างแพร่หลายเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา เมื่อรัฐบาลมีการวางแผนพัฒนาชนบทอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว แล้วมีการจัดตั้งกรมพัฒนาชุมชนขึ้น (อคิน รัตพัฒน และคณะ, 2544: 50-53) ความหมายของคำว่า “ชุมชน” นั้นมีความหลากหลาย หลายรูปแบบ หลายลักษณะ หลายขนาด มีทั้งติดพื้นที่และไม่ติดพื้นที่ มีทั้งขนาดเล็กและความสัมพันธ์เหนียวแน่น จนกระทั่งถึงลักษณะที่ไม่จำเป็นต้องพบหน้ากันก็ได้

แต่ในการศึกษาการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ระบุความเป็นชุมชน โดยใช้ขอบเขตทางด้านพื้นที่ ในฐานะหน่วยปกครองพื้นฐานของรัฐ ซึ่งในที่นี้คือ ชุมชนจดทะเบียนในความรับผิดชอบของ สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ดังนั้นชุมชนในการศึกษาครั้งนี้จึงหมายถึง ชุมชนหลังวัดราชนันทดา ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกรณีศึกษา

2.1.2 การคงอยู่ของชุมชน

การคงอยู่ของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้ศึกษาไว้ไม่มากนัก จากการค้นคว้าพบว่าในงานวิจัยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะมีการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของชุมชน 3 คำคือ การคงอยู่ การดำรงอยู่ของชุมชน และความผูกพันต่อชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามทฤษฎีและการศึกษาของแต่ละท่าน ดังนี้

2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการคงอยู่ของชุมชน

พัทธา สายหู (2534 : 60 – 61) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนที่จะคงอยู่ได้ยาวนานและถาวรนั้นจะต้องมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

- 1) สมาชิกได้รับผลประโยชน์เพียงพอแก่การดำรงชีวิต
- 2) มีระบบความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันแบบระบบครอบครัวและเครือญาติ คือ ผูกพันกันไปตลอดชีวิตและมีการสืบทอดไปสู่ลูกหลานอีกด้วย
- 3) สมาชิกมีการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่าง ๆ และได้รับความช่วยเหลือเมื่อเกิดความต้องการทั้งความต้องการทางวัตถุ ความต้องการทางจิตใจ และเมื่อประสบความเดือดร้อนความทุกข์ยากต่าง ๆ
- 4) สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ไม่เกิดความขัดแย้งกันขึ้นอย่างรุนแรง
- 5) สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม
- 6) สมาชิกยึดถือค่านิยมหรือหลักการร่วมกันว่าชุมชนจะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่บุคคลและหมู่คณะเป็นสำคัญ

โดยสรุป ชุมชนที่มีกลไกในการตอบสนองความต้องการทางกาย ทางใจ และทางสังคมของบุคคลได้ตามความประสงค์ มีการควบคุมรักษาระเบียบ มีค่านิยมและหลักการที่ยึดเหนี่ยวกลุ่มให้ผูกพันมั่นคง ย่อมดำรงอยู่เป็นชุมชนเดียวกันได้ยาวนาน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540 : 19 – 27) กล่าวว่า การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องชุมชนหมู่บ้านเป็นการศึกษาโดยเน้นไปถึงหน่วยย่อยระดับ “บ้าน” ซึ่งเป็นฐานของวัฒนธรรมและของสังคม เมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันหมู่บ้านและชุมชนเกิดขึ้น ก็หมายความว่ามีการคงอยู่ของสถาบันนี้ มี

การคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน และการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้านจะทำให้เกิดข้อคิดบางประการเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาชนบท

การมีอยู่ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะชุมชนเป็นสถาบันชีวิตของชาวบ้านมาแต่ดั้งเดิม ถ้าไม่มีชุมชน ชาวบ้านก็ไร้ที่ดิน ไร้บ้าน ไร้ญาติ ไร้งาน ไม่มีชุมชนก็ไม่มีวัฒนธรรม ไร้ชีวิตสังคม

การคงอยู่ของชุมชนในประเทศไทยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) ความเกาะเกี่ยวภายในชุมชน
- 2) การคงอยู่ของทรัพยากรที่ค่อนข้างมีกินมีใช้เป็นเวลานานพอสมควร
- 3) รัฐศักดินา หรือรัฐเจ้าขุนมูลนายของไทย ไม่ได้เข้าไปจัดการในชุมชน รัฐไทยเพียงแต่

ถ่ายเททรัพยากรจากชุมชนแล้วออกมา ปล่อยให้ชุมชนคงอยู่ไว้เช่นเดิม

การคงอยู่ของชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับระยะเวลาที่ยาวนาน ถ้าไม่ได้ศึกษาเป็นประวัติศาสตร์เราอาจไม่เห็นความสำคัญของการคงอยู่และการพยายามคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์หมู่บ้านและวัฒนธรรมชุมชนในช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน การศึกษาโดยโยงกลับไปในอดีตที่ยาวๆ จะเห็นภาพที่ต่อเนื่อง และเห็นศักยภาพของหมู่บ้านได้ดีกว่าการศึกษาที่ตัดช่วงเวลานั้นๆ

การศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้านเป็นการศึกษาจากแง่มุมของความทรงจำร่วมกันของชาวบ้าน เป็นการตีความที่ร้อยกรองมาจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นประวัติศาสตร์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง เขาไม่เคยมีในสังคมไทย สาระของประวัติศาสตร์ใหม่นี้สอดคล้องกับความนึกคิดของชาวบ้านเกิดขึ้นโดยการร้อยกรองจากคำพูดคำกล่าวของคนในชุมชนนั่นเอง สิ่งนี้เกี่ยวพันโดยตรงกับการรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชน และการพัฒนาโดยเน้นศักยภาพของท้องถิ่น

2.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2533) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และพัฒนา ว่า ชุมชนที่จะดำรงอยู่ได้นั้นจะมีตัวบ่งชี้ (indicators) ดังนี้

- 1) จะต้องมีความแข็งแรงเกาะเกี่ยวภายในอยู่ หรือหากจะกล่าวเป็นคำศัพท์ทางสังคมวิทยาก็คือ จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลอยู่ ต้องมีทั้งทั้งในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและมีทั้งสถาบัน (institution) ที่คอยสร้างความสัมพันธ์นี้ให้เกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduction of social relationship) เช่น สถาบันหมู่บ้านนั้น หากพิจารณาในมิติด้านสังคมประการหนึ่ง สถาบันนี้จะเป็นตัวสร้างเงื่อนไขให้กับบุคคลกลุ่มหนึ่งได้มาสร้างความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือกัน เพราะความเป็นเครือญาติกันเป็นต้น

2) จะต้องมีสภาพเพียงพอในแง่ปัจจัยการดำรงชีวิต เช่น อย่างน้อยในพื้นที่ชุมชนนั้นก็ ต้องมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเพียงพอที่ชาวบ้านจะทำการผลิต หรือในชุมชนนั้นจะต้อง มีเงื่อนไขของการสร้างงาน การผลิต เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ไม่ต้องถูกบังคับให้ ต้องอพยพเคลื่อนย้ายออกไปจากชุมชน

3) ลักษณะการจัดการภายในชุมชน กระบวนการตัดสินใจ จะต้องมีความเป็นอิสระอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการและการตัดสินใจในมิติใดก็ตาม เช่น มิติเศรษฐกิจ การตัดสินใจว่าจะขาย ข้าวเมื่อใด สามารถทำได้อย่างอิสระ การจัดการกับทรัพยากร การจัดการกับความสัมพันธ์ทาง สังคม การจัดการกับความขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น

หรืออาจกล่าวโดยสรุปว่า การดำรงอยู่ของชุมชนนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบย่อย 3 ส่วน คือ จะต้องมิตัวบุคคล มีความสัมพันธ์ทางสังคม และมีสถาบันต่าง ๆ ของชุมชนที่ยังทำหน้าที่อยู่ ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันตลอดเวลา และการที่ชุมชนจะดำรงอยู่ได้ท่ามกลาง ความเปลี่ยนแปลงนี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นชุมชนที่ปิดตัวจากโลกภายนอก แต่สามารถจะเปิดตัว ติดต่อกับโลกภายนอกได้ สิ่งที่สำคัญก็คือ รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโลกภายนอกได้ สิ่งที่สำคัญก็คือ รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโลกภายนอกนั้น จะต้องเป็นไปอย่างเท่า เทียม เลือกรับ รู้เท่าทัน หรือเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกันและกัน

2.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันต่อชุมชน

บริยานุช (2539) ได้รวบรวมความหมายของความผูกพันต่อชุมชน โดยนักวิชาการต่าง ประเทศหลากหลายท่านดังนี้

เจฟฟรีส์ และคณะ (Jeffres, Dobos and Sweeney, 1987)นิยามความผูกพันต่อชุมชน ว่า เป็นการแสดงความพอใจและตั้งใจของบุคคลที่จะยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน

สตินเนอร์, ลูน และ ชุง (Stinner, Loon and Chung, 1990) ได้แบ่งความผูกพันต่อชุมชน ออกเป็น 3 มิติ คือ ความเกี่ยวข้อง ความเป็นมิตร และความรู้สึก

ความเกี่ยวข้อง (involvement) หมายถึง ขอบเขตและระดับของการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชน

ความเป็นมิตร (amity) หมายถึง ระดับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของคนในโครงสร้างความ สัมพันธ์ท้องถิ่น

ความรู้สึก (sentiment) หมายถึง ระดับความพึงพอใจต่อชุมชน โดยความรู้สึกนี้เป็น ความรู้สึกด้านอัตวิสัย (subjective) ของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสมาชิกแต่ละคนของชุมชนทั้งหมด และ ความรู้สึกของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสมาชิกแต่ละคนของชุมชนทั้งหมด และความรู้สึกของผู้อยู่อาศัยที่ มีต่อย่านที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเอง

วาสเซอร์แมน (Wasserman, 1982) แบ่งความผูกพันต่อชุมชนออกเป็น 2 มิติ คือ ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (community solidasity) และความพึงพอใจต่อชุมชน (community satisfaction)

ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (community solidasity) หมายถึง ทัศนคติและความรู้สึกของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อคนในชุมชน

ความพึงพอใจต่อชุมชน (community satisfaction) หมายถึง ทัศนคติและความรู้สึกของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อย่านที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเอง

ปรียานุช วิริยะราชวัลลภ (2539: 9) ได้สรุปนิยามความหมายของความผูกพันต่อชุมชนว่า หมายถึง การที่บุคคลมีทัศนคติ และความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ หรือเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านที่ตนอาศัยตั้งขึ้น และมีความจงรักภักดีต่อชุมชน โดยไม่คิดจะละทิ้งชุมชนไป

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับที่ตั้งของถิ่นที่อยู่อาศัย

2.2.1 การกำหนดการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

แนวคิดในการกำหนดการใช้ที่ดิน คือการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เพื่อให้ประชากรในถิ่นนั้น ๆ ได้รับผลอย่างแน่นอนอน ในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และมาตรฐานการครองชีพอย่างสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Wingo, 1969)

หลักเกณฑ์ในการกำหนดที่ตั้งการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยมีดังนี้

1) สามารถตั้งอยู่ในลักษณะภูมิประเทศได้หลายแบบ มีระดับความสูงต่ำพอควร ความลาดชันปกติจะต่ำกว่า 15% ควรอยู่บนที่ดอน เป็นบริเวณที่มีความปลอดภัยสูงจากน้ำท่วม ไฟไหม้ หรือห่างจากบริเวณที่คาดว่าเครื่องบินจะตก ลักษณะดินเหมาะสมในการก่อสร้างและทำการระบายน้ำทิ้งได้ดี รวมทั้งอยู่ในบริเวณที่มีภูมิทัศน์ที่ดี มีความงดงามตามธรรมชาติ

2) การคมนาคมสะดวกมีระบบขนส่งมวลชน อยู่ใกล้ถนนที่เชื่อมโยงสู่แหล่งงาน สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและย่านการค้าโดยตรง แต่ไม่ควรอยู่ใกล้กับถนนสายหลักหรือถนนสายสำคัญของเมืองมากเกินไป เนื่องจากอาจถูกรบกวนและได้รับอันตรายจากมลภาวะทางเสียง ครัน กลิ่น และฝุ่นละออง โดยเฉพาะต้องอยู่ห่างจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือย่านที่ตั้งอุตสาหกรรม

3) อยู่ในบริเวณที่มีระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการค่อนข้างพร้อม หรือเอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงของระบบดังกล่าว อันเป็นระบบบริการเพื่อสาธารณะ และระบบอุปกรณ์การใช้สอยเพื่อชุมชน อันได้แก่ การไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การระบายน้ำ การกำจัดขยะ โรงเรียน สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ ศาลาประชาคม เป็นต้น

4) หากมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ บริเวณนั้นต้องสามารถเลือกความหนาแน่นได้ในระดับที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ข้างเคียงได้อย่างเหมาะสม

2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐาน หมายถึง การบุกเบิกและเข้าอยู่อาศัยครอบครองพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของโลกที่ไม่มีผู้ใดอาศัยมาก่อน รูปแบบและขนาดของแหล่งตั้งถิ่นฐานมีความซับซ้อนแตกต่างกันไป ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างโดดเดี่ยวครอบครัวเดียว ไปจนถึงรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้านใหญ่น้อย เป็นเมืองหรือนครและมหานคร เป็นต้น หน่วยของการตั้งถิ่นฐานจึงเป็นการแสดงออกซึ่งการจัดการพื้นที่ของมนุษย์ในรูปของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง และการใช้ที่ดิน ตลอดจนจนถึงผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อม (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536: 1)

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนนโยบายทางการเมืองของรัฐ (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536: 165 - 167)

1) ระบบเศรษฐกิจและสังคม จัดเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อการตั้งถิ่นฐานได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วและผ่านระยะการตั้งตัวไปได้แล้ว หลังจากนั้นความแตกต่างในเรื่องการขยายตัวและความมั่นคงของแหล่งตั้งถิ่นฐานจะขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นนั่นเอง

2) การถือครองที่ดิน ตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวไทยสามารถบุกเบิกพื้นที่ซึ่งเป็นของรัฐ ทำการเพาะปลูกเพื่อเลี้ยงครอบครัวได้ การถือครองที่ดินสมัยก่อนจึงไม่ใช่ปัญหา แต่ปัจจุบันพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ต่อการเกษตรหมดไปแล้ว เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การบุกเบิกที่เพาะปลูกใหม่จะติดขัดด้วยการตั้งถิ่นฐานใหม่ และในที่สุดก็กลายเป็นหมู่บ้านถาวรที่มีการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย

3) วิวัฒนาการทางการขนส่ง การสร้างทางคมนาคมต่าง ๆ ได้มีอิทธิพลต่อรูปแบบการกระจายของแหล่งตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านเป็นจำนวนมากได้เกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคม เท่ากับเป็นการกระจายความหนาแน่นของหมู่บ้านไปสู่ที่บุกเบิกใหม่ แหล่งชุมชนเหล่านี้จะมีบทบาทและหน้าที่เป็นแหล่งบริการ ศูนย์กลางการค้า และอาชีพอื่น ๆ ดังนั้น การตัดเส้นทางคมนาคมใหม่จึงเท่ากับเป็นการบุกเบิกที่ทำกิน ความสะดวกในการคมนาคมและมีอิทธิพลต่อการกระจายขอบเขตของการตั้งถิ่นฐานออกไปด้วย

4) นโยบายทางการเมืองของรัฐ ปัจจัยทางการเมือง หมายถึง อิทธิพลต่าง ๆ อันเกิดจากนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาล และมีผลโดยตรงต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐาน บาร์บารา วอร์ด ผู้เชี่ยวชาญทางการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานมนุษย์จะปราศจากวัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่ได้ ในเมื่อความสะดอกสบายของประชาชน

ความปลอดภัย และเรื่องวัฒนธรรมก็ดี ต่างผูกพันอย่างใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมในแหล่งตั้งถิ่นฐาน

2.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกที่อยู่อาศัย

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย ได้แก่

1) รายได้ กล่าวคือ รายได้ ความพอใจและการเลือกที่อยู่อาศัยจะมีความสัมพันธ์กันยิ่งขึ้น เมื่อรายได้ของผู้อยู่อาศัยมากขึ้นเท่าใด โอกาสของการเลือกชนิดของบ้าน ที่ตั้งและความพอใจในสิ่งที่ชอบก็จะได้รับการตอบสนองมากขึ้นเท่านั้น

2) การเข้าถึงแหล่งงาน อาจจะมีอิทธิพลต่อการกระจายตัวของประชากรมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ครอบครัวจะต้องพิจารณาระหว่างความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งงานของหัวหน้าครอบครัว ความเป็นไปได้หลาย ๆ ด้าน ที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากบ้านไปที่ทำงาน ราคาที่ดินที่เหมาะสม ความต้องการด้านอื่น ๆ ในการติดต่อกับเมืองและสิ่งพอใจต่าง ๆ

3) สภาพครอบครัว การที่มีเด็กในครอบครัวมีผลสะท้อนต่อการใช้พื้นที่ของครอบครัว ยิ่งมีเด็กมากยิ่งเป็นเครื่องกระตุ้นให้ต้องการบ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ นอกจากนี้บริเวณที่มีโรงเรียนที่มีมาตรฐานด้านการศึกษาที่ดีตั้งอยู่ จะเป็นบริเวณที่ได้รับความสนใจในการเลือกเป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น ส่วนครอบครัวที่ไม่มีเด็กมักชอบความสะดวกสบายในการเข้าถึงสิ่งซึ่งนำพอใจของเมืองและพอใจที่จะมีบ้านพื้นที่เล็กกว่า ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง

4) ปัจจัยอื่น ๆ รายได้ และการเข้าถึงแหล่งงานไม่ใช่ปัจจัยเดียวเท่านั้นที่จำกัดขอบเขตแน่นอนว่า ผู้อยู่อาศัยจะอยู่ในบริเวณพักอาศัยใดโดยเฉพาะ การแบ่งแยกผิว เชื้อชาติ และชนชั้น ก็มีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัยเช่นกัน (Lean & Goodall, 1966)

William Alonso (1975) กล่าวว่า การเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับราคาที่ดิน กล่าวคือ บริเวณใจกลางเมืองราคาที่ดินจะสูงกว่าบริเวณอื่น ๆ ดังนั้นการสร้างที่อยู่อาศัยในเมืองจำเป็นต้องลงทุนสูง ในขณะที่เดียวกันราคาที่ดินจะค่อย ๆ ลดลงตามระยะทางที่ห่างออกไปจากตัวเมือง ทำให้การลงทุนด้านที่อยู่อาศัยลดลงด้วย แต่ราคาที่ดินยังแปรผันกับค่าขนส่ง คือ ระยะทางไกล ราคาที่ดินถูกลงก็จริง แต่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้น ดังนั้นผู้มีรายได้สูงย่อมมีโอกาสเลือกอยู่นอกเมือง ขณะที่ผู้มีรายได้ต่ำต้องอาศัยอย่างแออัดในเมือง

กล่าวโดยสรุปว่า การเลือกที่บริเวณอยู่อาศัยควรพิจารณาปัจจัย 3 ประการ คือ

1) ราคาของที่อยู่อาศัย ซึ่งสัมพันธ์กับรายได้และความสามารถในการจ่ายสำหรับผู้อยู่อาศัยนั้น

2) รูปแบบของที่อยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้อยู่อาศัย จะสัมพันธ์กับขนาด

ครอบครัว และสถานภาพสมรส

3) ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และระยะทางระหว่างที่อยู่อาศัยกับที่ทำงาน

Jay Siegel ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัยว่ามีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ

- 1) ความสะดวกในการเข้าถึง
- 2) คุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ลักษณะทางสังคมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริการสาธารณะสำหรับชุมชน ความพึงพอใจที่ได้รับจากทำเลที่ตั้ง เป็นต้น
- 3) ลักษณะที่ดินที่ใช้ในการปลูกบ้านและทำเลที่ตั้ง (Hirsch, 1973)

2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับแหล่งงาน

ทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัยและแหล่งงานมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการเคลื่อนที่ไปมาระหว่างบ้านและที่ทำงานเป็นประจำในปริมาณที่สูง มีนักวิชาการหลายท่านเห็นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ดังกล่าว และได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับแหล่งงาน เช่น

Lean และ Goodall (1966) กล่าวถึงความแตกต่างในการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยกับผู้มีรายได้สูงกว่า ผู้มีรายได้น้อยจะพยายามมีที่อยู่อาศัยใกล้กับที่ทำงาน เพราะจะประหยัดค่าเดินทาง โดยอาจเสียค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าเช่าบ้าน ส่วนผู้มีรายได้สูงจะสามารถเลือกที่อยู่อาศัยได้หลายประเภท โดยไม่ต้องสนใจว่า ที่อยู่อาศัยและที่ทำงานต้องมีความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะผู้มีรายได้สูงจะสามารถเดินทางได้รวดเร็ว โดยใช้เวลาเท่ากับผู้มีรายได้น้อยที่อยู่ใกล้แหล่งงาน

Wingo (1969) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยและแหล่งงาน โดยให้ความสำคัญเรื่องการเดินทางไปทำงานมากที่สุด และสรุปผลการศึกษาไว้ว่า เมื่อมีการย้ายที่อยู่อาศัยเข้าใกล้แหล่งงานมากขึ้น ราคาที่ดินของที่อยู่อาศัยก็จะยิ่งสูงขึ้นขณะที่ค่าใช้จ่ายในการเดินทางลดลง และพบว่ามีการเวียนยังคงย้ายที่อยู่อาศัยเข้าใกล้แหล่งงานเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบทำเลที่ตั้งที่พอใจ ซึ่งเงินที่เกิดจากการประหยัดค่าใช้จ่ายจากการเดินทางที่ลดลง จะไปทดแทนในส่วนของราคาที่ดินของที่อยู่อาศัยที่เพิ่มขึ้น

จากผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปได้ว่า ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยจะพยายามเลือกที่อยู่อาศัยที่ใกล้กับแหล่งงานโดยไม่สนใจว่าแหล่งงานอยู่ที่ใด เพื่อเป็นการ

ประหยัดค่าใช้จ่าย ในการเดินทาง ซึ่งค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ลดลงนี้ จะถูกนำไปทดแทนใน ส่วนของค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยที่เพิ่มขึ้น

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับแรงต้านการย้ายที่อยู่อาศัย

ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย เกิดจากความไม่พอใจต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในที่อยู่เดิม เช่นลักษณะที่อยู่อาศัย งานที่ทำ เพื่อนบ้าน ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่น ๆ แต่บางครั้งคนเราก็ไม่อาจย้ายที่อยู่อาศัยได้ เพราะยังมีแรงต้านทานการย้ายที่อยู่อาศัยเกิดขึ้น แรงดังกล่าวอาจจะ ระวังการคิดหาที่อยู่ใหม่ก็เป็นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องการทุนในการย้ายที่อยู่สูง เมื่อคิด เทียบกับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง กับแรงต้านนี้

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2527) ได้กล่าวถึง แรงต้านการย้ายที่อยู่อาศัยที่อาจทำให้ต้องล้มเลิกการย้ายที่อยู่อาศัยของคนเราได้ดังนี้

1) ลักษณะการถือครอง ไม่ว่าจะพิจารณาในด้านเศรษฐกิจ จิตวิทยา หรือทางกายภาพ ก็ตามที่ โดยทั่วไปผู้เป็นเจ้าของบ้านไม่ค่อยคิดจะย้ายบ่อยเหมือนผู้ที่เช่าอยู่ ถ้าไม่ต้อคำนึงถึง อายุและรายได้ ผู้เช่ามีแนวโน้มที่จะย้ายที่อยู่มากกว่าผู้เป็นเจ้าของบ้านเอง

2) ระยะเวลาในการอยู่อาศัย การอาศัยอยู่ในที่หนึ่งนาน ๆ จะช่วยลดความเป็นไปได้ในการย้ายให้น้อยลง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกิดนิสัยความเคยชินกับที่อยู่เก่า และไม่อยากที่จะไปปรับตัวเข้ากับที่ใหม่

3) พลังทางสังคม ครั้งหนึ่งเคยเข้าใจกันว่า การอยู่ใกล้เพื่อนฝูงและญาติสนิทเป็นปัจจัย สำคัญ จึงทำให้คนเราต้องย้ายบ้านไปอยู่ใกล้บุคคลเหล่านั้น แต่ในปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวอยู่ใน ขันสูงเสียแล้ว ทั้งนี้ยกเว้นในกลุ่มผู้สูงอายุที่เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนลำบาก อาจต้องอยู่ใกล้ ญาติพี่น้อง แต่ในกลุ่มอายุอื่น ต้องพิจารณาในเรื่องคุณภาพของการติดต่อซึ่งกันและกันแทนที่จะ มองเฉพาะระยะทาง ถ้าบุคคลผู้นั้นเห็นว่าเขามีบทบาทสำคัญทางสังคมที่จะย้ายที่อยู่ใหม่ อาจ ทำให้เขาตัดสินใจย้ายมากขึ้นก็ได้

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นนิยม และความเป็นสากลนิยม (localism – cosmopolitanism)

แนวความคิดความเป็นท้องถิ่นนิยมและความเป็นสากลนิยมเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึง ความแตกต่างของคนที่มีแนวคิดแตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือ บุคคลที่มีแนวความคิดแบบท้องถิ่น นิยม และบุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม โดยบุคคลที่มีแนวคิดแบบท้องถิ่นนิยมจะให้ความ

สำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น ให้ความสำคัญกับครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน และองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน บุคคลที่มีแนวคิดในลักษณะนี้จะมีประสบการณ์ และทรงศรัทธาในการมองเฉพาะชุมชนตนเองโดยตรง จึงมีลักษณะความคิดแบบอนุรักษ์นิยม มีความยึดมั่นในระบบการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีแบบเก่าของท้องถิ่น มากกว่าที่จะยอมรับการปรับเปลี่ยนเอาอย่างสังคมภายนอก โดยถือว่าชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในชีวิตของพวกเขา และไม่ปรารถนาที่จะย้ายออกจากชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ ในขณะที่บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม จะไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนมากนัก แต่จะมีโลกทัศน์กว้างกว่าบุคคลที่มีแนวคิดแบบท้องถิ่นนิยม จึงยอมรับการเปลี่ยนแปลง และเอาอย่างสังคมภายนอกได้มากกว่า (ปรียานุช วิริย-ราชวัลลภ, 2539: 21-22)

เมอร์ตัน (Merton, 1968: 13-22) เป็นบุคคลแรกที่ได้นำเอาแนวความคิดความเป็นท้องถิ่นนิยมและความเป็นสากลนิยม มาใช้อ้างอิงความผูกพันของบุคคลในชุมชน เขาได้ทำการศึกษา ความผูกพันต่อชุมชนของคนในชุมชน Rovere สหรัฐอเมริกา พบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชน จะทำตามบรรทัดฐาน และแบบอย่างในชุมชน มีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่จะทำตามแบบอย่างภายนอกชุมชน

เมอร์ตัน (Merton, 1968) ยังได้เสนอว่า ความแตกต่างระหว่างกรอบแนวคิดพื้นฐานของความเป็นท้องถิ่นนิยม และความเป็นสากลนิยม ของคนในชุมชน Rovere ว่ามี 4 ลักษณะคือ

- 1) โครงสร้างความสัมพันธ์กันภายในชุมชน
- 2) วิธีทางของการก้าวไปสู่ตำแหน่งปัจจุบันต่าง ๆ ในสังคม
- 3) ผลประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับจากการมีสถานภาพในสังคม
- 4) พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลในสังคม

- 1) โครงสร้างความสัมพันธ์กันภายในชุมชน

ได้แก่ ลักษณะของเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการมีส่วนร่วมในองค์การหรือกิจกรรมของชุมชน บุคคลที่มีแนวความคิดแบบท้องถิ่นนิยม จะใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่ก็จะเท่ากับอายุของเขา เขาจะมีความรักในชุมชนของเขา ไม่คิดออกจากชุมชนไปอยู่ที่อื่น เพราะเขารู้สึกว่าไม่มีชุมชนอื่นใดที่จะทำให้เขาพอใจได้เท่ากับชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะตรงกันข้ามกับ บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม ที่มักจะพึงมาอยู่หรือใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้ไม่นานนัก เขาจึงยังไม่มีความรักในชุมชนเท่าพวกท้องถิ่นนิยม เขาจะรู้สึกเพียงแต่ว่าชุมชนนั้นเป็นสถานที่ที่เขาอาศัยอยู่ และเขาจะสามารถก้าวหน้าในอาชีพ ซึ่งจะทำให้เขาพอใจได้ในระดับหนึ่ง

2) วิธีทางของการก้าวไปสู่ตำแหน่งปัจจุบันต่าง ๆ ในสังคม

บุคคลที่มีแนวความคิดแบบท้องถิ่นนิยม จะมีความรักในท้องถิ่นหรือถิ่นที่อยู่อาศัยของตนมาก มักไม่ค่อยมีความคิดที่จะออกจากชุมชน ถ้าย้ายออกจากชุมชน ก็ออกไปเพียงชั่วคราวเช่นไปศึกษาต่อเท่านั้น อย่างไรก็ตามพวกเขาส่วนใหญ่ก็จะกลับมาทำงานครั้งแรกของเขาในชุมชนหรือสถานที่ใกล้เคียงกับชุมชน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เขามีความคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก ๆ และทุก ๆ คนในชุมชนก็เป็นคนที่เขารู้จัก และมีความคุ้นเคย สถานที่ในชุมชนจึงเป็นสถานที่ที่เขาสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้คนได้ดีกว่าที่อื่น ๆ เพราะกว่าที่ความสัมพันธ์จะพัฒนาไปสู่ระดับที่พึงพอใจก็จะต้องใช้เวลาพอสมควรในการสร้างความสัมพันธ์เหล่านั้น ซึ่งเขาจะต้องสูญเสียเวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ก่อนที่เขาจะเข้าไปทำงานอย่างจริงจังในอาชีพของเขา แต่ถ้าเขาทำได้ การดำเนินงานในอาชีพของเขาในเวลาต่อมาก็จะสามารถดำเนินไปด้วยความมั่นคงและแน่นอนเช่นกัน

ในขณะที่ บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม จะไม่สามารถใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการเข้าสู่อาชีพด้วยความมั่นคงได้ เพราะพวกเขาไม่นิยมการพบปะพูดคุยกับคนเป็นจำนวนมากในชุมชนนัก เขาเข้ามาทำงานด้วยความรู้ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เพื่อมุ่งหวังเกียรติภูมิและความสำเร็จในหน้าที่การงานระดับสูงแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงการสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งด้วยความมั่นคงกว่า

3) ผลประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับจากการมีสถานภาพในสังคม

บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม จะให้ความสำคัญกับการศึกษามากกว่าบุคคลที่มีแนวคิดแบบท้องถิ่นนิยม บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม เชื่อว่า การมีการศึกษาหรือมีอาชีพการงานที่ดี จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่พวกเขาต้องการ เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ พวกเขาจึงพยายามศึกษาเล่าเรียน และพยายามมีหน้าที่การงานที่ดี เพื่อผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับในอนาคต แต่สำหรับบุคคลที่มีแนวความคิดแบบท้องถิ่นนิยม บอกว่าการศึกษาหรือการมีหน้าที่การงานที่ดีนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบเพียงเล็กน้อยในชีวิต ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่า คือ ถ้าเขามีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น บุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นก็จะช่วยเหลือเขาในด้านต่าง ๆ ด้วยความยินดีและเต็มใจ เขาจึงไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาและตำแหน่งต่าง ๆ ในสังคมมากนัก

ดังนั้นถึงแม้ว่า บุคคลที่มีแนวความคิดแบบท้องถิ่นนิยม และบุคคลที่มีแนวความคิดแบบสากลนิยมจะมีอาชีพเหมือนกัน แต่บทบาทหน้าที่ของคน 2 พวกนี้ ก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลที่มีแนวคิดแบบสากลนิยม จะเน้นความเชี่ยวชาญ และความรู้ความชำนาญที่ตนได้เรียนมาเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงการสร้างความสัมพันธ์ และการสร้างความคุ้นเคยกับบุคคลอื่น

ดังนั้นบทบาทหน้าที่เขาจึงเป็น นักบริหารหรือผู้ปฏิบัติงานที่ไม่มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งอาจทำให้การปฏิบัติงานในอนาคตมีปัญหาได้ ในขณะที่บุคคลที่มีแนวความคิดแบบทองถิ่นนิยมจะเน้นความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นหลัก ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของเขา จึงเป็นนักปฏิบัติงาน ที่มีความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่นได้มากกว่า

4) พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลในสังคม

บุคคลที่มีแนวความคิดแบบทองถิ่นนิยม และบุคคลที่มีแนวความคิดแบบสากลนิยม จะมีพฤติกรรมการสื่อสารที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลที่มีแนวความคิดแบบทองถิ่นนิยม จะมีความสนใจ และให้ความสำคัญกับครอบครัว เพื่อนบ้าน ญาติ วิถีชีวิต การดำรงอยู่ของคนและสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน ดังนั้น เขาจึงมีแนวโน้มที่จะมี พฤติกรรมการสื่อสาร เช่น การอ่าน วารสาร หนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตของคน หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ ส่วนบุคคลที่มีแนวความคิดแบบสากลนิยม จะให้ความสำคัญและมีความสนใจเรื่องราวต่าง ๆ ภายนอกชุมชน ความรู้ทั่วไปต่าง ๆ เขามีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมการสื่อสารในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ความรู้ความชำนาญต่าง ๆ ในโลกภายนอกชุมชนของตนเอง ดังนั้น พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลที่มีแนวความคิดแบบทองถิ่นนิยมและสากลนิยมจึงมีความแตกต่างกัน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่าม้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 เรื่องดังนี้

- 2.5.1 การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษา กลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- 2.5.2 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย
- 2.5.3 ความผูกพันต่อชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชีจังหวัดลพบุรี

2.5.1 การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง

กาญจนา แก้วเทพ (2533) ได้ศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชนในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกหมู่บ้านเพื่อเป็นกรณีศึกษา 10 หมู่บ้าน สภาพทางสังคมโดยทั่วไปมีลักษณะค่อนข้างเป็นชุมชนตัวเมือง เพราะมีความเจริญด้านการคมนาคม ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบสมัยใหม่ แต่ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมยังคงมีความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ อยู่กัน

แบบพี่น้องเหลืออยู่ไม่น้อย ยังมีการทำประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่ออยู่มากพอสมควร

ในงานวิจัยนี้ได้พิจารณาการดำรงอยู่ในลักษณะที่เป็น “กระบวนการ” กล่าวคือ จะพิจารณาว่าการดำรงอยู่ของชุมชนเป็นการดำรงอยู่ท่ามกลางความผันแปร ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการดำรงอยู่ของชุมชนจะกระทำได้เมื่อมี 2 กระบวนการเกิดขึ้นควบคู่กัน คือ กระบวนการต่อสู้และกระบวนการพัฒนาของชุมชน

สำหรับกระบวนการแรกที่เป็นเครื่องมือในการดำรงอยู่ของชุมชน คือ “กระบวนการต่อสู้” นั้น เนื่องจากอิทธิพลจากภายนอกที่เข้าสู่ชุมชนนั้น มีทั้งแบบที่เป็นอันตราย (เป็นปฏิปักษ์) และแบบเป็นมิตร (เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกัน) การเผชิญหน้ากับสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้ ชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการจำแนกแยกแยะเป็นประการแรก ต้องรู้เท่าทันโลกภายนอก ดังนั้นชุมชนต้องมีวิธีการจัดการที่ถูกต้องทั้งต่อมิตรและต่ออันตราย นี่คือความหมายของ “กระบวนการต่อสู้ดิ้นรน”

อีกกระบวนการหนึ่ง คือ “กระบวนการพัฒนา” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างมีความตั้งใจ และมีวิธีการเฉพาะให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ โดยอาศัยความร่วมมือจากภายนอกบางส่วน ในกรณีของจอมทองนี้ คือกลุ่มพัฒนาที่ชาวบ้านเขตอำเภอจอมทองได้ร่วมงานกับศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ แต่องค์ประกอบที่ชี้ขาดก็คือ การพึ่งตัวเองของชุมชนจะต้องเป็นพื้นฐานเบื้องต้น

วัตถุประสงค์

- 1) ต้องการศึกษาว่า การดำรงอยู่ของชุมชนจะต้องมีองค์ประกอบ และเงื่อนไขปัจจัยอะไรบ้าง ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ถึงการเคลื่อนไหวชีวิตของชุมชน
- 2) ในส่วนที่เกี่ยวกับศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นองค์กรภายนอก จะมีบทบาทอย่างไรในการสร้างสรรค์งานพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของชุมชน

ในการวิจัยเพื่อยืนยัน “การดำรงอยู่ของชุมชน” นั้น กาญจนา แก้วเทพ ได้ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) โดยใช้นักวิจัย 3 กลุ่ม คือ

- 1) นักวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่สนามซึ่งจะใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย การประชุมประจำเดือนระดับเขต ทำบันทึกรายงานจากสนาม และติดต่อประสานงานต่าง ๆ
- 2) นักวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์เชียงใหม่ ทำหน้าที่เข้าร่วมประชุมประจำเดือนระดับเขต เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยเป็นบางครั้ง ประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในเขตจอมทอง และประสานงานกับภายนอก

3) นักวิจัยจากสำนักเลขาธิการ (ส่วนกลาง) จะเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนบ้าง เข้าร่วมการประชุมประจำเดือนระดับเขตบ้าง ทำการสังเกตและจดบันทึก

ในการวิจัยจะอาศัยกรอบทฤษฎีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ วิธีการวิจัยที่ใช้จะประกอบด้วย

- 1) ศึกษาจากเอกสารข้อมูล
- 2) การสัมภาษณ์อย่างละเอียด
- 3) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการบันทึกรายงาน
- 4) กรณีศึกษาหมู่บ้านอย่างละเอียด
- 5) กรณีศึกษาผู้นำบางท่านอย่างละเอียด
- 6) ติดตามสังเกตวิธีการปฏิบัติงานของพนักงานและผู้นำชาวบ้าน
- 7) การเสวนากันในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ
- 8) การเขียนรายงานแบบ (Self-Report) ของพนักงานภาคสนาม

โดยขอบเขตของการวิจัยนี้ในระดับหมู่บ้าน จะครอบคลุม 10 หมู่บ้านในเขตอำเภอจอมทอง ที่ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ทำกิจกรรมร่วมด้วย โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดกลุ่มพัฒนาเป็นกลุ่มย่อย ๆ จำนวน 31 กลุ่ม และในท้ายที่สุดจะเลือกศึกษาเจาะลึกเป็นกรณีตัวอย่าง 1 หมู่บ้าน

ในการวิจัยนี้มีเป้าหมายในอนาคต คือ การหาคำตอบและกระบวนการที่เกิดจากการร่วมมือกันของหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งจากชาวบ้านและจากศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่เพื่อดำรงรักษาชีวิตของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต และจากการศึกษาพบว่า ความพยายามในการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านขึ้นมาจนเป็น “กลุ่มพัฒนา” นั้น น่าจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการดำรงอยู่ของชุมชนในอนาคต เพราะกลุ่มดังกล่าวมีลักษณะที่พึงปรารถนาหลายประการ เช่น ความต่อเนื่อง ความมั่นใจที่ชาวบ้านมีต่อกลุ่ม การขยายตัวจากกลุ่มทั้งมิติด้านปริมาณและด้านคุณภาพ การที่กลุ่มสามารถส่งเสริมหรือฟื้นคุณค่าที่ดีของชุมชน เป็นต้น

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทำงานของกลุ่มพัฒนา กับปัญหาการดำรงอยู่ของชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

1) องค์ประกอบที่สำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชนนั้นจะมีอยู่ 3 ประการ คือ (1) ต้องมีตัวบุคคลอาศัยอยู่ในชุมชน (2) ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและเป็นความสัมพันธ์แบบที่เอื้อต่อชีวิตชุมชน กล่าวคือเป็นความสัมพันธ์ที่หนุนช่วยแบบพี่น้องกัน (3) ต้องมีสถาบันต่าง ๆ ของชุมชนที่ยังคงทำหน้าที่เอื้อต่อชีวิตชุมชน ในการที่องค์ประกอบทั้ง 3 จะดำรงอยู่ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีเงื่อนไขหล่อเลี้ยงอยู่ 3 ประการ คือ

(ก) จะต้องมีความเชื่อมโยงในการสร้างสรรค์แรงเกาะเกี่ยวภายในชุมชนให้เข้มแข็ง ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นแรงเกาะเกี่ยวในงานวิจัยนี้ คือ แรงจูงใจที่สมาชิกมีต่อการรวมกลุ่มแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นแรงเกาะเกี่ยวที่เกิดขึ้นทดแทนแรงเกาะเกี่ยวในอดีตที่ปัจจุบันได้หมดไปแล้ว เช่น การใช้ที่ดินร่วมกันในการผลิต การใช้น้ำร่วมกัน

(ข) ชุมชนจะต้องมีฐานทรัพยากรที่ช่วยให้สมาชิกยังชีพได้ ในเงื่อนไขนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการด้านเศรษฐกิจ ของศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ ทำให้ชาวบ้านมีงานทำและอยู่ได้ในชุมชน

(ค) ลักษณะการจัดการในชุมชนจะต้องมีความเป็นอิสระ ปัจจุบันนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับองค์กรภายนอกเช่นศูนย์สังคมพัฒนา จะต้องยึดนโยบายที่เคร่งครัดว่า จะให้ชาวบ้านมีวิธีการทำงานที่เป็นของตัวเอง

2) ในการพิจารณางานพัฒนา จะมองว่า การทำงานของศูนย์ร่วมกับชาวบ้านคือ การประสานวัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้าด้วยกัน หรือเป็นการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมชุมชนให้มีความสามารถที่จะรับมือกับภายนอกได้

3) สำหรับนักพัฒนา ได้คำตอบว่า งานพัฒนาจะสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์การดำรงอยู่ของชุมชนได้นั้น จะต้องทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่างานพัฒนานั้นเป็นงานของชาวบ้านเอง และงานพัฒนาจะกลายเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกของวัฒนธรรมชุมชน

4) ในการวิเคราะห์โครงสร้างของชุมชนทำให้ได้คำตอบว่า ชุมชนจะดำรงอยู่ได้นั้นด้วยการมีอยู่และทำหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ เมื่อเงื่อนไขและบริบทเปลี่ยนไป ชุมชนก็จำเป็นจะต้องมีสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมา

5) ในกระบวนการงานพัฒนา จะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ให้แก่ชุมชน จะมีวิธีการอยู่ 2 วิธี คือ ประการแรก ในตัวเนื้อหาและรูปแบบของงานพัฒนาเองจะต้องมีมิติต่าง ๆ ของสถาบันชุมชนดำรงอยู่ภายใน เช่น จะต้องมีความเป็นพี่น้องในกิจกรรมการพัฒนา และอีกวิธีการหนึ่ง คือ การเชื่อมประสานระหว่างกิจกรรมการพัฒนากับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การเชื่อมโยงระหว่างงานพัฒนากับสถาบันวัดโดยผ่านตัวบุคคล

6) งานพัฒนาได้ก้าวไปเชื่อมประสานกับวัฒนธรรมชุมชน ในฐานะเป็นตัวร้อยพันวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยส่งเสริมให้เกิดกลุ่มพัฒนาที่เข้าไปช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่าง ๆ ตามเนื้อหาวัฒนธรรมเดิม เช่น การไปช่วยจัดงานศพ(ตามเนื้อหาวัฒนธรรมดั้งเดิม) แทนการช่วยด้วยเงินใส่ซอง(เนื้อหาใหม่)

7) ปัญหาเรื่องการดำรงอยู่ของชุมชนในอนาคตนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องความสามารถในการ

พึ่งตนเองของชุมชนเป็นอย่างมาก การพึ่งตนเองนั้นหมายถึง การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ในการวิจัยนี้สามารถแสดงให้เห็นศักยภาพของการพึ่งตนเองของชุมชนในเขตอำเภอจอมทองได้ดังนี้

(ก) ด้านทรัพยากรวัตถุ ในเรื่องข้าวและการเงินในกลุ่มย่อยสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถให้ความช่วยเหลือด้านวัตถุแก่กลุ่มใหม่ ๆ

(ข) การพึ่งตนเองด้านความคิด โดยจะเห็นได้จากศักยภาพของการพัฒนา

(ค) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรบุคคล โดยกลุ่มแกนผู้นำหลายคนสามารถเป็นทรัพยากรบุคคล

(ง) การพึ่งตนเองด้านแรงงานและความสามารถ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้เกือบทั้งหมด

2.5.2 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

เดิมศักดิ์ ภาณุวรรณ (2543) ได้ศึกษาพื้นที่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่ก่อนจะมีการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาอันได้ทำให้เส้นทางแม่น้ำได้เปลี่ยนไป กลายมาเป็นคลองบางกอกน้อยในปัจจุบัน โดยมีขอบเขตของพื้นที่ทำการศึกษาดั้งแต่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยถึงแยกคลองบางกอกใหญ่กับคลองแม่น้ำอ้อม ซึ่งมีความยาวประมาณ 18 กิโลเมตร ชุมชนในบริเวณที่ศึกษามีลักษณะโดดเด่นของความเป็นชุมชนริมน้ำแบบชาวสวน พึ่งพาอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูก การอุปโภคบริโภค การคมนาคมขนส่ง และการประกอบกิจกรรมทางน้ำในการดำเนินชีวิตที่มีการสืบเนื่องต่อกันมา ปัจจุบันผลจากการพัฒนาและเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทางด้านกายภาพ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม วิถีชีวิต และกิจกรรม โดยสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพบว่ามีลักษณะเป็นเมืองสลัดกับลักษณะของชุมชนริมน้ำเป็นช่วง ๆ ตามแนวคลอง

วัตถุประสงค์

1) ศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงลักษณะชุมชนริมน้ำย่านคลองบางกอกน้อย

2) ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการคงสภาพ และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ

3) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยกับอิทธิพลการเจริญเติบโตของเมืองและ แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงลักษณะของชุมชนริมน้ำ

4) เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสภาพของชุมชนริมน้ำ ให้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชน และการเจริญเติบโตของเมือง

รูปแบบของการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Servey) สภาพของพื้นที่ โดยเน้นที่พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ที่มีลักษณะของชุมชนริมน้ำมาแต่อดีต เพื่อหาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ มีขั้นตอนในการสำรวจภาคสนาม ดังนี้ การสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถาม โดยจะพิจารณาสภาพของชุมชนและพฤติกรรมของผู้คนที่อาศัยบริเวณริมน้ำที่มีความแตกต่างกันตลอดแนวคลองว่ามีกาเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด และใช้ข้อมูลด้านการตั้งถิ่นฐานในอดีตมาสู่สภาพเพื่อพรรณาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนโดยใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามในการอธิบายประกอบ

ผลการศึกษาพื้นที่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยพบว่าชุมชนริมน้ำที่อยู่ในคลองบางกอกน้อยเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลายาวนาน และในพื้นที่บางส่วนมีศักยภาพในการคงอยู่โดยรักษาวิถีชีวิตและรูปแบบของชุมชนที่อาศัยแม่น้ำลำคลองในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นสภาพการคงอยู่และลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่อยู่ในลำคลองเดียวกันจึงมีระดับของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันตามองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อที่ต่างกัน

การคงอยู่ของชุมชนริมน้ำถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ของ ผู้คน พื้นที่ น้ำ ระบบทางสังคม และสภาพทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำจึงมาจาก 4 ตัวแปรหลักดังนี้ คือ

- 1) การพักอาศัยริมน้ำ หมายถึง ลักษณะหรือตำแหน่งที่ตั้งของที่พักอาศัย ที่ได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการบริโภค อุปโภค และการเพาะปลูกที่เกิดจากลำน้ำ
- 2) ระบบเครือข่ายลำน้ำ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของเครือข่ายลำน้ำสายหลักและลำน้ำสายย่อย ในการกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่ที่ติดริมน้ำและพื้นที่ด้านใน ความสมบูรณ์ของเครือข่ายลำน้ำรวมถึงการต่อเนื่องกันของพื้นที่และคุณภาพน้ำที่สะอาด
- 3) สวนผลไม้และพื้นที่การเกษตร หมายถึงพื้นที่ที่อยู่ติดกับลำน้ำสายหลักและพื้นที่สวนด้านในที่เป็นแหล่งผลิตและตัวสร้างรายได้ให้กับพื้นที่
- 4) สังคมชุมชนแบบชานน้ำ หมายถึง ลักษณะทางสังคมที่เป็นกลุ่มเดียวกัน มีความคล้ายคลึงกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอ มีค่านิยม สังคมประเพณี และลักษณะความเชื่อแบบเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำเกิดขึ้นมาจากการเสียความสมดุลของการคงสภาพอยู่ของชุมชนริมน้ำ และเกิดจากแรงผลักดันของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อลักษณะของชุมชน โดยสามารถแบ่งประเภทของปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 ประเภท คือ

ปัจจัยภายใน หมายถึง สาเหตุที่เกิดขึ้นภายในหรือสภาพแวดล้อมของตัวชุมชนเองที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนลักษณะของชุมชน ประกอบด้วย

1) การประกอบอาชีพ ที่มีความเปลี่ยนแปลงไป จากอาชีพการเกษตรก็ปรับเปลี่ยนเป็นรับราชการหรือรับจ้างแทน ความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ริมน้ำจึงลดลง ทำให้เกิดการแบ่งขายส่วนบุคคลภายนอกและมีขนาดที่ดินเหลือเพียงเพื่อการพักอาศัยเท่านั้น

2) การยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ หมายถึงการปรับรูปแบบการดำเนินชีวิตจากชุมชนริมน้ำมาเป็นแบบชาวบก เกิดค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป เน้นเรื่องความเจริญทางวัตถุ

ปัจจัยภายนอก หมายถึง สาเหตุจากภายนอกที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่และลักษณะของความเป็นชุมชนริมน้ำ ประกอบด้วย

1) เส้นทางคมนาคม เมื่อถนนมีบทบาทมากกว่าคลอง คูคลองและลำน้ำย่อยบางส่วนถูกถมเพื่อทำถนนและที่อยู่อาศัย ประกอบกับราคาที่ดินที่สูงขึ้นและการขยายตัวของพื้นที่เมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดิน

2) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความแออัดของอาคารบ้านเรือน ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมชุมชนที่พักอาศัย และคุณภาพของสิ่งแวดล้อมทางน้ำ

3) นโยบายและการวางแผนของภาครัฐ การจัดสรรสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ขาดการวางแผนที่รัดกุม การสร้างเขื่อนหรือประตูระบายน้ำ หรือการขาดมาตรการควบคุมการใช้ที่ดิน กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ

ในการเสนอแนะแนวทางปรับปรุงชุมชนริมน้ำ เดิมศักดิ์ ได้ให้ความสำคัญกับนโยบายการวางแผนพัฒนา การปรับปรุงสภาพพื้นที่ และการควบคุมบริเวณริมน้ำ ทั้งด้านกายภาพที่จะให้เกิดความสวยงามและ สามารถตอบสนองกับความต้องการของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมที่จะพัฒนาในแต่ละย่านให้มีความแตกต่างกันตามสภาพปัจจุบันของย่านนั้น ๆ และเพิ่มศักยภาพของความเป็นชุมชนริมน้ำให้เพิ่มขึ้นส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคลองในการที่จะรักษาคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมของน้ำ ตลอดจนควบคุมปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ

2.5.3 ความผูกพันต่อชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชี จังหวัดลพบุรี

ปริยานุช (ปริยานุช วิริยราชวัลลภ, 2539) ศึกษาความผูกพันต่อชุมชน โดยนิยามความหมายของความผูกพันต่อชุมชน ว่าหมายถึง การที่บุคคลมีทัศนคติ และความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ หรือเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านที่ตนอาศัยดีขึ้น และมีความจงรักภักดีต่อชุมชน โดยไม่คิดจะละทิ้งชุมชนไป

การศึกษาคั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อศึกษาระดับความผูกพันต่อชุมชนของคนในชุมชนบ้านชี
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อชุมชนของคนในชุมชนบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ในการศึกษาระดับความผูกพันต่อชุมชนนั้น ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะมีความผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง รองลงมา คือ กลุ่มที่มีระดับความผูกพันต่อชุมชนมาก และกลุ่มที่มีระดับความผูกพันต่อชุมชนน้อย ตามลำดับ

สำหรับที่มีอิทธิพล หรือมีความสัมพันธ์กับความผูกพันของชุมชนนั้นมีการศึกษา 3 ลักษณะ คือ ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพล หรือมีความสัมพันธ์ต่อความผูกพันต่อชุมชนโดยตรง ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์ต่อความเชื่อมโยงทางสังคม และศึกษาอิทธิพลหรือความสัมพันธ์ของความเชื่อมโยงทางสังคม กับความผูกพันต่อชุมชน

การศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อชุมชนพบว่า

- 1) ปัจจัยด้านระยะเวลาของการอยู่อาศัยในชุมชน มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง
- 2) ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อชุมชนในระดับต่ำ
- 3) ปัจจัยด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับต่ำ
- 4) ปัจจัยอายุมีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับต่ำ
- 5) ปัจจัยด้านสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง
- 6) ปัจจัยด้านความคิดแบบท้องถิ่นนิยมมีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับสูง
- 7) ปัจจัยด้านผลประโยชน์ที่ได้รับจากชุมชน มีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับสูง
- 8) ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าของบ้าน มีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง
- 9) ปัจจัยด้านความเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้าน มีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง

10) ปัจจัยด้านการมีที่ดินทำกิน มีความสัมพันธ์กับผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่ไม่พบความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อชุมชน คือ ปัจจัยรายได้ของครอบครัว ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า

1) ปัจจัยด้านระยะเวลาของการอยู่อาศัยในชุมชน มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับปานกลาง

2) ปัจจัยด้านรายได้ของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับต่ำ

3) ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับต่ำ

4) ปัจจัยด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับปานกลาง

5) ปัจจัยด้านอายุ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับปานกลาง

6) ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความเชื่อมโยงทางสังคมในระดับปานกลาง

สำหรับอิทธิพลหรือความสัมพันธ์ของความเชื่อมโยงทางสังคม กับความผูกพันต่อชุมชน พบว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

2.6 บทความเกี่ยวกับชุมชนป้อมมหากาฬ "อดีต" ที่กำลังจะไร้อนาคต

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ บริเวณด้านนอกแนวกำแพงแถบป้อมมหากาฬ หรือที่เรียกกันว่า “ชานกำแพงพระนคร” ด้านติดกับคลองโองอ่าง คงยังไม่มีบ้านเรือนอาศัยอยู่ ดังที่ท่านกาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) กล่าวถึงบริเวณสะพานผ่านฟ้าไว้ในหนังสือเด็กคลองบางหลวง เล่ม 1 ว่า “... ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ใช้ช่างมาก ช่างที่เอาจากุญแจมาจากราชธานี ซึ่งเป็นเมืองที่มีช่างมาก พวกกองช่างนำช่างจากราชธานีเดินทางตรงมากรุงเทพฯ ซึ่งรวบรัดเอวาม่าที่ปัจจุบันเป็นถนนหลานหลวง ริมคลองบางลำภูตอนจะโค้งมาเป็นคลองโองอ่าง นำช่างข้ามคลองมาขึ้นแถวสะพานผ่านฟ้าฯ แล้วเดินเลียบกำแพงมาที่ประตูผี (สำราญราษฎร์) กำแพงเมื่อนั้นตั้งอยู่ห่างจากคลองมาก ในสมัยต่อมามีคนไปปลูกบ้านสร้างเรือนอยู่ริมกำแพงโดยตลอด...” แสดงให้เห็นว่าที่ริมกำแพงด้านนอกนั้นเป็นพื้นที่กว้างขวางขนาดช่างเดินได้สะดวก

บ้านเรือนราษฎรคงจะค่อยๆ เข้ามาอยู่ในระยะต่อมา โดยเฉพาะในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดราชนันทดาและวัดเทพธิดาขึ้นในบริเวณภายในกำแพงพระนคร ทั้งยังได้พระราชทานที่ดินบริเวณป้อมมหากาฬให้ข้าราชการบริพาร ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างวัดเป็นที่อยู่อาศัยด้วย

เดิมพื้นที่บริเวณนี้คงจะคล้ายกับชานพระนครแหล่งอื่นๆ ที่มีบ้านเรือนและเรือกสวน ด้วยสภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ติดกับแม่น้ำลำคลอง สะดวกในการเดินทางติดต่อค้าขาย วิถีชีวิตความเป็นชุมชนของกรุงเทพมหานครจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระนครศรีอยุธยา ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์เท่านั้น แต่ยังมีชุมชนชานกำแพงพระนครอยู่ด้านนอกแนวกำแพงป้อม ไม่ว่าจะเป็นที่ป้อมพระสุเมรุ หรือป้อมมหากาฬ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีชุมชนอาศัยอยู่ทั้งนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินบริเวณนี้ พร้อมกับสร้างบ้านเรือนให้กับข้าราชการบริพารตำรวจวัง ซึ่งต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่อมา ก็มีข้าราชการบริพารและราษฎรเข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก บ้านเรือนที่ปลูกสร้างอยู่ริมคลองโอง่างนี้เป็นแนวขนานไปกับกำแพงเมือง ตั้งแต่เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศไปถึงแนวคูคลองหลอดวัดราชันดาศึกษาซึ่งกาญจนาคพันธุ์ เล่าไว้ใน “กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน” ว่า

“...จากป้อมเป็นกำแพงเมืองตลอดไปจนจดถนนบำรุงเมือง กำแพงเมืองตอนนี้มีประตูช่องกุฎี 2-3 แห่ง ซึ่งข้างในเป็นบ้านเรือนคนทั้งนั้นอยู่ติดกับคลองโอง่าง...”

คุณลักษณะชื่อดังของพระยาเพชรปาณี ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดคณะลิเกยุคแรกๆ ก็อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ด้วย โดยปลูกเพิงปิดวิก เก็บค่าดูครั้งละ 5 สตางค์ ท่านกาญจนาคพันธุ์เล่าไว้ในหนังสือ .” กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน” ว่า

“...ที่กำแพงเมืองใกล้ๆ กับป้อมมหากาฬ มีประตูช่องกุฎี เข้าประตูช่องกุฎีไปเป็นโรงยี่เก พระยาเพชรปาณี เป็นโรงใหญ่...ได้ยินว่าเมื่อแรกตั้งโรงยี่เกนั้น ตัวยี่เกเป็นผู้หญิงทั้งสิ้น และเขาว่าเป็นเมียพระยาเพชรก็มาก...”

นอกจากนั้นแล้ว ในชุมชนนี้ยังเคยเป็นถิ่นของช่างทำเครื่องดนตรีด้วย คุณธวัชชัย วรรณาคูณ ผู้ที่เติบโตมาในชุมชน เล่าให้ฟังว่าบรรพบุรุษ คือคุณตาอยู่ ไม่เลื่อมสุข เป็นช่างทำเครื่องดนตรีไทยที่มีฝีมือมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังสนิทสนมกันกับหลวงประดิษฐไพเราะ (จางวางศร ศิลปบรรเลง) ครูดนตรีไทยที่ยิ่งใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่เนื่องจากการทำเครื่องดนตรีต้องใช้ข้อวัยะต่างๆ ของร่างกายหลายส่วน เช่นการขึ้นหน้ากลองก็ต้องใช้ขาใช้เท้าเข้าช่วย โบราณจึงไม่นิยมให้ผู้หญิงทำเครื่องดนตรีไทย เพราะถือเป็นของสูง ทั้งยังเชื่อกันว่าหากผู้หญิงทำเครื่องดนตรีอาจประสบกับความวิบัติได้ ดังนั้นหากครอบครัวใดมีแต่ลูกผู้หญิงก็เท่ากับว่าอาชีพนี้ต้องเลิกไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตามคุณตาอยู่ยังได้ฝากฝีมือการทำกลองขนาดใหญ่ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชม นั่นคือกลองที่รู้จักกันในนาม “เจ้าพ่อหอกกลอง” อยู่ที่กรมการรักษาดินแดน ช่างกระหวงมหาดไทย มีจารึกชื่อนายอู่ นางบุญส่ง ไม่เลื่อมสุข ไว้เป็นอนุสรณ์ ถือเป็นกลองใบสุดท้ายที่ท่านฝากฝีมือไว้

แม้ว่างานฝีมือเก่าแก่บางอย่างอาจขาดความต่อเนื่อง หรือต้องเลิกกันไป แต่ชุมชนป้อมมหากาฬก็ไม่เคยขาดแคลนงานหัตถกรรม

หลายสิบปีก่อน มีครอบครัวชาวปักกิ่งได้อพยพเข้ามาในชุมชน ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดวิชาการทำกรงนกชาย ปัจจุบัน กรงนกเขาและกรงนกปรอดหัวจุกแต่ละกรง ประดิษฐ์ด้วยฝีมือประณีตจากวัสดุธรรมชาติจำพวกไม้ไผ่ ไม้สัก และหวาย ใช้ผ้าสีสดประดับลูกปัดสีล้วนสวยงาม กรงนกแต่ละกรงกว่าจะสำเร็จลงได้ ต้องใช้ทั้งฝีมือ แรงงาน และเวลานานนับเดือน กรงนกเขาที่ฝีมือดี ๆ จึงมีราคาสูงถึงห้า - หกพันบาทแล้ว ยิ่งเป็นไม้หายากอย่างไม้พญาจิ้งจก หรือไม้ตะเคียน หรือต้องมีการแกะสลักลวดลายงดงามด้วย ก็อาจมีราคาแพงถึงกรงละสามหรือสี่หมื่นบาทเลยทีเดียว ถือเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่งที่คนมีฐานะหรือมีใจรักจริงๆ จึงจะซื้อ เพียงแต่กรงราคายังแพงขนาดนี้

นอกจากนี้ ภายในชุมชนป้อมมหากาฬปัจจุบัน ยังมีช่างฝีมือประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่ผ่านมามีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยมาฝึกงานกับคุณกุศล เขยบุญผา (ลุงโอง) ผู้ที่มีฝีมือ มีพรสวรรค์ แม้ร่างกายจะไม่แข็งแรง แต่ก็ยังสามารถผลิตผลงานสร้างสรรค์เป็นรูปภาชนะติดตน ภาชนะดินเผา เศียรพอกแก้ว ส่งขายตามวัดต่างๆ ทั้งที่สนามพระวัดราชนันทดาและวัดพระเชตุพนฯ

บริเวณย่านใกล้เคียงกับชุมชนป้อมมหากาฬยังมีย่านเก่าที่เคยมีชื่อเสียงเป็นแหล่งผลิตหัตถกรรมของเมืองกรุงอีกหลายแห่งเช่นบ้านสายบ้านดอกไม้และบ้านบาตร

ทางสัญจร

ตรงสามแยกปากคลองมหานาค บริเวณด้านหลังป้อมมหากาฬ มีตึกโบราณหลังหนึ่งเป็นอาคารชั้นเดียวที่พระยาญาณประกาศ (เลื่อน ศุภศิริวัฒน์) ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรธิการ เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2459 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อาคารหลังนี้ใช้เป็นท่าเรือต้นทางสำหรับเจ้านายและข้าราชการที่จะเดินทางไปเฝ้าฯ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งทรงย้ายไปประทับที่วังสระปทุม ริมคลองแสนแสบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 นอกจากนั้นแล้ว ยังเล่ากันว่า อาคารท่าเรือหลังนี้ได้ใช้เป็นที่พักของเจ้านายที่เสด็จมาทอดพระเนตรการเล่นสัควาในคลองโองอ่าง ซึ่งในระยะหลังการเล่นสัความักมีในช่วงงานภูเขาทอง กลางเดือน 12 วันลอยกระทง งานมีถึง 10 วัน 10 คืน

ชาวชุมชนหลายท่านผู้ทันเห็นบรรยากาศงานดังกล่าว ได้ย้อนรำลึกถึงเหตุการณ์ในช่วงประมาณ 40-50 ปีที่ผ่านมาว่าตามลำคลองจะมีเรือแจวมาจากที่ต่างๆ ผู้หญิงแต่งตัวงดงาม นุ่งผ้าขึ้นใส่เสื้อแขนกระบอกสามส่วน มีผิวขาวที่เหลืองนวล แต่งหน้าทาปากอย่างสวยงาม มาลอยเรือเล่นสัควาบริเวณด้านหน้าตึกโบราณ ในเรือจะมีทั้งคนร้องสัควา มีคนตีกรับตีกลอง ต่างร้องเกี้ยวพาราสีเป็นที่สนุกสนาน แล้วขึ้นไปนมัสการพระบรมสารีริกธาตุบนภูเขาทอง วัดสระเกศ

ที่มุมหนึ่งของสะพานผ่านฟ้า ด้านหน้ากรมโยธาธิการ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑทร์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ส่วนท่าเรือของราษฎร ที่บรรดาพ่อค้าแม่ค้าใช้ในละแวกนี้คงจะได้แก่ท่าเรือสะพานผ่านฟ้า หรือท่าเรือจางวางเอม กล่าวกันว่าท่าเรือแห่งนี้มีจางวางเอมเป็นผู้ดูแล (จางวางในสมัยก่อนเป็นตำแหน่งยศข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และเป็นตำแหน่งหัวหน้าเข้ารับใช้ของเจ้านายชั้นพระบรมวงศ์หรือเจ้านายทรงกรมก็เป็นได้) คุณเฉลิมศักดิ์ รามโกมุท อดีตตำรวจหลวงรักษาพระองค์ ผู้ที่เกิดและเติบโตอยู่ที่บ้านสายรัดประคด ริมคลองโอง่าง ชิดติดกับชุมชนป้อมมหากาฬ ได้กรุณาให้ชมไปรษณียบัตรเก่าฉบับหนึ่ง ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2465 ส่งจากบิดาซึ่งกำลังอยู่ระหว่างเดินทางในประเทศจีน มายังบุตรชาย โดยระบุตำบลที่อยู่ว่า “บ้านท่าเรือจางวางเอม เชียงสพานผ่านฟ้า”

ส่วนเรือถ่านในสมัยนั้นเรียกกันว่าเรือหัวเดียว เป็นเรือจ้างขนถ่านจากหัวเมือง ยุทธยาสิงห์บุรี อ่างทอง ขนถ่านใส่ชะลอมใส่กระสอบมาขาย โดยมาขึ้นที่ท่าเรือบริเวณหลังป้อมมหากาฬ ถ่านจำนวนมากจะถูกนำมาเก็บไว้ในตรอกอยู่ใกล้กับท่าเรือ ต่อมาจึงเรียกตรอกนี้ว่าตรอกถ่าน หลังจากนั้นจะมีรถเจ๊กมารับถ่านไปขายในพระนคร ราคาชะลอมละ 5-10 สตางค์ ตามขนาดชะลอมใหญ่เล็ก

ช่วงวันพุธ วันเสาร์-อาทิตย์ มีเรือผลไม้จากเรือกสวนต่างๆ มากันแน่นคลอง มีทั้งมะม่วง มะพร้าว กระท้อน ชมพู ใส่แข่งมาขาย แล้วแต่ฤดูกาล เรือเหล่านี้ต้องมาผูกหัวเรือที่บริเวณท่าเรือเชิงสะพานผ่านฟ้า การซื้อขายสมัยนั้นนำสนุก มีพ่อค้า แม่ค้ามาซื้อขายผลไม้กันเยอะมาก จึงต้องใช้วิธีเปีย เรียกว่า “เปียผลไม้”

ขั้นตอนเริ่มจากเจ้าของเรือผลไม้นำผลไม้มาโยนให้คนที่อยู่ในเรือได้ชิม พวกเด็กๆ ในละแวกนั้นจะจำกันได้แม่นและยังบอกเพื่อนฝูงว่าวันพุธอย่าลืม มีเปียผลไม้ที่ตรอกถ่าน เด็กๆ จะเตรียมถุงพลาสติกผูกหูกางเกงทำตัวเป็นนักประดาน้ำ ลงไปงมผลไม้ที่เจ้าของเรือผลไม้โยนให้ลูกค้าชิม ซึ่งเขาไม่ได้โยนที่ละลูกสองลูก โยนไปที่ละหลายๆ ลูก ส่วนที่ลูกค้ารับไม่ได้ก็ตักน้ำ เด็กๆ จึงสนุกสนานกับการเก็บผลไม้ที่ตกลงคลอง

หลังจากที่ลูกค้าได้ชิมผลไม้แล้ว คนขายก็เริ่มเปียผลไม้โดยตั้งราคา เป็นต้นว่า 3 บาท คนซื้อก็จะตะโกนมาว่า 3 บาทสลึง จะมีคนเคาะเกราะบอกสัญญาณหากมีการขานราคากัน 1 ครั้งก็เคาะเกราะ 1 ที จน 3 ครั้งไม่มีใครให้ราคาเพิ่ม ใครที่เปียราคาสูงที่สุดก็จะได้สินค้าไป คนที่เปียได้ก็เอาเรือไปเทียบเพื่อยกแข่งผลไม้ลงเรือนำไปขายตามแหล่งต่างๆ

มหานครสวนหย่อม

แม้ว่าสภาพปัจจุบันภายในชุมชนป้อมมหากาฬอาจดูไม่ค่อยเป็นระเบียบเรียบร้อยเท่าใด

นัก หากแต่ชุมชนชนานำแพงพระนครแห่งนี้ ถือเป็นรากเหง้าหนึ่งของประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ หากเราละเลยไม่ให้ความสนใจก็เหมือนกับเราหลงลืมอดีตของตัวเอง เพราะชุมชนป้อมมหากาฬเป็นชุมชนชนานำแพงพระนครที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียวที่มีตำนานเล่าขานถึง ประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ทว่า ชุมชนโบราณแห่งนี้ กำลังต้องเผชิญกับการไล่ออกจากทางกรุงเทพมหานคร (กทม.) เพื่อนำพื้นที่ไปจัดสร้างเป็นสวนสาธารณะ

การไล่อู้นี้คงเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการอนุรักษ์และปรับปรุงป้อมมหากาฬ ซึ่งเป็น 1 ใน 20 โครงการที่อยู่ในแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อันเป็นโครงการสืบเนื่องมาจากรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ พ.ศ.2502

ในสมัยนั้นมีนโยบายปรับปรุงบ้านเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยให้กรุงเทพมหานคร ซ่อมแซมป้อมพระสุเมรุ และป้อมมหากาฬ ซึ่งเป็นป้อมรอบพระนครที่หลงเหลืออยู่เพียงสองป้อมสุดท้าย และยังได้ให้นำปืนใหญ่โบราณมาตั้งประจำช่องเสมา เพื่อให้ดูสง่าผ่าเรงขามมากยิ่งขึ้น

การดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร เริ่มจากมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อเจรจาซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดิน และทรัพย์สินด้านหลังป้อมมหากาฬตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2502 แต่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จนัก เพราะเจ้าของที่ดินบางรายไม่ยอมขาย

จนกระทั่งปี พ.ศ.2535 จึงมีการประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืน เพื่อจัดสร้างสวนสาธารณะ ในครั้งนั้น เจ้าของที่ดินซึ่งมีทั้งของเอกชนและของวัดราชชนิตดา ได้ตกลงรับเงินค่าทดแทน ส่วนอาคารและสิ่งปลูกสร้าง เจ้าของเกือบทั้งหมดได้ทยอยทำสัญญา และรับเงินค่าทดแทนงวดแรกจำนวน 75 % เมื่อ พ.ศ.2538 ส่วนที่เหลือ 25 % จะจ่ายให้เมื่อเจ้าของหรือสิ่งปลูกสร้างเรียบร้อยแล้วหากแต่ชาวชุมชนส่วนใหญ่ ซึ่งมีได้เป็นเจ้าของที่ดินต่างยืนยันที่จะขออาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม ที่เคยอยู่สืบกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ในกรณีนี้ ทางกรุงเทพมหานครได้เสนอให้ชาวชุมชนโยกย้ายไปอยู่ในพื้นที่โครงการคลองกรุง ซึ่งเป็นโครงการภายใต้การดูแลของการเคหะแห่งชาติ แต่เมื่อชาวชุมชนเดินทางไปดูโครงการดังกล่าว กลับพบว่าที่ดินยังไม่มีมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคใดๆ ชาวบ้านต้องนำเงินมาปลูกสร้างบ้านเอง ตามแผนผังที่การเคหะแห่งชาติออกแบบ ด้วยราคาถึง 350,000 บาท ซึ่งเกินกำลังสำหรับชาวชุมชนที่ฐานะค่อนข้างยากจน

ข้อเสนอของชาวชุมชนก็คือขอแบ่งพื้นที่บริเวณป้อมมหากาฬประมาณ 1 ไร่ จากจำนวนที่ดิน 4 ไร่เศษ ที่จะทำสวนสาธารณะทั้งหมด เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย พร้อมด้วยข้อเสนอที่จะตั้งเวรยามรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ตลอด 24 ชั่วโมง และเป็นชุมชนตัวอย่างที่อยู่คู่สวนสาธารณะ พร้อมทั้งพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จำหน่ายสินค้าชุมชน มีการแสดงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาที่เน้นการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของชาวไทยและชาวต่างชาติ

หลังกำแพงมีชีวิต

หากมองในแง่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เห็นได้ว่าบริเวณดังกล่าวเปรียบเสมือนประตูสู่กลางใจเมือง ควรทำให้สวยงามเป็นที่เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็นทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แต่จะมีชีวิตชีวาได้อย่างไร หากสถานที่นั้นขาดผู้คน มีเพียงป้อมกับคลอง ยังมีกำแพงเมืองสูงใหญ่เป็นฉากกั้นไม่ให้คนภายนอกมองเห็นด้วยแล้ว สวนสาธารณะแห่งนี้กลับจะเป็นสถานที่อันตรายนามากกว่าเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

ดังนั้น การร้องขอของชาวชุมชน ซึ่งเป็นทางออกที่ประนีประนอมเพียงขอแบ่งปันพื้นที่ส่วนน้อยตรงบริเวณท้ายสุดของพื้นที่ เพื่อระดับความเดือดร้อนในการโยกย้ายครั้งนี้ และอาสาที่จะดูแลสวนสาธารณะให้เป็นอย่างดีโดยไม่คิดค่าตอบแทน จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้สวนสาธารณะแห่งนี้มีชีวิตชีวา ไม่เงียบเหงาจนเกินไป พร้อมกันนั้น บ้านโบราณแต่ละหลังในชุมชนที่มีอายุนับร้อยปี ก็ถือเป็นงานสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ ชานกำแพงพระนครซึ่งเหลืออยู่เป็นแหล่งสุดท้าย เพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต และเท่ากับเป็นการรักษาวิถีชีวิตชุมชนป้อมมหากาฬที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป ขณะเดียวกัน ชาวชุมชนป้อมมหากาฬยังได้ยื่นเรื่องไปยังศาลปกครอง เพื่อขอความเป็นธรรมด้วย แต่ทางกรุงเทพมหานครกลับโต้แย้งข้อเสนอดังกล่าวในหลายประเด็น ทั้งในแง่ของกฎหมายที่ชาวชุมชนไม่สามารถโต้แย้งได้ เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่มิใช่เจ้าของที่ดิน แต่เป็นเพียงผู้เช่าผู้อาศัย ส่วนเจ้าของเดิมเป็นผู้รับค่ารั่วถอนไปแล้ว แต่ไม่ยอมรั่วถอน จึงถือเป็นผู้ละเมิดกฎหมาย หากจะให้ชุมชนอยู่ในพื้นที่ย่อมจะเกิดปัญหาในอนาคตเมื่อมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น และการขอแบ่งปันพื้นที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์และข้ออ้างของชุมชนที่อ้างว่า ต้องการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบเดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะตามรูปแบบที่อยู่อาศัยที่เคยเสนอมานี้ เป็นเรือนแถวสามหลัง ซึ่งมีวิถีชีวิตของคนไทยโบราณหรือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่อย่างใด

ล่าสุด เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2548 ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาว่า กรุงเทพมหานครมีสิทธิรั่วถอนบ้านเรือนในชุมชนป้อมมหากาฬ หลังจากที่ชาวชุมชนได้ผ่านกระบวนการต่อรองและต่อสู้เพื่อสิทธิในที่อยู่อาศัย โดยศาลฯ ให้เหตุผลที่ว่า ชาวชุมชนรับเงินค่าเวนคืนไปเรียบร้อยแล้ว แต่การต่อสู้ของชาวชุมชนก็ยังคงไม่ยุติ กลุ่มพันธมิตร ทั้งนักวิชาการ นักกฎหมาย และเครือข่ายชุมชนที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกันในพื้นที่อื่นๆ ต่างก็ยังคงร่วมแรงร่วมใจผลักดันการแก้ปัญหาของชาวชุมชนป้อมมหากาฬต่อไป เช่นเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2548 ได้มีการจัดเสวนาที่ชุมชนป้อมมหากาฬ ผู้ที่ร่วมงานมีทั้งนักวิชาการ ตัวแทนจากกรุงเทพมหานคร และผู้นำชุมชนจากหลายพื้นที่จากการที่ผู้เขียนได้เข้าร่วมรับฟังประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไข ดูเหมือนว่าเป็นการตอกย้ำข้อเสนอของชาวชุมชนป้อมมหากาฬซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ส่วนแนวทางแก้ไขของกรุงเทพมหานคร ซึ่ง

ท่านผู้ว่าฯ มิได้ลงมาพบด้วยตนเอง ดังนั้นจึงเป็นเพียงการรับฟังปัญหาและนำแนวทางที่ชาวชุมชนต้องการไปเสนอผู้ว่ากรุงเทพมหานครอีกทอดหนึ่ง ซึ่งก็คงคล้ายๆ กับหลายครั้งที่ผ่านมา แต่ครั้งนี้ดูจะพิเศษกว่า และมีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้มากกว่า เพราะผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครคนใหม่ คุณอภิรักษ์ โกษะโยธิน มีท่าทีที่ประนีประนอม อีกทั้งมีนักวิชาการหลายท่านที่สนับสนุน ให้แก้ปัญหาด้วยมิติใหม่ที่ไม่ทอดทิ้งประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะความสำคัญของเมืองมิได้ขึ้นอยู่กับแค่สิ่งก่อสร้าง หรือโบราณสถานเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องรวมถึงวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่อาศัยในเมืองนั้นๆ ด้วย

แต่ชีวิตผู้คนในชุมชนหลังป้อมมหากาฬ อาจเป็นเพียงชีวิตเล็กๆ ที่ถูกมองผ่านเลยไป เหมือนที่ใครๆ ผ่านไปแถวถนนราชดำเนินกลาง แลเห็นแต่เพียงป้อมมหากาฬ แต่ไม่สามารถมองเห็นวิถีชีวิตผู้คนเบื้องหลังป้อมโบราณสี่เทาหะมันนั้นได้

(ปราณี กล่ำส้ม, www.muangboranjournal.com)

2.7 แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์

การจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ คือการศึกษาและจัดทำแผนงานและโครงการให้มีการอนุรักษ์อาคารสถานที่ที่มีคุณค่ารวมทั้งสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีระเบียบและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยเน้นเฉพาะพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ซึ่งครอบคลุมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านพระบรมมหาราชวังไปจนถึงคลองคูเมืองเดิมเนื้อที่ประมาณ 1.8 ตารางกิโลเมตร และบริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกครอบคลุมพื้นที่จากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านเหนือ และได้คลองคูเมืองเดิมไปจรดคลองรอบกรุง เนื้อที่ประมาณ 2.3 ตารางกิโลเมตร

กรอบแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บท ได้แก่การศึกษาสถานภาพด้านประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว กายภาพ การบริหาร เพื่อนำมากำหนดรูปแบบโครงการ หลังจากนั้นจะจัดทำแผนการบริหารและจัดการโครงการ ซึ่งประกอบด้วยระยะเวลา งบประมาณ มาตรการ องค์กรและการบริหาร เพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาดังกล่าวสัมฤทธิ์ผล

โครงการที่บรรจุในแผนแม่บทได้ยึดถือผลสรุปจากการประกวดผลงานด้านสถาปัตยกรรม และการออกแบบผังเมืองเพื่อสภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนาสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ในปี 2525 เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบโครงการ จำนวนรวม 20 โครงการ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มตามความต่อเนื่องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน หรืออยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกันดังนี้

1. กลุ่มโครงการบริเวณป้อมมหากาฬ วัดเทพธิดาราม วัดราชนัดดารามและภูเขาทอง ประกอบด้วย

- โครงการที่ 1 โครงการอนุรักษ์และปรับปรุงป้อมมหากาฬ
- โครงการที่ 2 โครงการปรับปรุงบริเวณข้างวัดเทพธิดารามและวัดราชนัดดาราม
- โครงการที่ 3 โครงการจัดสวนสาธารณะภูเขาทอง

2. กลุ่มโครงการเกี่ยวกับการสัญจรทางบกและทางน้ำ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก และชั้นใน ประกอบด้วย

- โครงการที่ 4 โครงการปรับปรุงคลอง สะพาน เพื่อการสัญจรทางน้ำ
- โครงการที่ 5 โครงการจัดทางเดินตลอดแนวคลองคูเมืองเดิม คลองรอบกรุง
- โครงการที่ 6 โครงการอนุรักษ์ปรับปรุงประตูพระนครกำแพงเมืองและป้อม
- โครงการที่ 7 โครงการจัดระเบียบกิจกรรมบริเวณปากคลองโอ่งอ่าง

3. กลุ่มโครงการบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วย

- โครงการที่ 8 โครงการปรับปรุงบริเวณถนนพระอาทิตย์
- โครงการที่ 9 โครงการเปิดมุมมองวัดบวรสถานสุทธารวาส
- โครงการที่ 10 โครงการปรับปรุงบริเวณท่าพระจันทร์
- โครงการที่ 11 โครงการปรับปรุงบริเวณราชนาวิสุโขธร
- โครงการที่ 12 โครงการปรับปรุงบริเวณกรมการดำภายใน
- โครงการที่ 13 โครงการเปิดมุมมองวัดโพธิ์
- โครงการที่ 14 โครงการปรับปรุงบริเวณท่าเตียน
- โครงการที่ 15 โครงการปรับปรุงบริเวณปากคลองตลาด

4. กลุ่มอื่นๆ ประกอบด้วย

- โครงการที่ 16 โครงการปรับปรุงพื้นที่บริเวณแพรงนรา แพรงภูธร และแพรงสรรพ-
ศาสตร์
- โครงการที่ 17 โครงการจัดระเบียบย่านพักอาศัยบริเวณหลังอาคารราชดำเนิน
- โครงการที่ 18 โครงการลานอเนกประสงค์เพื่อกิจกรรมด้านวัฒนธรรม บริเวณหน้าวัด
สุทัศน์เทพวรารามและศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร
- โครงการที่ 19 โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านการค้าบางลำพู
- โครงการที่ 20 โครงการจัดทำอุปกรณสถาณูปโภคในกรุงรัตนโกสินทร์

2.8 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชน จะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยศึกษาทั้งหลักฐานทางเอกสาร และจากคำบอกเล่าของคนในชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์จะต้องแสดงให้เห็นทั้งภาพกว้างที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนไปจนถึงภาพที่แคบลงมาจนถึงระดับชุมชน หรือระดับบ้านให้มากที่สุด แล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบกับประวัติศาสตร์ที่ได้จากคำบอกเล่าเพื่อความเข้าใจถึงความเป็นมาของชุมชนที่แท้จริง

การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อนำมาสู่การคงอยู่ของชุมชน จะต้องค้นหาปัจจัยการคงอยู่ที่มีในอดีตแต่ละช่วงเวลาด้วย โดยมีกรอบแนวคิดของการคงอยู่ของชุมชนดัง ตาราง 2.1

สรุป การศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชน = การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน + แรงเกาะเกี่ยวในปัจจุบันของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 2.1 แรงเกาะเกี่ยวของชุมชน

<p>แรงเกาะเกี่ยวภายใน</p>	<p>ความรู้สึกร่วมกันที่อยู่อาศัย ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับอดีต การครอบครองที่อยู่อาศัย อายุการอยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครอบครัว การมีเครือญาติในชุมชน</p>
	<p>ทรัพยากรภายในชุมชน</p> <p>แหล่งงานที่อยู่ในชุมชนและโดยรอบชุมชน รายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพภายใน แรงงานที่ได้จากชุมชนเพื่อการผลิต</p>
	<p>ความพอเพียงใน การดำรงชีวิต</p> <p>รายได้ครัวเรือน รายจ่ายด้านที่อยู่อาศัย</p>
	<p>การพึ่งพาอาศัยกัน</p> <p>การพึ่งพากันในระบบเศรษฐกิจ (หากินรวมหมู่/การซื้อขายแลกเปลี่ยน) การพึ่งพากันในระบบเครือญาติ การพึ่งพากันในสังคมเพื่อนบ้าน</p>
<p>แรงเกาะเกี่ยวภายนอก</p>	<p>ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงาน ความสามารถในการเข้าถึงสาธารณูปโภค</p>

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 การสำรวจเบื้องต้นประกอบการทบทวนวรรณกรรม

3.1.1 การสำรวจเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยเริ่มจากข้อมูลชุมชนปีพ.ศ.2545 ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตพระนคร พบว่ามีชุมชนที่จดทะเบียนเป็นชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร กับสำนักงานเขตพระนครทั้งสิ้น 15 ชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้
2. ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
3. ชุมชนตรอกบวรรังษี
4. ชุมชนมัสยิดบ้านตึกดิน
5. ชุมชนท่าวัง
6. ชุมชนท่าเตียน
7. ชุมชนหลังวัดราชนัดดา
8. ชุมชนวัดเทพธิดาราม
9. ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตึกดิน
10. ชุมชนกรมพระสมมตอมรพันธ์
11. ชุมชนหลังโบสถ์พราหมณ์
12. ชุมชนแพรงภูธร
13. ชุมชนราชบพิธพัฒนา
14. ชุมชนตรอกเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร
15. ชุมชนสามยอด

นอกจากนี้ยังมีย่านการค้า และชุมชนที่ไม่ได้จดทะเบียนกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ที่ทำการศึกษ่อีกหลายแห่งเช่น ท่าพระจันทร์ ท่าช้าง บางลำพู วังบูรพา ปากคลองตลาด ชุมชนหลังกำแพงเมืองป้อมมหากาฬ ชุมชนบ้านสายและตึกแถวริมถนนมหาไชย และยังมีกลุ่มตึกแถวหนาแน่นอยู่ตามบริเวณต่าง ๆ จนนับได้ว่าเป็นย่านชุมชน เช่น ตึกแถวริมถนนเจริญกรุงและเฟื่องนคร ตึกแถวหลังวัดสุทัศน์

เมื่อได้สำรวจเบื้องต้นโดยการเดินสำรวจแต่ละชุมชน สังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และลักษณะทางกายภาพของทั้ง 15 ชุมชนจดทะเบียน สามารถแบ่งชุมชนที่สำรวจออกเป็น 2 ประเภท คือ ชุมชนที่เป็นแหล่งพาณิชยกรรม และชุมชนพักอาศัย โดยชุมชนที่เป็นแหล่งพาณิชยกรรมนั้นจะเป็นชุมชนที่เป็นอาคารพาณิชย์ทั้งหมด และมีการทำการค้าเกิดขึ้นภายในชุมชน ส่วนชุมชนพักอาศัยจะเป็นชุมชนที่มีอาคารส่วนใหญ่ภายในชุมชนเป็นบ้านพักอาศัยและมีการค้าขายเกิดขึ้นโดยรอบชุมชน

ชุมชนที่เป็นแหล่งพาณิชยกรรม ได้แก่ ชุมชนท่าเตียน ชุมชนหลังโบสถ์พราหมณ์ ชุมชนแพรงภูธร ชุมชนราชบพิธพัฒนา ชุมชนตรอกเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร และ ชุมชนสามยอด

ชุมชนพักอาศัย ได้แก่ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนตรอกบวรรังษี ชุมชนมัสยิดบ้านตึกดิน ชุมชนท่าวัง ชุมชนหลังวัดราชนัดดา ชุมชนวัดเทพธิดาราม ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตึกดิน และ ชุมชนกรมพระสมมตอมรพันธ์

3.1.2 การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องประวัติความเป็นมา ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

การศึกษาเอกสารและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และวิวัฒนาการของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า ชุมชนพักอาศัยที่มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-3) มี 6 ชุมชนดังนี้

- ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ และ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาพร้อม ๆ กับการสร้างมัสยิดจักรพงษ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวแขกตานีที่ทรงกวาดต้อนอพยพมาจากภาคใต้ตั้งชุมชนในบริเวณนี้
- ชุมชนตรอกบวรรังษี เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง คือ วัดรังษีสุทธาวาส และวัดบวรนิเวศวิหาร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3
- ชุมชนท่าวัง เป็นชุมชนข้าราชการซึ่งน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานมาพร้อม ๆ กับการสร้างพระบรมหาราชวัง
- ชุมชนหลังวัดราชนัดดา และ ชุมชนวัดเทพธิดาราม เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง คือ วัดราชนัดดาราม และเทพธิดาราม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

3.1.3 การทบทวนวรรณกรรมในเรื่ององค์ประกอบของเมือง

การศึกษาวิวัฒนาการของความเป็นเมืองและศูนย์กลางเมือง พบว่าชุมชนหลังวัดราชนัดดา และชุมชนวัดเทพธิดาราม เป็นชุมชนที่มีความต่อเนื่องกับศูนย์กลางเมืองแห่งแรกของกรุง

รัตนโกสินทร์ (จะกล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ 4) จึงเลือกมาเป็นกรณีศึกษา โดยการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยนั้นจะศึกษาตั้งแต่ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การเข้าอยู่ของประชากรปัจจุบัน และการคงอยู่ของประชากรในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเลือกศึกษาเพียง 1 ชุมชน คือ ชุมชนหลังวัดราชนัดดา เนื่องจากมีพื้นที่และจำนวนหลังคาเรือนมากกว่า

3.2 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ชุมชนหลังวัดราชนัดดา ตั้งอยู่ในแขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ 3 งาน ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย 167 หลังคาเรือน

การกำหนดขนาดตัวอย่าง โดยการพิจารณาจากขนาดของประชากรเป้าหมายหรือการกำหนดโดยกำหนดค่าร้อยละ เกณฑ์ในการพิจารณา ถ้า $100 < N < 1,000$ กำหนดให้ขนาดตัวอย่าง (N) ประมาณ 15-30% ของขนาดประชากร $100 < 167 < 1,000$ กำหนดให้ $N = 15-30%$ ของ 165 หน่วยที่อยู่อาศัย

ถ้าใช้ 15% = $0.15 \times 167 = 24.75$ หลังคาเรือน หรือประมาณ 24 หลังคาเรือน

ถ้าใช้ 30% = $0.30 \times 167 = 50.10$ หลังคาเรือน หรือประมาณ 50 หลังคาเรือน

ดังนั้นจึงเลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากกว่า จะมีความคลาดเคลื่อนน้อยกว่า จึงได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยใช้ 30% = $0.30 \times 167 = 50.10$ หลังคาเรือน หรือ ประมาณ 50 หลังคาเรือน

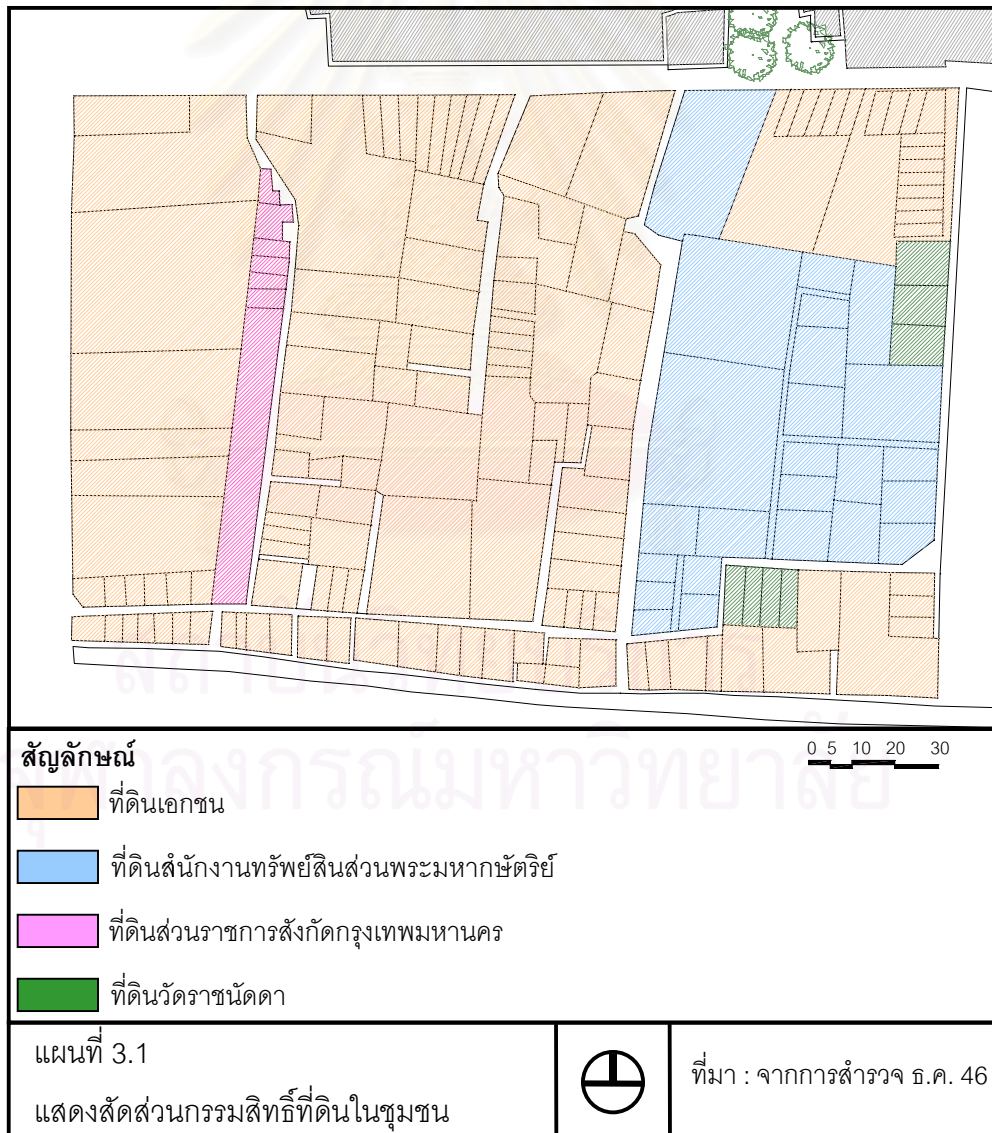
ในการสุ่มตัวอย่างประชากรเพื่อให้ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน ผู้วิจัยได้เลือกการสุ่มตัวอย่างแบบตามชั้น (Stratified Sampling) โดยใช้กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นเกณฑ์ในการแบ่งชั้น เนื่องจากเป็นลักษณะของประชากรที่มีผลต่อการคงอยู่อาศัยภายในชุมชน และสามารถทำการสำรวจเบื้องต้นได้ง่ายและชัดเจนที่สุด

จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่าที่อยู่อาศัยภายในชุมชนหลังวัดราชนัดดา จำนวน 167 หลังคาเรือน มีกรรมสิทธิ์ของที่ดินอยู่ 4 ประเภทดังนี้

- 1) ที่ดินของเอกชน 118 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 70
 - 2) ที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 36 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 22
 - 3) ที่ดินของส่วนราชการสังกัดกรุงเทพมหานคร 6 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 4
 - 4) ที่ดินของวัดราชนัดดา 7 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 4
- ดังนั้นจึงได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 หลังคาเรือดังตาราง

ตาราง 3.1 การสุ่มตัวอย่าง

ลำดับที่	กรรมสิทธิ์ที่ดิน	จำนวน หลังคาเรือน	จำนวน กลุ่มตัวอย่าง
1	เอกชน	118	35
2	สำนักงานทรัพย์สินส่วน พระมหากษัตริย์	36	11
3	ส่วนราชการสังกัดกรุงเทพมหานคร	6	2
4	วัดราชนั้ดดา	7	2
	รวม	167	50

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 แบบสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จะใช้การสัมภาษณ์ในเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลของสมาชิกทุกคนในแต่ละครัวเรือน

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

1) การสัมภาษณ์แบบเล่าย้อนอดีตเกี่ยวกับการเข้ามาอยู่อาศัย ของสมาชิกในครัวเรือน รุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน สภาพของชุมชนในขณะนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่เก่าที่สุดเท่าที่จะมีผู้ให้ข้อมูลได้จากในชุมชน

2) ข้อมูลเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในปัจจุบัน และเหตุผลของการอยู่อาศัยในชุมชน ประกอบด้วย

- ข้อมูลทั่วไป
- ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ
- ข้อมูลด้านสาธารณูปโภคที่สมาชิกในครัวเรือนใช้บริการและการเดินทาง
- เหตุผลของการอยู่อาศัย

3) ข้อมูลด้านสังคม ประกอบด้วย

- ความสัมพันธ์ในชุมชน
- การร่วมในกิจกรรมชุมชน
- ประโยชน์ที่ได้รับจากการอยู่อาศัย
- การวางแผนด้านที่อยู่อาศัยในอนาคต

3.3.2 แบบสำรวจ

เป็นการสำรวจด้านกายภาพของชุมชน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมรอบโดย โดยแบ่งเป็นประเด็นได้ ดังนี้

- กายภาพของชุมชน ด้านที่ตั้ง พื้นที่ใกล้เคียงและความสัมพันธ์
- กายภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชน
- กายภาพของชุมชนในอดีตที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยเทียบกับปัจจุบัน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 ข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

ศึกษาลักษณะทางกายภาพและประวัติชุมชน โดยการศึกษาดังกล่าวตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทางเอกสาร ดังนี้

- ศึกษาข้อมูลสถิติของประชากร จำนวนหลังคาเรือน และข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่จากสำนักงานเขตพระนคร และจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน
- ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์จากหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ
- ศึกษาข้อมูลแผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ศึกษาจากกรมแผนที่ทหาร หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศึกษานโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชน

3.4.2 ศึกษาข้อมูล เอกสาร งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา

3.4.3 การเข้าไปเก็บข้อมูลตามหลังคาเรือน

- การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มการเก็บข้อมูลโดยเริ่มต้นจากการเข้าไปแนะนำตัวที่บ้านของประธานชุมชน อธิบายรายละเอียดของการวิจัยในครั้งนี้และขออนุญาตสัมภาษณ์ประชากรภายในชุมชน การเข้าพบประธานชุมชนทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงลักษณะของความเป็นชุมชนต่างคนต่างอยู่เนื่องจาก ประธานชุมชนไม่สามารถช่วยแนะนำผู้วิจัยให้เข้าไปสัมภาษณ์ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเข้าแนะนำตัวและขอสัมภาษณ์แต่ละหลังคาเรือนด้วยตัวเอง ซึ่งมีอุปสรรค คือ บางหลังจะไม่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ ซึ่งไม่เป็นปัญหามากนักเนื่องจากตั้งเป้าหมายของกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ไว้ที่ 30% ของประชากร จึงใช้วิธีเลือกบ้านที่สะดวกในการให้ข้อมูล ตามลักษณะในกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ได้สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นไว้ ให้ได้ตามจำนวนที่กำหนด

ในการลงเก็บข้อมูลภายในชุมชนผู้วิจัยจะเข้าไปในชุมชนช่วงบ่าย เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายในช่วงเช้า ประกอบกับโดยรอบชุมชนที่มีการค้าขายนั้นจะปิดร้านกันในช่วงเย็นทำให้บรรยากาศภายในชุมชนเงียบเหงาและเป็นส่วนตัวมากเกินไปที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ได้ ช่วงบ่ายจะเป็นเวลาพักผ่อนหรือเตรียมสินค้าในวันต่อไป เหมาะที่จะเข้าไปสัมภาษณ์มากที่สุดของช่วงวัน เมื่อสามารถเข้าสัมภาษณ์บ้านใดบ้านหนึ่งได้ก็จะสามารถ

สัมภาษณ์บ้านใกล้เคียงได้ง่ายขึ้นเนื่องจากบ้านที่ให้สัมภาษณ์นั้นจะช่วยแนะนำผู้วิจัยให้บ้านใกล้เคียงได้รู้จักและอนุญาตให้สัมภาษณ์ได้ง่ายขึ้น

- แบบสำรวจ ผู้วิจัยใช้แบบสำรวจซึ่งเป็นผังชุมชนที่สร้างขึ้นมาจากการนำภาพถ่ายทางอากาศมาประกอบกับผังโฉนดที่ดิน เพื่อบันทึกลักษณะทางกายภาพของชุมชนในปัจจุบันและบันทึกข้อมูลในอดีตเพิ่มเติมที่ได้จากการสัมภาษณ์
- บันทึกประจำวัน ผู้วิจัยจดบันทึกประจำวัน เกี่ยวกับประเด็นที่น่าสนใจที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้ในแต่ละครั้งเพื่อนำมาเป็นส่วนเสริมในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์หาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ที่ได้จากการค้นคว้าทางเอกสารและ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สร้างเป็นประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจในชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและประชากรในปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์หาน้ำหนักของแรงเกาเกี่ยวของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่อศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชน

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และความเป็นมา ของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา

ชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาตั้งอยู่ในแขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

<u>ทิศเหนือ</u>	ติดกับ ซอยราชดำเนินกลาง ด้านหลังตึกแถวริมถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งถนนราชดำเนินกลางนั้นตัดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
<u>ทิศใต้</u>	ติดกับคลองหลอดวัดเทพธิดาราม ซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
<u>ทิศตะวันออก</u>	ติดกับวัดราชนั้ดดาซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
<u>ทิศตะวันตก</u>	ติดกับ ถนนดินสอ ซึ่งตัดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผังแผนที่ 1.5)

การศึกษาลักษณะการเกิดและประวัติความเป็นมาของชุมชน จะแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาความเป็นมาของบริเวณพื้นที่ตั้งชุมชนและใกล้เคียง ในช่วงเวลาตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์จนถึงสร้างวัดราชนั้ดดารามวรวิหาร (ปีพ.ศ.2325 – ปี พ.ศ.2385)

ตอนที่ 2 ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา ตั้งแต่มีการสร้างวัดราชนั้ดดามาจนถึงปัจจุบัน

4.1 การเกิดชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา

สมัยรัชกาลที่ 1-3

ในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา บนพื้นที่ที่มีดินอ่อนและมีคลองธรรมชาติอยู่หลายสาย เส้นทางคมนาคมหลักและการสาธารณูปโภคจึงต้องอาศัยแม่น้ำลำคลอง ฉะนั้นชุมชนชาวไทยในอดีตจึงมักตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง

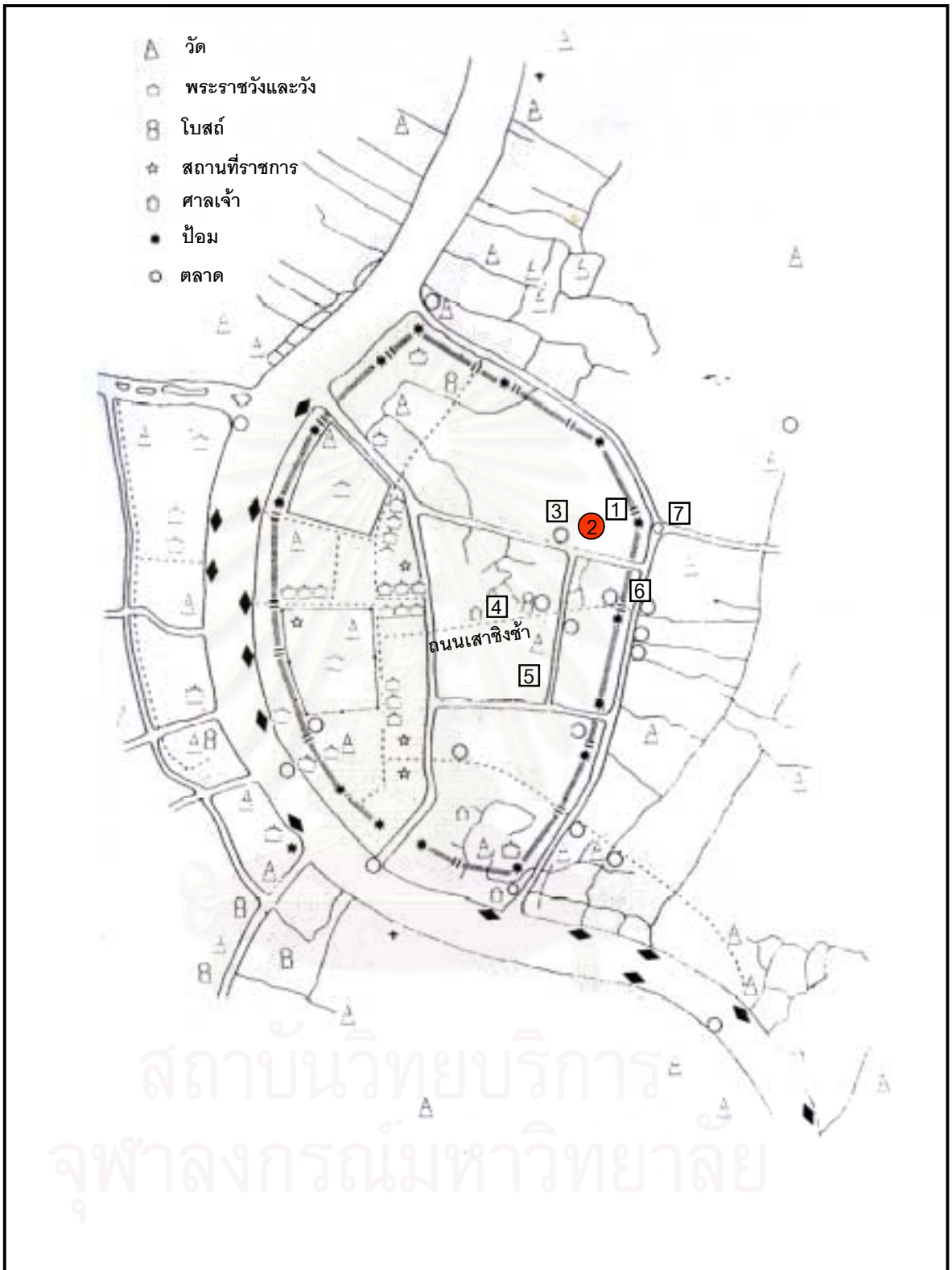
เมื่อวิเคราะห์จากที่ตั้งของชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาจะพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาน่าจะเป็นคลองหลอดวัดเทพธิดาราม เป็นคลองซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ ขุดเชื่อมกับคลองคูเมืองเดิมและคลองรอบกรุง เพื่อประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์และการคมนาคม (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 342)

สาธารณูปโภคและสาธารณูปการในสมัยการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งของชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาในปัจจุบัน คือ ตลาดบ้านดินสอ เป็นแหล่งผลิตดินสอพอง ตั้งอยู่บริเวณบ้านดินสอใกล้กับคลองหลอดวัดเทพธิดา และตลาดน้ำคลองมหานาค เป็นตลาดน้ำที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 102-105) และตลาดในสมัยการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากจะเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าแล้วยังเป็นแหล่งชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรหนาแน่นอีกด้วย

เหล่านี้คือข้อมูลจากเอกสารวิชาการ ที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าชุมชนหลังวัดราชนัลดาดามีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากที่มีการขุดคลองหลอดวัดเทพธิดาราม โดยน่าจะมีการตั้งบ้านเรือนที่ไม่หนาแน่นไปตามแนวคลองหลอดวัดเทพธิดาราม จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดราชนัลดารามวรวิหาร และวัดเทพธิดาราม ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการตั้งบ้านเรือนที่มีความหนาแน่นมากขึ้น เนื่องจาก ศูนย์กลางของชุมชนในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) คือ ตลาด วังเจ้านาย และวัด (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534)

ก่อนการสร้างวัดราชนัลดารามวรวิหาร การตั้งบ้านเรือนในบริเวณชุมชนหลังวัดราชนัลดาดามีลักษณะบ้านเรือนที่ไม่หนาแน่นปลูกแทรกอยู่ระหว่างสวนผลไม้ โดยมีหลักฐานคือ มูลเหตุการสร้างวัดราชนัลดารามวรวิหาร ที่มีการกล่าวถึงการอยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาในปัจจุบัน ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2538 : 36)

“เมื่อปีมะเมีย อัฐศก พุทธศักราช 2385 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภจะสร้างพระอารามเพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้สถาปนาเป็นสมเด็จพระนางโสมนัสวัฒนาวดี พระมเหสีพระองค์แรกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพระยายมราช อธิบดีกรมนครบาล เลือกลาสนาที่สร้างพระอาราม เจ้าพระยายมราชเลือกได้สวนผลไม้ริมกำแพงพระนครด้านตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง เป็นพื้นที่ 25 ไร่เศษ กว้างประมาณ 5 เส้น 4 วา 2 ศอก ยาว 5 เส้น 2 ศอก กล่าวว่พื้นที่ขณะนั้นมีเขตติดต่อกับพระกษัตริย์ พระรามวิไชย และนางจันทร์ภรรยาหลวงอภัยพิทักษ์ (อยู่) เจ้าพระยายมราชได้ทำแผนที่ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อม ปราบกฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยจึงโปรดให้เจ้าพระยายมราชทำแผนผังสิ่งก่อสร้างในพระอาราม”

- 1 = ประตูกุฎีบาต 2 = ที่ตั้งชุมชนหลังวัดราชนัดดา 3 = ตลาดบ้านดินสอ
- 4 = โบสถ์พราหมณ์ 5 = วัดสุทัศน์เทพวราราม 6 = ประตูสำราญราษฎร์
- 7 = ตลาดน้ำปากคลองมหานาค

แผนที่ 4.1
แสดงกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1

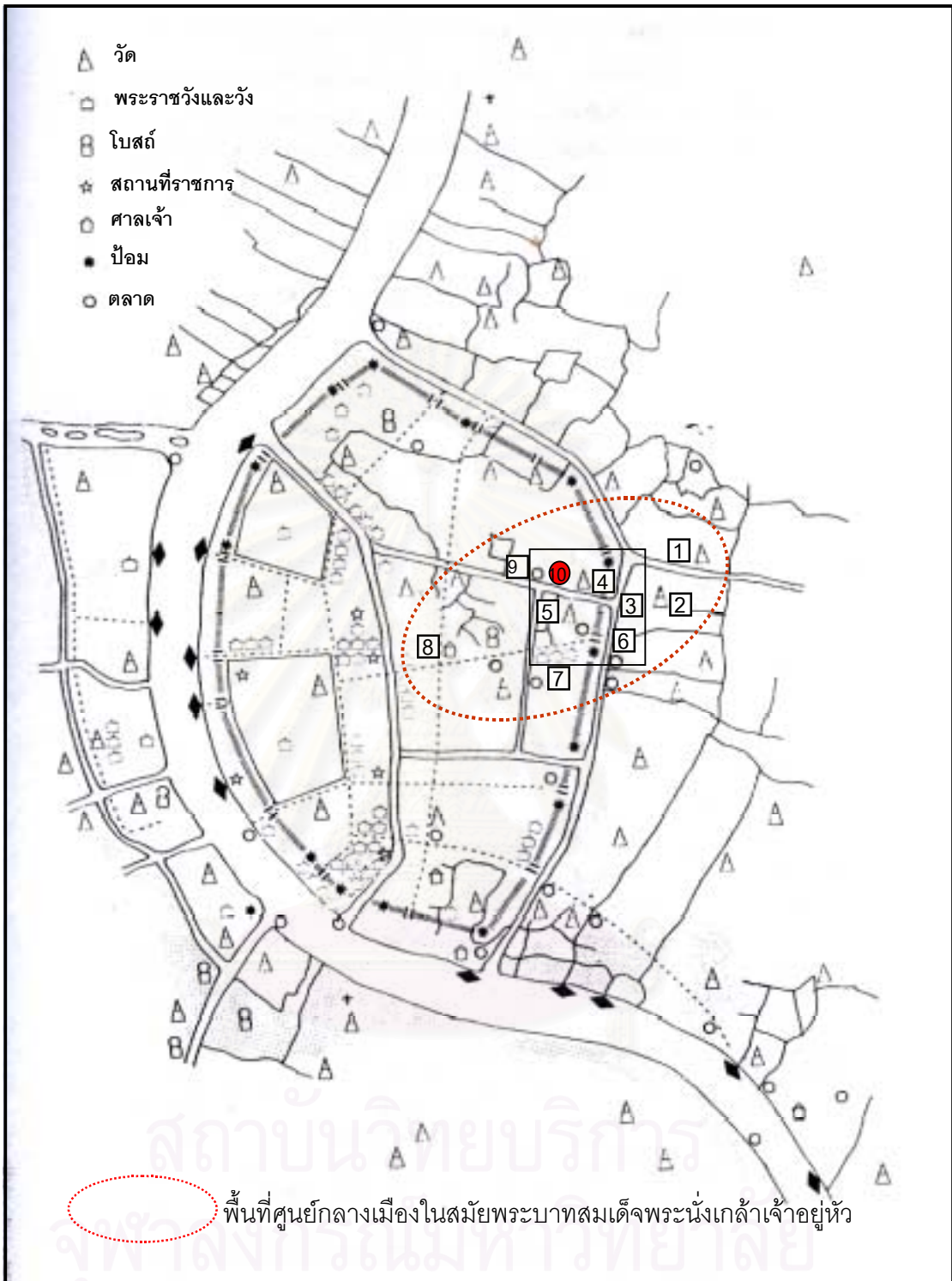
ที่มา : องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

หลังการก่อสร้างวัดราชนัลดารามวรวิหาร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดศูนย์กลางเมืองขนาดใหญ่ด้านทิศตะวันออกของเมืองตามที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระราชดำริไว้ โดยทรงโปรดฯให้สร้างโบสถ์พราหมณ์เสาชิงช้า และวัดสุทัศน์เทพวราราม เพื่อให้ศาสนาเป็นศูนย์กลาง

ศูนย์กลางเมืองนี้มีอาณาเขตตั้งแต่วัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งมีชุมชนหลายชุมชนเกาะกลุ่มอยู่โดยรอบทิศ ประกอบด้วย ย่านตีทอง ตลาดเสาชิงช้า ชุมชนผลิตดินสอพองบริเวณถนนดินสอ ในปัจจุบัน ชุมชนชาวจีนบริเวณศาลเจ้าพ่อเสือ ถัดขึ้นไปทางทิศเหนือเป็นกลุ่มชุมชนโดยรอบวังเจ้านายบริเวณประตูสำราญราษฎร์ ต่อเนื่องไปกับวัดเทพธิดาและวัดราชนัลดารามซึ่งถูกคั่นด้วยคลองหลอดอันเป็นที่ตั้งของชุมชนที่เกาะกลุ่มอยู่โดยรอบวัด นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างภูเขาทองขึ้นเพื่อเป็นปูชนียสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บริเวณริมคลองมหานาคใกล้กับวัดสระเกศ สันนิษฐานได้ว่ามีการตั้งถิ่นฐานของราษฎรบริเวณนี้มากขึ้นจึงได้มีการสร้างปูชนียสถานที่ใหญ่โตเช่นนี้ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พื้นที่ศูนย์กลางเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

1 = วัดพรหมสุรินทร์	2 = วัดสระเกศ	3 = ภูเขาทอง
4 = วัดราชนันทดา	5 = วัดเทพธิดาราม	6 = ประตูสำราญราษฎร์
7 = กลุ่มวังริมประตูสำราญราษฎร์	8 = ศาลเจ้าพ่อเสือ	9 = ตลาดบ้านดินสอ
10 = ที่ตั้งชุมชนหลังวัดราชนันทดา		

แผนที่ 4.2
แสดงกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3

ที่มา : องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์

4.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนัลดดา

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชุมชนในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองและด้านตะวันออกของเมืองมีความสำคัญมากขึ้น โดยเห็นได้จากการสร้างวังพระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์บริเวณริมประตูสำราญราษฎร์ ไปจนถึงประตูสำเพ็ง (ดังแผนที่ 4.3) นอกจากนี้ยังแสดงถึงการขยายตัวของเมืองออกมาจนถึงกำแพงเมืองแล้วกลายเป็นชุมชนหนาแน่นที่ไม่สามารถขยายตัวออกไปได้ เมื่อเมืองมีการขยายตัวมากขึ้น บริเวณที่เป็นชุมชนหลังวัดราชนัลดดาในปัจจุบันย่อมจะมีการตั้งบ้านเรือนที่หนาแน่นมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ขยายขอบเขตของเมืองออกไปทางทิศตะวันออกโดยการขุดคลองผดุงกรุงเกษม ทำให้อาณาเขตของพระนครเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 เท่าตัว และมีถนนเป็นตัวยึดระหว่างในและนอกกำแพงเมือง โดยมีถนนที่สำคัญได้แก่ถนนเจริญกรุง ในรัชกาลนี้ปรากฏการสร้างตึกแถวริมถนนที่ตัดใหม่เป็นครั้งแรกจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของกรุงเทพมหานครในเวลาต่อมา

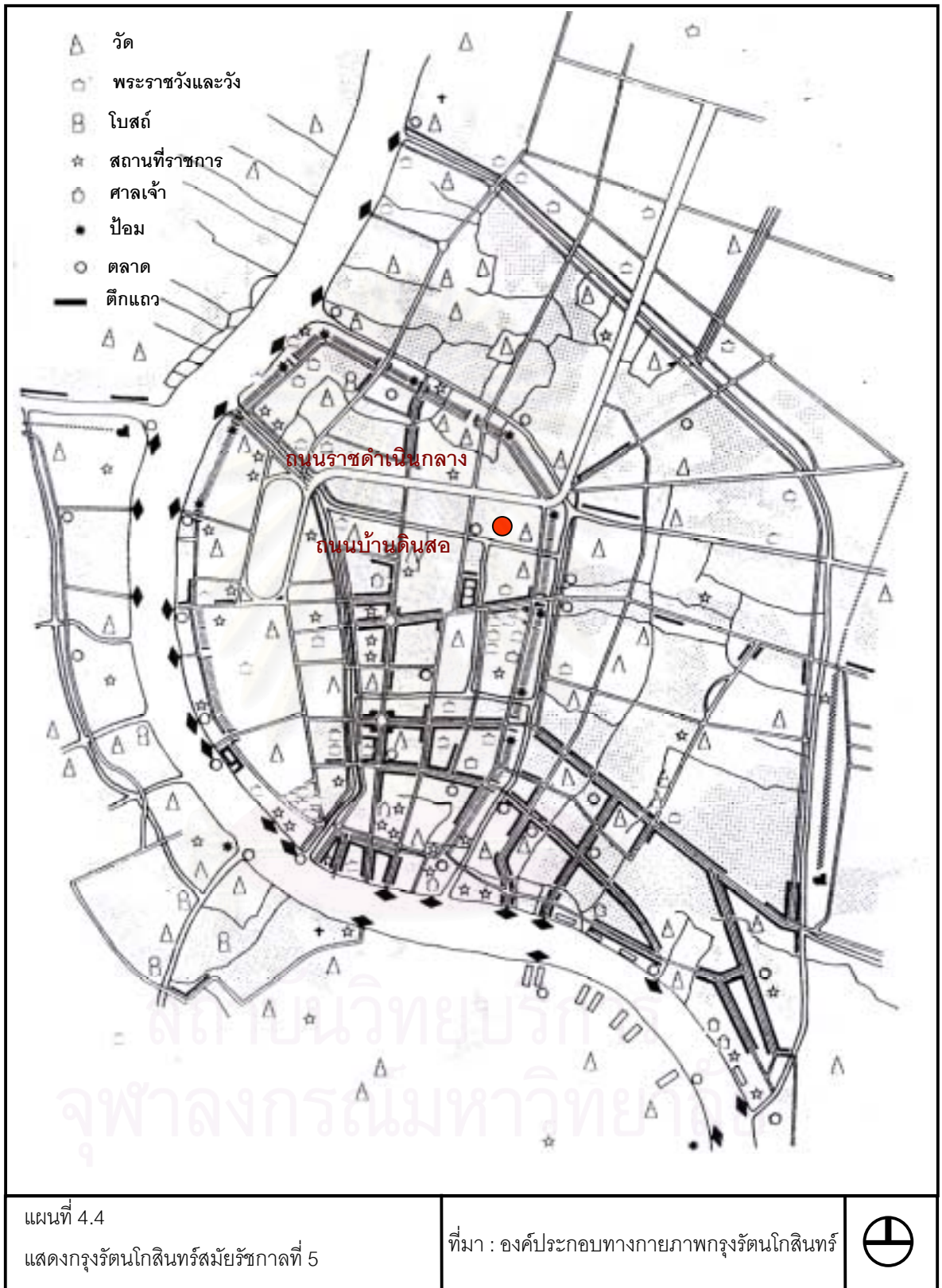
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นรัชกาลที่ยาวนานถึง 42 ปี เป็นยุคที่บ้านเมืองได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพื่อป้องกันประเทศจากกระแสการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและองค์ประกอบของเมืองซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวางแผนเพื่อพัฒนาประเทศ การพัฒนาดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในเขตเมืองหลวง แต่ขยายขอบเขตไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ ภายในเมืองมีการเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางการปกครองกับแหล่งชุมชนซึ่งจับตัวเป็นกลุ่มๆ กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้กรุงรัตนโกสินทร์กลายเป็นมหานครที่สมบูรณ์แบบ

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและองค์ประกอบของเมืองที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนหลังวัดราชนัลดดาในสมัยรัชกาลที่ 5 สรุปได้ดังนี้ (ดังแผนที่ 4.4)

1) การตัดถนน ราชดำเนินกลาง ถนนดินสอ และถนนมหาไชย เป็นการเพิ่มเส้นทางคมนาคมทางบกผ่านมายังพื้นที่ตั้งชุมชน และเส้นทางคมนาคมทางบกนี้ยังมีความสำคัญมากขึ้นกว่าสมัยก่อนหน้านั้นเป็นอย่างมาก

2) ทิศทางการเติบโตของเมืองที่มีอาณาเขตกว้างออกไปจากแนวกำแพงพระนครโดยการสร้างวังพระราชทานแก่พระราชโอรสหลายพระองค์ทางด้านเหนือและตะวันออกของพระนคร บริเวณนอกกำแพงเมืองซึ่งมีเนื้อที่กว้างขวางและยังไม่มีชุมชนหนาแน่นเหมือนในเขตกำแพงพระนคร ทำให้ความเจริญหรือความเป็นศูนย์กลางทางการค้าย้ายตำแหน่งออกไป โดยจะเห็นได้จากการเกิดห้องแถวริมถนนที่เริ่มมีมากขึ้นในสมัยนี้มีความหนาแน่นที่สุดในด้านทิศใต้ของเมืองซึ่งเป็นการค้าของคนจีนและชาวต่างชาติ

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงลักษณะชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังนี้

1) แผนที่กรุงเทพมหานครฉบับแรกที่จัดทำขึ้นโดย กรมแผนที่ ในปี พ.ศ. 2440 จากแผนที่ จะเห็นว่า ยังไม่มีการตัดถนนดินสอ ถนนราชดำเนินกลาง และถนนมหาไชย ชุมชนมีอาณาเขต ด้านทิศตะวันตกติดวัดราชนัคนดา ทิศตะวันออกติดกับตึกดิน (ที่เก็บดินปืน ซึ่งต้องมีพื้นที่โล่งโดยรอบเพื่อป้องกันอันตรายจากการระเบิดของดินปืน) ด้านทิศใต้ติดกับคลองหลอด ส่วนด้านทิศเหนือนั้นยังไม่มีอาณาเขตที่แน่ชัด จากการตีความสัญลักษณ์บนแผนที่ พบว่าชุมชนหลังวัดราชนัคนดาเป็นชุมชนมีบ้านเรือนและเรือกสวนสลักกันไปยังไม่มีความหนาแน่นเหมือนในปัจจุบัน และน่าจะเป็นชุมชนที่อยู่กันมาแต่ดั้งเดิม เพราะชุมชนใหม่จะเกิดตามแนวถนนที่ตัดใหม่ออกไปนอกเมือง ตามทิศทางการขยายตัวของเมือง และจากแผนที่นี้ จะเห็นแนวคลองธรรมชาติผ่านช่วงกลางของชุมชน และยังมีแนวคลองธรรมชาติให้เห็นมากกว่าแนวถนน สันนิษฐานได้ว่าแนวคลองนี้เป็นทั้งแหล่งน้ำในการเกษตรกรรมและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญจากชุมชนสู่ภายนอก

แผนที่ 4.5

แสดงชุมชนหลังวัดราชนัคนดาในสมัยรัชกาลที่ 5
(พ.ศ.2440)

ที่มา : แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ.2431 – 2474
โดยกรมแผนที่ทหาร

2) เมื่อตัดถนนบ้านดินสอดตั้งแต่น้ำวัดสุทัศน์ไปจนถึงริมวัดรังษี และถนนราชดำเนินกลาง ในปี พ.ศ.2453 แล้วทำให้เกิดขอบเขตที่ชัดเจนของชุมชนหลังวัดราชนัดดา (ดังแผนที่ 4.5) ถนนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมาสู่สภาพทางกายภาพของชุมชนในปัจจุบัน เนื่องจากถนนเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกที่มีความสำคัญแทนที่เส้นทางสัญจรทางน้ำที่ตัดผ่านชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ตั้งถิ่นฐานในชุมชนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จะมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน 2 รูปแบบคือ 1) การเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และ 2) การเข้ามาอยู่อาศัยโดยสวัสดิการหลวง หรือบ้านประจำตำแหน่ง (ปัจจุบันเป็นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์)

สมัยรัชกาลที่ 6

ในสมัยนี้กรุงเทพมหานครได้ขยายตัวไปกว้างไกลโดยทิศเหนือขยายไกลไปถึงวังพญาไท ทิศใต้ขยายไปถึงเขตพระนคร ทิศตะวันออกขยายไปถึงจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการคมนาคมทางบกเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักแทนการคมนาคมทางน้ำ อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ เปลี่ยนทางเข้าจากทางน้ำมาสู่ทางบกเป็นส่วนใหญ่ มีการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้สอยของห้องแถวจากเพื่อพักอาศัยมาเป็นเพื่อการค้าและเพื่อการอยู่อาศัย บ้านใหญ่เริ่มหมดไปและกลายเป็นห้องแถวมาทดแทน

ในรัชกาลนี้ได้มีการกำหนดเขตสุขาภิบาล อันเป็นเขตที่มีการควบคุมการก่อสร้าง และเขตควบคุมการรักษาความสะอาดในเขตที่มีผู้อยู่หนาแน่นในกรุงเทพฯ ขึ้น โดยในระยะแรกแบ่งเป็น 3 เขต ในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาคือ ฝั่งพระนคร (ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, 2534: 230)

ชุมชนหลังวัดราชนัดดาอยู่ในเขตสุขาภิบาลที่ 1 เป็นเขตใจกลางพระนคร การปลูกบ้านเพิ่มขึ้นในเขตนี้มีเพิ่มไม่มากนักเพราะในบริเวณนี้เริ่มมีความหนาแน่นสูง ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ข้าราชการบริพารและราษฎรที่เคยตั้งบ้านเรือนอยู่มาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาในสมัยนี้มีดังนี้

1) แผนที่แสดงแหล่งชุมชนและพาณิชยกรรมสมัยรัชกาลที่ 6

จะเห็นว่าบริเวณที่เป็นที่ตั้งชุมชนหลังวัดราชนัลดาดายังไม่มีอาคารพาณิชย์บริเวณ ริมถนนราชดำเนินแสดงให้เห็นว่าในย่านนี้ยังไม่มีบรรยากาศทางการค้ามากนัก ชุมชนมีเพียงการอยู่อาศัยอย่างเดียวเท่านั้น

2) แผนที่กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2464

จากแผนที่ 4.6 จะเห็นว่ามีความหนาแน่นของบ้านน้อยกว่าปัจจุบันถึงประมาณ 3 เท่า มีคลองเชื่อมต่อกับคลองหลอดวัดเทพธิดา เข้ามาภายในชุมชน 2 เส้น แนวคลองทั้งสองมีลักษณะเป็นเส้นตรง จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นคลองขุด

จากการสัมภาษณ์ ทายาทรุ่นเหลน ของคุณพระศรีสาคร ครอบครัวที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 5 ได้เล่าถึงบรรยากาศภายในชุมชนไว้ว่า “สมัยก่อนมีคลองตัดเข้ามาถึงท่าเรือของ บ้าน เรือขายของจะมาลอยลำกันเต็มทำน้ำตอนช่วงเช้า เหมือนเป็นตลาดน้ำน้อยๆ ของที่มาขาย ส่วนมากจะเป็นของกิน มีทั้งของสดและอาหาร สมัยนั้นบ้านของคุณปู่ทวด (คุณพระศรีสาคร) จะมีบริวารอยู่กันเต็มบ้าน ประมาณห้าสิบคนเห็นจะได้ เรือขายของจึงแวะเวียนมาตลอดเพราะมาแล้วต้องขายได้แน่นอน “

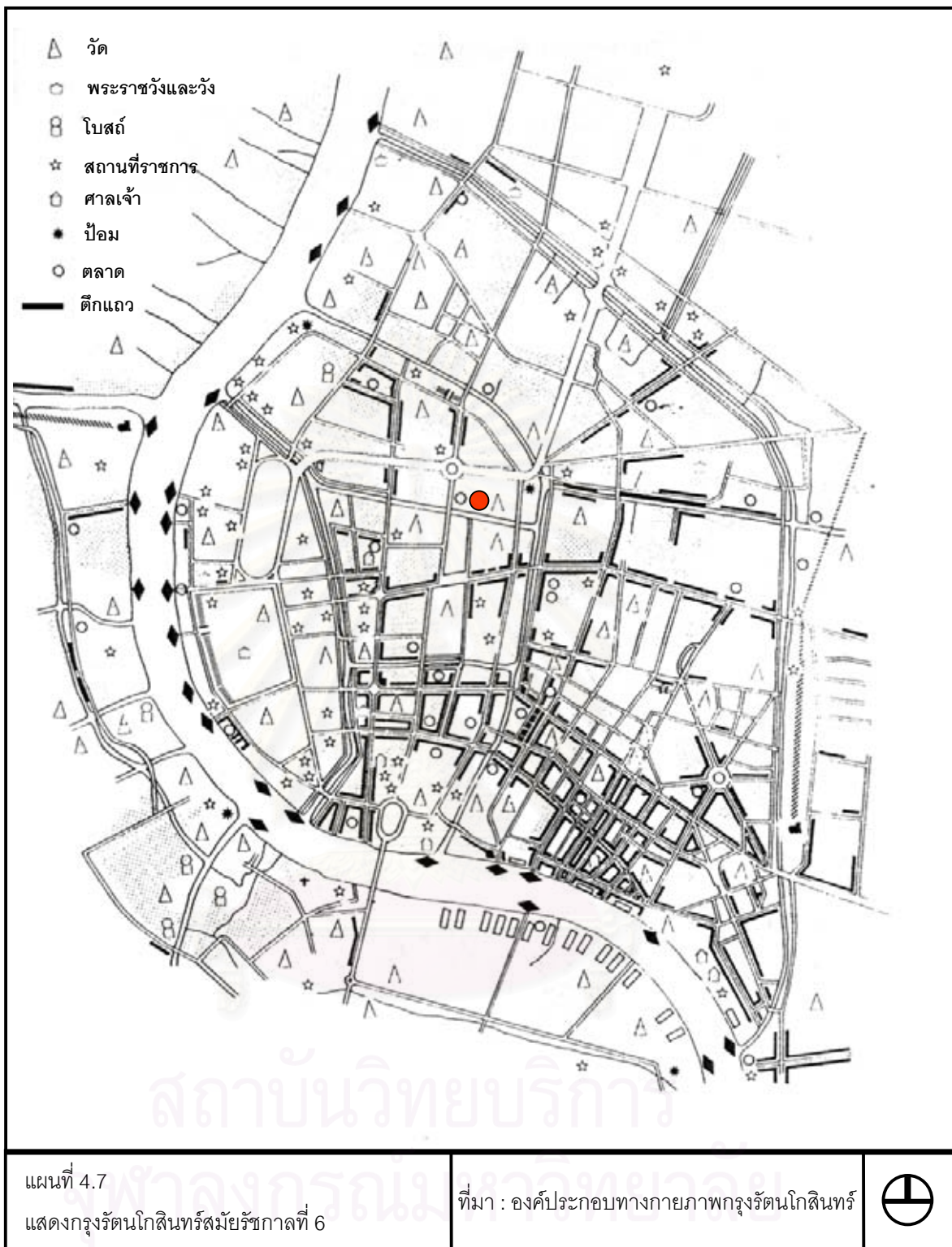
เจ้าของบ้านเลขที่ 1/25 เป็นคุณลุงวัย 62 ปีได้เล่าถึงชุมชนในอดีตที่เกี่ยวกับคลองภายใน ชุมชนว่า “เมื่อก่อนในชุมชนมีคลองตัดเข้ามาจนถึงบ้านหลังใหญ่ (บ้านคุณพระศรีสาคร) มีเรือขาย ของเข้าออกกันตลอด อยากรู้อะไรก็นั่งรอแถวทำน้ำเต้าก็มีเรือมา ถนนภายในชุมชนก็ไม่ได้ เดินกันสบายอย่างสมัยนี้ เมื่อก่อนถนนเป็นเหมือนท้องร่องสวน ทางเดินที่ไปตัดกับคลองที่อยู่ใน ชุมชนก็จะมีสะพานไม้พาดข้าม พอเรือเริ่มหายไปจากคลองคลองก็ถูกเปลี่ยนมาเป็นถนน”

ภาพ 4.1 บ้านคุณพระศรีสาคร

ภาพ 4.2 ถนนภายในชุมชนที่เคยเป็นคลองมาก่อน

สมัยรัชกาลที่ 7-8

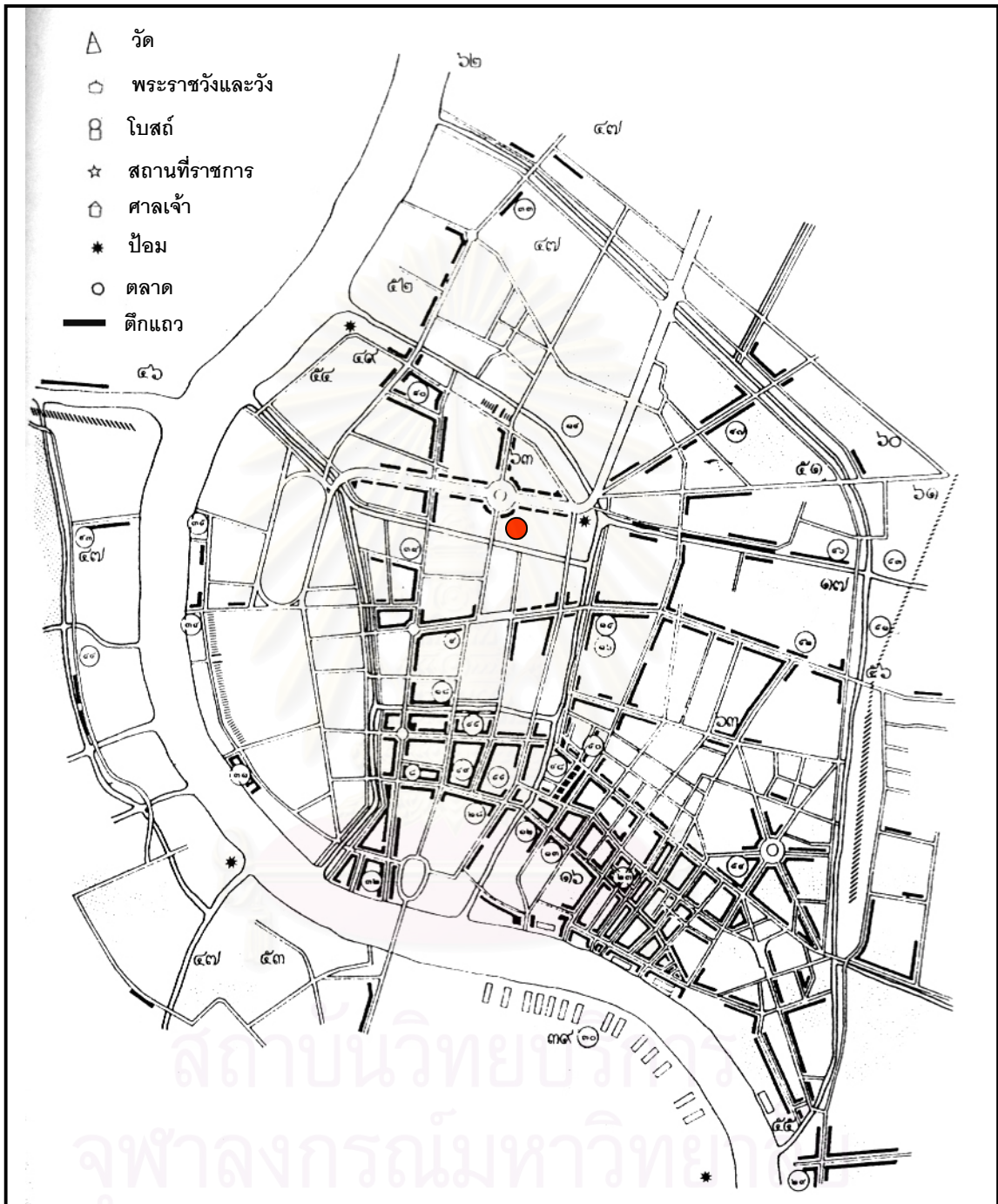
ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะย่านชุมชนชาวจีน ตั้งแต่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจรดถนนเจริญกรุง ซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าแก่ของชาวจีน เนื่องจากภายหลังสงครามโลกการค้าส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวจีน ทำให้อาคารบ้านเรือนในย่านชาวจีนมีการขยายตัวสูงกว่าสมัยอื่น ๆ สำหรับชุมชนชาวต่างชาติอื่น ๆ กลับลดความสำคัญลงอย่างมาก โดยเฉพาะชาติตะวันตกได้เลือนหายไปเนื่องจากมีการย้ายออกจากที่เดิมหรือออกนอกประเทศ

ในปลายรัชกาลที่ 7 ถึงต้นรัชกาลที่ 8 เขตเมืองเริ่มขยายออกไปจากใจกลางพระนครมากขึ้นทางทิศเหนือ ซึ่งขยายออกไปจากแนวคลองผดุงกรุงเกษมในบริเวณ สามเสน ดุสิต พญาไท และบางซื่อ ส่วนด้านทิศตะวันตกจากแนวคลองผดุงกรุงเกษมไปด้านปทุมวัน เพชรบุรี เพลินจิต และสุขุมวิท เป็นย่านที่พักอาศัยต่อเนื่องกันไป ส่วนทางทิศใต้มีการขยายตัวไปทางด้านสี่พระยา บางรัก สีลม สาทร ทูมมหาเมฆ และเลียบบนานแม่น้ำเจ้าพระยาไปถึงยานนาวาและบางคอแหลม แสดงให้เห็นว่าภายในเมืองรวมถึงชุมชนหลังวัดราชนัดดาจะต้องมีการอยู่อาศัยที่หนาแน่นขึ้นเป็นลำดับ

ความเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อชุมชนหลังวัดราชนัดดาโดยตรงในสมัยนี้ คือ รัฐบาลได้เวนคืนที่ดินราษฎรบริเวณริมถนนราชดำเนินกลาง เพื่อก่อสร้างตึกแถวริมถนนราชดำเนิน ในปี พ.ศ.2480 ทำให้เกิดขอบเขตของชุมชนใหม่แทนแนวถนนราชดำเนินกลางเดิม และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนนี้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากชุมชนพักอาศัยอย่างเดียว ไปสู่การค้าขายภายในชุมชน และตึกแถวนี้ยังเป็นเสมือนแนวกำแพงที่ทำให้การเข้าถึงชุมชนเป็นพื้นที่รอง คือไม่ติดกับถนนหลักทำให้ยากแก่การพัฒนาพื้นที่ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนยังคงอยู่เป็นชุมชนพักอาศัยมาจนถึงทุกวันนี้

ชุมชนที่อยู่ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ในสองรัชกาลนี้จะเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยกันมาตั้งแต่รัชกาลก่อน แต่จะมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความหนาแน่นและขอบเขตเนื่องจากที่ดินมีราคาสูงขึ้นและมีพื้นที่ที่จำกัด

ทนายทูนเหลน ของคุณพระศรีสาคร ได้เล่าถึงสมัยที่เกิดตึกแถวริมถนนราชดำเนินใหม่ ๆ ว่า “สมัยนั้นริมถนนราชดำเนินถือว่ากำไรดีมาก จะว่าเหลือก็ได้ คุณตาของผมเล่าว่าธุรกิจนี้บริเวณนี้คึกคัก มีการลงทุนใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายรูปแบบ คุณตาเล็ก (น้องของตาของผู้ให้สัมภาษณ์) ก็ยังเปิดพิตเนสกับเค้าด้วยเหมือนกัน ประมาณปี พ.ศ.2500 แต่ไม่ค่อยรุ่งสุดท้ายเลยต้องปิดตัวเองไป

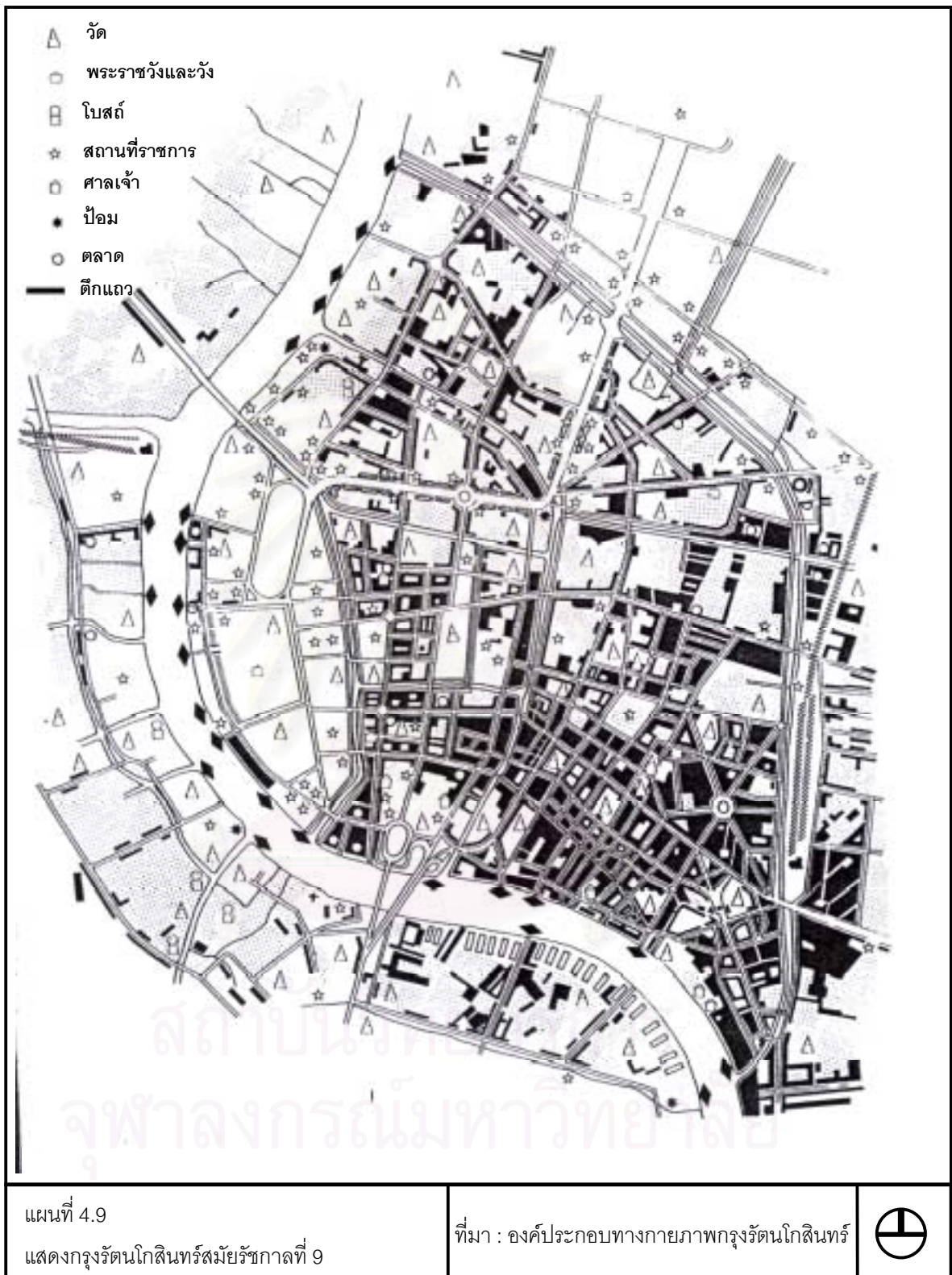
<p>แผนที่ 4.8 แสดงกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 7-8</p>	<p>ที่มา : องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์</p>	
---	--	---

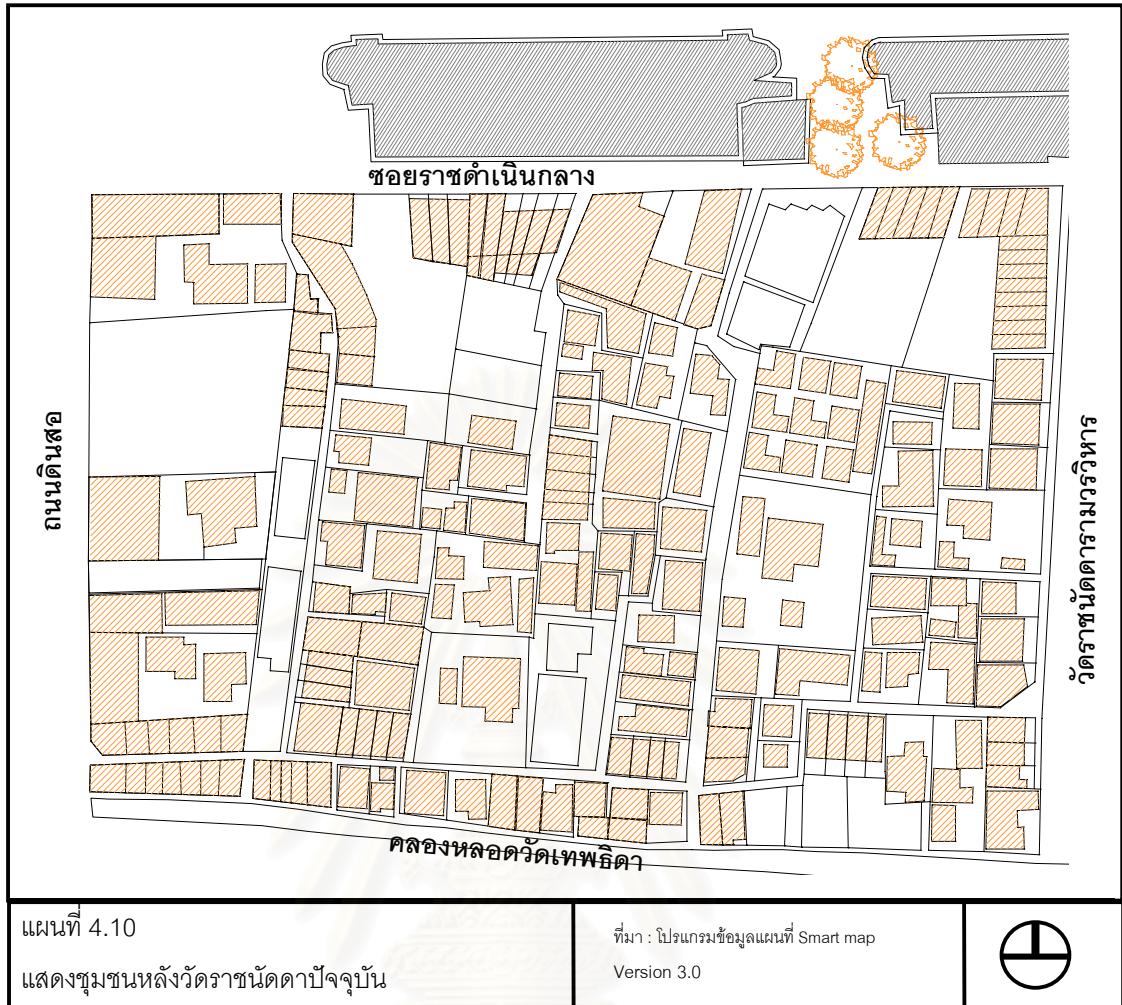
สมัยรัชกาลที่ 9

เกิดสถานที่ราชการขึ้นในบริเวณใกล้กับที่ตั้งชุมชน คือ ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร วนาคารและสำนักงานบริเวณริมถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พื้นที่บริเวณโดยรอบชุมชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากบ้านพักอาศัยไปเป็นตึกแถว โดยเฉพาะบริเวณริมถนนดินสอ ที่อยู่ติดกับศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทราบว่าตึกแถวบริเวณปากทางเข้าชุมชนจากถนนดินสอ มีอายุใกล้เคียงกันคือประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว และบ้านที่อยู่ในบริเวณนั้นมาแต่เดิมก็เพิ่งจะมีการหันมาประกอบอาชีพค้าขาย กันเมื่อ ประมาณ 40 ปีที่แล้วเช่นกัน โดยลูกค้าหลักของการค้าขายบริเวณนี้คือ คนที่ทำงานในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งนอกจากจะเป็นเจ้าหน้าที่จากศาลาว่าการกรุงเทพมหานครแล้ว ยังมีสำนักงานสรรพากร วนาคาร และสำนักงานต่าง ๆ บริเวณริมถนนราชดำเนินกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุป

ชุมชนหลังวัดราชนิตามีการตั้งถิ่นฐานมาพร้อม ๆ กับการขุดคลองหลอดในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยการสันนิษฐานจากลักษณะการดำเนินชีวิตในสมัยนั้น และมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมา โดยมีความหนาแน่นของบ้านเรือนมากขึ้น มีประชากรบางส่วนที่ย้ายออกไป และบางส่วนย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ แม้จะสันนิษฐานได้ว่าการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แต่จากการสัมภาษณ์แบบสืบประวัติก็เป็นการยากที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะเล่าย้อนไปถึงสมัยนั้นได้ ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานที่เก่าที่สุดที่ได้รับการยืนยันจึงอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อได้ทำการวิเคราะห์จากเอกสารและข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนเก่าแก่ของชุมชนหลังวัดราชนิตา จึงสามารถสรุปประวัติความเป็นมาของชุมชนได้ดังนี้

ตาราง 4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาและปัจจัยสนับสนุน

สมัย	ชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา	ปัจจัยสนับสนุน
รัชกาลที่ 1 - 2	การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	- เส้นทางสัญจรทางน้ำ - แหล่งชุมชนและตลาดใกล้เคียง - ความใกล้ศูนย์กลางเมือง
รัชกาลที่ 3	การอยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นมากขึ้น	- การเพิ่มจำนวนประชากรภายในเมือง - การสร้างวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชน - มีการขยายตัวของศูนย์กลางเมือง
รัชกาลที่ 4	การอยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นมากขึ้น	- การเพิ่มจำนวนประชากรภายในเมือง - การขยายขอบเขตเมืองออกไป
รัชกาลที่ 5-6	การคงความเป็นชุมชนพักอาศัยที่มีความหนาแน่นมากขึ้น	- ศูนย์กลางทางการค้าย้ายจากวัดสุทัศน์ไปทางใต้ ตามแนวถนนเจริญกรุง โดยมีกลุ่มคนต่างชาติเป็นผู้นำทางการค้า - มีการเข้าถึงชุมชนด้วยถนนซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักแบบใหม่ - การเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีประชากรเป็นราษฎรไทย และข้าราชการ (แหล่งงานอยู่ใกล้ชุมชน) - ราคาที่ดินที่สูงขึ้น
รัชกาลที่ 7-8	เกิดขอบเขตชุมชนที่ชัดเจน	- มีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ริมถนนราชดำเนินกลาง
รัชกาลที่ 9 (ปัจจุบัน)	การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตสู่การค้าขาย	- เกิดหน่วยงานราชการและเอกชนในบริเวณใกล้เคียงชุมชน - การย้ายออกของประชากรเดิม และมีประชากรกลุ่มใหม่ย้ายเข้ามา

บทที่ 5

ชุมชนหลังวัดราชนัคดาในปัจจุบัน

การศึกษาการคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษา ชุมชนหลังวัดราชนัคดา ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อศึกษาถึง สาเหตุในการเข้าอยู่ของประชากรในปัจจุบัน และปัจจัยที่ทำให้ประชากรในปัจจุบันยังคงอยู่อาศัยในชุมชน โดยแบ่งส่วนของข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

5.1 ผลการสำรวจ

จากการสำรวจชุมชนหลังวัดราชนัคดา เมื่อ เดือนธันวาคม พ.ศ.2546 พบว่ามีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ 3 งาน ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย 167 หลังคาเรือน

5.1.1 สภาพแวดล้อมที่ตั้งชุมชนประกอบด้วย (ดูแผนที่ 1.5 ประกอบ)

1) ถนนราชดำเนินกลาง เป็นเส้นทางสัญจรสายหลักในย่านที่ชุมชนตั้งอยู่นอกจากนั้นยังเป็นถนนรองรับการเชื่อมต่อระหว่างเมือง จากศูนย์กลางเมืองในปัจจุบัน (CBD) ไปยังฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นตัวเชื่อมระหว่างสองฝั่งแม่น้ำ แต่ถนนราชดำเนินถูกลดความสำคัญที่มีต่อชุมชนด้านการเข้าถึงด้วยตึกแถวริมถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นเหมือนกำแพงปิดกั้นความเจริญ และลดความสำคัญของพื้นที่อันเป็นบริเวณที่ตั้งชุมชนลงไป ตึกแถวริมถนนราชดำเนินมีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจต่อชุมชนด้านเป็นที่ตั้งของร้านค้า อาคาร และสำนักงานต่าง ๆ ที่เป็นลูกค้าหลักของการค้าภายในชุมชน

2) ถนนบ้านดินสอ เป็นเส้นทางสัญจรสายรองของบริเวณที่ตั้งชุมชน การเข้าถึงชุมชนจากถนนดินสอมีเพียงทางเดินเท้าเท่านั้น ถนนมี 3 ช่องทางการจราจร เชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับย่านการค้าบริเวณวัดสุทัศน์ และย่านการค้าเก่าทางตอนกลางและตอนใต้ของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังเป็นถนนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจกับชุมชน เนื่องจากสองฟากถนนเต็มไปด้วยร้านขายอาหารและรถเข็นขายอาหารบริเวณริมฟุตบาท ถือได้ว่าเป็นย่านขายอาหารที่มีชื่อแห่งหนึ่งของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

3) ซอยราชดำเนินกลาง เป็นถนนสายรองที่รองรับการเข้าถึงชุมชนโดยรถยนต์จากถนนราชดำเนินกลางและถนนมหาไชย ทำให้พื้นที่ชุมชนบริเวณขอบชุมชนในซอยราชดำเนินกลางมีศักยภาพในเชิงพาณิชย์กรรม ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นว่าบริเวณนี้จะเป็นตึกแถวและอาคารสำนักงาน หรือโกดังตลอดแนวซอย

4) คลองหลอดวัดเทพธิดาราม ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คลองมีบทบาทเป็นเส้นทางสัญจรสายหลักของพื้นที่ แต่ในปัจจุบันเป็นเพียงทางน้ำสาธารณะ ที่ได้รับการพัฒนาพื้นที่บริเวณริมคลองเป็นที่นั่งเล่นพักผ่อนสาธารณะ

5) วัดราชนั้ดดา เป็นปัจจัยหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาถึงปัจจุบันโดยเป็นศูนย์กลางของชุมชน ปัจจุบันสังคมเมืองได้ลดบทบาทความสำคัญของวัดในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนลงไป แต่พบว่าวัดเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาใกล้บ้านของชุมชนนี้ และเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันของชุมชนในวันสำคัญทางศาสนา เป็นแหล่งงาน ที่จอดรถ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่ กรุงเทพมหานครอันจะสามารถพัฒนาให้ตอบรับกับชุมชนได้ในอนาคต

6) วัดเทพธิดาราม เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยเดียวกับวัดราชนั้ดดา มีความสำคัญต่อชุมชนโดยเสริมความสำคัญกันระหว่างวัดราชนั้ดดาในฐานะวัดหลวงคู่ เป็นปัจจัยสนับสนุนการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่บริเวณนี้ ปัจจุบันความสำคัญของวัดที่มีต่อชุมชน คือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

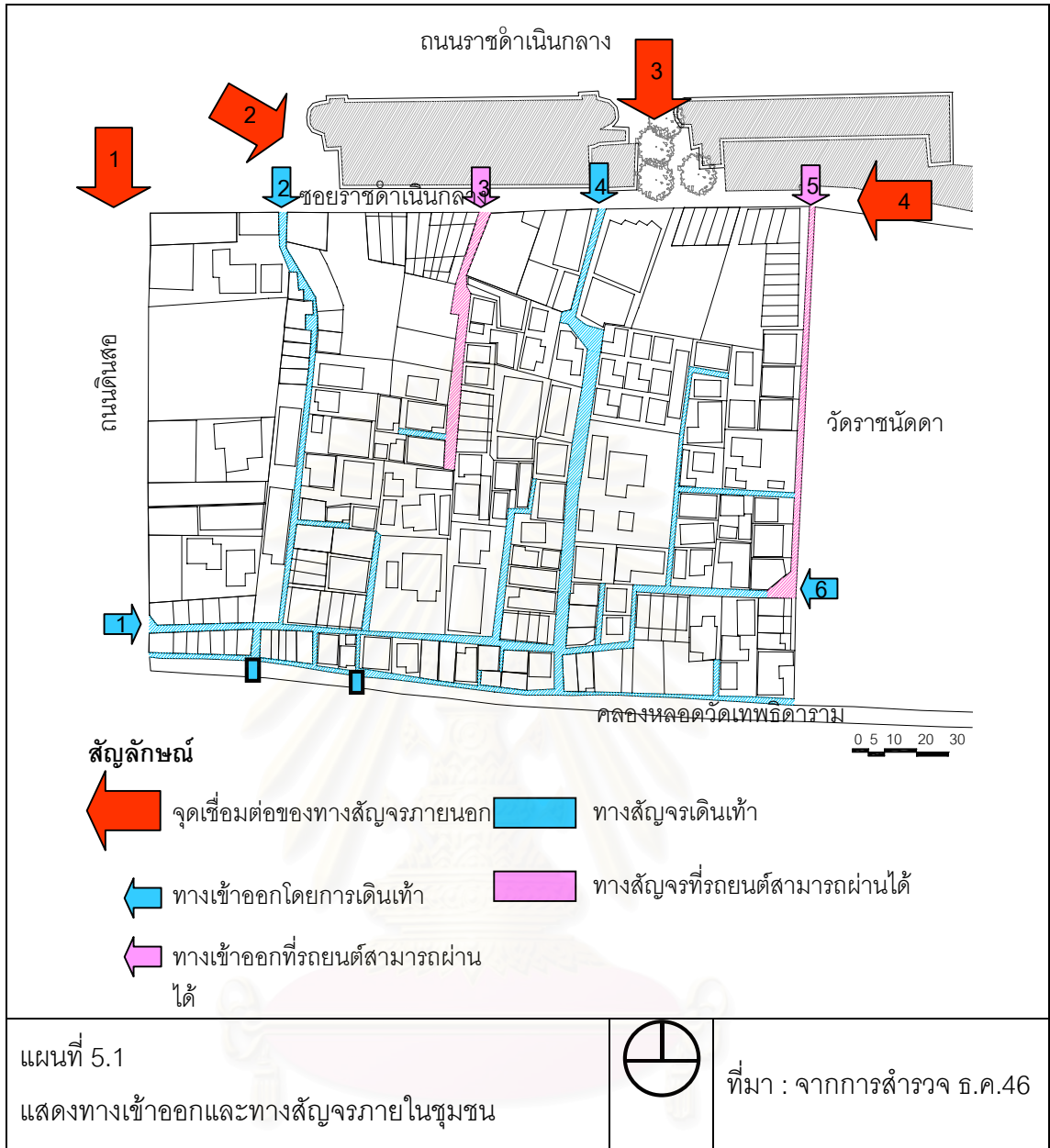
7) ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร มีความสำคัญกับชุมชนในเชิงเศรษฐกิจ โดยผู้ทำงานที่นี่เป็นลูกค้าหลักของการค้าในบริเวณชุมชน และรอบชุมชน ช่วยสร้างบรรยากาศการค้าให้กับถนนดินสอ เป็นที่จอดรถ และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

5.1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ทางเข้าออกและทางสัญจรภายในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา มี ทางเข้าออกที่รถยนต์เข้าออกได้ 2 ทาง จากซอยราชดำเนินกลาง และทางเดินเท้ามีทั้งหมด 4 ทางด้วยกัน รวมมีทางเข้าออกชุมชน 6 ทาง ทั้งนี้ยังไม่รวมทางเดินเท้าเลียบบคลองหลอดวัดเทพธิดาที่สามารถเดินเข้าสู่ชุมชนได้

ทางสัญจรภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นทางเดินเท้า มีทางสัญจรที่รถยนต์สามารถผ่านได้เพียง 2 บริเวณเท่านั้น (ดังแผนที่ 5-4)

แต่ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีทางรถยนต์เข้าถึงได้เพียงสองทางและเป็นทางตัน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรถยนต์ส่วนตัว 19 หลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 38) ส่วนที่จอดรถยนต์มีทั้งจอดในที่ที่ไม่เสียค่าจอดบริเวณริมถนน และในที่ว่าการกรุงเทพมหานคร และส่วนที่เสียค่าจอดซึ่งมีอยู่หลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงจะเสียค่าจอดรถ เป็นเงินประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน (จอดได้เฉพาะตอนกลางวันเท่านั้น) บ้านที่ไม่มีรถยนต์นั้นมีทั้งเนื่องจากไม่มีกำลังซื้อและเห็นว่าใช้ระบบขนส่งมวลชนและแท็กซี่สะดวกกว่า

ภาพ 5.1 ริมถนนราชดำเนินกลาง

ภาพ 5.2 ซอยราชดำเนินกลาง

ภาพ 5.3 ถนนดินสอ (1)

ภาพ 5.4 ถนนดินสอ (2)

ภาพ 5.5 ริมคลองหลอดวัดเทพธิดา

ภาพ 5.6 ทางเข้าชุมชนจากถนนดินสอ (จุดที่ 1)

ภาพ 5.7 ทางเข้าชุมชนจากซอย
ราชดำเนินกลาง (จุดที่ 2)

ภาพ 5.8 ทางเข้าชุมชนจากซอย
ราชดำเนินกลาง (จุดที่ 3)

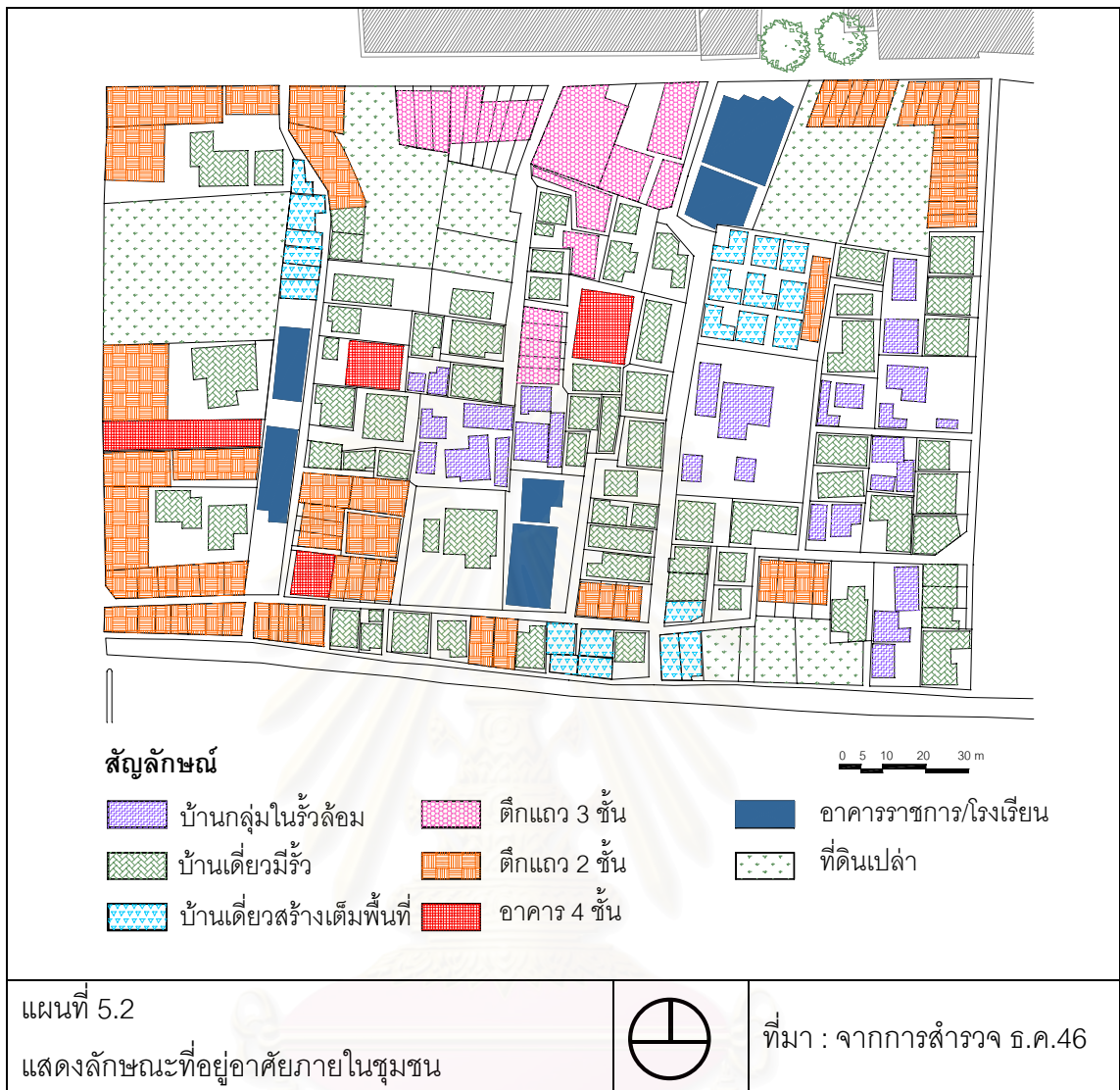
ภาพ 5.9 ทางเข้าชุมชนจากซอยราชดำเนินกลาง ข้างวัดราชนัลดดา (จุดที่ 5)

- 1) สัดส่วนในกรรมสิทธิ์ที่ดินภายในชุมชนหลังวัดราชนัลดดา
กรรมสิทธิ์ที่ดินในชุมชนหลังวัดราชนัลดดาสามารถแบ่งโดยประมาณได้ดังนี้
 1. ที่ดินเอกชน คิดเป็นร้อยละ 65 ของพื้นที่ทั้งหมด
 2. ที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ คิดเป็นร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด
 3. ที่ดินของส่วนราชการสังกัดกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 4 ของพื้นที่ทั้งหมด
 4. ที่ดินของวัดราชนัลดดา คิดเป็นร้อยละ 2 ของพื้นที่ทั้งหมด

ภาพ 5.10 ภาพชุมชนหลังวัดราชนัลดดามุมสูง

2) ลักษณะที่อยู่อาศัยภายในชุมชน

จำนวนบ้านทั้งหมด 167 หลังคาเรือน ประกอบด้วย

บ้านกลุ่มในรั้วล้อม	จำนวน 8 หลังคาเรือน
บ้านเดี่ยวที่มีรั้ว	จำนวน 56 หลังคาเรือน
บ้านเดี่ยวสร้างเติมพื้นที่	จำนวน 17 หลังคาเรือน
ตึกแถว 3 ชั้น	จำนวน 18 หลังคาเรือน
ตึกแถว 2 ชั้น	จำนวน 62 หลังคาเรือน
อาคาร 4 ชั้น	จำนวน 4 หลังคาเรือน

ภาพ 5.11 บ้านกลุ่มในรั้วล้อม (1)

ภาพ 5.12 บ้านกลุ่มในรั้วล้อม (2)

ภาพ 5.13 บ้านเดี่ยวที่มีรั้วล้อม

ภาพ 5.14 บ้านเดี่ยวสร้างเต็มพื้นที่

ภาพ 5.15 ตึกแถว 2 ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 ข้อมูลทั่วไป

5.2.1 ลักษณะครอบครัว

ตาราง 5.1 จำนวนประชากรต่อหลังคาเรือน

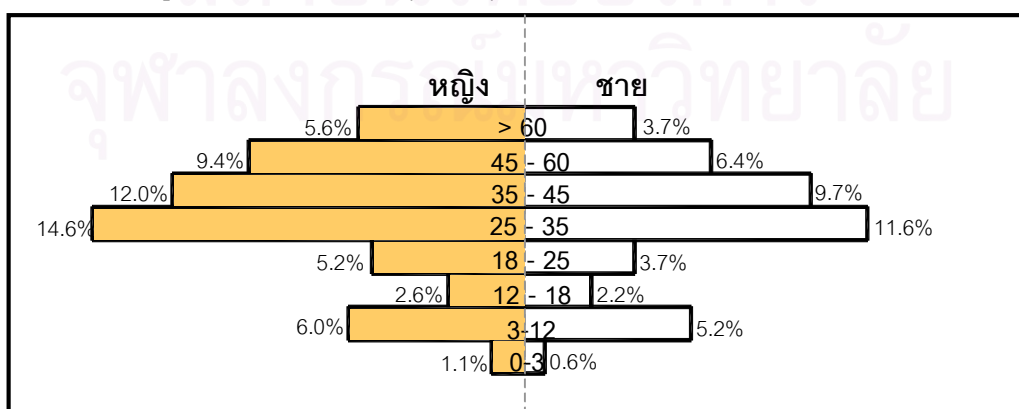
สมาชิกในบ้าน	ความถี่	ร้อยละ
1-3	21	42
4-6	16	32
7-9	4	8
10-15	8	16
15-20	1	2
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	50	100
เฉลี่ย 5.34 คน ต่อหลังคาเรือน		

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 267 คน พบว่า สมาชิกในแต่ละหลังคาเรือนจะมีจำนวน 1-3 คนมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 42) รองลงมา คือ บ้านที่มีสมาชิก 4-6 คน (คิดเป็นร้อยละ 32) และค่าเฉลี่ยจำนวนประชากรต่อหลังคาเรือนเท่ากับ 5.34 คนต่อหลังคาเรือน

5.2.2 ลักษณะของประชากร (กลุ่มตัวอย่าง)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน 69 ครอบครัว มีจำนวนประชากร 267 คน เป็นเพศชาย 116 คน เพศหญิง 151 คน เมื่อนำกลุ่มตัวอย่างมาจัดทำเป็นแผนภูมิตามโครงสร้างอายุจะเห็นว่าประชากรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 25-60 ปี ซึ่งเป็นวัยทำงาน

แผนภูมิ 5.1 โครงสร้างอายุของกลุ่มตัวอย่าง

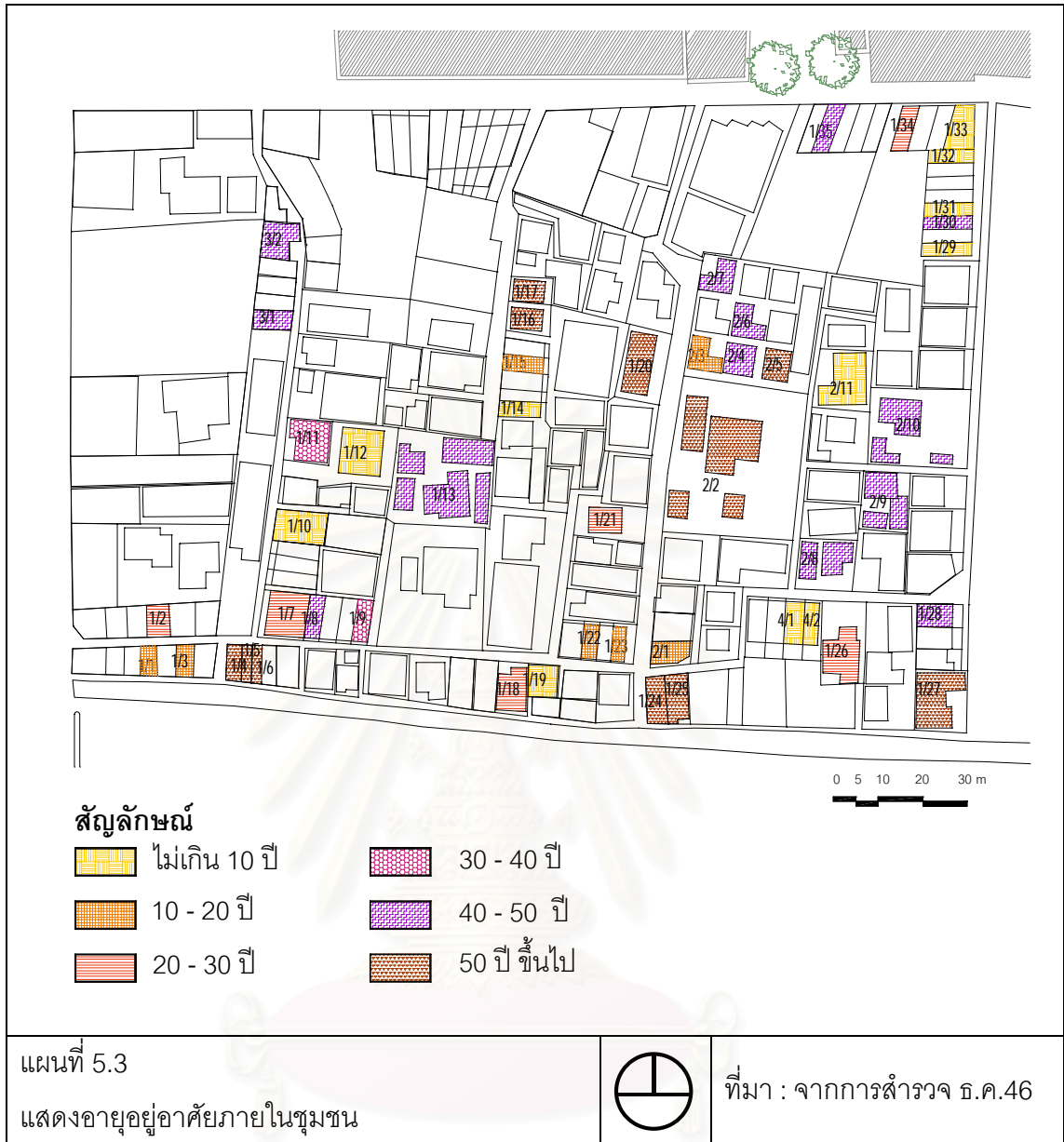
ที่มา : การสัมภาษณ์ พ.ย.2546 – ม.ค.2547

5.2.3 ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดา

ตารางที่ 5.2 อายุการอยู่อาศัยในชุมชน (นับตั้งแต่การเข้ามาอยู่ในรุ่นแรก)

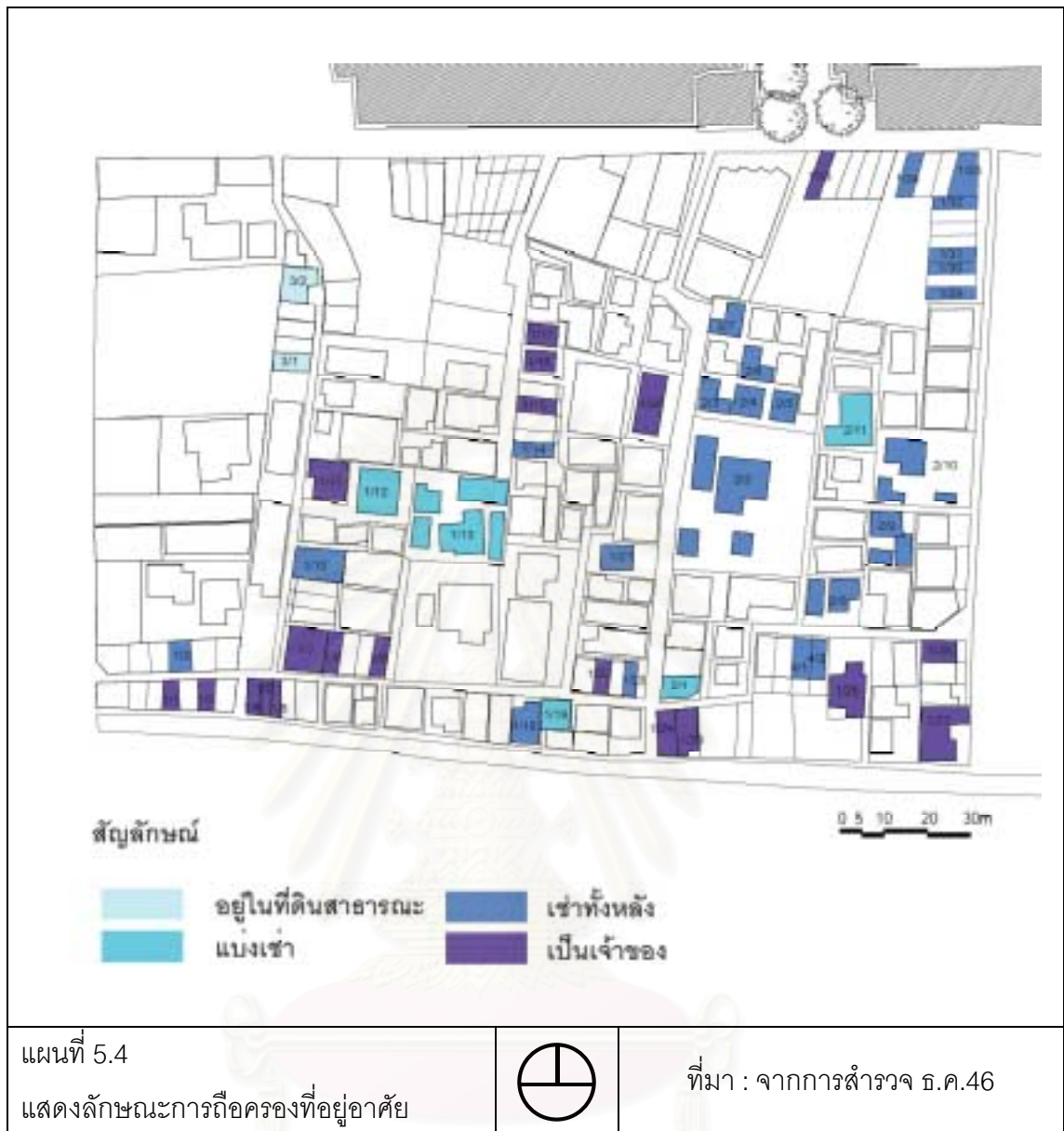
อายุการอยู่อาศัย	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เกิน 10 ปี	11	22
10 – 20 ปี	7	14
20 – 30 ปี	6	12
30 – 40 ปี	2	4
40 – 50 ปี	13	26
50 ปีขึ้นไป	11	22
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100
อายุการอยู่อาศัยเฉลี่ย 40 ปี		

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 หลังคาเรือน พบว่าอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมานาน 40-50 ปี (คิดเป็นร้อยละ 26) รองลงมาเป็นผู้ที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปีขึ้นไปมักจะเข้าอยู่อาศัยในชุมชนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และไม่เกิน 10 ปี (คิดเป็นร้อยละ 22)

5.2.4 การถือครองที่อยู่อาศัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 หลังคาเรือน พบว่าสิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นการเช่า (คิดเป็นร้อยละ 46) รองลงมาคือเป็นเจ้าของ ส่วนผู้ที่อยู่อาศัยในที่ดินสาธารณะนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ 2 หลังคาเรือนบอกว่าที่ดินที่ตนปลูกบ้านอยู่นั้นเป็นที่ที่ได้รับการอนุญาตให้ปลูกบ้านอยู่โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่รุ่นตา-ยายที่รับราชการกับกรุงเทพมหานคร สำหรับสิทธิครอบครองแบบเช่าทั้งหลังและการแบ่งเช่านั้นเป็นการเช่าจากเจ้าของที่ดิน 3 ประเภท คือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ วัดราชชนิตดา และเอกชน (ดังตาราง 5.3)

ตาราง 5.3 การถือครองที่อยู่อาศัย

สิทธิครอบครอง	เจ้าของที่ดิน			ความถี่	ร้อยละ
	เอกชน	วัด	ทรัพย์สิน		
เป็นเจ้าของ	20	-	-	20	40
เช่า (ทั้งหลัง)	13	2	8	23	46
แบ่งเช่า	3	-	2	5	10
อยู่ในที่ดินสาธารณะ	-	-	-	2	4
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)				50	100

5.3 เศรษฐกิจภายในชุมชนหลังวัดราชนัดดา

5.3.1 อาชีพของประชากรทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง

ตาราง 5.4 อาชีพของประชากรทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	ความถี่	ร้อยละ
ค้าขาย	18	11
ขายอาหาร	57	34
รับจ้าง / แรงงาน	28	17
ลูกจ้าง / พนักงาน	49	29
รับราชการ	12	8
เจ้าของบ้านเช่า	2	1
รวม (คน)	166	100

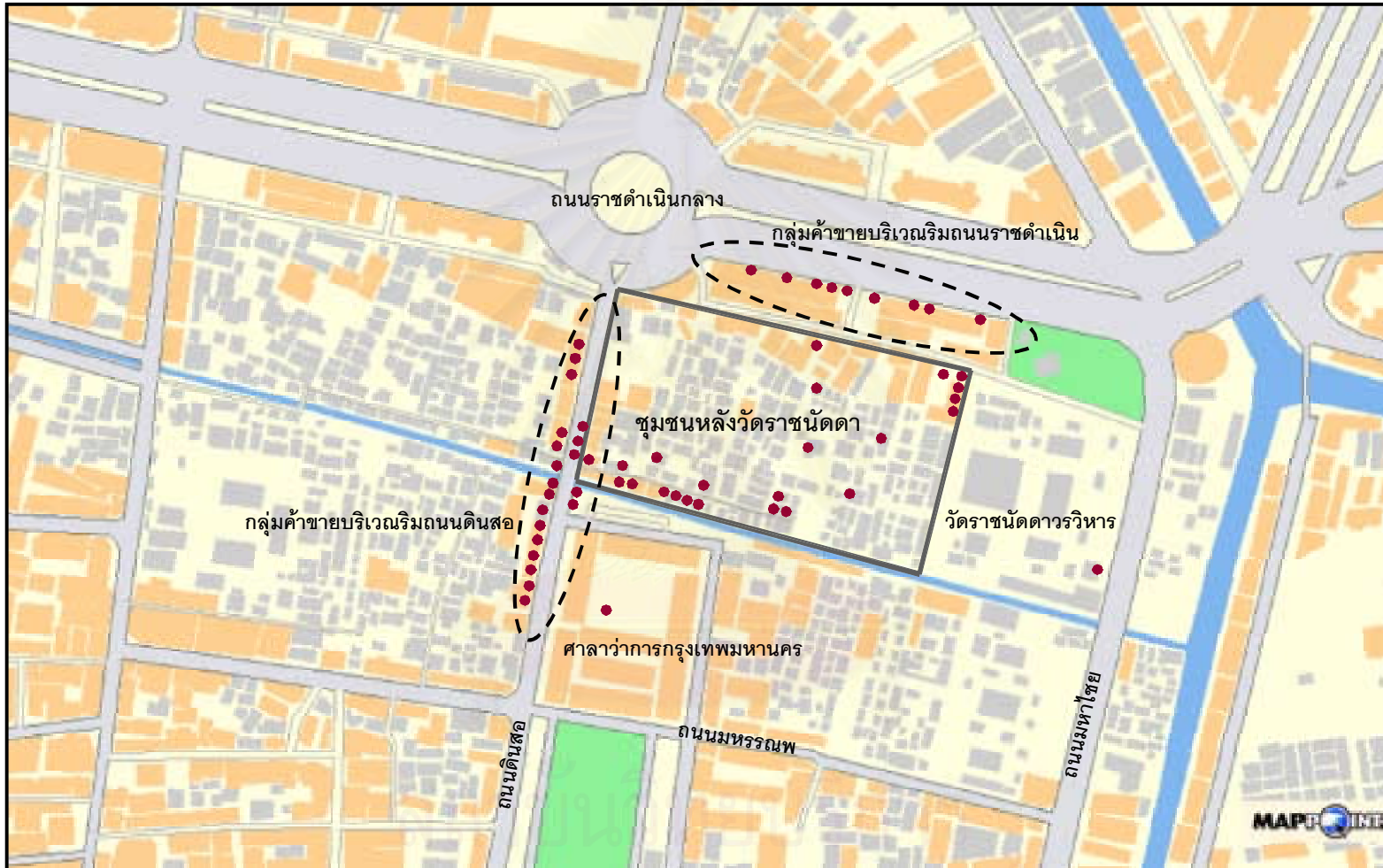
ที่มา : การสัมภาษณ์ พ.ย.2546 – ม.ค.2547

อาชีพที่พบในกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดคือ อาชีพขายอาหาร (คิดเป็นร้อยละ 34) รองลงมา เป็นอาชีพลูกจ้าง (คิดเป็นร้อยละ 28) ผู้มีรายได้รวม 166 คน คิดเป็น ร้อยละ 62 ของประชากร นอกจากนั้นเป็นกลุ่มวัยเรียน เด็ก และคนชรา

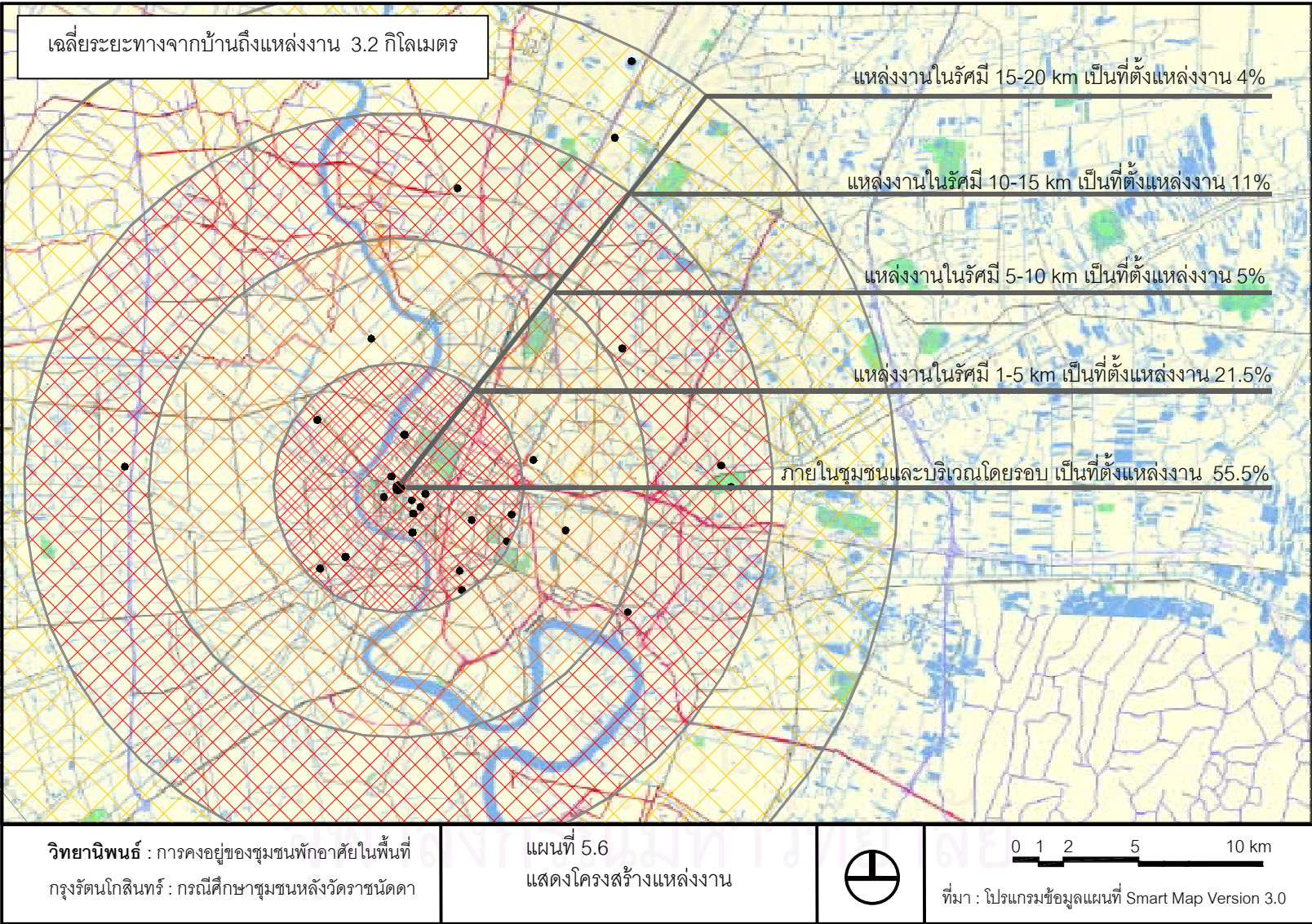
5.3.2 แหล่งงาน

ตาราง 5.5 แหล่งงานและการเดินทาง

แหล่งงาน/ระยะทาง (km)	<0.25	0.25-1	1-5	5-10	10-15	15-20	ความถี่	ร้อยละ
นอกชุมชน								
เดิน	45	-	-	-	-	-	45	27.0
รถเมล์	-	3	26	2	13	4	48	29.0
เรือ	-	-	6	-	1	-	7	4.0
รถจักรยานยนต์	-	1	2	4	-	2	9	5.5
รถยนต์ส่วนตัว	-	1	1	2	4	1	9	5.5
Taxi/สามล้อ	-	-	1	-	-	-	1	0.5
ในชุมชน	47	-	-	-	-	-	47	28.5
ความถี่	92	5	36	8	18	7	166	100.0
ร้อยละ	55.5	3.0	21.5	5.0	11.0	4.0	100.0	

<p>วิทยานิพนธ์ : การคงอยู่ของชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนัดดา</p>	<p>แผนที่ 5.5 แสดงแหล่งงานโดยรอบชุมชน</p>		<p>0 25 50 100 200 m</p> <p>ที่มา : โปรแกรมข้อมูลแผนที่ Smart Map Version 3.0</p>
--	--	---	---

จากตาราง 5.5 คนส่วนใหญ่มีแหล่งอาชีพอยู่นอกชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 71.5) แต่เมื่อพิจารณาถึงระยะทางไปยังแหล่งอาชีพพบว่าแหล่งอาชีพที่อยู่ในระยะไม่เกิน 0.25 กิโลเมตร (รวมทั้งแหล่งอาชีพภายในชุมชน) จะพบว่ามีคนทำงานอยู่สูงที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 55.5) ส่วนการเดินทางไปทำงานยังแหล่งงานภายนอกชุมชน จะพบว่าส่วนใหญ่ใช้วิธีเดินทางด้วยรถเมล์ ในรัศมีการเดินทาง 1-5 กิโลเมตร (คิดเป็นร้อยละ 21.5)

5.3.4 รายได้

ตาราง 5.6 รายได้รวมต่อหลังคาเรือน

รายได้ (บาทต่อเดือน)	จำนวนคนทำงาน											ความถี่	ร้อยละ
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	16		
6,000-9,999	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
10,000-13,999	0	2	6	2	0	0	0	0	0	0	0	10	20
14,000-19,999	0	4	4	2	1	0	0	0	0	0	0	11	22
20,000-29,999	0	1	4	1	1	0	0	2	0	0	0	9	18
30,000-39,999	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	4	8
40,000-49,999	0	0	0	4	2	1	0	0	0	1	0	8	16
50,000-59,999	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
60,000-69,999	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	2	4
70,000-79,999	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
80,000 บาทขึ้นไป	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	1	2
ไม่มีรายได้	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	2	7	17	9	6	2	1	2	3	1	1	50	100
ร้อยละ	4	14	34	18	12	4	2	4	6	2	2	100	

รายได้ต่อครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 30,000 บาทต่อครัวเรือน และรายได้ต่อครอบครัวเฉลี่ยประมาณ 21,600 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างจะมีรายได้ 14,000 – 19,999 บาทต่อเดือน (คิดเป็นร้อยละ 22) รองลงมาคือ 10,000 – 13,999 บาทต่อเดือน ส่วนบ้านที่ไม่มีรายเป็นข้าราชการเกษียณอายุ รับเงินบำนาญปัจจุบันไม่มีอาชีพและอยู่อาศัยคนเดียว

ประเด็นเกี่ยวกับจำนวนคนทำงานพบว่าส่วนมากมีคนทำงาน 2 คนต่อหลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 32) รองลงมาคือ 3 คนต่อหลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 18) ค่าเฉลี่ยของรายได้ต่อ

จำนวนผู้มีรายได้ ประมาณ 9,000 บาทต่อคนต่อเดือนและค่าเฉลี่ยของรายได้ต่อจำนวนประชากร ประมาณ 5,600 บาทต่อคนต่อเดือน

5.3.5 ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย

ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่เป็นเจ้าของอยู่เองซึ่งจะไม่มีค่าใช้จ่ายรายเดือนเนื่องจากซื้อเป็นของตนเอง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นกลุ่มผู้เช่าและผู้เช่าช่วง

5.3.4.1 กลุ่มการครอบครองแบบเป็นเจ้าของ

กลุ่มการครอบครองที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองนั้น มีการอยู่อาศัยภายในชุมชนตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ลักษณะการซื้อมีทั้งที่ซื้อโดยใช้เงินออม และการผ่อนชำระ ซึ่งทุกบ้านที่ทำการสำรวจ มีการผ่อนชำระเสร็จสิ้นแล้วทุกหลังคาเรือน

ตาราง 5.7 ราคาที่อยู่อาศัยของกลุ่มการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ

ลักษณะบ้าน	บ้านเดี่ยว	บ้านแถว	รวม
อายุการอยู่อาศัย			
0 – 10 ปี	-	-	-
10 – 20 ปี	-	190,000	1
20 – 30 ปี	1,200,000	220,000 – 500,000	4
30 – 40 ปี	-	350,000	3
40 – 50 ปี	50,000 – 150,000	800,000	3
50 ปีขึ้นไป	มรดก	มรดก	9

จากตารางจะพบว่าในกลุ่มการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของจะมีอายุการอยู่อาศัย 50 ปีขึ้นไปสูงที่สุด และการได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยเป็นการได้มาโดยเป็นมรดก ส่วนราคาของบ้านแถวนั้นจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งของบ้าน เช่น บ้านแถวที่ซื้อมาเมื่อ 40 – 50 ปีก่อน เป็นบ้านที่อยู่ริมถนนมีทำเลที่เป็นย่านการค้า จึงทำให้มีราคาสูงถึง 800,000 บาท เป็นที่น่าสังเกตว่า บ้านเดี่ยวจะมีการขายแก่ผู้มาอยู่ใหม่น้อยกว่าบ้านแถว

5.3.4.2 กลุ่มการครอบครองแบบเช่า

การครอบครองแบบเช่าแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

- 1) การเช่าจากเอกชน
- 2) การเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

3) การเช่าจากวัดราชนั้ดดา

การเช่าจากเอกชน การเช่าจากเอกชนจะไม่มีการทำสัญญาเช่า การเก็บค่าเช่าคิดเป็นรายเดือน โดยมีราคาค่าเช่า ตั้งแต่ 3,000 – 7,000 บาท

การเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ การเช่าโดยตรงกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จะมีการทำสัญญาเช่ารายปี จากการสำรวจบ้านในกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินฯ 11 หลังคาเรือนพบว่ามี 2 หลังคาเรือนที่เป็นการเช่าช่วงต่อจากผู้มีกรรมสิทธิ์ในการเช่าจริง มีราคาค่าเช่า 4,000 – 4,500 บาท ต่อเดือน

ส่วนกลุ่มที่เช่าโดยตรงกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์แบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือกลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายในการซื้อสิทธิ์การเช่า และกลุ่มที่อยู่มานานจนไม่รู้ว่ามีการจ่ายเงินในการแรกเข้าอยู่อาศัย ราคาซื้อสิทธิ์การเช่าเมื่อ 40 ปีก่อน ประมาณ 80,000 บาท ส่วนเมื่อ 20 ปีก่อน ประมาณ 140,000 บาท ส่วนราคาค่าเช่าในปัจจุบัน มีราคาตั้งแต่ 210 ถึง 1,500 บาท ต่อเดือน ขึ้นอยู่กับความเก่าใหม่ของบ้านและขนาดที่ดิน

การเช่าจากวัดราชนั้ดดา จากการสำรวจ 2 หลังคาเรือน พบว่าสัญญาเช่ากับทางวัดราชนั้ดดาเป็นสัญญาเช่าระยะยาว 25 ปี โดยมีค่าเช่า 800,000 บาท และจ่ายค่าเช่ารายปีอีกปีละ 1,200 บาท

5.4 ข้อมูลด้านสังคม

5.4.1 ความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย

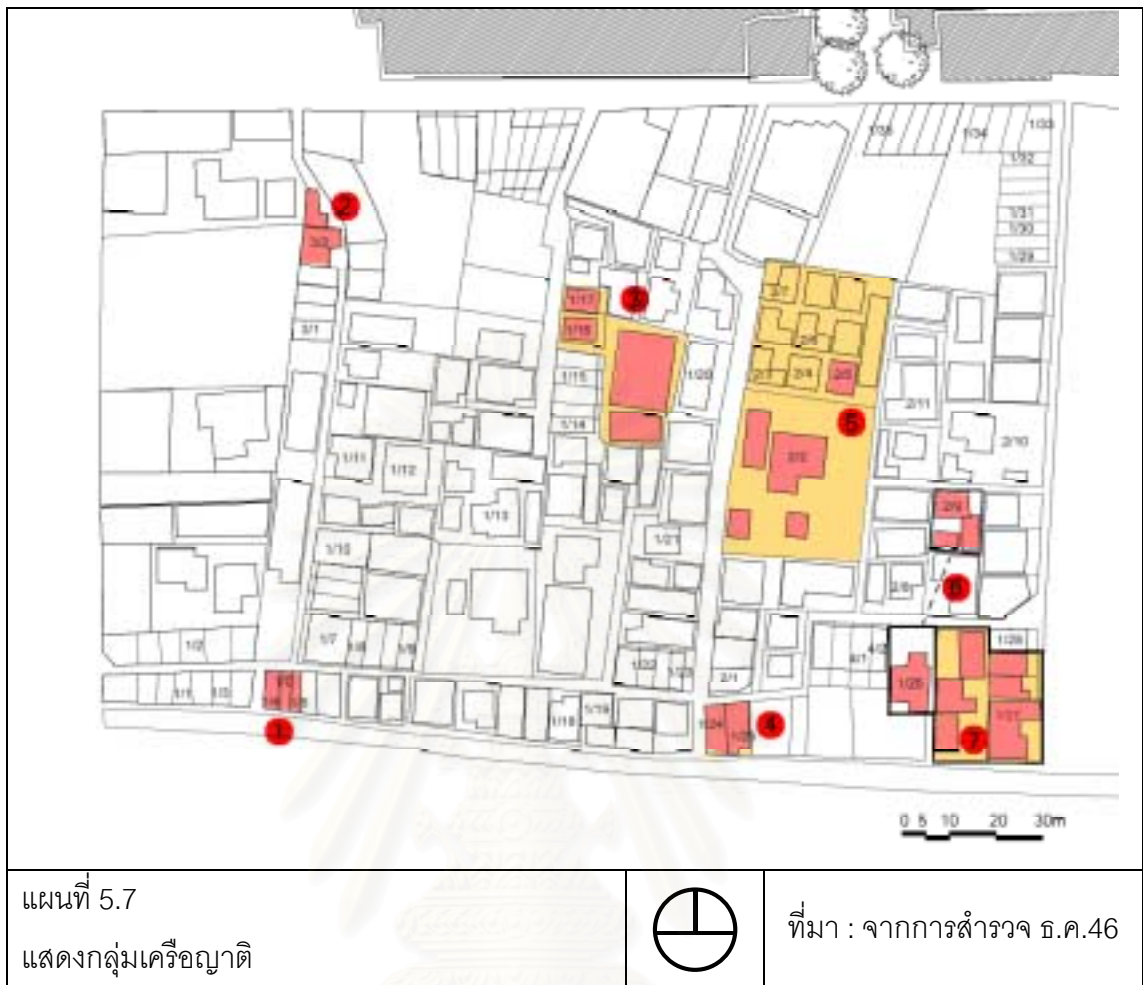
ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างถึงความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยใช้การพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อที่บ้าน และค่อยๆถามถึงความรู้สึกผูกพันในที่มีต่อที่อยู่อาศัย โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย 37 หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ 74

5.4.2 ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน 19 หลังคาเรือน หรือ ร้อยละ 38

5.4.3 เครือญาติภายในชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่ามีกลุ่มเครือญาติทั้งหมด 7 กลุ่ม ซึ่งทั้ง 7 กลุ่มเครือญาตินี้ต่างมีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนมานานกว่า 40 ปี

5.4.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสายตาของผู้อยู่อาศัยมีสูงมาก จากการสัมภาษณ์ ถึงความปลอดภัยในการอยู่อาศัยพบว่า ทุกหลังคาเรือนต่างตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่มี ปัญหาเรื่องความปลอดภัยเลย หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ประธานชุมชนถึงเรื่อง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอีกครั้ง ก็ได้รับการยืนยันว่าภายในชุมชนหลังวัดราชนัดดา มีความ ปลอดภัย อยู่อาศัยกันอย่างสงบสุข

5.4.5 การรับรู้ข่าวสารภายในชุมชน และการร่วมกิจกรรมภายในชุมชน

กิจกรรมที่ทางคณะกรรมการชุมชนได้จัดขึ้นนั้นจะเป็นกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ซึ่ง จะเน้นไปที่กิจกรรมทางศาสนา ได้จัดทำบุญที่วัดราชนัดดาหรือนิมนต์พระมาทำบุญบริเวณลาน ชุมชนและมีกิจกรรมอื่น ๆ เสริม เช่นการจัดงานวันเด็ก งานวันสงกรานต์ จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ตัวอย่างด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนนั้น ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ การรับทราบ

ข่าวสารจากคณะกรรมการชุมชนในด้านต่าง ๆ และการร่วมกิจกรรมของแต่ละครัวเรือน ว่ามีการเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่และมีบทบาทอย่างไรกับการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง ดังนี้

ในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากคณะกรรมการชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารดังนี้

ตาราง 5.8 การรับทราบข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน

การรับทราบข้อมูลข่าวสาร	ความถี่	ร้อยละ
ทุกครั้ง	12	24
ค่อนข้างมาก	21	42
ค่อนข้างน้อย	17	34
ไม่เคยทราบเลย	0	0
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างจะได้รับข้อมูลข่าวสารของชุมชนค่อนข้างมาก (คิดเป็นร้อยละ 42) การกระจายข่าวสารภายในชุมชนจะใช้วิธีการกระจายข่าวโดยคณะกรรมการชุมชน เสียงตามสาย และการติดประกาศที่บอร์ดบริเวณลานชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะรับทราบข่าวสารจากคณะกรรมการชุมชน เนื่องจากคณะกรรมการชุมชนจะมีบ้านพักอาศัยอยู่ในตำแหน่งที่กระจายอยู่ครอบคลุมพื้นที่ชุมชน ส่วนกลุ่มที่รับทราบข้อมูลข่าวสารค่อนข้างน้อยนั้นได้ให้เหตุผลว่าตนเองไม่ค่อยได้อยู่บ้าน และไม่ค่อยมีเวลาว่างจึงไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากทางคณะกรรมการชุมชน

ตาราง 5.9 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	ความถี่	ร้อยละ
ทุกครั้ง	7	14
ค่อนข้างมาก	11	22
ค่อนข้างน้อย	27	54
ไม่เคยร่วมกิจกรรมเลย	5	10
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากร่วมกิจกรรมกับทางชุมชนน้อย (คิดเป็นร้อยละ 50) และเหตุผลต่าง ๆ ของการไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละหลังคาเรือนมีดังนี้

ตาราง 5.10 เหตุผลการไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม

เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
ไม่มีเวลา	22	44
ติดธุระ	11	32
ไม่รู้สึกร่วมมีส่วนเกี่ยวข้อง	17	24
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

การจัดกิจกรรมของชุมชนมีหลายรูปแบบดังนี้

- 1) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณีต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ วันเด็ก สงกรานต์ ลอยกระทง
- 2) การทำบุญร่วมกันเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา
- 3) การเข้าร่วมประชุมตามวาระทุกเดือนและการจัดเตรียมกิจกรรม
- 4) การช่วยเหลือการจัดกิจกรรมด้านกำลังทรัพย์

ตาราง 5.11 ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
การทำบุญร่วมกัน	42	84
กำลังทรัพย์	36	72
การร่วมงานประเพณี	28	56
การเข้าร่วมประชุม	11	22
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเข้าร่วมคือ การทำบุญร่วมกันเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา (คิดเป็นร้อยละ 84) โดยจัดที่วัดราชันดดา รองลงมาคือ การช่วยเหลือการจัดกิจกรรมด้านกำลังทรัพย์ ส่วนการร่วมงานประเพณีจะมีน้อยเนื่องจากวันสำคัญทางประเพณีเป็นวันหยุด จะนิยมไปเที่ยวพักผ่อนต่างจังหวัดมากกว่า

5.5 ข้อมูลด้านการเดินทาง

ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีทางรถยนต์เข้าถึงได้เพียงสองทางและเป็นทางตัน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรถยนต์ส่วนตัว 19 หลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 38) ส่วนที่จอดรถยนต์มีทั้งจอดในที่ที่ไม่เสียค่าจอดบริเวณริมถนน และในที่ว่าการกรุงเทพมหานคร และส่วนที่เสียค่าจอดรถซึ่งมีอยู่หลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงจะเสียค่าจอดรถ เป็นเงินประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน (จอดได้เฉพาะตอนกลางวันเท่านั้น) บ้านที่ไม่มีรถยนต์นั้น ส่วนหนึ่งไม่มีกำลังซื้อ และอีกส่วนหนึ่งแม้จะมีกำลังซื้อแต่เห็นว่าใช้ระบบขนส่งมวลชนและแท็กซี่สะดวกกว่า

ตาราง 5.12 จำนวนบ้านที่มีรถยนต์ส่วนตัว

รถยนต์ส่วนตัว	ความถี่	ร้อยละ
มี	19	38
ไม่มี	31	62
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

สาธารณูปการที่นำมาแสดงถึงการเดินทางของประชากรแบ่งออกเป็น 6 ส่วนดังนี้

- 1) แหล่งซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภค
- 2) แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภค
- 3) สถานศึกษา
- 4) วัด
- 5) สถานที่พักผ่อน
- 6) สถานพยาบาล

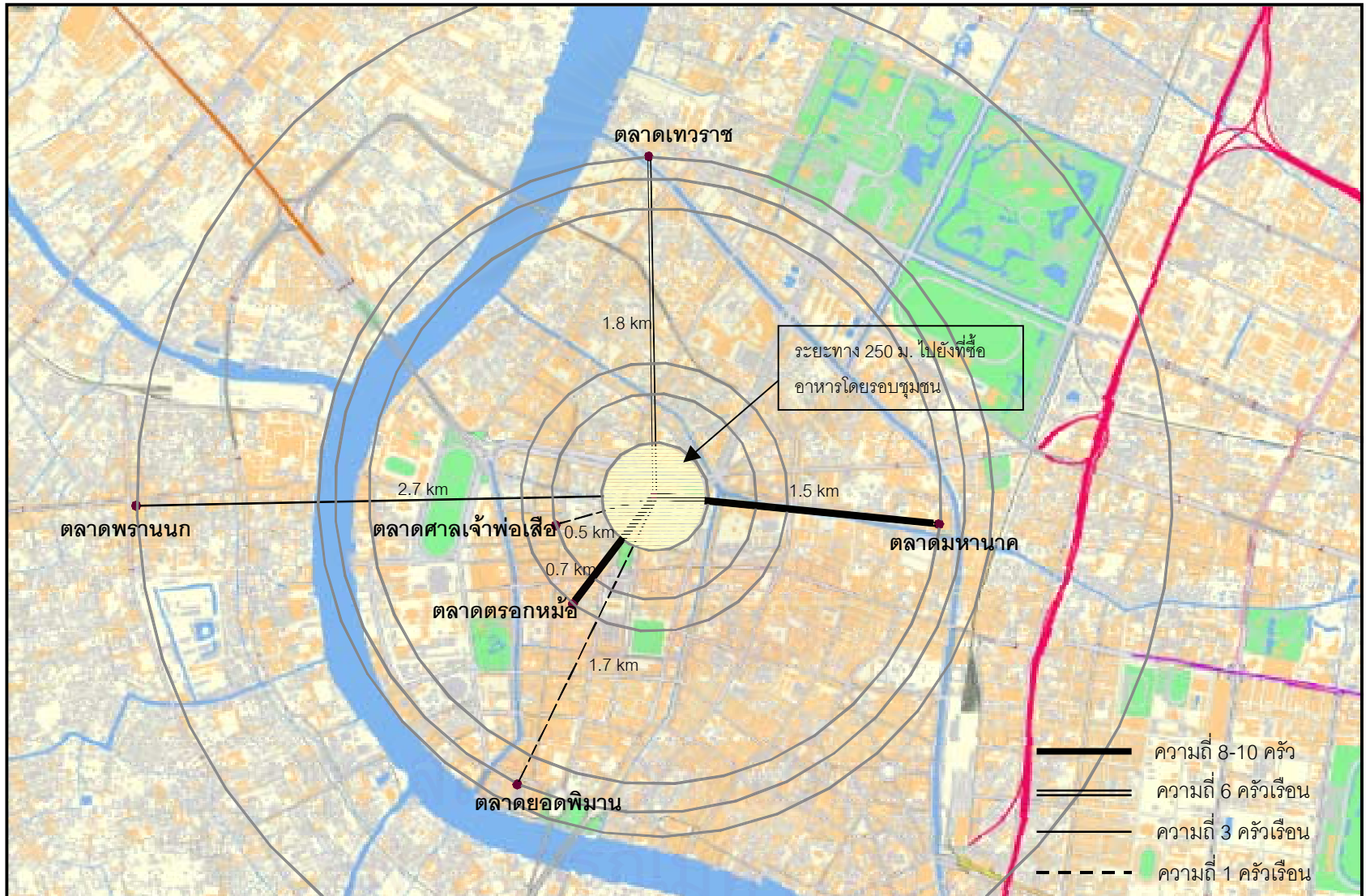
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5.1 แหล่งซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภค

ตาราง 5.13 แหล่งซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภคและการเดินทาง

แหล่งซื้ออาหาร/ระยะทาง (km)	<0.5	0.5-1	1-3	ความถี่	ร้อยละ
เดิน	26	11	-	37	74
รถเมล์	-	-	4	4	8
Taxi/สามล้อ	-	-	7	7	14
รถจักรยานยนต์	-	-	1	1	2
รถยนต์ส่วนตัว	-	1	-	1	2
ความถี่	26	12	12	50	100
ร้อยละ	52	24	24	100	

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน พบว่า ส่วนใหญ่นิยมเดินไปซื้อของสดและอาหารเพื่อการอุปโภคบริโภค (คิดเป็นร้อยละ 74) และในระยะทางไม่เกิน 0.5 กิโลเมตร (คิดเป็นร้อยละ 52) จากการสัมภาษณ์พบว่าแหล่งซื้อของสดและอาหารใกล้เคียงกับชุมชนคือ รถเข็นขายอาหารสำเร็จบริเวณถนนดินสอ และร้านขายอาหารซึ่งมีอยู่เียบรอบบริเวณชุมชน

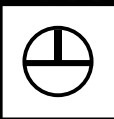

ระยะทาง 250 ม. ไปยังที่ซื้อ
อาหารโดยรอบชุมชน

- ความถี่ 8-10 ครั้ง
- ==== ความถี่ 6 ครั้ง/เดือน
- ความถี่ 3 ครั้ง/เดือน
- - - - ความถี่ 1 ครั้ง/เดือน

วิทยานิพนธ์ : การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่
กรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนาคดา

แผนที่ 5.8
แสดงแหล่งซื้อของสดและอาหารในชีวิตประจำวัน

0 250 500 1000
ที่มา : โปรแกรมข้อมูลแผนที่ Smart Map

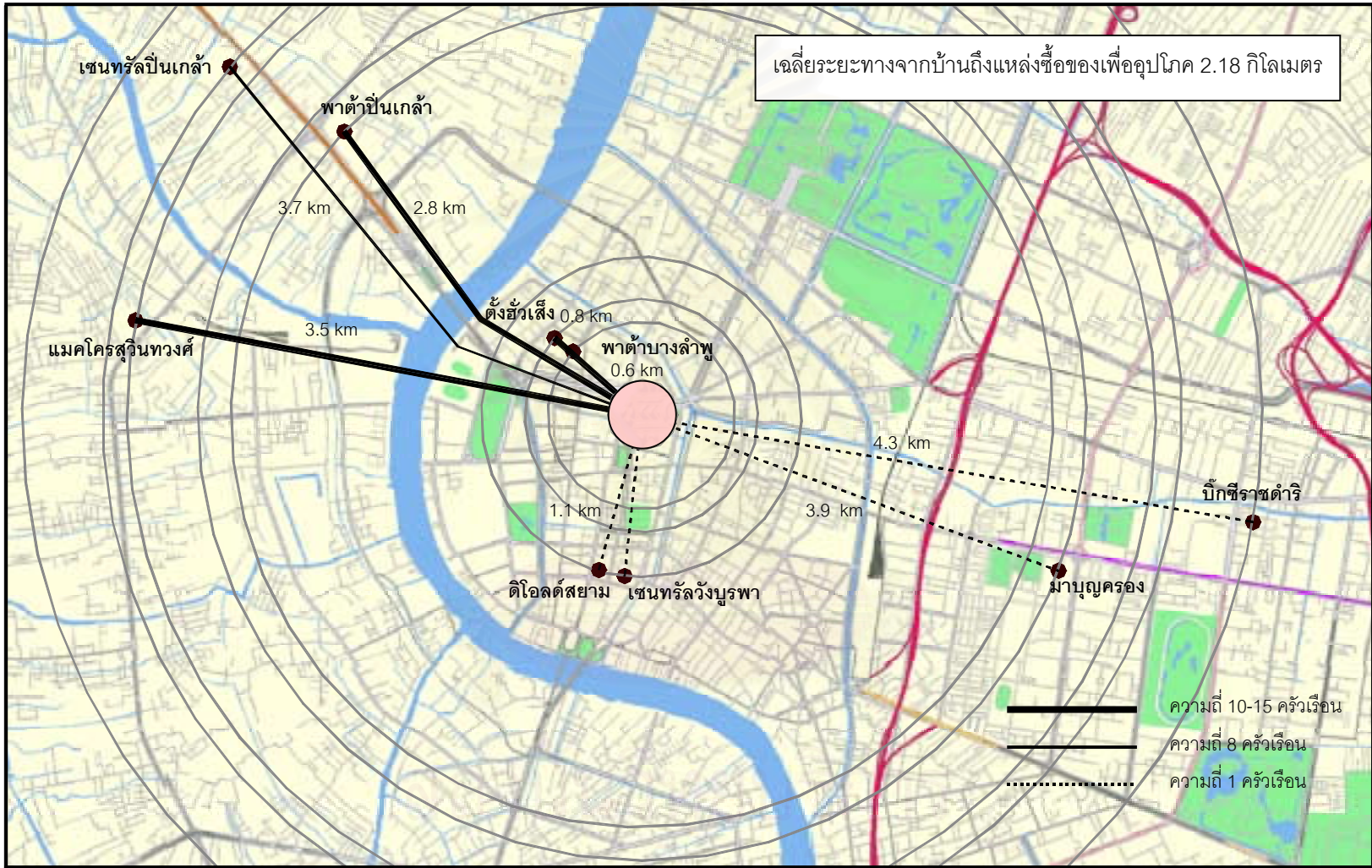
5.5.2 แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภค

ตาราง 5.14 แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภคและการเดินทาง

แหล่งซื้อของใช้/ระยะทาง (km)	0-0.8	0.81-3.2	3.21-6.4	>6.4	ความถี่	ร้อยละ
รถเมล์	1	14	1	-	16	30
Taxi/สามล้อ/รถเมล์/ รถยนต์ส่วนตัว	-	8	3	2	13	26
รถยนต์ส่วนตัว	-	5	1	6	12	22
เดิน	12	-	-	-	12	22
ความถี่	13	27	5	8	53	100
ร้อยละ	25	51	9	15	100	

หมายเหตุ บางบ้านไปซื้อของใช้เพื่อการอุปโภคหลายแห่ง

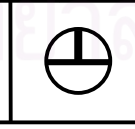
จากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างจะเดินทางเพื่อซื้อของใช้เพื่อการอุปโภค ในระยะ 0.81 – 3.2 กิโลเมตร มากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 51) และจะเดินทางด้วยรถเมล์มากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 30)

เฉลี่ยระยะทางจากบ้านถึงแหล่งซื้อของเพื่ออุปโภค 2.18 กิโลเมตร

วิทยานิพนธ์ : การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่
 กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนันทดา

แผนที่ 5.9
 แสดงแหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภค

0 250 500 1000 2000 m
 ที่มา : โปรแกรมข้อมูลแผนที่ Smart Map Version 3.0

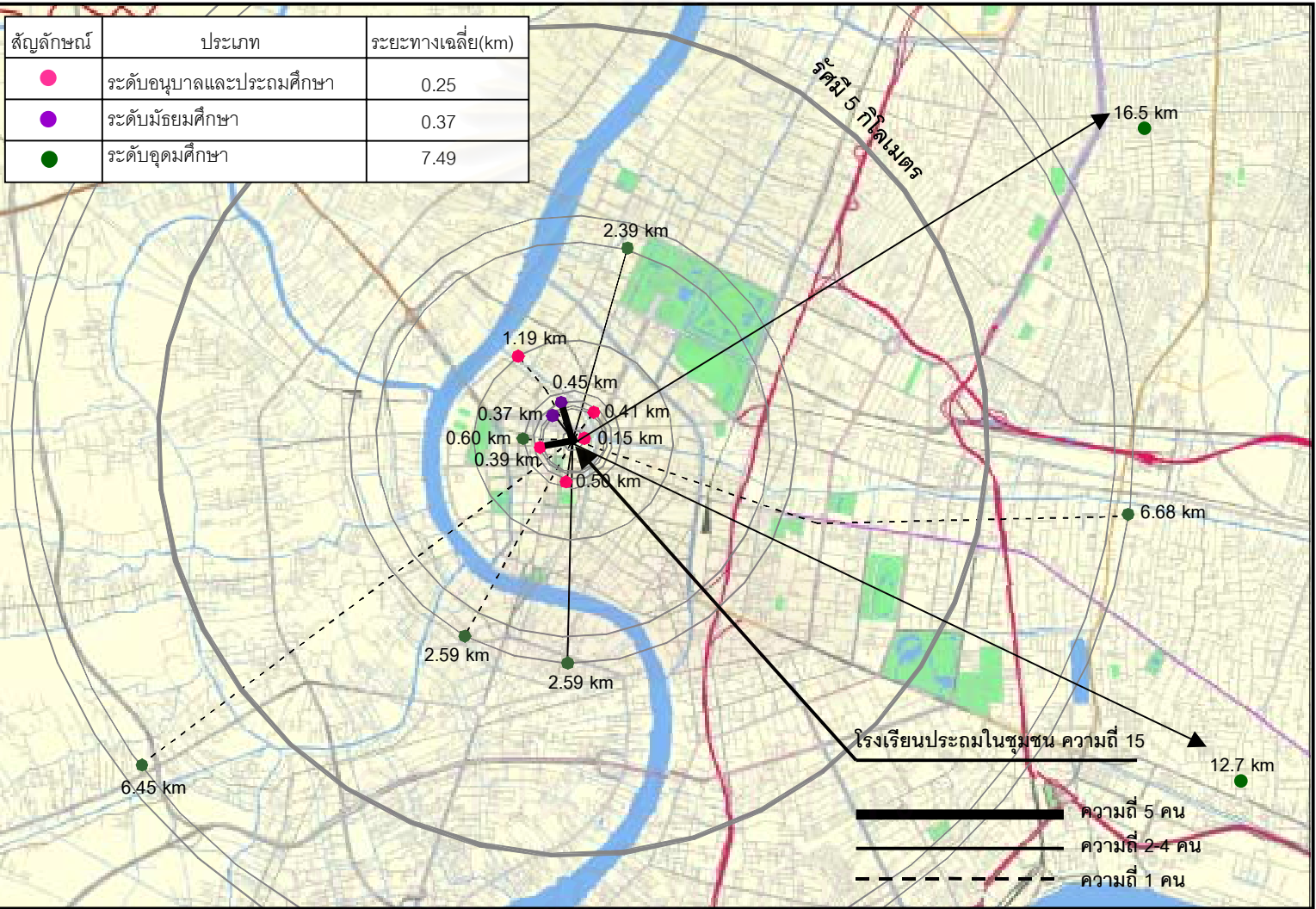
ความถี่ 10-15 ครึ่งเวอน
 ความถี่ 8 ครึ่งเวอน
 ความถี่ 1 ครึ่งเวอน

5.5.3 สถานศึกษา

ตาราง 5.15 สถานศึกษาและการเดินทาง

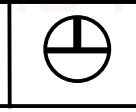
สถานศึกษา/ระยะทาง (km)	<0.5	0.5-1	1-5	>5	ความถี่	ร้อยละ
<u>ระดับอนุบาล – ประถมศึกษา</u>					34	
ผู้ปกครองเดินไปส่ง	1	1	-	-	2	4
เดินไปเอง	20	8	2	-	30	56
รถเมล์	-	-	2	-	2	4
<u>ระดับมัธยมศึกษา</u>					7	
เดินไปเอง	-	6	-	-	6	11
รถเมล์	-	-	1	0	1	2
<u>ระดับอุดมศึกษา</u>					12	
รถเมล์	-	-	5	6	11	21
รถจักรยานยนต์	-	-	-	1	1	2
ความถี่	21	15	10	7	53	100
ร้อยละ	39	28	19	14	100	

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน พบว่ามีสมาชิกที่อยู่ในวัยเรียน 53 คน ส่วนใหญ่จะกำลังศึกษาในระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา การเดินทางไปเรียน พบว่า ในระดับอนุบาลและประถมศึกษา จะเดินไปเรียน (ร้อยละ 56 ของจำนวนสมาชิกในวัยเรียน) ส่วนระดับมัธยมศึกษา จะเดินไปเรียนเช่นเดียวกัน (ร้อยละ 11 ของจำนวนสมาชิกในวัยเรียน) และระดับอุดมศึกษาจะเดินทางไปเรียนโดยรถเมล์ (ร้อยละ 21 ของจำนวนสมาชิกในวัยเรียน)

วิทยานิพนธ์ : การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่
 กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนันทดา

แผนที่ 5.10
 แสดงสถานศึกษาที่กลุ่มตัวอย่างศึกษา

0 500 1000 1500 2000 m
 ที่มา : โปรแกรมข้อมูลแผนที่ Smart Map Version 3.0

5.5.4 วัด

ตาราง 5.16 การเดินทางไปวัด

การเดินทางไปวัด/ทำบุญ	ความถี่	ร้อยละ
เดิน	35	70
รถเมล์/รถTaxi	1	2
ไม่ค่อยไปวัด	14	28
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	50	100

จากการสำรวจพบว่า การเดินทางไปทำบุญของประชากรส่วนใหญ่ เป็นการเดินไป (คิดเป็นร้อยละ 70) โดยส่วนมากจะเป็นวัดราชนัดดา และการตักบาตรภายในชุมชนและบริเวณถนนราชดำเนิน และมีการไปทำบุญที่วัดบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย เช่น วัดเทพธิดาราม วัดสุทัศน์-เทพวราราม เป็นต้น

5.5.5 สถานที่พักผ่อน

ชุมชนหลังวัดราชนัดดามีที่ทำกิจกรรมอยู่ที่บ้านรองประธานชุมชนซึ่งเป็นร้านขายอาหารอยู่ติดริมคลองหลอด มีโต๊ะม้าหินอ่อน 3 ชุด ที่มักจะมีชาวชุมชนหลังวัดราชนัดดามานั่งเล่นกันเป็นประจำ และยังเป็นที่พักผ่อนในวันสำคัญต่าง ๆ อีกด้วย จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานที่พักผ่อนของชาวชุมชนหลังวัดราชนัดดา พบว่าจะเดินเล่นไปเรื่อย ๆ ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยรอบชุมชนที่ไม่ไกลจากชุมชน เช่น ในบริเวณวัดราชนัดดา ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร เป็นต้น หรือการนั่งเล่นพูดคุยในละแวกบ้านใกล้เคียง ส่วนเด็ก ๆ ก็ได้รับอนุญาตให้ออกไปวิ่งเล่นนอกบ้านได้ โดยที่ผู้ปกครองไม่ต้องเป็นห่วง

สรุปความเกี่ยวกับสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้ 2 ประเด็นดังนี้

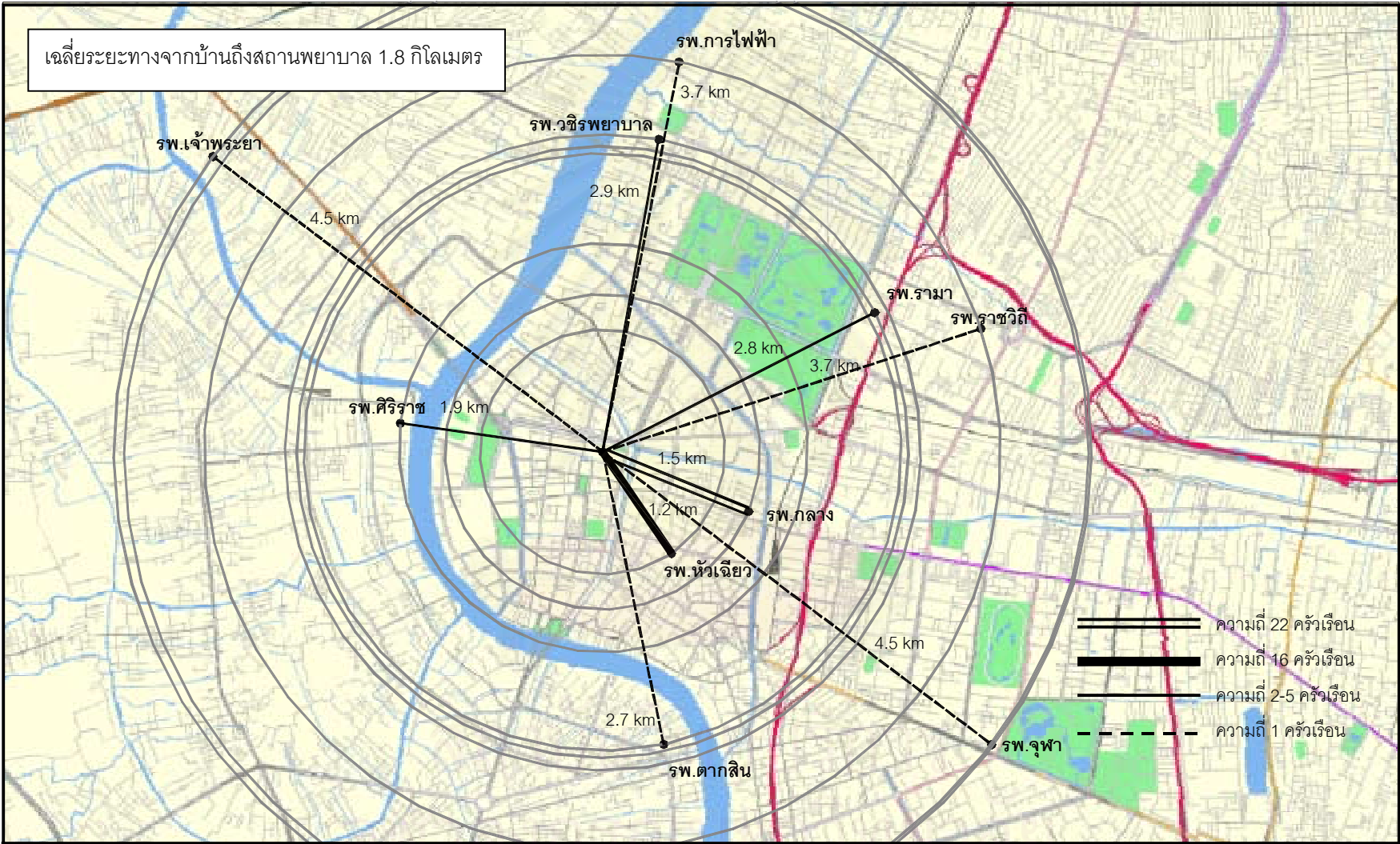
- โดยรอบชุมชนมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจรองรับกับความต้องการของชาวชุมชน
- ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยมากขึ้น

5.5.6 สถานพยาบาล

ตาราง 5.17 สถานพยาบาลและการเดินทาง

สถานพยาบาล/ระยะทาง (km)	0-1	1-3	3-5	>5	ความถี่	ร้อยละ
เดิน (คลินิกใกล้บ้าน)	1	-	-	-	1	2
รถเมล์/Taxi	-	25	5	1	26	52
รถยนต์ส่วนตัว	-	13	5	-	18	36
ไม่เคยไปรับการรักษาพยาบาล	-	-	-	-	4	8
ความถี่	1	38	10	1	50	100
ร้อยละ	2	76	20	2	100	

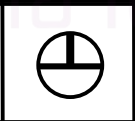
จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างพบว่าการเดินทางไปรับการรักษาพยาบาล จะเดินทางด้วยรถเมล์หรือรถแท็กซี่มากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 52) และใช้บริการสถานพยาบาลที่อยู่ในระยะ 1-3 กิโลเมตรมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 76)

เฉลี่ยระยะทางจากบ้านถึงสถานพยาบาล 1.8 กิโลเมตร

วิทยานิพนธ์ : การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่
 กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนหลังวัดราชนันทดา

แผนที่ 5.11
 แสดงสถานพยาบาลที่ใช้บริการ

0 250 500 1000 2000 m
 ที่มา : โปรแกรมข้อมูลแผนที่ Smart Map Version 3.0

5.6 เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยและการคงอยู่อาศัยภายในชุมชน

5.6.1 เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยของประชากรปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ถึงสาเหตุของการเข้าอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัลดาดา โดยให้เลือกตอบว่ามีเหตุผลใดบ้างที่เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจเข้าอยู่อาศัยในชุมชน ในการสัมภาษณ์นั้นต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่มีอายุการอยู่อาศัยภายในชุมชนมานานจะตอบได้ยากว่าเหตุผลใดทำให้ครอบครัวของตนเองตัดสินใจอยู่อาศัยที่นี่ ผู้วิจัยจึงซักถามถึงประวัติครอบครัว เช่น การประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนเมื่อแรกเข้าอยู่อาศัย การศึกษาของสมาชิกในแต่ละรุ่น ฯลฯ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าครอบครัวนี้มีเหตุผลใดบ้างในตัดสินใจที่จะอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้

ตาราง 5.18 เหตุผลการเข้าอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัลดาดาของกลุ่มตัวอย่าง

	เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
บุคคลประเภทแรก	ความสะดวกสบายด้านการคมนาคม	50	100
	การเดินทางไปยังแหล่งงานมีความสะดวก	43	86
	ใกล้โรงเรียนบุตร-ธิดา	33	66
	ที่อยู่อาศัยมีทำเลที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ	26	52
	รวม	152	76
บุคคลประเภทที่สอง	ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสม	36	72
	สาธารณูปโภคสาธารณูปการพร้อม	33	66
	อยู่เพราะเป็นมรดก	15	30
	มีคนรู้จัก/ญาติ แนะนำ	10	20
	รวม	94	47

จากตารางพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยภายในชุมชนด้วยแรงเกาะเกี่ยวจากภายนอกมากกว่าแรงเกาะเกี่ยวจากภายใน

เหตุผลของการเข้าอยู่อาศัยในชุมชนที่มีผู้เลือกมากที่สุด คือ ความสะดวกในการคมนาคม (ร้อยละ 100) เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ในจุดที่เป็นใจกลางเมือง มีเส้นทางคมนาคมสายหลักและรองตัดผ่าน สามารถเชื่อมต่อกับส่วนต่าง ๆ ของเมืองได้หลายจุดและหลายวิธี เช่น รถเมล์ที่มีให้

เลือกหลายสาย การเดินทางด้วยเรือ หรือ การเดินทางด้วยรถยนต์ที่สะดวกในการเข้าถึงที่ตั้งชุมชน เป็นต้น

เหตุผลรองลงมา คือ การเดินทางไปยังแหล่งงานมีความสะดวก (ร้อยละ 86) เหตุผลข้อนี้ถือได้ว่าเป็นเหตุผลหลักในการเลือกที่จะอยู่อาศัยในชุมชนนี้ แต่สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างไม่เลือกเหตุผลข้อนี้ทุกคนเนื่องจาก บางหลังคาเรือนที่ทำการสัมภาษณ์จะประกอบอาชีพภายในครัวเรือนเท่านั้น จึงไม่จำเป็นต้องเดินทางไปประกอบอาชีพที่อื่น โดยเหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างนี้จะต้องเลือกตอบเป็นเหตุผลหลักคือ ทำเลของที่อยู่อาศัยสามารถประกอบอาชีพได้ (ร้อยละ 12) บางกลุ่มตัวอย่างก็เลือกที่จะมาอยู่ที่นี่โดยมีเหตุผลหลักคือ ใกล้สถานศึกษา (ร้อยละ 2)

เหตุผลที่รองลงไปในด้านต่าง ๆ สามารถอธิบายรายละเอียดของนัยสำคัญที่แฝงอยู่ได้ดังนี้ เหตุผลด้านความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย มีผู้ตอบร้อยละ 72 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากบ้านที่มีกรรมสิทธิ์การเช่าโดยตรงกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และวัดราชนัคดาที่มีความเห็นว่าตนเองได้จ่ายค่าเช่าในราคาที่ไม่แพงทำให้ประหยัดที่จะอยู่ที่นี่ ส่วนกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยที่เช่าอยู่อาศัยโดยการซื้อก็รู้สึกว่าราคาที่อยู่อาศัยที่ตนเองจ่ายไปนั้นมีความเหมาะสม และกลุ่มที่แบ่งเช่าที่อยู่อาศัยจะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่รู้สึกว่าการจ่ายค่าเช่าอยู่อาศัยมีราคาไม่แพง ส่วนกลุ่มผู้อยู่อาศัยแบบเช่าจากเอกชนหรือเช่าช่วงกรรมสิทธิ์การเช่า จะมีความเห็นว่าค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยที่ตนจ่ายในแต่ละเดือนนั้นมีราคาแพง แต่จำเป็นที่จะต้องจ่ายเนื่องจากเห็นว่าการอยู่ที่นี่มีความสะดวกสบายและมีผลประโยชน์ด้านอื่นที่ดึงดูดให้อยู่อาศัย เช่น การประกอบอาชีพ

เหตุผลการอยู่ใกล้โรงเรียนบุตร-ธิดานั้น จะเห็นได้จากการเดินทางไปเรียนของเด็กที่เรียนในระดับชั้น อนุบาลถึงชั้นมัธยม ที่สามารถเรียนโรงเรียนใกล้บ้านกันเกือบทุกหลังคาเรือนที่มีเด็กในวัยเรียน และเด็กสามารถเดินทางไปโรงเรียนได้ด้วยตนเอง

ในด้านทำเลที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพสาเหตุที่มีการตอบร้อยละ 52 ซึ่งเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกับสัดส่วนการประกอบอาชีพในบริเวณใกล้เคียงชุมชน(ระยะทางไม่เกิน 0.25 กิโลเมตร) คือ ร้อยละ 55.5

ส่วนบ้านที่ให้เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัยเนื่องจากเป็นมรดกนั้น จะพบในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยมากกว่า 40 ปี

5.6.2 การคงอยู่อาศัยในชุมชน

ตาราง 5.19 การวางแผนเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง	ความถี่ (ครอบครัว)	ร้อยละจากกลุ่ม ตัวอย่างทั้งหมด
ไม่มี	32	46
มีบ้านหลังที่ 2 แต่อยู่อาศัยในชุมชนฯ	3	4
อาศัยอยู่ทั้งบ้านในชุมชนและนอกชุมชน	6	8
อาจจะย้ายที่อยู่	24	35
มีแผนย้ายแน่นอน	4	7
รวม	69	100

เนื่องจากการสัมภาษณ์ในเรื่องการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยของแต่ละครอบครัวที่อาศัยอยู่ในหลังคาเรือนเดียวกันมีความเห็นแตกต่างกัน จำนวนกลุ่มตัวอย่างจึงใช้หน่วยเป็นครอบครัว จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีแผนจะย้ายที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 46) รองลงมาตอบว่าอาจจะย้ายที่อยู่ (ร้อยละ 35)

ตาราง 5.20 เหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างยังคงอยู่อาศัยอยู่ในชุมชน

ปัจจัย	ความถี่	ร้อยละ
การซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภคสะดวก	50	100
การเดินทางไปยังแหล่งงานมีความสะดวก	49	98
การเดินทางไปยังแหล่งซื้อของเพื่อการบริโภคสะดวก	49	98
ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสม	42	92
ที่อยู่อาศัยมีทำเลที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ	37	74
การเดินทางไปยังสถานพยาบาลมีความสะดวก	35	70
อยู่ใกล้โรงเรียนบุตร-ธิดา	19	38
รู้สึกผูกพัน (เป็นที่ที่บรรพบุรุษเคยอยู่มา)	18	36
ได้อยู่ใกล้สังคมเครือญาติ	13	26
มีสังคมเพื่อนบ้านที่พึ่งพาอาศัยได้	10	20

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างถึงเหตุผลที่ทำให้ยังคงอยู่อาศัยในชุมชนนั้น เหตุผลที่ถูกเลือกตอบมากที่สุดคือการซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภคสะดวก ส่วนการมีสังคมเพื่อนบ้านที่พึงพาได้ถูกเลือกตอบน้อยที่สุด แต่จากการสัมภาษณ์ได้ให้กลุ่มตัวอย่างเรียงลำดับความสำคัญของเหตุผลที่เลือกด้วย โดยได้ผลลัพธ์และนำมาคำนวณค่าน้ำหนักออกมาได้ความสำคัญของแต่ละเหตุผลเรียงลำดับตามความสำคัญจากมากที่สุดไปน้อยที่สุดดังนี้

- 1) การซื้อของสดและอาหารเพื่อการบริโภคสะดวก
- 2) การเดินทางไปยังแหล่งงานมีความสะดวก
- 3) การเดินทางไปยังแหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภคบริโภค
- 4) ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสม
- 5) ที่อยู่อาศัยมีทำเลที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ
- 6) การเดินทางไปยังสถานพยาบาลมีความสะดวก
- 7) อยู่ใกล้โรงเรียนบุตร-ธิดา
- 8) รู้สึกผูกพัน (เป็นที่ที่บรรพบุรุษเคยอยู่มา)
- 9) ได้อยู่ใกล้สังคมเครือญาติ
- 10) มีสังคมเพื่อนบ้านที่พึ่งพาอาศัยได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 5.21 การจัดกลุ่มประชากรเพื่อศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัดดา

อายุการอยู่อาศัย	รหัส	การครอบครอง	ความรู้สึกร่วมกัน ในที่อยู่อาศัย	ความรู้สึกร่วมกัน ส่วนหนึ่งของชุมชน	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน				แหล่งงาน				เศรษฐกิจ				การพึ่งพาอาศัยกัน			การวางแผนด้านที่อยู่อาศัย											
					จำนวนครอบครัว				ที่บ้าน	ระยะทาง			รายได้	รายได้เฉลี่ยต่อคน	รายจ่ายด้าน ที่อยู่อาศัย	อัตราค่าเช่ารายเดือน ที่อยู่อาศัยต่อรายได้	ระบบเศรษฐกิจ	ระบบเครือข่าย	การร่วมกิจกรรม ไม่เข้าร่วม	ทุกครั้งที่ ค่อนข้างมาก	มีแผนย้ายแน่นอน	อาจจะย้าย	อาศัยอยู่ทั้งในชุมชน และบ้านอีกหลัง	มีบ้านหลังที่ 2	ไม่มีแผนย้าย						
					เด็กเล็ก	เด็กประถม มัธยม	อุดมศึกษา	วัยทำงาน		แม่บ้าน	คนชรา	ระยะทาง > 5 กม.														ระยะทาง 1-5 กม.	ระยะทาง 0.25-1 กม.	ระยะทาง 0-0.25 กม.			
ไม่เกิน 10 ปี	1/12	แบ่งเช่า			5	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	7,000	2,333	1,200	17%	●											
						-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	8,000	4,000	1,200	15%												
						-	1	-	2	-	-	-	2	-	-	8,500	2,833	1,200	14%												
						-	1	-	2	-	-	-	2	-	-	9,000	3,000	1,200	13%												
						-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	8,000	4,000	1,200	15%												
	1/19	แบ่งเช่า			3 (ญาติ)	1	1	1	2	-	-	-	2	-	-	10,000	2,000	2,400	24%	●	●										
						-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	10,000	5,000	2,300	23%												
						-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	10,000	5,000	2,300	23%												
	2/11	แบ่งเช่า (ทรัพย์สิน)			3 (ญาติ)	-	-	-	1	-	-	1	-	-	7,500	7,500	1,000	13%	●	●											
						1	-	-	3	-	-	-	-	3	-	15,000	3,750	1,000									6.6%				
						-	2	-	2	-	-	2	-	-	10,000	5,000	1,000	10%													
	1/10	เช่า				1	-	-	1	2	-	-	1	-	-	45,000	15,000	3,000	6.6%												
	1/14	เช่า		●		1	-	-	2	2	-	-	1	-	1	25,000	6,250	8,000	32%												
	1/29	เช่า				1	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	12,000	6,000	5,000	41%	●										
	1/31	เช่า		●		1	-	-	2	2	-	-	1	-	1	25,000	6,250	5,500	22%	●											
1/32	เช่า		●		1	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	13,000	6,500	5,500	42%	●											
1/33	เช่า		●		1	-	2	-	1	-	-	1	-	-	12,000	4,000	5,000	41%	●												
4/1	เช่าวัด	●			1	-	-	-	1	-	1	-	1	-	20,000	10,000	100	1%											●		
4/2	เช่าวัด	●			1	-	-	-	3	-	2	-	3	-	40,000	8,000	100	0.25%	●												

ตาราง 5.21 (ต่อ) การจัดกลุ่มประชากรเพื่อศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัดดา

อายุการอยู่อาศัย	รหัส	การครอบครอง	ความรู้สึกร่วมกัน ในที่อยู่อาศัย	ความรู้สึกว่าเป็น ส่วนหนึ่งของชุมชน	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน							แหล่งงาน				เศรษฐกิจ				การพึ่งพาอาศัยกัน				การวางแผนด้านที่อยู่อาศัย												
					จำนวนครอบครัว							ที่บ้าน	ระยะทาง 0-0.25 กม.			ระยะทาง 1-5 กม.	ระยะทาง > 5 กม.	รายได้	รายได้เฉลี่ยต่อคน			ระบบเศรษฐกิจ	ระบบเครือข่าย	การร่วมกิจกรรม		มีแผนย้ายแน่นอน	ย้ายออกทั้งในชุมชน และย้ายออกหลัง อายุจะย้าย	ไม่มีแผนย้าย	มีบ้านหลังที่ 2	อาศัยอยู่ในชุมชน แต่ย้ายออกหลัง อายุจะย้าย	ไม่	ย้าย				
					เด็กเล็ก	เด็กประถม-มัธยม	อุดมศึกษา	วัยทำงาน	แม่บ้าน	คนชรา	ว่างงาน		ระยะทาง 0-0.25 กม.	ระยะทาง 0.25-1 กม.	ระยะทาง 1-5 กม.	ระยะทาง > 5 กม.	รายจ่ายด้าน ที่อยู่อาศัย		อัตราค่าเช่ารายด้าน ที่อยู่อาศัยต่อรายได้	ไม่เข้าร่วม	ค่อนข้างมาก			ทุกครั้ง												
50 ปีขึ้นไป	2/2	เช่าทรัพย์สิน	●	●	1	-	-	-	9	-	4	3	2	-	3	1	70,000	5,385	1,200	1.7%	●	●									●					
	2/5	เช่าทรัพย์สิน	●	●	1	-	1	-	4	-	-	-	-	2	-	1	40,000	8,000	500	1.25%		●										●				
	1/4	เจ้าของ	●	●	1	-	-	-	2	-	1	2	-	-	-	-	10,000	3,333	-	-	●	●				●										
	1/5	เจ้าของ	●	●	1	-	-	-	3	-	-	3	-	-	-	-	12,000	4,000	-	-	●	●											●			
	1/6	เจ้าของ	●	●	1	-	1	3	3	-	-	1	1	-	1	-	45,000	6,428	-	-	●	●				●										
	1/16	เจ้าของ	●		1	-	-	-	2	-	2	-	-	-	1	1	40,000	10,000	-	-		●												●		
	1/17	เจ้าของ	●		1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	35,000	11,667	-	-		●												●		
	1/20	เจ้าของ	●		1	-	-	-	3	-	2	-	1	-	1	1	40,000	8,000	-	-															●	
	1/24	เจ้าของ	●	●	1	1	1	-	3	-	1	2	-	1	-	-	25,000	4,167	-	-	●	●													●	
	1/25	เจ้าของ	●	●	1	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	20,000	10,000	-	-	●	●													●	
1/27	เจ้าของ	●		1	-	1	-	3	-	2	-	-	-	2	1	55,000	9,167	-	-	●															●	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

การคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัลดดา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) เชื่อว่าการคงอยู่ของชุมชนไทยมีอยู่จริง โดยสิ่งที่สะท้อนถึงการคงอยู่อย่างหนึ่งคือประวัติศาสตร์ การโยกกลับไปยังอดีตที่ยาวๆ จะทำให้เห็นศักยภาพของชุมชน ซึ่งเป็นผลต่อการอยู่อาศัย ดังนั้นในการวิเคราะห์การคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัลดดา จึงแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ เนื้อหาในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์เพื่อสร้างประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากเอกสารมาวิเคราะห์ เชื่อมโยง เปรียบเทียบ กับการสัมภาษณ์ และเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันเท่าที่สามารถมองเห็นหรือค้นพบได้ โดยแนวทางในการวิเคราะห์จะอยู่บนกรอบแนวคิดเดียวกันคือกรอบแนวคิดในเรื่องของแรงเกาะเกี่ยวของชุมชน

6.1 ความเชื่อมโยงระหว่างอดีตถึงปัจจุบันด้านการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัลดดา

6.1.1 ด้านกายภาพ

ชุมชนหลังวัดราชนัลดดาเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการสร้างเมืองหลวง มีปัจจัยการเกิดชุมชนครั้งแรกที่สัมพันธ์กับการสร้างวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางเมือง ในเบื้องต้นยังไม่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเท่าใดนัก เป็นเพียงพื้นที่ที่ต่อเนื่องมาจากการอยู่อาศัยที่กระจายตัวออกมาจากศูนย์กลางเท่านั้น โดยมีหลักฐานที่ยืนยันได้ จากเอกสาร มูลเหตุการสร้างวัดราชนัลดดารามวรวิหาร(กรมศิลปากร: 2538) ที่แสดงให้เห็นว่าก่อนที่จะมีการสร้างวัดนั้นที่ดินบริเวณวัดและชุมชนเป็นบ้านเรือนราษฎรสลับบ้างสวนผลไม้ ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัดราชนัลดดารามวรวิหารขึ้น จึงเกิดศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

6.1.1.1 เส้นทางคมนาคมโดยรอบชุมชน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ตั้งแต่เริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์จะเห็นว่า เส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ คลองหลอด(วัดเทพธิดาราม) ได้ตัดผ่านบริเวณอันเป็นที่ตั้งชุมชนแล้ว เส้นทางคมนาคมเกิดก่อนที่จะมีศูนย์กลางชุมชน คือ วัดราชนัลดดาถึง 3 รัชกาล ซึ่งก่อนที่จะมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนนั้นเส้นทางคมนาคมทางน้ำย่อมมีผลให้เกิดการตั้งบ้านเรือนเนื่องจากใช้เส้นทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก (ดังแผนที่ 4.1)

หลังจากที่การคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลง การคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่ ก็มีการสร้างถนนขนานกับชุมชนทั้งทิศเหนือ และทิศตะวันออกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ถนนดินสอ และ ถนนราชดำเนินกลาง

ถนนทั้งสองสายนั้นนอกจากจะเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่เป็นเส้นทางหนึ่งในการเข้าถึงชุมชนแล้วยัง เป็นถนนเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนได้อีกด้วย

ดังคำให้สัมภาษณ์ ของทายาทคุณพระศรีสาครที่เคยมีกิจการส่วนตัวที่ตึกแถวราชดำเนินกลาง หรือการประกอบอาชีพขายอาหารบริเวณถนนดินสอ และถนนราชดำเนินกลาง นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์แบบเล่าย้อนถึงอดีต ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการตั้งบ้านเรือนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จะมีอาชีพ รับราชการเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางไปทำงานซึ่งอยู่ภายในเขตพระนคร มีความสะดวก

จากการสัมภาษณ์ บ้าน 1/17 และ 1/16 ซึ่งเป็นเครือญาติกัน (ดังแผนที่ 5.3) กล่าวว่า บิดาของผู้ให้สัมภาษณ์(ณ วันสัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2546 อายุ 62 ปี) รับราชการครู ได้มาซื้อที่ดินที่ในชุมชนนี้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยเนื่องจากสามารถเดินทางไปทำงานได้สะดวก และเป็นที่ดินที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยอยู่นานมากนัก ซึ่งก่อนที่ครอบครัวนี้จะย้ายเข้ามาอยู่ที่ดินบริเวณนี้เป็นสวนผลไม้มาก่อน

6.1.1.2 การถึงพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

จากบทที่ 4 จะเห็นว่า ชุมชนหลังวัดราชนัดดาเป็นพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณต่อเนื่องมาจากศูนย์กลางเมืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เข้าถึงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการย่อมมีความสะดวก ประกอบกับเส้นทางคมนาคมที่ตัดผ่านมายังบริเวณชุมชนล้วนเป็นเส้นทางที่สำคัญและสร้างความสะดวกในการเดินทางไปยังที่ต่างๆ ทำให้การเดินทางออกจากชุมชนไปยังแหล่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นไปได้โดยง่าย

ศักยภาพของที่ตั้งที่อยู่กลางเมืองนี้เองทำให้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เริ่มมีขึ้นในกรุงเทพมหานคร ล้วนอยู่ในระยะทางที่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่การค้าขายตัวออกไปทางใต้ในแนวถนนเจริญกรุง ก็ยังนับว่าเป็นระยะทางที่สามารถเดินทางจากชุมชนไปถึงได้ไม่ยากนัก และต่อมาเมื่อเกิดอาคารพาณิชย์ริมถนนราชดำเนินกลางในปี พ.ศ.2480 ซึ่งอยู่ติดกับชุมชน ทำให้เกิดย่านเศรษฐกิจที่สำคัญอยู่ใกล้ชุมชน นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนทั้งระดับประถมซึ่งมีทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน โรงเรียนมัธยมที่ตั้งอยู่ในระยะที่สามารถเดินถึง ทำให้ชุมชนหลังวัดราชนัดดามีความถึงพร้อมด้านสาธารณูปโภคมาในทุกยุคสมัย กระทั่งถึงในยุคปัจจุบันที่บริเวณ เขตพระนครเป็นย่านที่มีหน่วยงานราชการอยู่หลายหน่วยงาน ซึ่งเป็นทั้ง

แหล่งสาธารณูปการของชุมชน และยังเป็นแหล่งงานของประชากรบางกลุ่มของคนในชุมชนอีกด้วย

6.1.1.3 การเข้าถึงแหล่งงาน

จากการสัมภาษณ์ประชากรที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี พบว่า บรรพบุรุษของประชากรกลุ่มนี้ล้วนประกอบอาชีพรับราชการ หรือมีแหล่งงานอยู่ในเขตพระนคร ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับแหล่งงานของประชากรในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีแหล่งงานอยู่ไม่ไกลชุมชน

6.1.1.4 ลักษณะทางกายภาพภายในชุมชน

เส้นทางสัญจรภายในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเปลี่ยนจากการสัญจรทางน้ำโดยมีคลองขุด (ดังแผนที่ 4.6) ที่เข้ามาถึงภายในชุมชน และเมื่อการสัญจรทางน้ำหมดไป คลองจึงถูกถมให้กลายเป็นถนน นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนที่แปรผันตามลักษณะการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

แต่มีข้อสังเกต ประการหนึ่งเกี่ยวกับเส้นทางสัญจรภายในชุมชนที่ ยังตามไม่ทันยุคสมัยของการใช้รถยนต์ส่วนบุคคลในปัจจุบัน จากแผนที่ 5.1 จะเห็นว่าเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ทุกหลังคาเรือน และจากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างพบว่า มีรถยนต์ส่วนบุคคลเพียง ร้อยละ 38 เท่านั้น ซึ่งรถยนต์ส่วนใหญ่จะต้องเข้าพื้นที่จอดรถ และจากการสังเกตฐานะทางการเงินของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยดูจากลักษณะบ้าน บางหลังก็สามารถซื้อรถยนต์ส่วนตัวได้ แต่กลับรู้สึกว่าการเดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะมีความสะดวกกว่า เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์ บ้านรหัส 1/28 ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญ กล่าวว่า ตนเพิ่งขายรถยนต์ไปเนื่องจากต้องการเดินทางด้วยรถแท็กซี่หรือรถเมล์ ซึ่งมีความสะดวกกว่าไม่ต้องหาที่จอดรถให้ยุ่งยาก

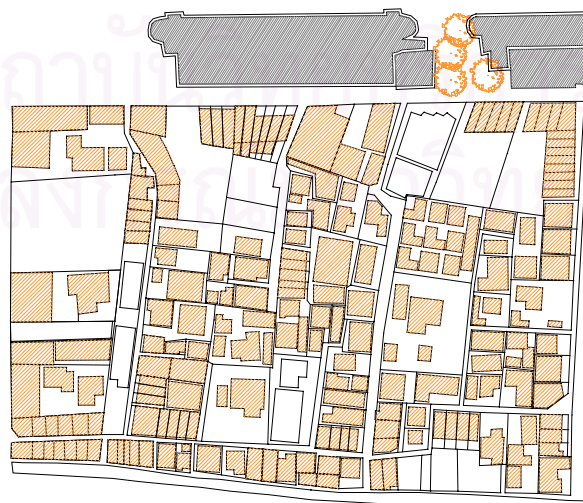
6.1.1.5 ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในชุมชน

พ.ศ.2440

พ.ศ.2464

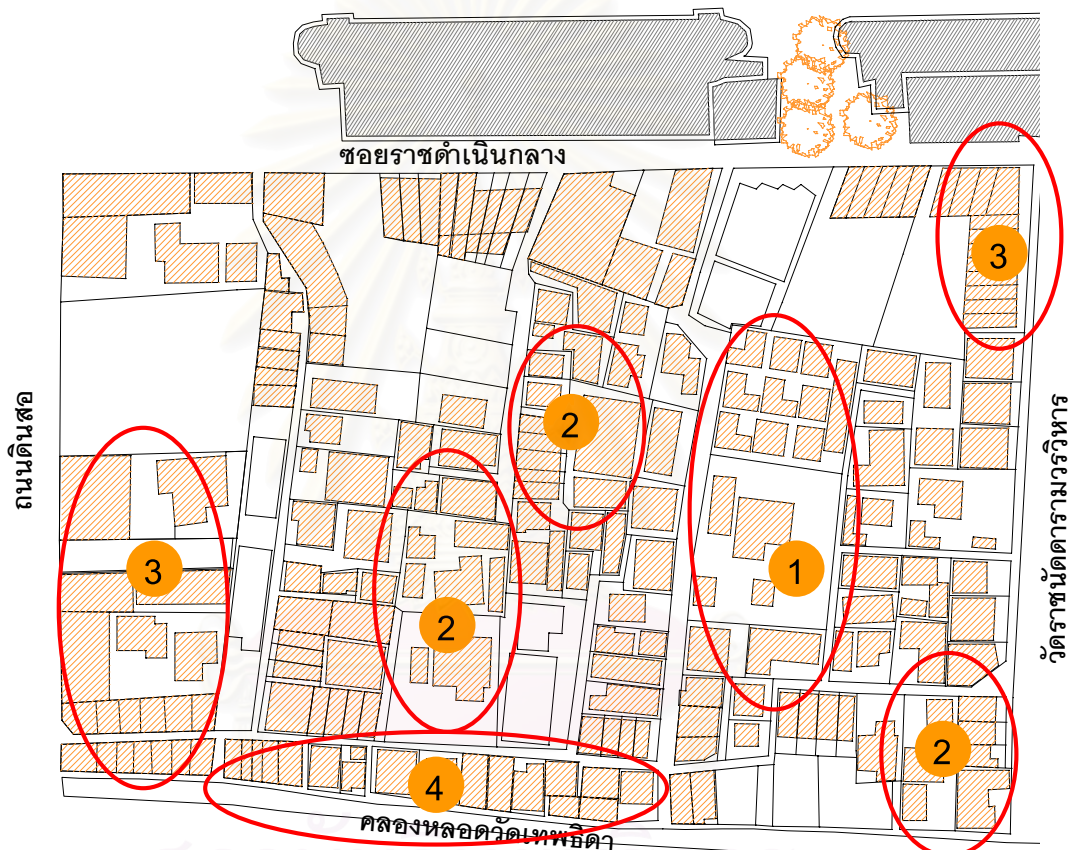

พ.ศ.2546

แผนที่ 6.1 แสดงความหนาแน่นของบ้านเรือนเปรียบเทียบกันในแต่ละช่วงเวลา

จะเห็นว่าความหนาแน่นของบ้านเรือนในชุมชนหลังวัดราชนัลดามีความหนาแน่นมากขึ้นตามลำดับ โดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้ (ดังแผนที่ 6.1)

- 1) การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของที่ดินของขุนนางในอดีต
- 2) การแบ่งแปลงที่ดินออกเป็นหลายๆ ส่วนให้กับทายาทในรุ่นต่อๆ มา
- 3) การสร้างใหม่ในที่ดินเดิมที่มีความหนาแน่นมากขึ้น หรือการแบ่งขาย
- 4) การเพิ่มปริมาณของบ้านที่แออัดมากขึ้นบริเวณริมคลองตลอด

แผนที่ 6.2 แสดงลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

กลุ่มที่ 1 การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของที่ดินของขุนนางในอดีต

พื้นที่ที่เคยมีอาณาบริเวณกว้างขวางลดขนาดลงเนื่องจากการแบ่งแปลงที่ดินออกไปสร้างบ้านให้ลูกหลานและบริวาร หรือปล่อยให้เช่า ซึ่งต่อมามีการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์กันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2520 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้เข้ามาจัดระเบียบการถือครอง ทำให้การถือครองที่ดินในกลุ่มขุนนางในอดีตลดขนาดพื้นที่ลงเหลือเพียงที่อยู่อาศัยเฉพาะครอบครัวของตนเองเท่านั้น (จากการสัมภาษณ์ ทายาทคุณพระศรีสาคร 26 ธันวาคม 2546)

ภาพ 6.1 บ้านกลุ่มขุนนางในอดีต(1)

ภาพ 6.2 บ้านกลุ่มขุนนางในอดีต(2)

กลุ่มที่ 2 การแบ่งแปลงที่ดินออกเป็นหลายๆ ส่วนให้กับทายาทในรุ่นต่อๆ มา การแบ่งแปลงที่ดินพบได้ทั่วไปภายในชุมชนส่วนที่นำมาแสดงให้เห็นนี้เป็นการแบ่งแปลงที่ดินที่มีขนาดใหญ่เห็นได้ชัดเจนออกเป็นแปลงย่อย ๆ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวเกิดจากการสังเกต แผนที่ในแต่ละสมัย ประกอบกับการสัมภาษณ์

กลุ่มที่ 3 การสร้างใหม่ในที่ดินเดิมที่มีความหนาแน่นมากขึ้น หรือการแบ่งขาย กลุ่มตึกแถวด้านที่ติดกับถนนดินสอจะเป็นการสร้างตึกเพื่อขายของเจ้าของที่ดินเดิม ส่วนด้านที่ติดกับวัดราชนัคดาเป็นการสร้างเพื่อใหม่เพื่อให้เช่าเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว

ภาพ 6.3 ตึกแถวริมถนนดินสอ

ภาพ 6.4 ตึกแถวติดหลังวัดราชนัคดา

กลุ่มที่ 4 การเพิ่มปริมาณของบ้านที่แออัดมากขึ้นบริเวณริมคลองหลอด จากการสำรวจลักษณะของบ้านภายในชุมชน บ้านที่อยู่บริเวณริมคลองหลอดวัดเทพธิดาราม จะเป็นบ้านที่เป็นเจ้าของเดิมอยู่อาศัยโดยสร้างบ้านให้มีขนาดใหญ่เต็มที่ดิน และมีบางส่วนได้ย้ายออกไปแต่ให้คนอื่นมาเช่าอยู่

ภาพ 6.5 บ้านริมคลองหลอด(1)

ภาพ 6.6 บ้านริมคลองหลอด(2)

6.1.2 แรงแกะเกี่ยวกับของชุมชนในอดีต

แรงแกะเกี่ยวกับภายนอกของชุมชนในอดีตมีหลายประการด้วยกันจากที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น และในบทที่ 4 ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเมืองที่มีการเติบโตขึ้น เส้นทางคมนาคม และแหล่งงานที่อยู่ไม่ไกลชุมชนเหล่านี้ล้วนเป็นแรงดึงดูดภายนอกที่ยืดโยงให้เกิดการคงอยู่ของชุมชน

ส่วนแรงแกะเกี่ยวกับภายในชุมชนในอดีตที่พบจากการสัมภาษณ์ ทัวไปและการสัมภาษณ์แบบเล่าย้อนอดีต พบว่ามีแรงแกะเกี่ยวกับอยู่ภายในชุมชนดังนี้

6.1.2.1 ความผูกพันต่อชุมชน

- การครอบครองที่อยู่อาศัยที่พบในอดีต 50 ปี ขึ้นไป พบว่าเป็นการถือครองแบบเป็นเจ้าของ หรือการเช่าสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น การครอบครองรูปแบบเช่าเพิ่งเกิดขึ้นในชุมชนเมื่อไม่เกิน 50 ปีที่ผ่านมา

- ความรู้สึกมั่นคงในการอยู่อาศัย ผู้วิจัยไม่สามารถวัดได้ว่าความมั่นคงในการอยู่อาศัยในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร แต่จากการสัมภาษณ์ทายาทของกลุ่มตัวอย่างที่มีการอยู่อาศัยในชุมชนมานานจะมีความรู้สึกมั่นคงในการอยู่อาศัย การได้อยู่อาศัยในที่ดินที่บรรพบุรุษเคยอยู่มาสร้างความรู้สึกที่เชื่อมั่นในสิทธิ์การอยู่อาศัยอย่างชัดเจน จากการสัมภาษณ์ บ้านที่อยู่อาศัยในที่ดินของสำนักงานรักษาความสะอาด ซึ่งเป็นที่ดินที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ชัดเจน เป็นที่ดินสาธารณะแต่กลับสร้างความรู้สึกมั่นคงให้กับผู้อยู่อาศัยได้เนื่องจากบรรพบุรุษของตนเองได้อยู่อาศัยจนตกทอดมาถึงตนเองได้

- การมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับอดีต จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแต่ละครัวเรือน พบว่าบ้านที่มีการอยู่อาศัยในชุมชนยังนานยังมีแนวโน้มที่จะมีผู้สูงอายุอยู่ในบ้านมากกว่าบ้านที่มีอายุการอยู่อาศัยน้อยกว่า และจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่ต้องการอยู่

อาศัยในชุมชนมากกว่า เช่น การสัมภาษณ์บ้านเลขที่ 2/6 มี ผู้สูงอายุ 1 คน วิทยทำงาน 4 คน และเด็กในวัยเรียน 6 คน เป็นบ้านที่เช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เป็นครอบครัวที่อยู่อาศัยในชุมชนมานานกว่า 40 ปี ลูกหลานที่อยู่ในวัยทำงานต่างแยกย้ายกันออกไปมีบ้านของตัวเองกันเกือบทั้งหมด แต่บ้านในชุมชนนี้เป็นบ้านที่คนอายุ ซึ่งอยู่ที่นี้มาตั้งแต่ยังสาวและไม่ต้องการย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ลูกหลานจึงต้องผลัดกันมาดูแล และนอกจากนั้นยังเป็นที่พักอาศัยของเด็กในวัยเรียนที่จะเปลี่ยนเวียนกันรุ่นต่อรุ่นเพื่อมาเรียนยังโรงเรียนที่เดินทางได้สะดวกจากการอาศัยอยู่ชั่วคราวในชุมชนหลังวัดราชันดดา นอกจากนี้การมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับอดีตของบรรพบุรุษก็ส่งผลถึงความรู้สึกของทายาทด้วย เช่น ครอบครัวของคุณพระศรีสาคร ที่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในครอบครัวของตนเองและรู้สึกว่าที่นี่เป็นที่ที่มีความมั่นคงต่อตนเองเนื่องจากได้มาเพราะความดีความชอบจากบรรพบุรุษของตนเอง

6.1.2.2 ทรัพยากรภายในชุมชน

การประกอบอาชีพภายในชุมชนพบว่าเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการค้าขายที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมโดยรอบชุมชน ส่วนในอดีตการประกอบอาชีพในชุมชนสันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มต้นจากการทำสวนผลไม้ และเปลี่ยนมาเป็นที่อยู่อาศัย แทนที่ไปเรื่อยๆ จนสวนผลไม้หายไป

กลุ่มบ้านขุนนาง จัดได้ว่าเป็นการประกอบอาชีพภายในชุมชนได้อย่างหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ พบว่าบ้านที่เป็นขุนนางจะมีข้าทาสบริวารหลายสิบคนต่อหลังคาเรือน ซึ่งในปัจจุบันยังคงอยู่ก็คือ บ้านคุณพระศรีสาคร ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

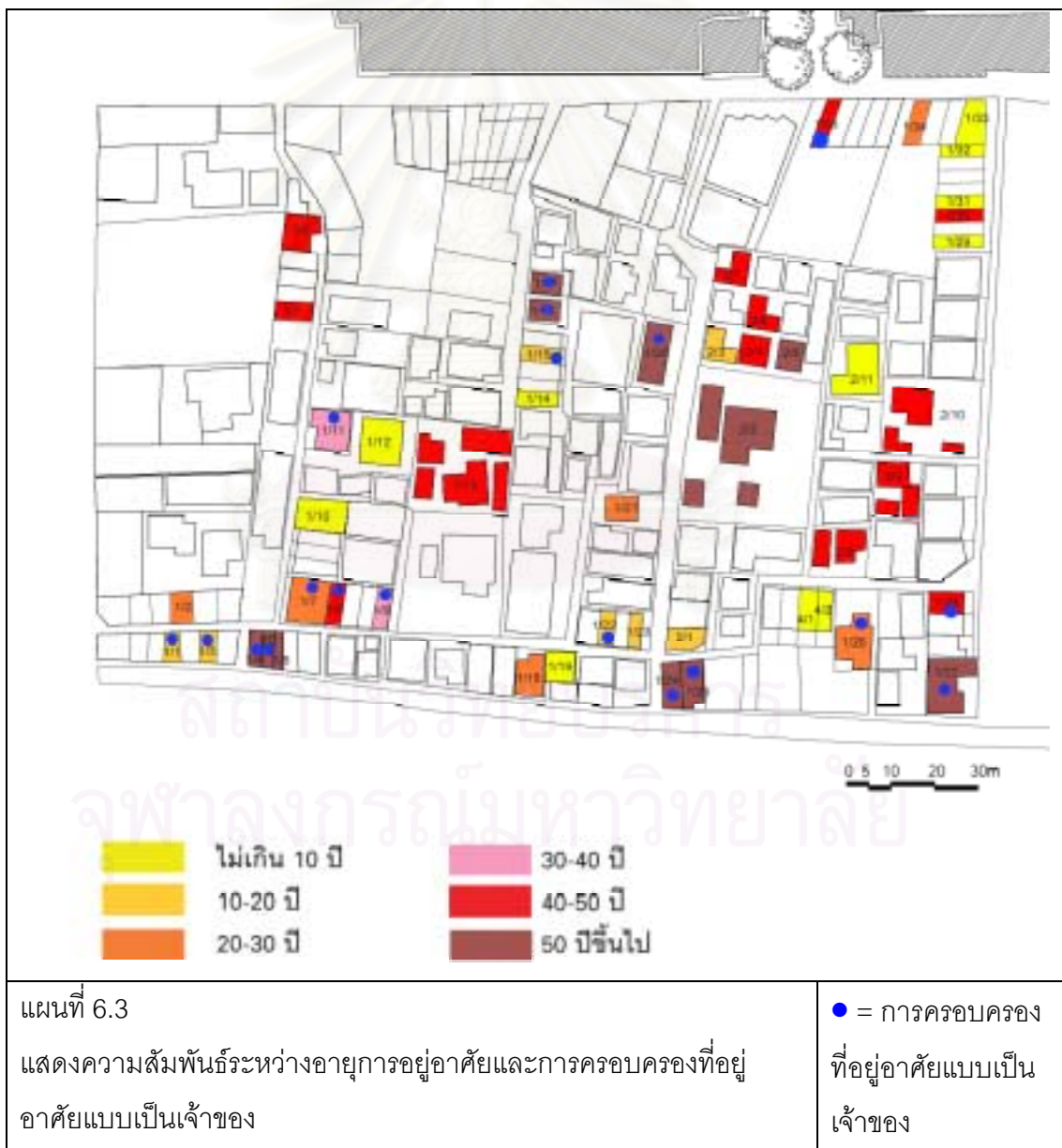
6.1.2.3 ความพอเพียงในการดำรงชีวิต จากตาราง 5.21 พบว่า รายจ่ายด้านที่อยู่อาศัยของกลุ่มที่ครอบครองที่อยู่อาศัยแบบแบ่งเช่า และเช่าจากเอกชน มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมากกว่ากลุ่มอื่น แต่เมื่อดูการประกอบอาชีพของคนกลุ่มนี้จะพบว่า มีอาชีพที่อยู่ในบริเวณโดยรอบชุมชนหรือเดินทางไม่ไกลจากชุมชน ส่วนกลุ่มที่มีแหล่งงานอยู่ไกลจากชุมชนจะมีอัตราค่าที่อยู่อาศัยต่อรายได้ไม่สูง และจะมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการอยู่อาศัยด้วยเนื่องจากกลุ่มที่อยู่อาศัยมานานจะเป็นกลุ่มที่มีกรรมสิทธิ์แบบเป็นเจ้าของ และเช่าจากทรัพย์สิน ทำให้กลุ่มที่อยู่มา นานนี้มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยต่ำมาก

6.1.2.4 การพึ่งพาอาศัยกัน พบว่ากลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่าจะมีการพึ่งพาอาศัยกันในระบบเครือญาติ และระบบเพื่อนบ้านดีกว่า ส่วนกลุ่มผู้มาอยู่อาศัย แบบแบ่งเช่าซึ่งอยู่มาไม่นาน จะมีการพึ่งพาอาศัยกันในด้านการหากินรวมหมู่

6.2 ความสัมพันธ์ของแรงเกาะเกี่ยวในชุมชนในปัจจุบัน

1) ความสัมพันธ์ของอายุการอยู่อาศัยและการครอบครองที่อยู่อาศัย

จากแผนที่ 6.3 พบว่า ในการแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามอายุการอยู่อาศัย กรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่อยู่อาศัย แบบเป็นเจ้าของพบในกลุ่มที่อยู่มานานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป และพบมากที่สุดในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี ส่วนบ้านรหัส 2/2 และ 2/5 ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี มีลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยมีค่าใช้จ่ายเพียงร้อยละ 1.7 และ 1.25 ของรายได้รวม แสดงให้เห็นว่า อายุการอยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของแรงเกาะเกี่ยวภายในอันจะทำให้เกิดการคงอยู่ของชุมชน

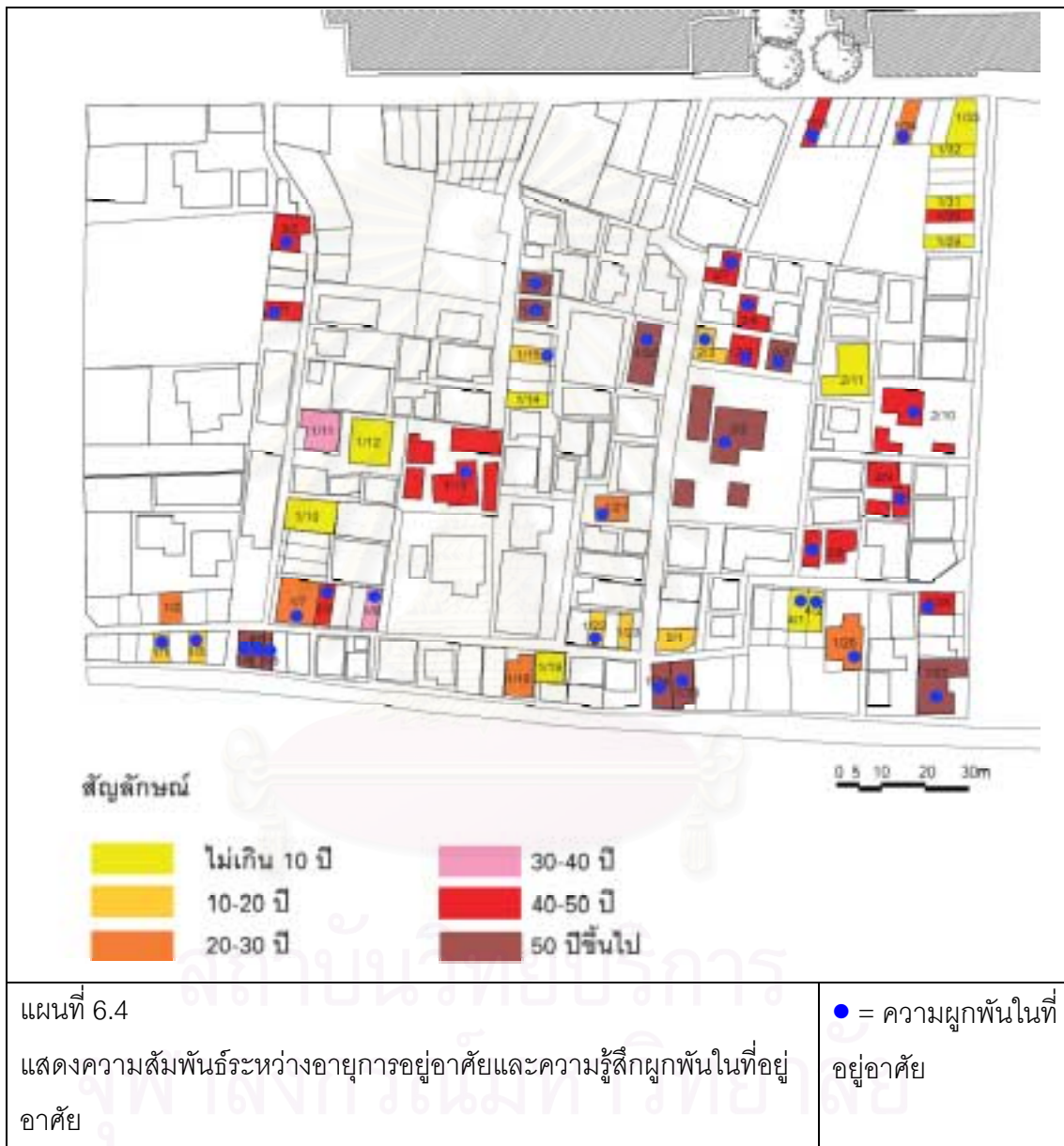

แผนที่ 6.3

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นเจ้าของ

2) ความสัมพันธ์ของอายุการอยู่อาศัยและความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย

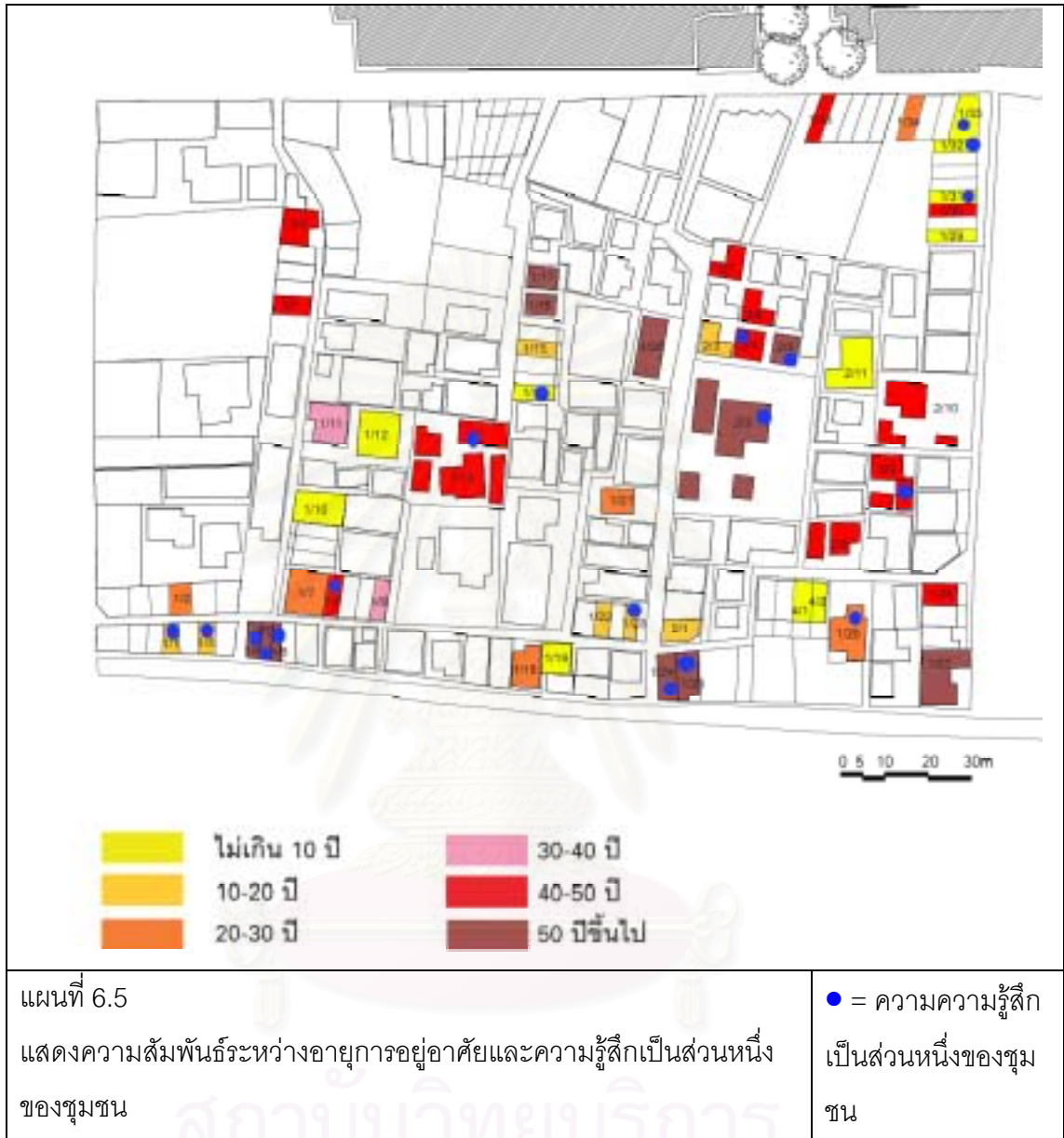
จากแผนที่ 6.5 พบว่า ความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัยในกลุ่มอายุการอยู่อาศัยไม่เกิน 10 ปี เพียง 2 หลังคาเรือนเท่านั้น และมีแนวโน้มที่จะเกิดความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัยมากขึ้นเมื่อมีอายุการอยู่อาศัยมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่อยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี มีความผูกพันในที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

จากแผนที่ 6.6 พบว่า ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจะพบในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปีมากที่สุด ส่วนในอายุการอยู่อาศัยที่ไม่ถึง 10 ปีนั้น พบว่า มีอยู่ถึง 4 หลังคาเรือน ซึ่งพบมากกว่าความรู้สึกผูกพันในที่อยู่อาศัย จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการ

อยู่อาศัยไม่เกิน 10 ปี พบว่า แม้จะมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแต่ก็ยังไม่รู้สึกว่าเป็นบ้านที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิมซึ่งอยู่ต่างจังหวัด และยังมีความหวังที่จะกลับไปอยู่บ้านของตนเอง

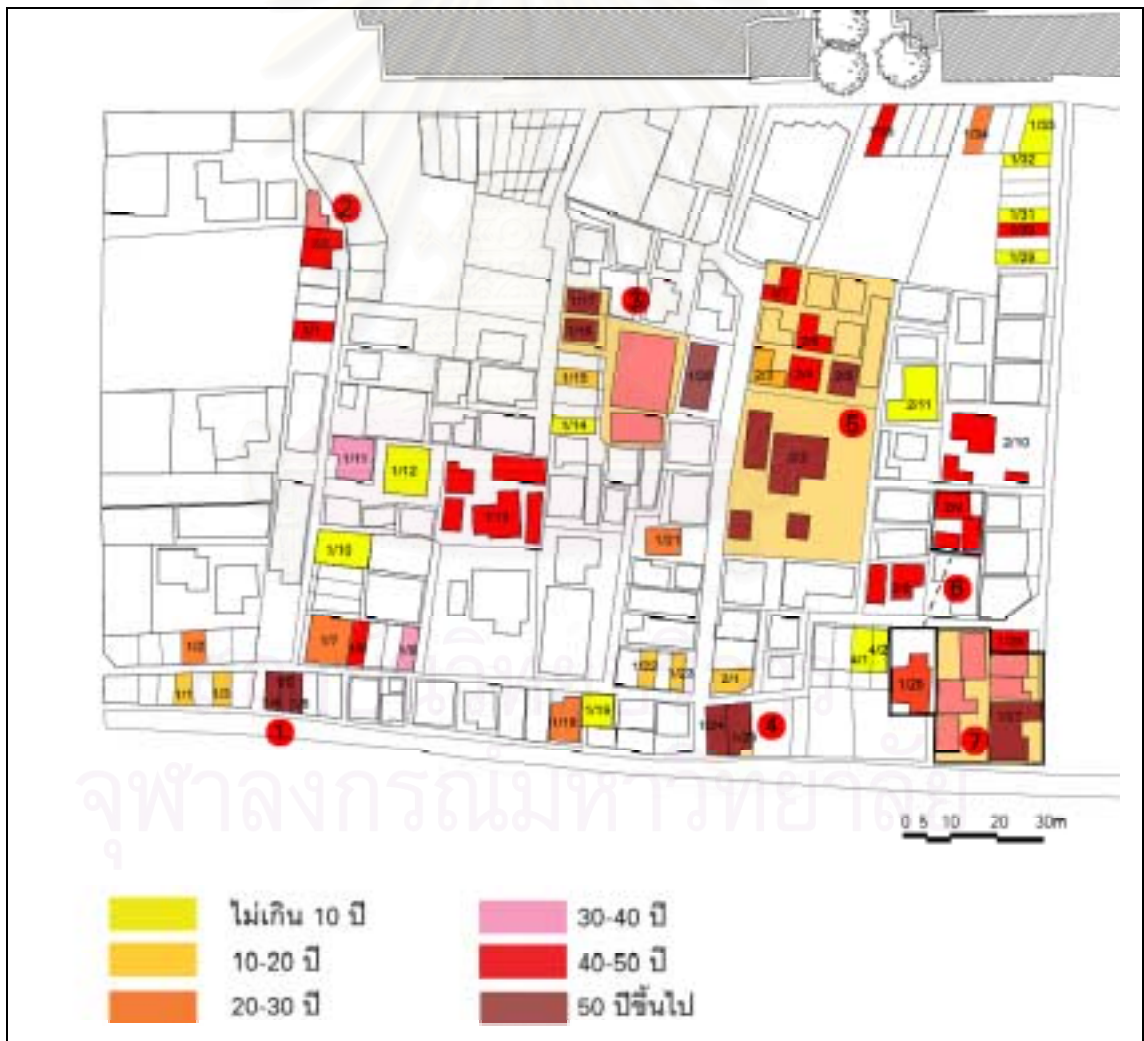
แผนที่ 6.5

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

● = ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4) การมีเครือญาติภายในชุมชน พบว่ามีอยู่ 7 กลุ่มเครือญาติที่มีอายุการอยู่อาศัยยาวนานกว่า 50 ปี และในกลุ่มที่ 3, 5 และ 7 เป็นกลุ่มเครือญาติที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดย กลุ่มที่ 3 และ 7 เป็นข้าราชการที่มาซื้อที่ดินสวนผลไม้เดิมสร้างบ้านอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และได้แบ่งแปลงที่ดินให้กับทายาทในแต่ละรุ่นจนเกิดเป็นกลุ่มเครือญาติระหว่างหลังคาเรือน ส่วน เครือญาติกลุ่มที่ 5 เป็นการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนโดยได้ที่อยู่อาศัยที่ชุมชนนี้เป็นบ้านประจำตำแหน่งข้าราชการกระทรวงการคลัง เดิมที่ดินของตระกูลนี้มีบริเวณเต็มพื้นที่ที่เป็นสี่เหลี่ยม แต่เมื่อต่อมาทายาทได้แบ่งแปลงที่ดินออกไปสร้างบ้านให้เช่าบ้าง แบ่งให้บริวาร หรือทายาทอยู่บ้าง ทางสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงจัดระบบให้มีเฉพาะการใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัยเท่านั้น ปัจจุบันจึงเหลือขอบเขตที่อยู่อาศัยเพียงในกรอบแนวรั้ว ส่วนบ้านหมายเลข 2/5 เป็นบ้านที่ตกเป็นของทายาทคนหนึ่งจึงเกิดเป็นเครือญาติข้ามหลังคาเรือน

แผนที่ 6.6
แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุการอยู่อาศัยและเครือญาติที่พบในชุมชน

5) การไม่มีแผนจะย้ายที่อยู่อาศัย พบว่ามีในกลุ่มอายุการอยู่อาศัยนานกว่า 40 ปีขึ้นไปมากที่สุด

6.3 ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 50 หลังคาเรือน พบว่าหากต้องการสัมภาษณ์ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของชุมชนจะต้องทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ เพื่อจะให้ท่านได้เล่าเรื่องราวที่สามารถจดจำได้ในอดีต แต่ผู้วิจัยก็ค้นพบว่าถึงแม้ว่าจะไม่ได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ แต่หากได้พบกับครอบครัวที่มีอายุการอยู่อาศัยมานาน หรือโดยเฉพาะมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวแล้ว สมาชิกของครอบครัวนั้นก็มีความสามารถในการเล่าเรื่องราวในอดีตได้ เนื่องจากได้รับการบอกเล่าจากปู่ย่าตายายของตนเองมาในระดับหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่าครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวจะทำให้สมาชิกรุ่นใหม่มีความรู้สึกผูกพันในชุมชนไปด้วย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหลังวัดราชนัลดาคเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ก่อนการสร้างวัดราชนัลดา ในช่วงนั้นบ้านเรือนคงจะมีอยู่ไม่มากนัก เพราะพื้นที่บริเวณชุมชนในสมัยก่อนการสร้างวัด มีสภาพเป็นสวนผลไม้ สลับกับบ้านเรือนราษฎร เมื่อมีการสร้างวัดราชนัลดาและวัดเทพธิดารามในปี พ.ศ.2385 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงมีเพิ่มมากขึ้น โดยเกิดเป็นชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง

ชุมชนหลังวัดราชนัลดามีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ คลองหลอดวัดเทพธิดาตัดผ่านชุมชนตั้งแต่สมัยการตั้งถิ่นฐาน ทำให้การเดินทางจากชุมชนไปยังสาธารณูปการ แหล่งงาน หรือย่านต่างๆ มีความสะดวก ต่อมาเมื่อถนนมีบทบาทมากกว่าการสัญจรทางน้ำ ก็มีการตัดถนนดินสอผ่านมายังบริเวณชุมชนทางทิศตะวันตกและ ถนนราชดำเนินกลางทางด้านทิศเหนือของชุมชน

ปัจจุบันที่ตั้งของชุมชนหลังวัดราชนัลดาเป็นทำเลที่สามารถเข้าถึงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการได้ง่าย ทั้งยังเป็นแหล่งงานของกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 55 ซึ่งประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนและบริเวณโดยรอบ ส่วนมากประกอบอาชีพค้าขาย

การตั้งถิ่นฐานของประชากรในอดีตและปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกัน คือ มีสาเหตุมาจากการเข้าถึงแหล่งงาน ซึ่งในอดีตผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนจะเป็นพวกข้าราชการซึ่งมีแหล่งงานไม่ไกลจากชุมชน

7.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัย และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปร พบว่าการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัลดามีอยู่จริง เนื่องจาก พบว่า

- 1) ในการวิจัยพบว่าชุมชนหลังวัดราชนัลดายังคงมีแรงเกาะเกี่ยวภายในชุมชนในปัจจุบัน
- 2) ชุมชนชุมชนหลังวัดราชนัลดามีทรัพยากร หรือมีศักยภาพที่ส่งเสริมให้ประชากรในชุมชนมีกินมีใช้ เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนที่เป็นทั้งแหล่งงานหรือสามารถเข้าถึงแหล่งงานได้ง่าย
- 3) ยังไม่มีนโยบายของรัฐที่เข้ามาจัดการในชุมชนหลังวัดราชนัลดาอย่างเป็นทางการ

สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการคงอยู่ของชุมชนของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540)

แรงเกาะเกี่ยวที่พบมีปริมาณที่แตกต่างกันไป โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

7.2.1 แรงเกาะเกี่ยวจากภายนอก หรือศักยภาพของที่ตั้งชุมชน เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าถึง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และแหล่งงานได้สะดวก ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องที่ตั้งของที่อยู่อาศัย

7.2.2 ความพอเพียงในการดำรงชีวิต พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยอย่างพอเหมาะสำหรับรายได้มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย สูงกว่าร้อยละ 25 ของรายได้

7.2.3 ทรัพยากรในชุมชน พบว่าแหล่งงานเป็นทรัพยากรที่สำคัญเนื่องจากประชากรร้อยละ 55.5 มีแหล่งงานอยู่ภายในและบริเวณโดยรอบชุมชน และการประกอบอาชีพดังกล่าวจะมีแรงงานในการผลิตเป็นประชากรในชุมชน

7.2.4 ความผูกพันต่อที่อยู่อาศัยและชุมชน พบว่าอายุการอยู่อาศัยที่อยู่มานานกว่า 50 ปีมีถึงร้อยละ 22 มีผลต่อตัวแปรอื่นๆ ในกลุ่มความผูกพันต่อชุมชน โดยพบว่า ยิ่งอยู่อาศัยมานานก็จะยิ่งพบตัวแปรอื่นๆ มากขึ้น ซึ่งข้อค้นพบนี้คล้ายกันกับข้อสรุปของ ปริญญา (2539) เรื่องความผูกพันของชุมชน ซึ่งปริญญาสรุปว่า อายุการอยู่อาศัยในชุมชนมีผลต่อความผูกพันต่อชุมชนในระดับปานกลาง และความคิดแบบเป็นท้องถิ่นนิยมมีผลต่อความผูกพันในชุมชนในระดับสูง

7.2.5 การพึ่งพาอาศัยกันพบว่า มีระบบเครือญาติที่ยังคงเหลืออยู่ในกลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยมานานกว่า 50 ปี

แม้ว่าศักยภาพของที่ตั้งชุมชนจะมีความชัดเจน และเป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ แต่ในการคงอยู่ของชุมชนนั้น ฉัตรทิพย์ (2540) และ กาญจนา (2533) ก็ให้ความสำคัญกับแรงเกาะเกี่ยวภายในมากกว่า

ถึงแม้ว่าแรงเกาะเกี่ยวภายในจะมีอยู่ ไม่ครบในทุกๆ กลุ่มตัวอย่าง และไม่มีกลุ่มตัวอย่างใดที่มีปัจจัยของแรงเกาะเกี่ยวภายในครบทุกปัจจัย แต่จากการวิจัยก็ทำให้สามารถเห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยเหล่านั้น และสรุปได้ว่าปัจจัยด้านอายุการอยู่อาศัยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการคงอยู่ของชุมชนหลังวัดราชนัคนาคา

7.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

7.3.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

จากแผนอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนหลังวัดราช-
 นัดดา ในด้านการจัดการพื้นที่ภายในชุมชนให้เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับ แผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่
 ถนนราชดำเนินและบริเวณต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าในอนาคตการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนน่าจะ
 เป็นการเปิดพื้นที่ของชุมชนให้รองรับกับการท่องเที่ยวในเส้นทางถนนราชดำเนิน ซึ่งจะทำให้รูป
 แบบการคงอยู่ของชุมชนเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นในด้านทรัพยากรภายในชุมชน การเกิดอาชีพใหม่
 หรืออาจรวมไปถึงการลดความหนาแน่นของจำนวนบ้านเพื่อสร้างภูมิทัศน์ใหม่ การคงอยู่ของชุม
 ชนเป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะเป็นสถาบันชีวิตของประชากร แม้จะเกิดการปรับปรุงหรือเปลี่ยน
 แปลงทางกายภาพ แต่การรักษาแรงเกาะเกี่ยวของชุมชนให้คงอยู่และส่งเสริมให้เกิดแรงเกาะเกี่ยว
 ภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนคงอยู่ได้

เมื่อพบว่ามิตรองการที่อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและโครงสร้างสังคม
 ภายในชุมชนหลังวัดราชนัดดา ผู้วิจัยจึงนำข้อค้นพบเรื่องการคงอยู่ของชุมชนมาพิจารณาถึงแนว
 ทางที่เหมาะสม พบว่าควรเริ่มต้นโครงการกับกลุ่มประชากรที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนมานาน
 เนื่องจากพบว่า การอยู่อาศัยในชุมชนมานาน เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงเกาะเกี่ยวภายใน
 ในชุมชนด้านอื่นๆ ได้ และการสร้างแรงเกาะเกี่ยวของชุมชนในอนาคตซึ่งเป็นองค์ประกอบที่
 สำคัญของการคงอยู่ของชุมชนจะเกิดตามมาได้ดี จึงขอเสนอให้ในการปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชน
 หลังวัดราชนัดดาเริ่มโครงการนำร่องจากบ้านรหัส 2/2 ซึ่งมีอายุการอยู่อาศัยมานานกว่า 100 ปี

7.3.2 ข้อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน หรือมี
 การตั้งถิ่นฐานมานาน จะต้องทำการศึกษาถึงการคงอยู่ของชุมชนเสียก่อนเพื่อให้เกิดแนวทางใน
 การพัฒนาที่เหมาะสม ประวัติของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะนอกจากจะทำให้ได้ทราบถึง
 วัฒนธรรมในชุมชนแล้วยังช่วยให้ความเข้าใจโครงสร้างของประชากรในชุมชน

7.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ชุมชนหลังวัดราชนัดดาทางด้านกายภาพ เพื่อเสนอแนว
 ทางการปรับปรุงพื้นที่ให้มีความเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของประชากร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :

สภาคทอลิกแห่งประเทศไทย, 2533.

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. การตั้งถิ่นฐานมนุษย์: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2540.

ชินครอนกรุ๊ป, บริษัท. แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร:

ชินครอนกรุ๊ป, (ม.ป.ป.).

เต็มศักดิ์ ภาณุวรรณ. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ปริญานุษ วิริยราชวัลลภ. 2539. ความผูกพันต่อชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชี จังหวัดลพบุรี.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัทธา สายหู. "ลักษณะของชุมชนในสังคมไทย" ใน เอกสารการสนทนาวิชาการประวัติศาสตร์กับ

การพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2534, อ้าง

ถึงใน สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนัก

พิมพ์โอเดียน-สโตร์, 2545.

แผนที่ทหาร, กรม. หนังสือที่ระลึกครบรอบวันสถาปนากรมแผนที่ทหาร. กรุงเทพมหานคร: กรม

แผนที่ทหาร, (ม.ป.ป.).

ศิลปากร, กรม. โลหะปราสาทวัดราชนันทดารามวรวิหาร. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), 2538.

ศิลปากร, กรม. วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการ

พิมพ์ จำกัด, 2539.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

โอเดียนสโตร์, 2533.

ภาษาไทย (ต่อ)

สมเกียรติ ปิติบรรเจิดพงษ์. การเปรียบเทียบทัศนคติของพนักงานเกี่ยวกับปัญหาที่อยู่

อาศัย เนื่องจากการย้ายสำนักงานใหญ่ ซ. กรณีศึกษา ธนาคารกสิกรไทยและธนาคารกรุงศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สำนักงานเขตพระนคร. สรุปข้อมูลชุมชนปี 2545. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเขตพระนคร, 2545. (อัดสำเนา)

อศิน รพีพัฒน์ และ คณะ. ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความเป็นจริง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Alonso William (Murphy). Regional policy : reading in theory and applications /
John Friedmann. Cambridge: MIT Press, 1975. อ้างถึงใน
 สมเกียรติ ปิติบรรเจิดพงศ์, 2540.
- Brownell, Baker. The Human Community : it's Philosophy and Practice for a time of
Criss, Harper & Brothers Publishers, N.Y., 1950.
- Hirsch, W.Z. Urban Economic Analysis. New York: McGraw-Hill, 1973.
- Jeffres, Leo W., Dobos, Jean and Sweeney, Marry "Communication and commitment to
 community" Communication Research. 14 No.6 (December), 1987. อ้างถึงใน
 ปรียานุช วิริยะราชวัลลภ, 2539.
- Karp, David A., Stone, Gragory P., Yoels William C., Being Urban : Asociology of City
Life, 1991.
- Lean, W., and Goodall, B. Aspects of land economics. London: Estate Gazette, 1966.
- Merton, Robert K. Social theory and Social structure. Glencoe. Illinois : The Free Press,
 1968.
- Stinner, William F., Mollie, Van Loon and Sehwoong, chung. "Community size, individual
 social position and community attachment" Rural Sociology. 55 No. 4, 1990. อ้าง
 ถึงใน ปรียานุช วิริยะราชวัลลภ, 2539.
- Warren, Roland L. and Lyon, Larry. New Perspectives on the American community.
 Illinois : The Dersey Press, 1983.
- Wasserman, Ira M. "size of place in relation to community attachment and satisfaction
 with community services" Social Indicators Research. 11, 1982. อ้างถึงใน
 ปรียานุช วิริยะราชวัลลภ, 2539.
- Wingo, L. JR. Transportation and Urban Land. New York: Practer, 1969. อ้างถึงใน
 สมเกียรติ ปิติบรรเจิดพงศ์, 2540.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

MappointAsia (Thailand) Company Limited. Smart Map Viewer 3.0[CD-Rom].

กรุงเทพฯ: MappointAsia (Thailand) Company Limited, [2003, December]

วารสารเมืองโบราณ. บทความ. ชุมชนป้อมมหากาฬ "อดีต"ที่กำลังจะไร้อนาคต. แหล่งที่มา:

[http:// www.muangboranjourn.com](http://www.muangboranjourn.com) [2006, January 15]

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

ประกอบการศึกษาเรื่อง "การคงอยู่ของชุมชนพักอาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา ชุมชนหลังวัดราชนัคดา"

หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลทั้งหมดจะเก็บเป็นความลับและจะใช้ในการเขียนวิทยานิพนธ์เท่านั้น

สอบถามเวลา.....น. ถึง.....น.
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ระยะเวลาการอยู่อาศัย.....ปี
 ใหม่ อยู่มานาน สืบทอด

ลักษณะบ้าน บ้านเดี่ยว บ้านแถว ตึก.....ชั้น ขนาดที่ดิน..... ตารางวา
กรรมสิทธิ์ เป็นเจ้าของ เช่าที่ดินทรัพย์สิน เช่าบ้านของวัด เช่าบ้านเอกชน เช่าที่ดินเอกชน

เกี่ยวกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์

- ชื่อ.....เพศ.....อายุ.....
- ปัจจุบันสมาชิกในครัวเรือนมี.....คน
- ให้เล่าถึงข้อมูลส่วนตัวของสมาชิกในครัวเรือน

ลำดับที่	เพศ	อายุ	สถานที่ทำงาน	การเดินทางไปทำงาน	รายได้	อาชีพ
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						

- เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัคดาเมื่อปี พ.ศ.
- ทำไมถึงย้ายมาอยู่ที่นี่ (ให้เล่าประวัติชีวิตของครอบครัวขณะที่อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่ต้นถึงปัจจุบัน)(บันทึกแยก)

เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

- เช่า ราคา.....บาท/เดือน (ค่าเช่า.....บาท เมื่อปีพ.ศ.....)
 ซื้อ เงินสด เงินผ่อน ราคา.....บาท เมื่อปี พ.ศ.....

เกี่ยวกับประวัติของชุมชน

- ทราบหรือไม่ชุมชนนี้ตั้งขึ้นมาเมื่อไร อย่างไร(บันทึกแยก)
- ชุมชนในวันนี้ต่างจากในอดีตอย่างไร(บันทึกแยก)

9. ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจอยู่ที่นี้

- บ้านอยู่ใกล้แหล่งงาน/โรงเรียน
- ทำเลเหมาะสมกับการค้าขาย
- การเดินทางสะดวก
- ราคา/ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสม
- มีสังคมเครือญาติ
- มีเพื่อนบ้าน / คนรู้จัก
- สะดวกสบายมีสาธารณูปโภคครบ
- อื่นๆ (ระบุ).....

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในชุมชน

10. มีญาติอยู่ในชุมชนหรือไม่ (ระบุลงในแผนผัง)
11. มีเพื่อนบ้านที่สนิทสนมในชุมชนหรือไม่ (ระบุลงในแผนผัง)
12. การร่วมกิจกรรมชุมชน
- 12.1 ท่านร่วมกิจกรรมชุมชนบ้างหรือไม่ ทุกครั้ง ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย ไม่เคยร่วม
- 12.2 ท่านเคยร่วมกิจกรรมชุมชนอะไรบ้าง.....
- 12.3 ท่านไม่ร่วมกิจกรรมชุมชนเนื่องจาก.....

เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ

13. มีการประกอบอาชีพภายในบ้านหรือไม่ ไม่มี มี (ระบุ).....
- 13.1 มีลูกจ้างหรือไม่ ไม่มี มี (ระบุ).....
- 13.2 มีใครช่วยในการประกอบอาชีพบ้างหรือไม่ (ระบุ).....
- 13.2 ลูกค้าคือใคร (ระบุ).....
- 13.3 สินค้าที่นำมาขาย ชื่อ/ผลิต จากที่ใด (ระบุ).....
- 13.4 การเดินทางไปซื้อสินค้านั้น (ระบุ).....
13. การไปซื้ออาหาร/ของสด ประจำวันที่ใด (ระบุ).....
14. มีรถยนต์ส่วนตัวหรือไม่ ไม่มี มี จำนวน.....คัน/ จอดรถที่ไหน.....ค่าใช้จ่าย.....

เกี่ยวกับสาธารณูปโภคสาธารณูปการและการเดินทาง

15. รับการรักษาพยาบาลที่ใด (ระบุ).....
16. เวลาว่าง สถานที่นั่งเล่น, พักผ่อน ในชุมชน (ระบุในแผนผัง).....
17. การทำบุญ ไปวัดใด/อย่างไร/ความถี่.....
18. การเดินทางไปยังแหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภคไปไหนบ้าง(ระบุ).....
เดินทางไปอย่างไร.....

เกี่ยวกับการวางแผนด้านที่อยู่อาศัย

19. มีแผนจะย้ายที่อยู่หรือไม่/อย่างไร.....

20. ปัจจัยที่ทำให้ยังคงอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา

- บ้านอยู่ใกล้แหล่งงาน/โรงเรียน
- ทำเลเหมาะสมกับการค้าขาย
- การเดินทางสะดวก
- ราคา/ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสม
- มีสังคมเครือญาติ
- มีเพื่อนบ้าน / คนรู้จัก
- สะดวกสบายมีสาธารณูปโภคครบ
- อื่นๆ (ระบุ).....

เกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อชุมชนและบ้าน

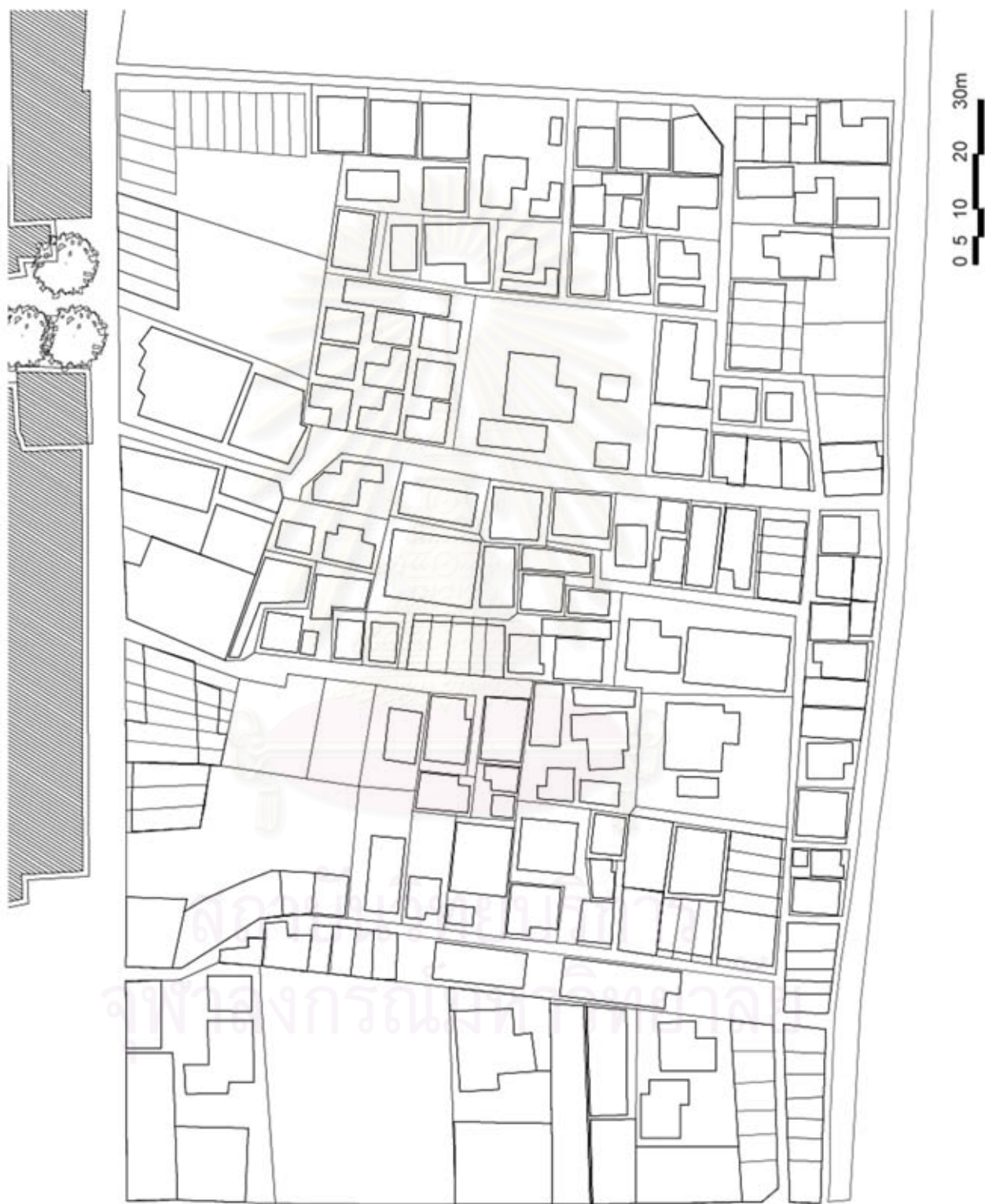
21. ชุมชนนี้่่าอยู่อย่างไร.....(บันทึกแยก)

22. ท่านรู้สึกว่ามีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนี้่่าหรือไม่ ใช่ ไม่ใช่

23. ท่านมีความรู้สึกผูกพันในบ้านหลังนี้่่าหรือไม่ ใช่ ไม่ใช่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผังชุมชนประกอบการสัมภาษณ์

บันทึกการสัมภาษณ์

1. กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดาไม่เกิน 10 ปี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่าประชากรที่มีอายุการอยู่อาศัยไม่เกิน 10 ปี มีจำนวน 11 หลังคาเรือน มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย ในรูปแบบการเช่า ซึ่งมีทั้งการเช่าจากเอกชน 6 หลังคาเรือน เช่าจากวัดราชนั้ดดา 2 หลังคาเรือน และการแบ่งเช่า 3 หลังคาเรือน (เช่าบ้านโดยแบ่งพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยด้วยกันหลายครอบครัว และช่วยกันออกค่าเช่าบ้าน)

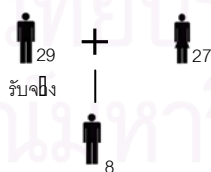
1) การแบ่งเช่า

ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยการแบ่งเช่าที่อยู่อาศัยนั้น ล้วนมีเหตุผลหลักในการเช่าอยู่อาศัย คือ เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำงาน หรือค้าขายในย่านนั้น บ้านแบ่งเช่าจะพบใน 2 ลักษณะ คือ การแบ่งให้เช่าโดยเจ้าของจัดการแบ่งบ้านออกเป็นสัดส่วนสำหรับผู้เช่าแต่ละราย โดยเจ้าของเป็นผู้เรียกเก็บค่าเช่าจากผู้เช่าทุกรายด้วยตนเอง และการเช่าทั้งหลังโดยอยู่อาศัยร่วมกันหลายครอบครัวและช่วยกันออกค่าเช่าบ้าน โดยแต่ละครอบครัวจะมีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน

เหตุผลในการเช่าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/12 เป็นบ้านแบ่งเช่าที่เจ้าของได้แบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านออกเป็นสัดส่วนสำหรับแบ่งให้เช่า 5 ครอบครัว ผู้ที่เช่าอยู่ที่นี่ต่างมีอายุการอยู่อาศัย 3-5 ปี แหล่งงานของทุกครอบครัวต่างอยู่ไม่ไกลจากชุมชน

ครอบครัวที่ 1 จิตรและสามี อยู่ในชุมชนมาประมาณ 3 ปี โดยมาเช่าอยู่ที่นี่เนื่องจากสามีได้มาทำงานเป็นลูกจ้างโรงพิมพ์แถวตรอกหม้อ จึงมาหาที่อยู่ที่มีราคาไม่แพงและใกล้กับที่ทำงาน สิ่งที่ทำให้ตัดสินใจอยู่ที่นั่นนอกจากเรื่องค่าเช่าที่พอจ่ายได้แล้ว ยังพอใจที่มีโรงเรียนสำหรับเด็กเล็กและระดับประถม จึงคิดว่าจะให้ลูกเข้าเรียนที่โรงเรียนสุขุมาศเพื่อความสะดวก และรู้สึกว่าการลดภัยใกล้บ้าน ลูกสามารถเดินไปเรียนได้ด้วยตนเอง

สมาชิกครอบครัวที่ 1

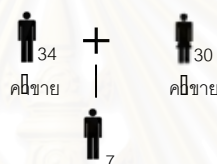
ครอบครัวที่ 2 เอมและพี่ถาวร ย้ายเข้ากรุงเทพฯ มาเพื่อหางานทำส่งเสียลูกที่กำลังเรียนอยู่ต่างจังหวัด เมื่อ 5 ปีที่แล้วที่เพิ่งเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ก็ตระเวนขายอาหารแบบเข็นรถขายไปตามที่ต่างๆ เช่น ถนนราชดำเนิน สนามหลวง โดยอาศัยอยู่กับเพื่อนในช่วงแรก เมื่อมาพบบ้านเช่าที่นี่มีราคาที่สามารถจ่ายได้และสามารถค้าขายได้ในละแวกชุมชน โดยมีความสะดวกทั้งการไปซื้อที่

ตลาดวันชาติ การเตรียมของขายซึ่งสามารถเตรียมในบริเวณบ้านได้ก่อนออกไปขายริมถนน
ดินสอ

สมาชิกครอบครัวที่ 2

ครอบครัวที่ 3 สนเป็นหัวหน้าครอบครัวเดินทางเข้ากรุงเทพฯเพื่อมาหางานทำเมื่อได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่และคิดจะเซ็นรถขายกระเพาะปลาจึงชวนภรรยาพาลูกจากต่างจังหวัดมาอยู่ด้วยกัน เนื่องจากที่นี่มีโรงเรียนประถมอยู่ภายในชุมชนซึ่งสะดวกในการไปโรงเรียนของลูก และทั้งสองคนจะได้ช่วยกันทำมาหากินได้เต็มที่

ภาพ 6.3 สมาชิกครอบครัวที่ 3

ครอบครัวที่ 4 พี่แก้วและสามีเป็นคนบ้านเดียวกับสน ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่เมื่อ 3 ปีที่แล้วตามคำชวนของสน ครอบครัวนี้คิดว่าการเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯน่าจะพอเลี้ยงตนเองได้มากกว่าอยู่ที่ต่างจังหวัด และนำลูกมาอยู่พร้อมหน้ากันรู้สึกอบอุ่นใจ ซึ่งที่นี่ก็มีโรงเรียนอยู่ใกล้บ้าน

สมาชิกครอบครัวที่ 4

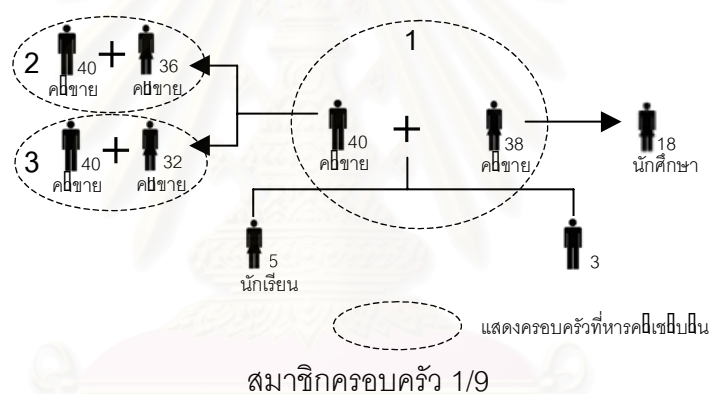
ครอบครัวที่ 5 แจ้กับสุขมีอาชีพขายขนมปังหน้าหมูที่ริมถนนดินสอ ก่อนที่จะมาอยู่ที่นี่ก็เซ็นรถขายไปเรื่อยๆ ที่ไหนขายดีก็อยู่พอรู้สึกว่าการค้าเริ่มไม่ดีก็จะย้ายที่ จนมาขายถนนดินสอแล้วรู้สึกว่ารวยได้เป็นที่พอใจ จึงหาที่อยู่ภายในชุมชนนี้เอง

สมาชิกครอบครัวที่ 5

บ้านรหัส 1/19 เป็นการอยู่อาศัยร่วมกันของพี่น้อง 3 ครอบครัว โดยมีสมพรเป็นพี่ใหญ่ ครอบครัวที่ 1 สมพรและภรรยาเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนเมื่อ 7-8 ปีที่แล้ว โดยมาเช่าบ้านหลังนี้อยู่ในราคา 6,000 บาท สมพรและภรรยามีอาชีพขายราดหน้าที่ริมถนนดินสอในช่วงตอนเย็น เนื่องจากราคาค่าเช่าบ้านที่สูงจึงได้ชักชวนน้องชายและน้องสาวให้มาอยู่ด้วยกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย สมพรบอกว่าที่ตัดสินใจอยู่ที่นี้ก็เพราะคิดว่าจะค้าขายได้ดีถึงราคาค่าเช่าบ้านจะแพงก็ต้องลองดูก่อนแล้วค่อยคิดหาทางแก้โดยการหาคนมาช่วยหารค่าเช่า สมพรมีลูกที่เกิดและโตในชุมชนนี้ 2 คน คนโตเริ่มเข้าเรียนที่โรงเรียนสุขุมาศแล้ว ต่อมาเมื่อหลานทางภรรยาจะมาอาศัยอยู่ด้วยเพื่อศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ครอบครัวที่ 2 และ 3 น้องของสมพรและครอบครัว เดิมอยู่ต่างจังหวัด เมื่อสมพรชักชวนให้มาอยู่ด้วยกันเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย จึงคิดว่าน่าจะดีกว่าทำงานที่ต่างจังหวัดจึงได้ย้ายมาอยู่ด้วยกัน

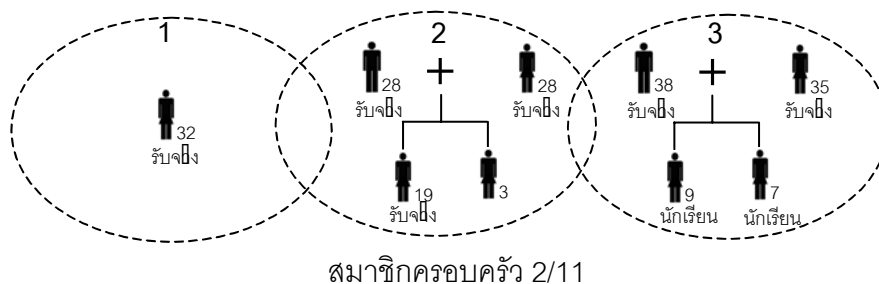

บ้านรหัส 2/11 เป็นการอยู่อาศัยร่วมกันของ 3 ครอบครัวที่เป็นญาติกัน

ครอบครัวที่ 1 พี่ทำอยู่ตัวคนเดียว ประกอบอาชีพรับเลี้ยงเด็กที่บ้าน รายได้ส่วนหนึ่งจะส่งเสียพ่อแม่ที่ต่างจังหวัด บ้านหลังนี้พี่ทำเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่เป็นคนแรก เช่าร่วมอยู่กับคนอื่นๆที่เจ้าของบ้านจัดหามา ต่อมาผู้เช่าเดิมได้ย้ายออกไป พี่ทำจึงชวน ครอบครัวของป้าและน้องสาวให้มาอยู่ด้วยกัน

ครอบครัวที่ 2 ครอบครัวของน้องสาว มีลูกซึ่งยังเป็นเด็กเล็กจึงฝากพี่ทำเลี้ยง ส่วนน้องสาว สามี และลูกคนโตที่อยู่ในวัยทำงาน เป็นลูกจ้างแถวประตูน้ำ ทั้ง 3 คนเดินทางไปทำงานโดยเรือ ซึ่งรู้สึกว่าจะสะดวก ประหยัด และเร็วดี ไม่ต้องเจอรถติด

ครอบครัวที่ 3 ครอบครัวของป้า ประกอบด้วยลูกในวัยเรียนระดับประถม และสามี ป้าและสามีประกอบอาชีพทำพระส่งวัดราชนัดดาโดยไปรับมาทำที่บ้าน ส่วนลูกทั้งสองคนเรียนที่โรงเรียนวัดราชนัดดา

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/12 พบว่ามีความสัมพันธ์ในระดับหลังคาเรือน ถึงแม้ว่าจะเป็นการอยู่อาศัยรวมกันของคนหลายครอบครัวที่ไม่มีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน แต่ด้วยลักษณะอาชีพที่คล้ายคลึงกันทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน เช่นการไปซื้อวัตถุดิบในการเตรียมอาหารร่วมกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย หรือการฝากชื่อของที่ขาดเหลือ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการช่วยเหลือกันเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวเช่นการเตรียมกระเพาะปลาของสน ก็จะมีเพื่อนร่วมบ้านมาจับกลุ่มนั่งคุยกันไปทำงานกันไป บางคนก็ช่วยเด็ดผักชี หั่นต้นหอม เป็นต้น

แต่ความสัมพันธ์ในระดับชุมชนกลับไม่เห็นความสำคัญ จะมีการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเท่านั้น จากการสัมภาษณ์บ้านที่อยู่มานานหรืออยู่ด้านในชุมชนจะมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีกับบ้านที่มีการแบ่งเช่า มีคนอยู่รวมกันมากๆ เพราะคิดว่าอาจจะมีการมั่วสุมเล่นการพนัน ซึ่งทัศนคตินี้อาจทำให้คนกลุ่มบ้านแบ่งเช่านี้ไม่อาจมีปฏิสัมพันธ์ในวงกว้างภายในชุมชนได้

บ้านรหัส 1/19 บ้านหลังนี้ก็เช่นเดียวกันจะไม่ค่อยสูงส่งกับใคร เพราะรู้สึกว่ต่างคนต่างอยู่ดีกว่า ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินเป็นพอ แต่ก็ให้ความร่วมมือในกิจกรรมชุมชนทุกครั้งที่ทราบ โดยจะช่วยลงแรงในการเตรียมงานต่างๆ

ส่วนความสัมพันธ์ในครัวเรือนจะไปซื้อของเตรียมขายพร้อมๆกันเพื่อประหยัดค่ารถ และช่วยกันเตรียมของถ้าหากมีเวลา

บ้านรหัส 2/11 มีความรู้สึกว่ตนเองเป็นคนนอกของชุมชนนี้ และไม่อยากมีส่วนร่วม

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

ในกลุ่มของการครอบครองที่อยู่อาศัยแบบแบ่งเช่าจะมีความพอเพียงในการดำรงชีวิต เนื่องจากการแบ่งเช่าเป็นการลดราคาที่อยู่อาศัยให้ถูกลง โดยยอมเสียความเป็นส่วนตัวที่ต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น แต่เมื่อมองในแง่ของความมั่นคงในการอยู่อาศัยการแบ่งเช่าจะทำให้ผู้เช่ารู้สึกเป็นเจ้าของที่อยู่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการครอบครองแบบอื่นๆ ดังนั้นส่วนใหญ่ผู้เช่าจึงคิดว่อยากจะย้ายไปอยู่ที่อื่นหากพบว่ามีที่ที่ดีกว่า

2) การเช่าจากเอกชน

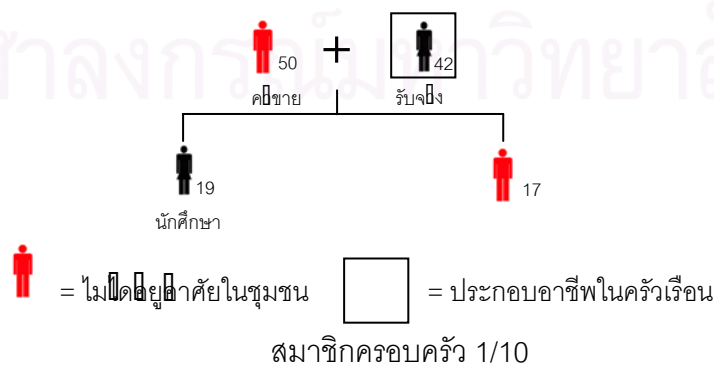
ที่ดินในชุมชนหลังวัดราชนัดดาส่วนใหญ่นั้นเป็นที่ดินของเอกชน ส่วนหนึ่งเจ้าของจะอยู่อาศัยเอง และบางส่วนเจ้าของได้รื้อบ้านเดิมออกแล้วสร้างเป็นบ้านแถวหรือตึกแถวสำหรับให้เช่า ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนไม่เกิน 10 ปี เช่าบ้านจากเอกชนมีลักษณะเป็นบ้านเรือนแถว หรือตึกแถว ราคาเช่าอยู่ระหว่าง 3,000 – 8,000 บาท ขึ้นอยู่กับขนาดและพื้นที่ใช้สอยของบ้าน โดยบ้านแถวชั้นเดียวราคา 3,000 บาทต่อเดือน บ้านแถวสองชั้นราคา 5,000-5,500 บาทต่อเดือน และตึกแถวสามชั้นราคา 8,000 บาทต่อเดือน

เหตุผลในการอยู่อาศัย

ประชากรกลุ่มนี้จะมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวโดยมีสมาชิก 2-4 คน และสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน ดังนั้นการอยู่อาศัยของประชากรกลุ่มนี้จะมีเหตุผลสำคัญเกี่ยวกับเรื่องแหล่งงาน และสถานศึกษา โดยเห็นว่าที่อยู่อาศัยในชุมชนนี้มีทำเลที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพได้ หรืออยู่ใกล้กับที่ทำงานในระยะการเดินทาง และจะให้ความสำคัญกับระยะทางไปยังสถานศึกษาในกรณีที่มีสมาชิกในครอบครัวอยู่ในวัยเรียน ดังนี้

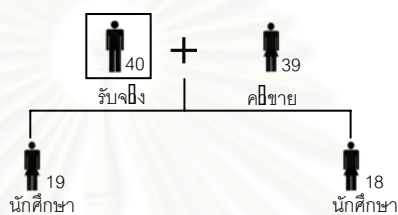
บ้านรหัส 1/10 เดิมเปิดร้านตัดเสื้อผ้าอยู่ที่บ้านที่สำโรง และได้ย้ายมาในชุมชนหลังวัดราชนัดดาเมื่อ 5 ปีที่แล้ว เนื่องจากมีคนรู้จักแนะนำให้มาเช่าอาคารพาณิชย์ที่นี่โดยเห็นว่าทำเลดีเหมาะแก่การเปิดกิจการร้านตัดเสื้อผ้า เนื่องจากบริเวณนี้มีตลาดในช่วงเช้าถึงบ่าย ซึ่งมีผู้ทำงานจากศาลาว่าการกทม. และสรรพากรมาเดินจับจ่ายซื้อของพอสมควร ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่ากิจการร้านตัดเสื้อผ้าของตนเป็นที่พอใจก็คิดว่าจะทำต่อไปเรื่อยๆ ส่วนบ้านที่สำโรงก็กลับไปอยู่ช่วงเสาร์อาทิตย์ โดยในวันจันทร์ถึงศุกร์จะค้างที่นี่และมีลูกสาวมาอยู่ด้วยเพราะมาเรียนหนังสือที่สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ทำให้เดินทางไปเรียนสะดวกกว่าอยู่ที่สำโรง

จะเห็นว่าสาเหตุในการอยู่อาศัยของหลังคาเรือนนี้มาจากปัจจัยภายนอก ในด้านการมีแหล่งที่ทำงานอยู่โดยรอบชุมชนทำให้มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพ

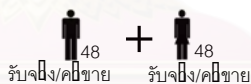
บ้านรหัส 1/14 เดิมผู้ให้สัมภาษณ์เป็นลูกจ้างอยู่ซ่อมรถยนต์ในโรงงานส่วนภรรยาขายอาหารอยู่ที่ตลาดวรจักร เมื่อต้องการเปิดกิจการอยู่ซ่อมรถเป็นของตนเองจึงเลือกที่จะย้ายมาอยู่ที่นี่เพื่อให้ลูกค้าเก่าสามารถตามมาใช้บริการได้เนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากที่เดิมมากนัก ประกอบกับเมื่อ 5 ปีที่แล้วลูกสาวทั้งสองคนกำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนสตรีวิทย์ การย้ายมาอยู่ในชุมชนนี้ก็ทำให้ไปโรงเรียนได้สะดวกมากขึ้น ส่วนภรรยาก็ยังสามารถไปขายอาหารที่ตลาดวรจักรได้เหมือนเดิม

สาเหตุในการเข้าอยู่ของครอบครัวนี้จะมาจากปัจจัยภายนอกในเรื่องการคมนาคม และการเข้าถึงชุมชนที่สะดวกทำให้เหมาะสมแก่การเปิดกิจการอยู่ซ่อมรถ และระยะทางจากบ้านไปยังโรงเรียนของลูกมีความเหมาะสม และระยะทางจากบ้านไปยังแหล่งงานของภรรยา

สมาชิกครอบครัว 1/14

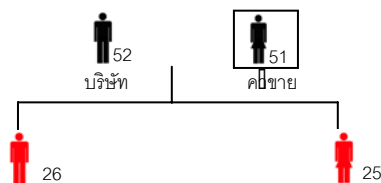
บ้านรหัส 1/29 ผู้ให้สัมภาษณ์และภรรยาอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อหารายได้ส่งเสียลูกๆ ที่อยู่ต่างจังหวัด โดยประกอบอาชีพเป็นพนักงานทำความสะอาดของสำนักงานรักษาความสะอาดกรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชน และมีอาชีพเสริมคือขายข้าวโพดคั่วที่ริมถนนดินสอ

สมาชิกครอบครัว 1/29

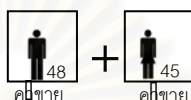
บ้านรหัส 1/31 เมื่อเริ่มต้นเข้าอยู่อาศัยมีสมาชิกในครอบครัว 4 คน ขณะนั้นสามีทำงานบริษัทที่สีลมเดินทางไปทำงานด้วยรถเมล์ ภรรยาเปิดร้านถ่ายเอกสารที่บ้าน ส่วนลูกทั้งสองคนกำลังศึกษาอยู่ที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง การย้ายมาอยู่ที่นี่สะดวกในการเดินทางไปเรียนของลูกทั้งสองพอสมควร เนื่องจากพักที่หอพักของมหาวิทยาลัย เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านก็สามารถกลับโดยรถไฟแล้วมาต่อเรือได้สะดวก

สาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจอยู่ที่นี่เนื่องจากเห็นว่าที่นี่สามารถประกอบกิจการค้าขายได้ดีพอสมควรถึงแม้ว่ากิจการร้านถ่ายเอกสารจะต้องเลิกทำไปเพราะกิจการไม่ดีแต่ก็สามารถเปิดเป็นร้านขายขนมได้เนื่องจากอยู่ใกล้โรงเรียนหลังวัดราชันดดา และสามีก็สามารถเดินทางไปทำงานได้สะดวก

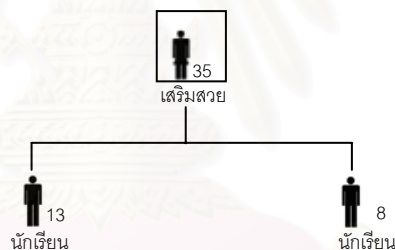
สมาชิกครอบครัว 1/31

บ้านรหัส 1/32 ครอบครัวนี้มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ โดยมีคนรู้จักแนะนำให้มาเช่าบ้านอยู่ที่นี่ จึงย้ายเข้ามาอยู่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2543 โดยประกอบอาชีพขายอาหารตามสั่งที่หน้าบ้าน

สมาชิกครอบครัว 1/32

บ้านรหัส 1/33 ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบอาชีพร้านเสริมสวยที่ชั้นล่างของบ้าน เล่าว่า ก่อนหน้าที่จะมาอยู่ที่นี่ได้พักอยู่กับญาติ หลังจากที่ได้คิดจะเปิดร้านเสริมสวยจึงหาบ้านเช่า และมารู้จักที่นี่เพราะมีคนแนะนำ เมื่อเข้ามาอยู่จึงให้ลูกชายทั้งสองคนเรียนโรงเรียนวัดราชนัดดาซึ่งใกล้บ้านสามารถเดินทางไปเรียนได้ด้วยตัวเอง

สมาชิกครอบครัว 1/33

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

ความสัมพันธ์ในระดับครัวเรือนของประชากรกลุ่มนี้พบว่า มี 3 หลังคาเรือนที่ไม่ได้อยู่อาศัยภายในชุมชนแบบพร้อมหน้าครอบครัว โดยจะมีบ้านที่แท้จริงอยู่ที่อื่น คือ

บ้านรหัส 1/10 ที่มีบ้านอยู่ที่สำโรงโดยวันเสาร์อาทิตย์จะได้พร้อมหน้าครอบครัว พ่อแม่ ลูก ที่สำโรง บ้านในชุมชนหลังวัดราชนัดดานี้เช่าไว้เพื่อเปิดกิจการตัดเสื้อและปักในช่วงวันจันทร์ ถึงศุกร์ กับลูกสาว ซึ่งสามารถเดินทางไปเรียนได้สะดวกกว่าการพักอยู่ที่สำโรง

บ้านรหัส 1/29 และ 1/32 มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อหารายได้ส่งเสียครอบครัวที่ต่างจังหวัด

การอยู่อาศัยแบบเป็นครอบครัวและมีลูกที่อยู่ในวัยเรียนเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แต่ละครัวเรือนยังไม่อยากย้ายที่อยู่อาศัย ดังจะเห็นได้จาก บ้านรหัส 1/33 ที่มีลูกเรียนอยู่ระดับประถมที่โรงเรียนวัดราชนาคา ลูกทั้งสองคนสามารถเดินไปเรียนเองได้โดยไม่ต้องเป็นห่วง เพราะโรงเรียนอยู่ติดกันกับบ้าน ไม่ต้องเดินออกไปที่ถนนใหญ่เลย ทำให้แม่ซึ่งเปิดร้านเสริมสวยอยู่ที่บ้านสามารถทำงานได้เต็มที่

ส่วนบ้านที่มีลูกที่เรียนอยู่ในระดับอุดมศึกษา คือ 1/10 และ 1/14 มีความคิดว่าการอยู่ที่นี้ก็เป็นผลดีกับลูกทำให้เดินทางไปเรียนได้ไม่ลำบาก ถ้าการค้าขายแย่งกว่านี้ก็จะทนอยู่จนลูกเรียนจบถึงจะคิดย้ายที่อยู่

ความสัมพันธ์ในระดับชุมชนพบว่าบ้านรหัส 1/29 จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านน้อยที่สุด โดยผู้สัมภาษณ์เล่าว่า ไม่ค่อยรู้จักหรือให้ความสนใจใคร เพราะต้องออกไปทำงานข้างนอกตั้งแต่เช้า คือไปกวาดถนน พอเสร็จงานกวาดถนนก็ต้องไปขายข้าวโพดคั่วที่ริมถนนดินสอต่อ กว่าจะกลับบ้านก็เย็น เพื่อนบ้านก็พอรู้จักแค่บ้านที่อยู่ละแวกเดียวกันนี้เท่านั้น ส่วนความรู้สึกเกี่ยวกับชุมชนนี้ ตนเองรู้สึกว่าเป็นคนนอก และไม่อยากมีส่วนร่วม

บ้านรหัส 1/10 ก็รู้สึกว่าเป็นคนนอกของชุมชนนี้เช่นเดียวกัน เพราะผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกที่บ้านที่แท้จริงของตนนั้นอยู่ที่สำโรง โดยจะเห็นได้จากการเรียกบ้านที่ชุมชนหลังวัดราชนาคาว่า “ร้าน” และเรียกบ้านที่สำโรงว่า “บ้าน” แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านของบ้านนี้ก็จะมีบ้างในละแวกบ้านใกล้ๆกัน เนื่องจากการประกอบอาชีพเปิดร้านตัดเสื้อทำให้ต้องอยู่ที่ร้านทุกวัน ก็จะมีเพื่อนบ้านผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านแวะเวียนมาคุยด้วยในช่วงบ่าย เช่นเดียวกับบ้านรหัส 1/14 ที่มีการประกอบอาชีพที่บ้านโดยการเปิดเป็นตู้ซัอมรถ ก็จะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านดีพอสมควร คือมีการพบปะพูดคุยกันตามโอกาส ในช่วงกลางวันที่ว่างจากการทำงาน โดยจะสนิทสนมกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เพราะพื้นที่ชุมชนในละแวกของบ้าน 1/14 นี้ไม่สามารถเดินทะลุเข้าไปยังในชุมชนได้

บ้านรหัส 1/31 1/32 และ 1/33 มีการประกอบอาชีพภายในบ้าน จึงมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านละแวกเดียวกันค่อนข้างดี เนื่องจากมีสมาชิกในบ้านที่ไม่ต้องออกไปทำงานข้างนอก การอยู่ที่บ้านทั้งวันทำให้ต้องการเพื่อนที่จะพูดคุยแก้เหงา และมีการพึ่งพากันในด้านอาชีพเข้ามาเสริมความสัมพันธ์อีกทางหนึ่ง โดยสังเกตได้จาก บ้าน 1/32 ซึ่งขายอาหารตามสั่งอยู่ด้านหน้าของบ้าน ส่วนหนึ่งของลูกค้าเป็นเพื่อนบ้านในละแวกนั้น ส่วนบ้าน 1/31 ที่เป็นร้านขายขนมก็พลอยได้ขายน้ำให้กับคนที่มากินข้าวที่ร้านอาหารตามสั่ง เช่นเดียวกับร้านทำนม 1/33 ที่จะอาศัยฝากท้องกับร้านอาหารตามสั่ง และมีลูกค้าจากร้านทำนมมาซื้อน้ำและขนมจากร้าน 1/31 จะเห็นว่า การประกอบอาชีพภายในบ้านเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเกิดขึ้นทั้งในด้านการมีเวลาได้พูดคุยกัน และการเกื้อหนุนกันในด้านเศรษฐกิจ

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

เมื่อดูจากระดับรายได้สามารถแบ่ง ประชากรกลุ่มนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ ระดับรายได้ น้อย ระดับรายได้ปานกลาง และระดับรายได้สูง

บ้านที่มีระดับรายได้น้อย คือ 1/29 1/32 และ 1/33 พบว่าในกลุ่มนี้มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายได้ คือ มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยเป็น ร้อยละ 40 ของรายได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยต่างมีความเห็นว่า ราคาเช่าบ้านที่อยู่ทุกวันนี้มีราคาแพงแต่เพื่อแลกกับการมีแหล่งทำมาหากินก็จำเป็นต้องยอมจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และแหล่งงานที่ กล่าวว่า ผู้มีรายได้น้อยเลือกที่จะอยู่อาศัยใกล้กับแหล่งงานโดยไม่คำนึงถึงเรื่องอื่นเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

บ้านที่มีระดับรายได้ปานกลาง คือ 1/14 และ 1/31 ต่างมีความรู้สึกว่าราคาเช่าบ้านยังค่อนข้างสูงสำหรับเขา แต่การอยู่อาศัยที่นี่ก็สามารถสร้างรายได้และมีความสะดวกในด้านต่างๆ ซึ่งทำให้บ้านทั้งสองหลังต่างมีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยในอนาคตโดยต้องการที่จะมีที่อยู่เป็นของตนเอง โดยขอให้มีความพร้อมทางด้านการเงินและการลงทุน

บ้านที่มีระดับรายได้สูง คือ 1/10 กล่าวว่าไม่ได้วางแผนว่าจะทำร้านตัดเสื้อไปนานเท่าไรหรอกก็คิดว่าจะทำร้านที่นี้ไปเรื่อยๆ เพราะเป็นการสร้างรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัว ประกอบกับมีลูกค้าประจำอยู่จำนวนหนึ่งจึงคิดว่าไม่อยากจะย้ายร้านไปไหน

3) การเช่าจากวัดราชนัสดา

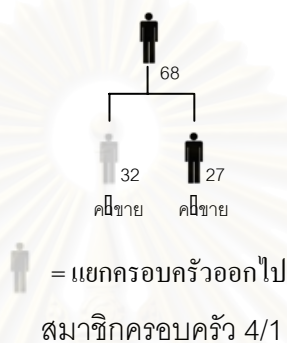
ลักษณะของบ้านที่เช่าจากวัดราชนัสดาเป็นรูปแบบทาวน์เฮาส์ 2 ชั้น มีทั้งหมด 4 หลัง สร้างเสร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ.2538 มีค่าใช้จ่ายในการแรกเข้าอยู่อาศัย 7 แสนบาท และจ่ายค่าเช่าอีกปีละ 1,200 บาท โดยมีสัญญาเช่า 25 ปี

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 4/1 จากการสัมภาษณ์ คุณลุงเจ้าของบ้านเล่าว่า ก่อนหน้าที่จะย้ายมาอยู่ที่นี่ได้เช่าบ้านอยู่หลังศาลาว่าการกรุงเทพมหานครประกอบอาชีพค้าขาย เมื่อทราบว่าวัดราชนัสดามีทาวน์เฮาส์ให้เช่าจึงตกลงใจมาอยู่เนื่องจากรู้สึกว่าราคาไม่แพง ได้อยู่ในเมืองซึ่งสามารถเดินทางไปอยู่ที่ต่างๆได้สะดวกดี และชอบบรรยากาศที่เงียบสงบภายในชุมชนเหมาะสมที่จะใช้อยู่อาศัยเพื่อพักผ่อนในชีวิตบั้นปลายเพราะคุณลุงจะเลิกทำกิจการค้าขายเนื่องจากสุขภาพไม่อำนวย ค่าใช้จ่ายในการเข้าอยู่อาศัยนี้คุณลุงใช้เงินออมที่สะสมมาจากการค้าขาย ส่วนค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมีลูกๆ ส่งเสีย

เหตุผลที่คุณลงเห็นว่าทำให้ตัดสินใจอยู่ที่นี้เพราะรู้สึกที่บ้านหลังนี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ แต่การมีสัญญาเช่า 25 ปีก็ทำให้รู้สึกว่ามีคามมั่นคง และเมื่อหมดสัญญาเช่าแล้วก็คิดว่าน่าจะต่อสัญญาเช่าได้อย่างไม่มีปัญหา

คุณลงเล่าว่ามีลูกชาย 2 คน คนโตได้แต่งงานและอยู่กับครอบครัวย่านคลองสาน แต่ยังคงแวะเวียนมาเยี่ยมและส่งเสียเลี้ยงดูอยู่จนทุกวันนี้ ส่วนลูกชายคนเล็กที่อาศัยอยู่ด้วยกันมีอาชีพค้าขายที่ถนนข้าวสาร ซึ่งการอยู่ในชุมชนนี้ก็มีความสะดวกในการไปทำงานดีและได้อยู่ดูแลพ่อด้วย

บ้านรหัส 4/2 ครอบครัวนี้มีอาชีพค้าขายอยู่ที่ตลาดพระวัดราชนัดดา โดยมีบ้านเดิมอยู่แถวพรานนก เมื่อทราบข่าวว่าทางวัดมีทาวนเฮาส์ให้เช่าจึงสนใจที่จะย้ายมาอยู่เป็นบ้านหลังที่ 2 เพราะไม่เสียเวลาเดินทางและใช้เป็นที่พักของที่จะนำมาขายได้สะดวก โดยมีสมาชิกในครอบครัวที่มาอยู่ที่นี้ 5 คน ประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ พ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ น้องชายและน้องสะใภ้ ซึ่งช่วยกันค้าขายที่วัดราชนัดดา สามีและลูกของผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงอยู่บ้านหลังเดิมที่พรานนก เพราะใกล้ที่ทำงานของสามีและโรงเรียนลูก ผู้ให้สัมภาษณ์จึงไปมาฯระหว่างบ้าน 2 หลังนี้

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

สำหรับบ้าน 2 หลังนี้พบว่าความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนมีการอยู่แบบเป็นครอบครัว มีสมาชิกซึ่งเป็นคนแก่อยู่ทั้ง 2 หลัง ทั้งครอบครัวต่างรู้สึกที่บ้านหลังนี้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองและมีความมั่นคงในการอยู่อาศัย มีความสงบเหมาะแก่การพักผ่อนของผู้สูงอายุ ส่วนความสัมพันธ์ในระดับเพื่อนบ้านและชุมชนกลับไม่ชอบสูงส่งกับใคร รู้สึกว่าต่างคนต่างอยู่สงบสุขดี ซึ่งเป็นลักษณะการคิดแบบสังคมเมือง

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

พบว่าในกลุ่มผู้เช่าจากวัดราชนัดดาเป็นผู้ที่มีฐานะปานกลางค่อนข้างดีจึงสามารถเสียค่าใช้จ่ายเบื้องต้นได้ในราคาถึง เจ็ดแสนบาท

บ้านรหัส 4/1 รู้สึกว่ามีความพอเพียงในแง่ของการดำรงชีวิต เพราะการอยู่ที่นี้คุณลงผู้ให้สัมภาษณ์สามารถดูแลตัวเองได้ดีในระดับหนึ่ง คือ สามารถเดินทางไปยังที่ต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง

โดยสะดวก โดยตอนเช้าจะเดินออกกำลังกายแถวศาลาว่าการกทม. แล้วซื้ออาหารบริเวณตลาดตรอกหม้อ หรือถนนดินสอได้สะดวกไม่ต้องเป็นภาระให้ลูกชายดูแล

บ้านรหัส 4/2 กล่าวว่า การอยู่อาศัยภายในชุมชนนี้ทำให้การประกอบอาชีพค้าขายที่วัดราชนัดดาสะดวกขึ้นมากเพราะไม่ต้องเสียเวลาเดินทาง และสามารถดูแลพ่อแม่ที่อยู่ในวัยชราได้มากขึ้น เมื่อไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางก็ทำให้รายจ่ายภายในบ้านลดลงด้วย

2 กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดา 10-20 ปี

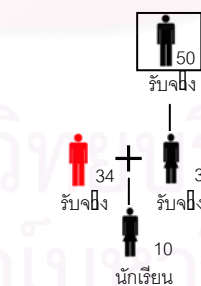
จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดา 10-20 ปี จำนวน 7 หลังคาเรือน มีการครอบครองที่อยู่อาศัยโดยเป็นเจ้าของ 4 หลังคาเรือน เช่าจากเอกชน 2 หลังคาเรือน และแบ่งเช่า 1 หลังคาเรือน

1) การแบ่งเช่า

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 2/1 การเช่าบ้านหลังนี้เป็นการเช่าต่อจากผู้มีกรรมสิทธิ์การเช่าจากทรัพย์สินบ้านถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนเพื่อให้เช่า และแบ่งผู้เช่าได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นครอบครัวที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า เริ่มต้นจากลูกสาวเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อมาหางานทำเมื่อแต่งงานและได้ย้ายมาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนเมื่อ 12 ปีที่แล้ว พร้อมกับสามี โดยขณะนั้นทั้งคู่มีอาชีพรับจ้างที่ย่านบางลำพู ต่อมาสามีได้งานทำที่ต่างจังหวัดจึงไปรับพ่อแม่มาอยู่ด้วย หลังจากเช่าอยู่ได้ระยะหนึ่งพ่อจึงเย็บจักรพระส่งร้านสังฆภัณฑ์ที่บริเวณเสาชิงช้า ปัจจุบันมีลูกสาวอายุ 7 ขวบเรียนอยู่ที่โรงเรียนสุขุมมาศ

สมาชิกครอบครัว กลุ่มที่ 1

กลุ่มที่ 2 เข้าอยู่อาศัยเมื่อประมาณปี พ.ศ.2543 หลังจากที่ผู้เช่าเดิมย้ายออก ผู้เช่ากลุ่มนี้มีจำนวนสมาชิก 3 คนเป็นเพื่อนร่วมงานกัน มีอาชีพรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ค่าเช่าในส่วนที่ผู้เช่ากลุ่มนี้รับผิดชอบจึงแบ่งออกเป็น 3 ส่วนช่วยกันจ่าย

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

กลุ่มที่ 1 แม้จะไม่ได้อยู่พร้อมหน้าครอบครัวแต่ครอบครัวนี้ก็ยังมีแผนที่จะย้ายที่อยู่ เนื่องจากหากย้ายไปอยู่ที่อื่น ก็จะขาดรายได้จากการเย็บจักรพระสงฆ์ที่เสาชิงช้า ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็พอรู้จักในละแวกใกล้เคียงและมีเพื่อนบ้านแวะเวียนมาพูดคุยด้วย เวลานั่งเย็บผ้า ส่วนการร่วมกิจกรรมชุมชนก็ช่วยอยู่เสมอเพราะบ้านอยู่ใกล้กับที่จัดกิจกรรม

กลุ่มที่ 2 ผู้เข้ากลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ในชุมชนในช่วงวันทำงานส่วนวันหยุดมักจะเดินทางกลับบ้านของตนเอง ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็จะไม่ค่อยรู้จักใคร รู้จักแต่เพียงคนในบ้านเดียวกัน และร้านขายอาหารตรงข้ามบ้านเท่านั้น

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

กลุ่มที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบรายได้กับรายจ่ายด้านที่อยู่อาศัย พบว่ามีความเหมาะสม โดยรายจ่ายด้านที่อยู่อาศัยคิดเป็นร้อยละ 8 ของรายได้ ซึ่งผู้อยู่อาศัยเองก็พอใจกับราคาค่าเช่าบ้านที่เป็นอยู่ ส่วนเรื่องการประกอบอาชีพเย็บจักรพระก็เป็นส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ในการที่ได้อาศัยอยู่ที่นี้เนื่องจากการเดินทางไปรับ-ส่ง ของที่ตลาดเสาชิงช้า มีความสะดวกสามารถขึ้นรถเมล์ไปได้

กลุ่มที่ 2 ผู้เข้าทั้ง 3 คนต่างรู้สึกว่าราคาค่าเช่าที่อยู่อาศัยมีราคาถูกและสะดวกในการเดินทางไปทำงาน สภาพแวดล้อมในชุมชนก็มีความสงบเรียบร้อย เมื่อเปรียบเทียบกับราคาที่จ่ายไปถือว่าคุ้มค่าที่พักอยู่ที่นี้ แต่ต่อไปหากมีรายได้มากกว่านี้ก็อยากย้ายไปอยู่ที่อื่น

2) การเช่าจากเอกชน

เหตุผลในการเช่าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/23 ครอบครัวนี้ย้ายมาจากต่างจังหวัด เพื่อประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ มาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนโดยมีคนรู้จักแนะนำมา เมื่อเช่าอยู่ในชุมชนลูกสาวทั้งสองคนก็เรียนที่โรงเรียนสุขุมาศ ซึ่งใกล้บ้าน ครอบครัวนี้มีรายได้จากการขายน้ำส้มที่บริเวณริมถนนราชดำเนิน ส่วนลูกสาวเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนสตรีวิทย์ และสตรีวรนาถ ปัจจุบันคนโตเรียนที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ส่วนคนเล็กเรียนที่ราชมงคลพระนคร

สมาชิกครอบครัว 1/23

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

ครอบครัวนี้มีการออมเงินและวางแผนด้านที่อยู่อาศัยและการซื้อบ้านหลังที่ 2 โดยผ่อนชำระกับธนาคาร โดยซื้อไว้เพื่อเป็นทรัพย์สิน แต่ไม่มีแผนจะย้ายเนื่องจากบ้านหลังใหม่อยู่ไกลถึง

บางกรวย หากย้ายไปก็ไม่รู้จะประกอบอาชีพอะไรการเดินทางก็จะลำบาก ลูกที่อยู่ในวัยเรียนก็จะเดินทางมาเรียนลำบากด้วย

เมื่อสัมภาษณ์ถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า การอยู่ที่นี่มีสังคมที่สงบสุขดี เพื่อนบ้านข้างเคียงก็รู้จักกันบ้างแต่ไม่ได้ให้ความสนิทสนมกับใคร ส่วนการร่วมกิจกรรมชุมชนก็มักจะมีส่วนร่วมแทบทุกครั้งที่มีโอกาส

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

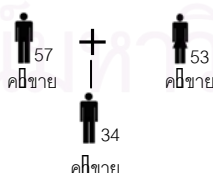
ครอบครัวนี้ทั้งสามีและภรรยาช่วยกันประกอบอาชีพขายน้ำที่ริมถนนราชดำเนิน ซึ่งการค้าขายนี้เป็นรายได้เพียงอย่างเดียวของครอบครัว การได้อาศัยอยู่ในชุมชนนี้จึงมีความสะดวกแก่การประกอบอาชีพตั้งแต่การเตรียมซื้อวัตถุดิบจากตลาดมหานาค กลับมาจัดเตรียมที่บ้านแล้วนำไปขายที่ริมถนนราชดำเนิน

ด้านค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยของครอบครัวนี้ถือว่ามีความเหมาะสม เมื่อเทียบกับรายได้ โดยจ่ายค่าเช่าบ้าน 3,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่มีรายได้ 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 20 ของรายได้

3) การเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

เหตุผลในการเช่าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 2/3 ผู้ให้สัมภาษณ์และสามีมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อมาหางานทำ เริ่มเช่าอยู่ในชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2523 โดยเช่าบ้านหลังนี้ในราคา 2,000 บาทต่อเดือน หลังจากเช่าอยู่ได้ 2 ปี จึงซื้อกรรมสิทธิ์การเช่าจากเจ้าของเดิมเป็นเงิน 140,000 บาท และเสียค่าเช่ารายเดือน เดือนละ 650 บาท ขณะนั้นลูกชายอายุ 11 ปี ได้ย้ายตามมาเรียนที่โรงเรียนวัดบวร ซึ่งสามารถเดินทางไปเรียนได้ ส่วนสามีทำงานบริษัทย่านคลองเตยเดินทางไปทำงานด้วยรถเมล์ ปัจจุบันสามีและลูกประกอบกิจการส่วนตัวที่บางกะปิเดินทางไปทำงานโดยเรือ ส่วนภรรยาขายอาหารบริเวณริมถนนดินสอ

สมาชิกครอบครัว 2/3

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

ความสัมพันธ์ทางสังคมของบ้านหลังนี้พบว่ามีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแม่บ้านกล่าวว่ามักจะไปมาหาสู่กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพื่อพูดคุยกันแก้เหงา

เนื่องจากอยู่บ้านคนเดียว หรือในเวลาว่างอาจจะออกไปห้างสรรพสินค้าที่ย่านบางลำพูกับบ้านข้างๆที่สนิทกัน ส่วนในช่วงเช้าถึงกลางวันจะขายผักที่บริเวณตลาดริมถนนดินสอ โดยมีการเตรียมการขายที่สะดวกมาก คือ ฝากร้านของชำภายในชุมชนให้ซื้อวัตถุดิบไว้ให้โดยไม่ต้องเดินทางไปตลาดด้วยตนเอง

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

การประกอบอาชีพภายในชุมชนโดยการขายผักไทยเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งของรายได้มาจากลูกชายและสามีที่มีแหล่งงานอยู่ที่คลองเตย แม้ว่าจะเป็นระยะทางที่ไกล แต่การเดินทางค่อนข้างสะดวกเนื่องจากเดินทางด้วยเรือด่วน โดยเดินไปลงเรือที่ป้อมมหากาฬ นอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายไม่มากแล้วยังไม่ต้องพบกับปัญหาการ

4) กรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ

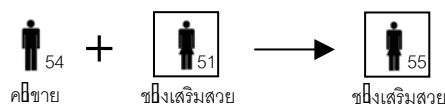
ลักษณะของบ้านในกรรมสิทธิ์ที่เป็นเจ้าของอยู่อาศัยเองนี้ พบว่าเป็นบ้านแถว 2 ชั้นทั้ง 7 หลังคาเรือน บ้านแถวหรืออาคารพาณิชย์เหล่านี้สร้างขึ้นมาโดยเจ้าของที่ดินเดิม เพื่อขายหรือแบ่งให้กับลูกหลาน

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/1 ก่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนหลังวัดราชนัดดา คุณทองเจริญ และภรรยาเช่าบ้านอยู่ย่านเจริญนคร โดยภรรยาประกอบอาชีพเสริมสวย ส่วนคุณทองเจริญเป็นพนักงานธนาคารในเขตพระนคร เมื่อแต่งงานกันมาได้ระยะหนึ่งมีฐานะที่มั่นคงขึ้นมีความต้องการที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จึงหาซื้อที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง โดยต้องการที่อยู่ในตัวเมืองเพื่อการเดินทางไปยังที่ต่างๆจะต้องมีความสะดวก และมีทำเลที่สามารถเปิดร้านเสริมสวยได้ และที่สำคัญต้องมีราคาที่สามารถจ่ายได้ ซึ่งในปี พ.ศ.2525 นั้นได้ซื้อบ้านหลังนี้มาในราคา 2 แสนสี่หมื่นบาท

หลังจากย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหลังวัดราชนัดดาได้ประมาณ 2 ปี จึงมีบุตรด้วยกัน 2 คน บุตรทั้งสองคนนี้เข้าเรียนชั้น ก่อนปฐมวัยและชั้นประถมที่โรงเรียนสุขุมาศซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชน ต่อมาจึงเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนวัดมรรณพาราม และโรงเรียนสตรีวิทย์ ปัจจุบันบุตรทั้งสองเรียนมหาวิทยาลัยและพักที่หอพักมหาวิทยาลัย ส่วนคุณทองเจริญได้ลาออกจากธนาคารเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2540 เพื่อประกอบกิจการส่วนตัว คือ เป็นตัวแทนจำหน่ายขายอุปกรณ์เสริมสวย ภรรยายังคงประกอบอาชีพเปิดร้านเสริมสวยจนถึงปัจจุบันโดยมีพี่สาวมาช่วยทำงาน

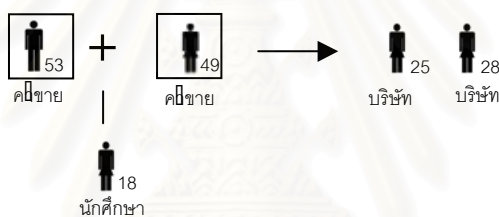
ปัจจุบันครอบครัวนี้มีบ้านหลังที่ 2 ที่พุทธมณฑล สาย 2 โดยผ่อนชำระกับธนาคารมาได้ 5 ปีแล้ว บ้านหลังที่ 2 นี้จะใช้เป็นที่พักผ่อนของครอบครัวพร้อมหน้ากัน ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์

สมาชิกครอบครัว 1/1

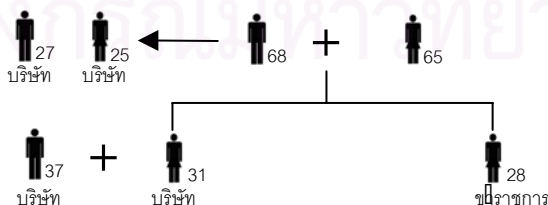
บ้านรหัส 1/3 ก่อนย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ผู้ให้สัมภาษณ์และสามีอาศัยบ้านบิดามารดาอยู่แถวฝั่งธน เมื่อแต่งงานกันได้ระยะหนึ่งคิดจะแยกครอบครัวออกมา จึงหาที่อยู่ที่มีทำเลดีเหมาะแก่การค้าขาย และได้ตัดสินใจซื้อบ้านหลังนี้ เพราะดูแล้วคิดว่าการค้าขายจะไปได้ดีอีกนานและราคาเช่าของบ้านก็เหมาะสมพอจ่ายได้

หลังจากย้ายมาอยู่ในชุมชนและเปิดร้านขายขนมที่บ้าน โดยช่วยกันขายทั้งสามีและภรรยา จนกระทั่งมีบุตรสาวด้วยกัน 1 คน จึงไปรับแม่ของฝ่ายหญิงมาอยู่ด้วยโดยให้ช่วยเลี้ยงหลานและช่วยขายของ ลูกสาวเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนสุขุมาศ และจบมัธยมที่โรงเรียนสตรีวรนารถ ปัจจุบันเรียนมหาวิทยาลัยรามคำแหงโดยเดินทางไปเรียนโดยรถเมล์

สมาชิกครอบครัว 1/3

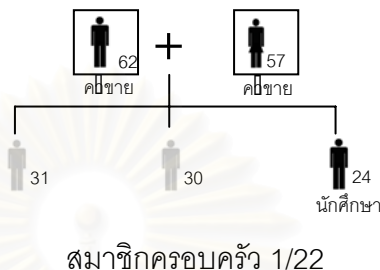
บ้านรหัส 1/15 เดิมบ้านหลังนี้เป็นบ้านพักของพนักงานร้านเมจิวลรี่สรแดง คุณป้าเจ้าของบ้านเป็นพนักงานที่ได้อยู่โดยไม่เสียค่าเช่าจ่ายโดยเข้ามาอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 ซึ่งอยู่ร่วมกัน 3ครอบครัว ต่อมาปี พ.ศ. 2525 ร้านเมจิวลรี่ฯ ยกเลิกการเช่าบ้านให้พนักงานอยู่เป็นสวัสดิการ ครอบครัวนี้เห็นว่าบ้านหลังนี้มีทำเลที่ดีสามารถเดินทางไปยังที่ต่างๆได้สะดวก และไม่ต้องการย้ายที่อยู่เนื่องจากลูกสาวทั้งสองคนกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนสตรีวิทย์ ประกอบกับต้องการที่อยู่อาศัยบ้านเป็นของตนเอง จึงซื้อด้วยเงินออมในราคา 350,000 บาท

สมาชิกครอบครัว 1/15

บ้านรหัส 1/22 คุณป้าเจ้าของบ้านได้ให้สัมภาษณ์ว่าบ้านเดิมอยู่ที่เจริญนคร เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2524 ได้มาซื้อบ้านหลังนี้ด้วยเงินออม ราคา 190,000 บาท เพื่อเปิดเป็นร้านเสริม

สวย โดยยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านเดิม เข้าก็มาเปิดร้านพอเย็นก็ปิดร้านกลับบ้าน กิจกรรมดีพอสมควร ต่อมาปี พ.ศ.2531 จึงย้ายครอบครัวเข้าอยู่อาศัยในชุมชน โดยที่คุณป้า(ผู้ให้สัมภาษณ์) ยังคงประกอบกิจการร้านเสริมสวย ส่วนบ้านหลังเดิมก็ยกให้ลูกชายคนโตอยู่กับภรรยา สมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยคุณป้า สามีและลูกชายคนเล็ก ขณะนั้นอายุได้ 3 ปี เมื่อย้ายมาอยู่ที่นี้จึงให้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดมหารธรรมพาราม

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/1 มีความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับหลังคาเรือนน้อย เนื่องจากการอยู่อาศัยที่นี้เพื่อการประกอบอาชีพในสันจันทร์ถึงศุกร์ การอยู่ร่วมกับครอบครัวในวันเสาร์อาทิตย์จะไปพักอาศัยที่บ้านหลังที่ 2 ส่วนความสัมพันธ์ในระดับชุมชนดีมากเนื่องจาก คุณทองเจริญหัวหน้าครอบครัวเป็นประธานชุมชน และภรรยาเป็นคณะกรรมการชุมชน ครอบครัวนี้จึงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป แต่ความสัมพันธ์ที่พบระหว่างบ้านหลังนี้กับเพื่อนบ้านกลับเป็นความสัมพันธ์แบบต่างคนต่างอยู่ คือการเป็นประธานชุมชนทำให้เป็นคนกว้างขวางรู้จักคนมาก แต่ก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาใคร และไม่ได้สูงส่งหรือมีเวลาว่างที่จะพูดคุยเล่นหรือมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

บ้านรหัส 1/2 สำหรับหลังคาเรือนนี้มีการอยู่อาศัยแบบเป็นครอบครัวพร้อมหน้าประกอบด้วย ยาย พ่อ แม่ และลูก ประกอบกับการเป็นเจ้าของบ้านทำให้เกิดความรู้สึกว่าที่นี้เป็นบ้านเพียงแห่งเดียวที่ตนเองเก็บหอมรอมริบซื้อมาได้ด้วยตนเอง และไม่อยากย้ายไปอยู่ที่ไหน เพราะการอยู่ที่นี่ก็สามารถประกอบอาชีพซึ่งเป็นรายได้หลักเพียงอย่างเดียวของครอบครัว

ความสัมพันธ์ในระดับเพื่อนบ้านและชุมชนของหลังคาเรือนนี้พบว่าสนิทสนมกับเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันที่มีอาชีพค้าขายเหมือนกัน โดยลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทำงานแถวนี้ทำให้เวลาเปิดร้านจะอยู่ในช่วงเช้าถึงบ่าย

บ้านรหัส 1/15 ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในหลังคาเรือนนี้มีการอยู่อาศัยเป็นครอบครัวที่นี้มาตั้งแต่ต้น แม้ว่าในช่วงแรกจะไม่ได้ครอบครองที่อยู่อาศัยแบบเป็นของตนเองทั้งหลัง แต่เนื่องจากการอยู่อาศัยที่นี้มานานทำให้คุณลุงคุณป้าเจ้าของบ้านรู้สึกชินกับการอยู่อาศัยแถวนี้ ส่วนความสัมพันธ์ในระดับเพื่อนบ้านและชุมชนของบ้านหลังนี้มีความคิดว่าต่างคนต่างอยู่มีความสงบสุขดี

บ้านรหัส 1/22 เป็นครอบครัวเล็กๆ ที่มีสมาชิก 3 คน พ่อ แม่ ลูก คุณป้าผู้ให้สัมภาษณ์ และสามีมีอายุมากแล้ว ปัจจุบันไม่ได้ทำงานอะไรเพียงแค่เปิดร้านขายของเล็กๆ น้อยๆ อยู่ที่บ้าน ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนที่โรงเรียนสุษมาศ และคนในชุมชน คุณป้าบอกว่าขายของแค่พอแก้เหงาเบื่อก็ปิดร้านไปเที่ยวแถวๆ นี้ เช่นไปบางลำภู ไปห้างสรรพสินค้า

คุณป้าเล่าว่าสนิทสนมกันดีกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ๆ กัน แต่ก็ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร ส่วนกิจกรรมชุมชนถ้าเป็นงานทำบุญก็จะไปร่วมด้วยทุกครั้ง เพราะเป็นคนที่ทำบุญอยู่เสมอ

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

บ้านรหัส 1/1 ได้รับประโยชน์จากการอยู่อาศัยในชุมชนนี้โดยมีการประกอบอาชีพเปิดร้านเสริมสวยภายในบ้าน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวนี้ยังคงอยู่ที่นี้ไม่ย้ายไปอยู่บ้านหลังใหม่ที่พุทธมณฑลสาย 2 นอกจากนั้นแล้วยังเกี่ยวข้องกับการคมนาคมที่สะดวกสบาย เนื่องจากคุณทองเจริญต้องเดินทางไปติดต่อเรื่องธุรกิจหลายแห่ง ให้การอยู่อาศัยที่นี้สะดวกในวันที่ต้องไปทำงาน

การอยู่อาศัยภายในชุมชนนี้นอกจากจะนำมาซึ่งรายได้ให้กับครอบครัวแล้ว ครอบครัวของคุณทองเจริญ ยังได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางภายในชุมชนหลังวัดราชนั้ดดา

บ้านรหัส 1/2 มีรายได้หลักของครอบครัวจากการค้าขายภายในชุมชนที่พอเพียงกับการดำรงชีวิต เพราะไม่มีค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยหรือการเดินทาง จึงสามารถส่งเสียลูกให้เรียนได้เต็มที่

บ้านรหัส 1/15 การอยู่อาศัยในชุมชนนี้มีความพอเพียงสำหรับคุณลุงคุณป้าเจ้าของบ้าน เนื่องจากสะดวกสบายในการซื้อหาอาหารในชีวิตประจำวันโดยไม่เป็นภาระของลูกๆ ที่ต้องไปทำงาน ในบางวันที่รู้สึกเบื่อก็สามารถเดินทางไปยังที่ต่างๆ ได้สะดวก เช่น บางลำพู หรือห้างสรรพสินค้าต่างๆ คุณลุงบอกว่าการอยู่ที่นี่รู้สึกสะดวกสบาย ต่อไปในอนาคตหากลูกๆ อยากจะย้ายไปอยู่บ้านจัดสรรก็ไม่อยากไปด้วยเพราะคิดว่าอยู่ไกล จะไปไหนก็ไม่สะดวก ไม่อยากเหงาอยู่กับบ้าน

บ้านรหัส 1/22 คุณป้าเจ้าของบ้านให้สัมภาษณ์ว่ารายได้ที่ได้จากการเปิดร้านขายขนมไม่ได้มากมายเท่าไรนัก แค่พอใช้จ่ายในแต่ละเดือนก็พอใจแล้ว นอกจากนั้นคุณป้ายังมีบ้านให้เช่าอยู่ที่ฝั่งธนอีก 1 หลัง ซึ่งพอเพียงที่จะใช้ส่งเสียลูกชายคนเล็กให้เรียนจบ สำหรับชีวิตบั้นปลายของคุณลุงคุณป้าไม่ได้ต้องการสิ่งอื่นใด เพียงมีเงินเก็บไว้ดูแลตัวเองยามเจ็บป่วยก็พอใจแล้ว และการได้อยู่อาศัยในชุมชนนี้ก็มีความสุขสบายดี อยากไปไหนก็ได้ไม่ลำบาก ตอนเช้าก็ไปทำบุญที่วัด กลับมาเปิดร้านขายของถึงตอนบ่ายก็ปิดร้านไปเดินเล่นหรือนอนหลับพักผ่อน พอ

เย็นๆก็เปิดร้านอีกครั้งขายเด็กนักเรียนที่เลิกเรียน ส่วนอาหารก็ไม่ต้องลำบากทำเอง คุณป้าบอก
ว่าซื้อมาแทบทุกมื้อ หรือบางทีเบื่อก็ชวนคุณลุงออกไปกินข้างนอกบ้านสะดวกดี

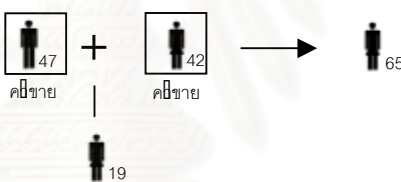
3. กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัคดา 20-30 ปี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการอยู่อาศัย
อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัคดา 20-30 ปี จำนวน 6 หลังคาเรือน มีการครอบครองที่อยู่อาศัยโดย
เป็นเจ้าของ 2 หลังคาเรือน และเช่าจากเอกชน 5 หลังคาเรือน

1) การเช่าจากเอกชน

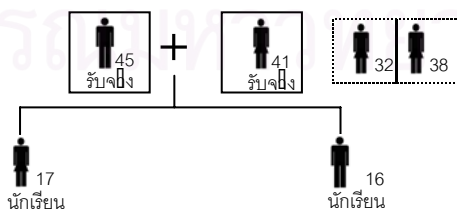
เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/2 ย้ายเข้ามาอยู่เมื่อ ปี พ.ศ.2520 โดยมาเช่าบ้านหลังนี้เพื่อเปิดเป็นร้านขาย
อาหารและเพื่อการอยู่อาศัย ก่อนหน้านั้นเช่าห้องแถวขายอาหารอยู่ที่ตลาดตรอกหม้อ เมื่อมีการ
ขึ้นราคาเช่าจึงคิดจะย้ายที่อยู่ ซึ่งเหตุผลที่เลือกอยู่ที่นี่เพราะราคาเช่าไม่แพงมาก และมี
ทำเลที่จะค้าขายได้ดี

สมาชิกครอบครัว 1/2

บ้านรหัส 1/18 ครอบครัวนี้มีอาชีพรับจ้างทำอุปกรณ์ประกอบพิธีเป็นอาชีพหลัก
(อุปกรณ์ประกอบพิธี คือ บายศรี ดอกไม้ที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานบวช) ก่อนหน้าที่จะย้ายมา
เช่าบ้านอยู่ในชุมชนได้อาศัยบ้านนายจ้างที่รับทำอุปกรณ์ประกอบพิธี เมื่อคิดที่จะรับงานด้วย
ตัวเองจึงย้ายออกมา หลังจากที่ย้ายมาอยู่ในชุมชนมีบุตรด้วยกัน 2 คน และได้เข้าเรียนในโรงเรียน
สุษมาศซึ่งใกล้บ้าน และต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนวัดบวร

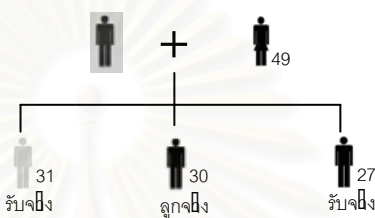

สมาชิกครอบครัว 1/18

บ้านรหัส 1/21 ครอบครัวนี้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อประมาณปี พ.ศ.2524 เมื่อเริ่มเข้า
มาอยู่นั้นสมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วย สามี คุณป้าเจ้าของบ้าน (ผู้ให้สัมภาษณ์) และลูกชาย 3

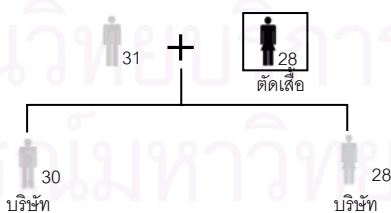
คน ในเวลานั้นเป็นการแบ่งเช่าจากเจ้าของบ้านซึ่งมีอายุมากแล้ว ราคาเช่าจึงไม่แพง โดยครอบครัวนี้ต้องจ่ายเงิน 800 บาทต่อเดือนเป็นค่าที่อยู่อาศัย และคุณป้าก็ช่วยเหลือเจ้าของบ้านเหมือนเป็นญาติกัน ต่อมาเมื่อเจ้าของบ้านเสียชีวิตลง ก็ยังคงอยู่ต่อโดยเช่ากับทายาทซึ่งอยู่ที่อื่น จะมาเก็บค่าเช่าเดือนละครั้ง

ในช่วงเริ่มต้นเข้าอยู่อาศัยสามีของคุณป้ามีอาชีพรับจ้างเป็นช่างซ่อมหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ลูกทั้งสามคนก็ย้ายมาเข้าเรียนที่โรงเรียนสุขุมาศซึ่งอยู่ใกล้บ้าน ส่วนคุณป้าจะอยู่บ้านและดูแลเจ้าของบ้านซึ่งอยู่ในวัยชรามาก

สมาชิกครอบครัว 1/21

บ้านรหัส 1/34 ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าหลังจากที่ตนเองและสามีแต่งงานกันแล้วต้องการแยกครอบครัวออกมาอยู่ด้วยกันลำพัง จึงได้มาเช่าบ้านหลังนี้อยู่เพราะใกล้กับที่ทำงานของสามีซึ่งทำงานอยู่ที่ศาลาว่าการกทม. และตนเองก็เป็นช่างตัดเสื้อมาก่อนจึงเปิดร้านตัดเสื้อที่บ้านซึ่งมีรายได้ที่ดีพอสมควร ส่วนลูกๆที่อยู่ในวัยเรียนก็เรียนที่โรงเรียนใกล้บ้านโดยตลอด ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงมีความสะดวกในการเดินทาง ต่อมาปีพ.ศ. 2542 ได้ซื้อบ้านเป็นของตัวเองที่ย่านพุทธมณฑลสายสอง แต่ยังไม่ย้ายไปอยู่เลยทันทีเพราะลูกทั้งสองคนกำลังเรียนอยู่ที่ธรรมศาสตร์ จึงไปค้างที่บ้านหลังใหม่กันเฉพาะเสาร์อาทิตย์ จนกระทั่งลูกทั้งสองคนเรียนจบในปีพ.ศ. 2545 จึงได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านหลังใหม่ ส่วนบ้านหลังนี้เช่าเพื่อเป็นร้านตัดเสื้อและมาค้างบางวันที่ต้องทำธุระในเมือง เพื่อจะได้ไม่ต้องเดินทางไกล

สมาชิกครอบครัว 1/34

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/2 จากการทำอาชีพขายอาหารที่บ้านทำให้เป็นคนกว้างขวาง ค่อนข้างรู้จักเพื่อนบ้านภายในชุมชนมากแต่ไม่ได้สนิทสนมกับใครเป็นพิเศษเพราะยุ่งอยู่แต่กับการประกอบอาชีพไปวันหนึ่งวันหนึ่ง โดยเฉพาะช่วงเช้าถึงตอนเที่ยงที่มีลูกค้าเข้ามารับประทานอาหารเช้าเต็มร้านตลอดเวลา ส่วนลูกค้าที่เป็นคนในชุมชนก็พอมิบ้างแต่ลูกค้าจากข้างนอกจะมากกว่า โดยจะเห็น

ได้จากวันเสาร์อาทิตย์ที่จะขายได้ไม่ดีเท่าวันธรรมดา ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าถ้าการค้าที่นี้ยังดีต่อไปเรื่อยๆก็คงไม่คิดจะย้ายไปอยู่ที่ไหนเพราะอาชีพหลักของครอบครัวก็คือการขายอาหารอย่างเดียวเท่านั้น อีกอย่างการอยู่ที่นี้ก็ทำให้ลูกสาวที่กำลังเรียนอยู่ที่ราชภัฏธนบุรีเดินทางไปเรียนได้สะดวก เวลากลับบ้านดึกก็ไม่มีห่วงมากเพราะแถวนี้ดูปลอดภัยไม่เปลี่ยว

บ้านรหัส 1/18 บ้านหลังนี้มีสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด 4 คน พ่อแม่ลูก และมีลูกจ้างที่พักอาศัยอยู่ด้วยกันอีก 2 คน โดยมีอาชีพหลักภายในครัวเรือนคือ การทำอุปกรณ์ประกอบพิธี โดยปกติครอบครัวนี้ไม่ค่อยจะยุ่งกับใคร จากการสังเกตของผู้วิจัย ทุกครั้งที่ลงเก็บข้อมูลจะพบว่าบ้านหลังนี้ปิดประตูเงียบตลอดเวลา และจากการสัมภาษณ์ก็ทราบว่าเจ้าของบ้านมีความรู้สึกที่ว่าต่างคนต่างอยู่ไม่ยุ่งกับใครมีความสุขดี

บ้านรหัส 1/21 ครอบครัวนี้มีสมาชิก 3 คน คือ คุณป้าผู้ให้สัมภาษณ์อายุ 61 ปี และลูกชายซึ่งอยู่ในวัยทำงาน 2 คน คุณป้าเป็นคนค่อนข้างเก็บตัวเงียบอยู่กับบ้านไม่ค่อยออกไปยุ่งกับใคร รายได้ของครอบครัวมาจากลูกชายสองคนที่ทำงานอยู่ที่บางพลัดและฝั่งธน และเดินทางไปทำงานด้วยรถจักรยานยนต์ แม้ว่าจะต้องเดินทางไปไกลหน่อยแต่การอยู่ที่นี้ทำให้คุณป้ารู้สึกสะดวกสบาย เพราะได้อยู่บ้านที่มีบริเวณบ้านได้เดินไปไหนต่อไหนได้เอง

บ้านรหัส 1/34 ปัจจุบันครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ค่อยได้พักอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้ อย่างเป็นประจำแล้ว มีเพียงผู้ให้สัมภาษณ์ที่จะมารับตัดเสื้อที่นี้ทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ และมักจะกลับไปค้างที่บ้านพุทธมณฑลสาย 2 ดังนั้นจึงไม่ค่อยได้ยุ่งกับเพื่อนบ้านมากนัก จะพอรู้จักก็แต่คนที่อาศัยอยู่มานานแล้วเหมือนกับตนเอง 3-4 บ้านใกล้ๆกัน

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

บ้านรหัส 1/3 การมีอาชีพหลักคือการขายอาหารที่บ้านทำให้ครอบครัวนี้มีความรู้สึกที่ไม่อยากย้ายไปอยู่ที่อื่นเพราะพอใจกับรายได้ที่เป็นอยู่และค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยก็มีความเหมาะสม และการอยู่ที่นี้ก็สามารเป็นที่พักพิงให้กับญาติได้ โดยมีญาติทางฝ่ายภรรยาจากต่างจังหวัดมาอาศัยอยู่ด้วยและช่วยออกค่าใช้จ่ายภายในบ้านส่วนหนึ่ง

บ้านรหัส 1/18 การประกอบอาชีพทำเครื่องประกอบพิธีของครอบครัวนี้มีความสัมพันธ์กับที่ตั้งของชุมชนเนื่องจาก เป็นที่รู้จักกันในผู้ที่ต้องการเครื่องประกอบพิธีว่าต้องมาติดต่อที่บ้านหลังนี้ และนอกจากนี้ยังทำส่งร้านเครื่องสังฆภัณฑ์บริเวณเสาชิงช้าด้วย

บ้านรหัส 1/21 ความพอเพียงสำหรับครอบครัวนี้คือ การมีค่าเช่าบ้านที่พอจ่ายได้เหมาะสมกับรายได้ของครอบครัว และสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่คุณป้าวัย 61 ปีชอบเพราะมีความเงียบสงบ และสะดวกสบายใกล้ตลาด สามารถเดินไปซื้อกับข้าว หรือการซื้อของใช้ชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง

บ้านรหัส 1/34 ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่ารายได้จากการตัดผ้าช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว

ได้ส่วนหนึ่งจึงยังไม่อยากเลิกกิจการไปเพราะที่มีลูกค้าประจำกันอยู่พอสมควร อีกอย่างบ้านหลังนี้ก็มิไว้เพื่ออาศัยนอนค้างในเมืองเวลาที่มีธุระต้องกลับดึก จะได้ไม่ต้องเดินทางไกล

2) กรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ

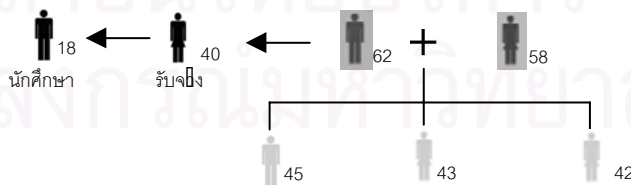
เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/7 ครอบครัวนี้ประกอบอาชีพค้าขายอยู่กับญาติฝ่ายสามี ประมาณปี พ.ศ.2522 ทราบจากคนรู้จักว่ามีบ้านในชุมชนหลังวัดราชันต์ดาประกาศขายจึงซื้อด้วยเงินออม ราคาประมาณ 1 ล้าน 5 แสนบาท รูปแบบบ้านเป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง เมื่อเข้าอยู่อาศัยครอบครัวนี้จึงประกอบอาชีพค้าขายที่บ้านเป็นอาชีพหลัก เมื่อประมาณปี พ.ศ.2541 ได้รื้อบ้านเดิมแล้วสร้างเป็นอาคารสูง 4 ชั้น โดยให้ชั้นล่างเปิดโล่งเป็นพื้นที่ให้เช่าขายของ โดยใช้เงินที่สะสมมาส่วนหนึ่ง และกู้ธนาคารอีกส่วนหนึ่ง พื้นที่ขายของเปิดตั้งแต่ช่วงเช้าจนถึงบ่ายพร้อมกับ ตลาดในซอยที่ออกไปยังถนนดินสอ ส่วนชั้น 2-3 แบ่งเป็นห้องเช่า 10 ห้อง ราคาค่าเช่า 2,000 บาทต่อเดือน ผู้เช่าจะเช่าอยู่กันเป็นคู่ หรืออยู่คนเดียว ส่วนชั้น 4 เป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว

สมาชิกครอบครัว 1/7

บ้านรหัส 1/26 เมื่อ ปี พ.ศ. 2515 ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เข้ามาขออาศัยที่ญาติพี่น้องเพื่อเรียนหนังสือ ขณะนั้นสมาชิกของบ้านมีทั้งหมด 5 คน (รวมผู้ให้สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อเจ้าของบ้านเสียชีวิตลง และทายาทซึ่งมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินต่างย้ายออกไปอยู่ที่อื่นเมื่อแต่งงาน หรือบางคนต้องไปทำงานต่างจังหวัด ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงอาศัยอยู่ที่นี้เรื่อยมาเพราะเป็นการประหยัดค่าเช่าที่อยู่อาศัย และรู้สึกปลอดภัยที่ได้อยู่กับพี่น้อง โดยเป็นการช่วยดูแลบ้านให้ทางหนึ่ง และได้รับหลานชายซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับอาชีวศึกษามาอยู่เป็นเพื่อน

สมาชิกครอบครัว 1/26

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/7 ผู้ให้สัมภาษณ์จะสนิทกับบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนมานานแล้วมากกว่าคนที่มาอยู่ใหม่ แต่ก็รู้จักคนในชุมชนนี้มากเห็นหน้าก็รู้ว่าใครเป็นใคร

สมาชิกประกอบด้วย 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นเจ้าของบ้าน ประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์ สามี และหลานซึ่งมาอาศัยอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ และน้องชาย กับภรรยาทำงานอยู่ที่สีลม ผู้ให้สัมภาษณ์และสามีจะไปมาๆระหว่างบ้านที่ชุมชนนี้กับบ้านหลังที่สอง โดยให้เหตุผลว่าไปอยู่ที่บ้านหลังที่สองแล้วรู้สึกสดชื่นดีได้ปลูกต้นไม้และอยู่กับธรรมชาติ

บ้านรหัส 1/26 ถึงแม้ว่าบ้านหลังนี้จะมีสมาชิกเพียง 2 คนบ้างหลาน มีเครือญาติที่เกี่ยวข้องกันระหว่างหลังคาเรือนคือบ้านรหัส 2/9 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกคุ้นใจที่ได้อยู่ใกล้ๆกับญาติพี่น้อง เนื่องจากตนเองเป็นผู้หญิงโสด การจะไปอยู่ที่อื่นคนเดียวก็รู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัย

ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต

บ้านรหัส 1/7 การมีบ้านอยู่ภายในชุมชนหลังวัดราชนัดดาเป็นการก่อรายได้เป็นจำนวนมากของครอบครัวนี้ แต่ผู้ให้สัมภาษณ์และครอบครัวต้องการบ้านที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีบริเวณจึงต้องมีบ้านหลังที่สอง เพื่อได้อยู่อาศัยยามแก่ชรา

บ้านรหัส 1/26 การอาศัยอยู่ที่นี้เป็นภาระประหยัดรายจ่ายด้านที่อยู่อาศัย และได้อยู่ใกล้ญาติพี่น้อง แม้ว่าจะไกลจากที่ทำงานซึ่งอยู่ที่ตลาดพลู ต้องขึ้นรถเมล์ไปทำงานก็ไม่รู้สึกว่าเป็นความลำบาก และคิดว่าจะอยู่ที่นี้ไปเรื่อยๆ เพราะหลานๆที่เป็นเจ้าของบ้านก็อยากให้เราช่วยอยู่ดูแลบ้านแทน

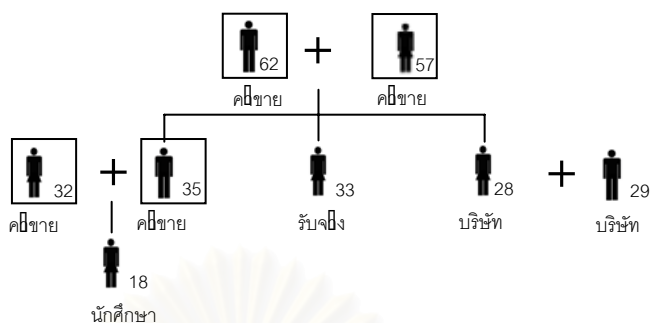
4. กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดา 30-40 ปี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัดดา 30-40 ปี จำนวน 2 หลังคาเรือน มีการครอบครองที่อยู่อาศัยโดยเป็นเจ้าของทั้ง 2 หลังคาเรือน

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

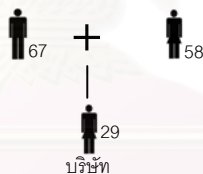
บ้านรหัส 1/9 ครอบครัวนี้เป็นครอบครัวคนจีนที่ประกอบอาชีพขายกล้วยเตี๋ยร่วมกันมานานถึง 40 ปี ได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ประมาณปี พ.ศ.2507 โดยเช่าอาคารพาณิชย์เป็นเงิน 1 แสน 2 หมื่นบาท หลังจากนั้น 15 ปีจึงต่อสัญญาเช่าอีกครั้งเป็นเงิน 1 แสน 5 หมื่นบาท เมื่อหมดสัญญาเช่าครั้งที่สองจึงตัดสินใจซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง เป็นเงิน 5 แสนบาท คุณลุงผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัววัย 62 ปี กล่าวว่ารู้สึกผูกพันกับบ้านหลังนี้มากเพราะเป็นที่ทำมาหากินที่ดี ทำให้สามารถตั้งตัวได้ เงินที่ใช้ซื้อบ้านหลังนี้ก็มาจากการหาเงินได้ภายในบ้านหลังนี้

นี่เอง คิดว่าตนเองได้ตัดสินใจถูกต้องที่สังเกตเห็นว่ามีทำเลที่จะค้าขายได้ดี แม้ออนแรกจะไม่มีเงินจ่ายค่าเช่าก็สู้ไปกู้มาเพื่อให้ได้อยู่ที่นี่

สมาชิกครอบครัว 1/9

บ้านรหัส 1/11 เดิมครอบครัวนี้มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดอยุธยา ได้ย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เนื่องจากสามีจะประกอบกิจการส่วนตัวร่วมกับญาติบริเวณย่านสะพานเหลืองซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนไปประมาณ 3-4 กิโลเมตร ในช่วงนั้นญาติที่อยู่ที่บ้านหลังนี้จะอพยพไปอยู่ต่างประเทศจึงขายบ้านต่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ ในราคา 5 หมื่นบาท ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์และสามีคิดว่าราคาไม่แพง และไม่ไกลจากแหล่งงานมากนัก เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนจึงส่งลูกคนโตเข้าเรียนที่โรงเรียนสุขุมวิทซึ่งใกล้บ้าน ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าในชุมชนมีบรรยากาศศึกษาคึกคักน่าจะค้าขายได้ จึงประกอบอาชีพขายข้าวราดแกงที่หน้าบ้านเป็นการหารายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

สมาชิกครอบครัว 1/11

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/9 บ้านหลังนี้มีการอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิกครอบครัวถึง 8 คน มีการประกอบอาชีพในครัวเรือน คือการขายก๋วยเตี๋ยว โดยมีสมาชิกครอบครัวที่ช่วยค้าขาย 4 คนด้วยกัน คือ คุณลุงเจ้าของบ้านภรรยา และลูกชายกับลูกสะใภ้ ส่วนลูกสาวคนที่สองรับจ้างเย็บเสื้อผ้าอยู่ที่บางลำภู ลูกสาวคนเล็กและลูกเขยเป็นพนักงานบริษัท

คุณลุงบอกว่าลูกชายคนโตที่ช่วยขายก๋วยเตี๋ยวอยู่ทุกวันนี้น่าจะเป็นผู้สืบทอดกิจการของครอบครัวต่อไป ส่วนบ้านหลังนี้ก็คงจะอยู่กันต่อไปเรื่อยๆ ทั้งครอบครัว เพราะลูกคนกลางก็ยังไม่มีครอบครัว ส่วนคนเล็กก็เพิ่งเริ่มต้นชีวิตแต่งงานยังไม่มีเงินมากพอที่จะย้ายไปอยู่ที่อื่น

ครอบครัวนี้ค่อนข้างมีอภยาศัยดีกับเพื่อนบ้านและคนทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยสังเกตจากการ ทักทายผู้คนที่ผ่านไปมาอยู่เสมอของคุณป้าเจ้าของบ้านในระหว่างการให้สัมภาษณ์ แต่เมื่อถาม ถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจากคุณลุงกลับได้คำตอบว่าไม่ข้องเกี่ยวกับใครเท่าไรก็แค่รู้จักคน เยอะแต่ทุกวันนี่รู้สึกว่ต่างคนต่างอยู่จะมีความสุขดีอยู่แล้ว

บ้านรหัส 1/11 ปัจจุบันผู้ให้สัมภาษณ์และสามีเลิกทำงานแล้วเนื่องจากมีอายุมากจึง ต้องการพักผ่อนอยู่กับบ้านเฉยๆ โดยมีลูกสาวคนเล็กของบ้านเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว ซึ่งมีแหล่งงานอยู่ที่ลาดพร้าวและเดินทางไปทำงานด้วยรถยนต์

ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มักจะมีเพื่อนบ้านแวะเวียนมานั่งเล่น พูดคุยกันที่หน้าบ้านอยู่เสมอ

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

บ้านรหัส 1/9 การประกอบอาชีพขายกล้วยเดี่ยวของครอบครัวก่อให้เกิดรายได้ที่พอเพียง กับครอบครัวนี้มาตั้งแต่เริ่มต้นเข้าอยู่อาศัย จนสามารถเก็บออมเงินมาซื้อบ้านหลังนี้เป็นของ ตนเองได้

บ้านรหัส 1/11 เนื่องจากบ้านหลังนี้เป็นบ้านของตนเองผู้ให้สัมภาษณ์ก็ไม่อยากที่จะ ย้ายไปอยู่ที่อื่น ประกอบกับผู้ให้สัมภาษณ์และสามีก็มีอายุมากแล้วจึงไม่อยากย้ายไปอยู่ที่อื่น เพราะรู้สึกว่ไม่คุ้นเคย

5. กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนิตดา 40-50 ปี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 50 หลังคาเรือน พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุการอยู่ อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนิตดา 40-50 ปี จำนวน 13 หลังคาเรือน มีการครอบครองที่อยู่อาศัย โดยเป็นเจ้าของ 3 หลังคาเรือน เช่าจากเอกชน 1 หลังคาเรือน เช่าจากสำนักงานทรัพย์สินฯ 6 หลังคาเรือน เช่าและปล่อยเช่าช่วง 1 หลังคาเรือน และอยู่ในที่ดินสาธารณะ 2 หลังคาเรือน

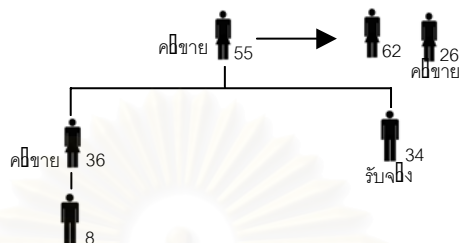
1) การเช่าและปล่อยเช่าช่วง

คือ การเช่าบ้านเพื่อการอยู่อาศัยโดยแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งของบ้านให้คนเช่า

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

เมื่อประมาณ 40 ปีก่อนบ้านรหัส 1/13 เป็นบ้านพักสำหรับ พนักงานร้านอาหาร เมธาวัลย์ศรแดง โดยเจ้าของร้านอาหารจะเช่าบ้านเพื่อให้พนักงานอยู่โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2527 ร้านอาหารได้ปิดกิจการ (ปัจจุบันร้านอาหารนี้ยังคงอยู่แต่เปลี่ยน เจ้าของ) พนักงานที่เคยอยู่ที่บ้านหลังนี้จึงแยกย้ายกันไป

ครอบครัวที่เป็นเจ้าของบ้านในปัจจุบันนี้ เดิมเป็นพนักงานร้านอาหารเมธาวิทยาลัยตรงที่ได้ได้อยู่อาศัยที่บ้านหลังนี้เป็นสวัสดิการ เมื่อร้านปิดกิจการลงจึงเข้าบ้านนี้เพื่ออยู่อาศัยต่อ และเนื่องจากบ้านหลังนี้มีบริเวณกว้างขวางและมีเรือนอยู่ในบริเวณถึง 3 หลัง เจ้าของบ้าน (ผู้เช่า) อาศัยอยู่ในเรือนหลังใหญ่ ส่วนอีก 2 เรือนที่เหลือจึงแบ่งให้เช่า โดยมีผู้เช่าทั้งหมด 6 ครอบครัวด้วยกัน

สมาชิกครอบครัว 1/13 (เจ้าของ)

สำหรับผู้เช่าช่วงอีก 6 ครอบครัวต่างมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด มีอาชีพขายอาหารด้วยรถเข็น บริเวณถนนดินสอ และถนนราชดำเนิน ทุกครอบครัวมีเหตุผลของการมาอยู่ที่นี้เพื่อประกอบอาชีพค้าขายและมีที่อยู่อาศัยที่ใกล้แหล่งงานและมีราคาถูก

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

ครอบครัวที่เป็นเจ้าของบ้านเป็นคนมีอัธยาศัยดีและรู้จักกับคนในชุมชนมากมายเพราะอยู่อาศัยในชุมชนมานาน และมีลักษณะเป็นคนกว้างขวางจึงได้รับการยอมรับจากคนในละแวกบ้านให้เป็นแกนนำในการจัดการทำบุญประจำซอย

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

สมาชิกในครอบครัวนี้มี 3 คน คือ แม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ พี่สาว และหลาน ประกอบอาชีพค้าขาย โดยเช่าพื้นที่อาคารพาณิชย์ริมถนนดินสอ ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบอาชีพเป็นผู้รับเหมาซึ่งต้องเดินทางไปต่างจังหวัดบ่อยๆ ดังนั้นการอยู่อาศัยที่บ้านหลังนี้จึงทำให้การประกอบอาชีพค้าขายมีความสะดวก ส่วนรายได้ที่เกิดจากการแบ่งเช่าบ้านพอดีหักลบกับค่าเช่าบ้านที่ต้องจ่ายในแต่ละเดือนพอดี ครอบครัวนี้มีการวางแผนด้านที่อยู่อาศัยโดยการซื้อบ้านที่บางบัวทองเพื่อเป็นทรัพย์สิน โดยผ่อนชำระในระยะเวลา 20 ปี แต่ก็ไม่ได้ไปอยู่อาศัย เนื่องจากการเดินทางไม่สะดวก

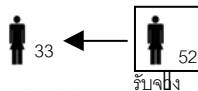
2) การเช่าเอกชน

การเช่าจากเอกชนจะพบว่ามีน้อยลงเมื่อมีอายุการอยู่อาศัยที่มากขึ้นสำหรับ บ้านรหัส 1/30 นี้จะเป็นบ้านที่เช่าจากเอกชนที่อยู่อาศัยในชุมชนนี้นานที่สุดภายในกลุ่มตัวอย่างที่ได้สัมภาษณ์

เหตุผลในการเช่าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 1/30 เมื่อ 45 ปีที่แล้วครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย พ่อ แม่ น้อง

ชาย และผู้ให้สัมภาษณ์(ผู้หญิง) ได้ย้ายมาเช่าบ้านอยู่ที่นี่เพราะพ่อได้ย้ายเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ขณะนั้นผู้ให้สัมภาษณ์อายุ 7 ปี ส่วนน้องชาย อายุ 5 ปี เมื่อย้ายมาอยู่ที่นี่ จึงได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดปริณายกซึ่งอยู่ใกล้บ้าน ส่วนแม่ก็เปิดร้านตัดเสื้อที่บ้าน ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าที่พ่อแม่ตัดสินใจอยู่ที่นี่เพราะใกล้ที่ทำงานของพ่อ และมีโรงเรียนให้ลูกๆ ไปเรียนได้สะดวกจึงตัดสินใจเลือกที่จะอยู่ที่นี่

สมาชิกครอบครัว 1/30

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

ปัจจุบันผู้ให้สัมภาษณ์อยู่ที่นี้กับหลานสาว เพียง 2 คนเท่านั้น โดยอาศัยอยู่แบบไปๆมาๆ ระหว่าง 2 บ้าน ส่วนพ่อกับแม่ย้ายไปอยู่กับน้องชายที่ต่างจังหวัด ตนเองได้ยึดอาชีพช่างตัดเสื้อต่อจากแม่จึงเช่าบ้านหลังนี้ต่อเรื่อยมา กิจกรรมของร้านตัดเสื้อตอนนี้เริ่มซบเซาลงมากซึ่งอาจทำให้ตัดสินใจเลิกเช่าที่นี่

แม้ว่าจะอยู่อาศัยในชุมชนนี้มานานค่อนข้างรู้จักคนเก่าแก่หลายบ้านแต่ก็ไม่ค่อยได้สูงส่งกับใครเพราะไปๆมาๆไม่ได้อยู่ที่นี่ถาวร

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

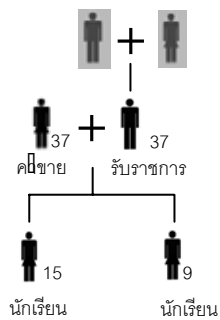
บ้านหลังนี้ถือว่าขาดความพอเพียงในการดำรงชีวิตจากการอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ เพราะผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่ากิจการร้านตัดเสื้อของตนแย่งและ ค่าเช่าบ้านก็รู้สึกว่ามีราคาแพงเมื่อเทียบกับรายได้จากการตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งอาจทำให้ตัดสินใจย้ายออกไปในไม่ช้า

3) การอยู่อาศัยในที่ดินสาธารณะ

จากการสัมภาษณ์บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ดินสาธารณะ 2 หลังคาเรือน พบว่าทั้ง 2 หลังคาเรือนต่างมีบรรพบุรุษที่ได้อยู่อาศัยในที่ดินนี้แบบเป็นสวัสดิการจากสำนักงานรักษาความ ลูกหลานก็ยังคงอยู่อาศัยต่อเรื่อยมาโดยไม่รู้ว่ที่ดินนี้มีกรรมสิทธิ์เป็นของใคร แต่คิดว่าตนเองมีสิทธิ์ในการอยู่อาศัยเพราะอยู่มานานแล้ว

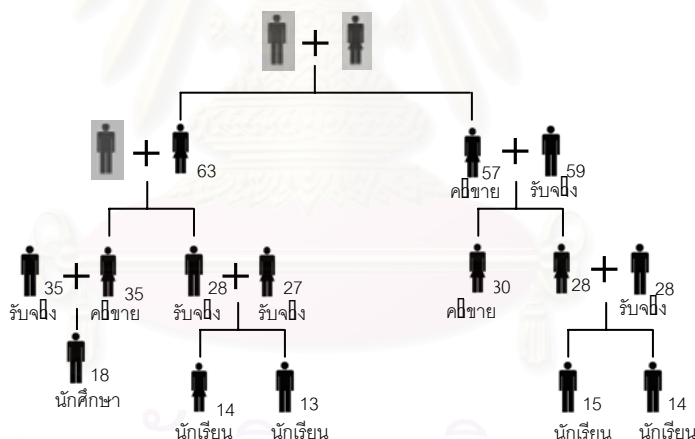
เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

บ้านรหัส 3/1 ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นสะใภ้ของครอบครัว การเข้าอยู่อาศัยเกิดขึ้นในรุ่นพ่อแม่ของสามีซึ่งทำงานรับราชการอยู่ที่ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าที่ดินนี้เป็นสวัสดิการของพ่อแม่สามีให้มาอยู่โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายโดยต้องสร้างบ้านเอง เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตก็ยังคงอยู่อาศัยต่อเรื่อยมา

สมาชิกครอบครัว 3/1

บ้านรหัส 3/2 ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าที่ดินนี้ครอบครัวของตนอยู่อาศัยมาตั้งแต่รุ่น ตายาย โดยได้อยู่เป็นสวัสดิการเนื่องจากตารับราชการฝ่ายกองทัพอของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานในสำนักงานรักษาความสะอาดที่อยู่ติดกันกับที่ดินซึ่งเป็นบ้านอยู่ในปัจจุบัน และลูกหลานก็อยู่อาศัยกันเรื่อยมาโดยไม่เคยมีการชี้แจงถึงเงื่อนไขในการอยู่อาศัย จากการสังเกตสภาพบ้านมีลักษณะไม่ถาวร ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าประมาณปี พ.ศ.2534 เกิดไฟไหม้ และได้สร้างขึ้นมาใหม่ตามกำลังทรัพย์แค่พออยู่ได้ แม้จะไม่ใช่ที่ดินของตนเองแต่ก็มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเนื่องจากตนเองเกิดและโตที่นี่

สมาชิกครอบครัว 3/2

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 3/1 ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบอาชีพขายอาหารสำเร็จรูปช่วงเช้าในตลาดปากซอยด้านถนนดินสอ ส่วนสามีทำงานรับราชการที่กรมโยธาดินแดง เดินทางไปทำงานโดยรถยนต์ส่วนตัว ลูกสาวคนโตเรียนที่โรงเรียนสตรีวิทย์ ส่วนคนเล็กเรียนที่โรงเรียนสุขุมาศ ทั้งสองคนสามารถเดินทางไปเรียนได้ด้วยตนเอง

บ้านรหัส 3/2 ครอบครัวนี้มีการอยู่อาศัยแบบเป็นครอบครัวใหญ่ การประกอบอาชีพของสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่จะค้าขายอยู่ในบริเวณโดยรอบชุมชน ด้วยการเข็นรถเข็นไปเรื่อยๆ ในการเตรียมอาหารไปขายนั้นจะช่วยกันเตรียมร่วมกัน

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

บ้านรหัส 3/1 ครอบครัวนี้มีรายได้ปานกลางแต่ก็มีความรู้สึกสะดวกสบายที่ได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังนี้ เพราะมีการเดินทางที่สะดวก ใกล้โรงเรียนลูกทั้งสองคนและผู้ให้สัมภาษณ์ยังสามารถประกอบอาชีพขายอาหารเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้อีกด้วย

บ้านรหัส 3/2 เนื่องจากเป็นครอบครัวที่มีรายได้น้อย จึงไม่ต้องการที่จะย้ายไปอยู่ที่ไหน เพราะการอยู่ที่นี้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และผู้ให้สัมภาษณ์ก็มีความรู้สึกที่บ้านหลังนี้เป็นมรดกที่บรรพบุรุษของตนเองอยู่อาศัยมา ตนเองย่อมมีสิทธิ์ที่จะอยู่อาศัยต่อไป

4) การเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

กลุ่มตัวอย่างเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ส่วนใหญ่มีอายุการอยู่อาศัยที่นานกว่า 40 ปี มักเป็นการอยู่อาศัยสืบทอดกันมาจากรุ่นพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย

เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย

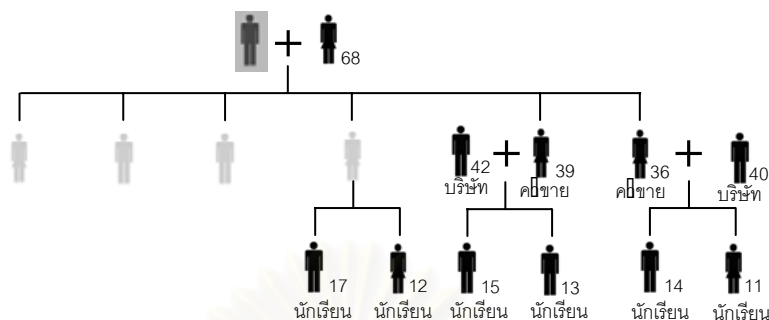
บ้านรหัส 2/4 จากการสัมภาษณ์คุณป้าเจ้าของบ้านทราบว่า คุณป้าเป็นสะใภ้ของบ้านเข้ามาอยู่ที่นี้เมื่อแต่งงานกับสามี พ่อแม่ของสามีคือผู้เช่าเดิม หลังจากที่พ่อแม่ของสามีเสียชีวิตกรรมสิทธิ์การเช่าจึงตกเป็นของสามี ต่อมาปีพ.ศ.2543 สามีเสียชีวิตกรรมสิทธิ์จึงตกเป็นของลูกชาย ซึ่งในการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในครั้งนี้ลูกชายได้ปรับปรุงบ้านใหม่โดยไม่ได้ขออนุญาตกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงต้องเสียค่าปรับเป็นเงิน 180,000 บาท และค่าเช่าจ่ายเดือนละ 1,100 บาท จากเดิมซึ่งเสียเดือนละ 300 บาท

สมาชิกครอบครัว 2/4

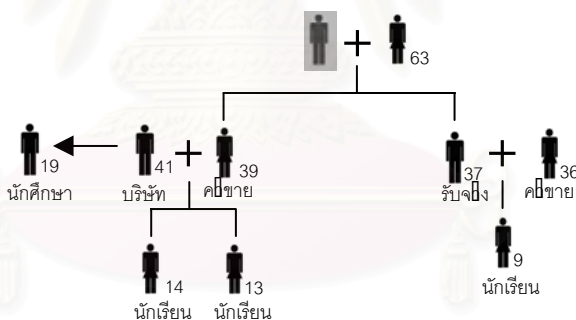
บ้านรหัส 2/6 ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหญิงอายุ 39 ปี เล่าว่าพ่อแม่ของตนได้ย้ายมาอยู่ที่นี้เนื่องจากใกล้ที่ทำงานของพ่อซึ่งทำงานที่กรมประชาสัมพันธ์ ส่วนแม่ประกอบอาชีพขายอาหารที่ริมถนนราชดำเนิน พ่อและแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าอยู่ที่นี้การเดินทางไปทำงานสะดวกและมีโรงเรียนหลายแห่งให้ลูกๆ ได้เข้าเรียนและเดินทางไปเรียนได้โดยสะดวก พี่น้องทั้ง 6 คนของผู้ให้สัมภาษณ์ต่างเรียนโรงเรียนใกล้บ้านทั้งสิ้น ปัจจุบันพี่ 4 คนต่างแต่งงานและแยกครอบครัวออกไปคงเหลือแต่ผู้ให้สัมภาษณ์และน้องสาวที่ยังคงอยู่ที่บ้านนี้ และมีหลานซึ่งเป็นลูกของพี่สาวมา

อาศัยอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ ปัจจุบันบ้านหลังนี้เหมือนเป็นที่พักของลูกหลานเพื่อมาเรียนหนังสือแม้ว่าจะแต่งงานและแยกครอบครัวออกไปแล้ว

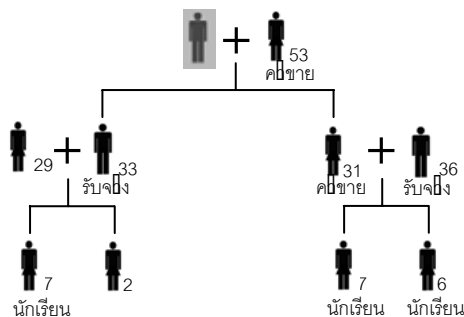
สมาชิกครอบครัว 2/6

บ้านรหัส 2/7 ครอบครัวนี้เป็นครอบครัวเชื้อสายจีน เริ่มเข้าอยู่อาศัยเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2502 ในขณะนั้น พ่อของผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพเป็นพ่อครัวอาหารจีนที่เยาวราช เมื่อมาเช่าบ้านในชุมชนอยู่แม่จึงขายผลไม้แถวริมถนนราชดำเนินเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว แต่เมื่อพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตลง เมื่อปีพ.ศ. 2520 ทำให้ฐานะทางการเงินแยลง ผู้ให้สัมภาษณ์และน้องชายต้องออกจากการศึกษามาค้าขายเพื่อช่วยเหลือทางบ้าน

สมาชิกครอบครัว 2/7

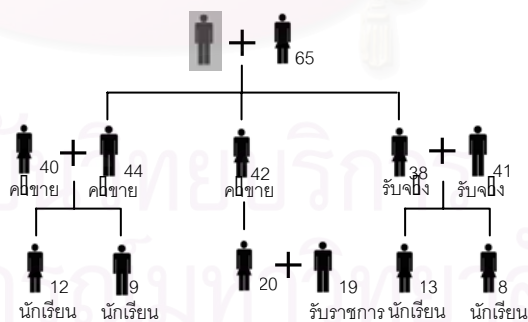
บ้านรหัส 2/8 จากการสัมภาษณ์คุณป้าเจ้าของบ้านอายุ 53 ปี ทราบว่าบ้านหลังนี้เป็นบ้านของญาติทางสามี ซึ่งสามีได้มาอาศัยอยู่เพื่อเรียนหนังสือ เมื่อแต่งงานกับคุณป้าก็ได้พามาอาศัยอยู่ด้วย ต่อมาญาติได้ย้ายครอบครัวไปอยู่ที่อื่น ครอบครัวคุณป้าก็ยังคงอาศัยต่อมาโดยใช้กรรมสิทธิ์เดิมเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินเพื่ออยู่อาศัยที่นี้ต่อมา

สมาชิกครอบครัว 2/8

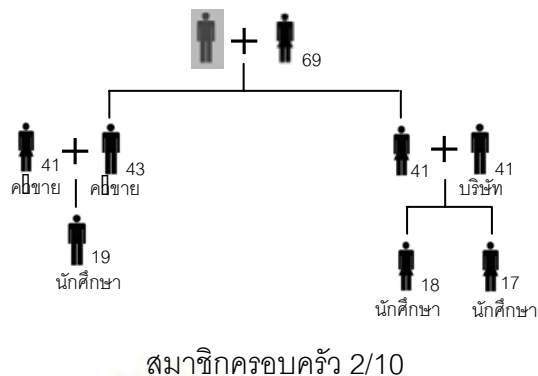
บ้านรหัส 2/9 ครอบครัวนี้มีการอยู่อาศัยมาตั้งแต่รุ่นยายของผู้ให้สัมภาษณ์ มีอายุการอยู่อาศัย 46 ปี เมื่อยายแต่งงานกับตาจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านหลังนี้ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของครอบครัวตา สมัยนั้นตาและยายประกอบอาชีพรับจ้างที่โรงหนังเฉลิมไท จนกระทั่งโรงหนังได้ถูกรื้อไปจึงไม่ได้ประกอบอาชีพได้อีก ครอบครัวนี้ถือได้ว่าการเพิ่มขึ้นของสมาชิกครอบครัวโดยตลอด การแต่งงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นการแต่งงานเข้าบ้านทั้งสิ้นทั้งหญิงและชาย

ตาและยายมีลูกด้วยกันทั้งหมด 3 คน ดังนี้ ลูกชายคนโตและภรรยาประกอบอาชีพขายน้ำส้มที่ถนนราชดำเนิน ลูกสาวคนที่ 2 ขายอาหารที่ถนนราชดำเนิน มีลูกสาว 1 คน ซึ่งแต่งงานและให้สามีย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านด้วย แต่ไม่ได้พักอยู่ประจำเนื่องจากรับราชการทหารอยู่ที่กำแพงแสนจะกลับบ้านในช่วงวันหยุด และลูกสาวคนเล็กและสามีเป็นพนักงานรับจ้างที่โรงหนังสยาม เดินทางไปทำงานโดยรถเมล์ ส่วนเด็กทุกคนในครอบครัวที่กำลังศึกษาอยู่นั้นเรียนที่โรงเรียนสุขมาศ

สมาชิกครอบครัว 2/9

บ้านรหัส 2/10 ครอบครัวนี้มีการอยู่อาศัยตั้งแต่รุ่นปู่ของผู้ให้สัมภาษณ์ จากการสังเกตสภาพบ้าน มีลักษณะการก่อสร้างและการใช้วัสดุสมัยใหม่ เหมือนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง แต่จากการสัมภาษณ์ทราบว่า กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เป็นลักษณะการเช่าที่ดินปลูกบ้าน

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 2/4 จากการสัมภาษณ์คุณป้าเจ้าของบ้านพบว่าครอบครัวนี้เป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีสมาชิก 4 คน โดยคุณป้าบอกว่ามีกันอยู่ 4 คนเท่านั้นไม่มีญาติในกรุงเทพฯอยู่ที่อื่นอีกแล้ว เพราะเดิมเป็นคนต่างจังหวัด ส่วนญาติทางสามีก็ไม่ได้ติดต่อกันอีกเลยหลังจากที่สามีได้เสียชีวิตลง

ส่วนความสัมพันธ์ในสังคมเพื่อนบ้านคุณป้าบอกว่า บ้านแถวนี้ค่อนข้างสนิทกันเพราะอยู่ด้วยกันมานาน โดยเฉพาะจะสนิทกับบ้านรหัส 2/6 จะสามารถฝากบ้านกันได้ มีกับข้าวก็จะแบ่งให้กันอยู่เสมอ

บ้านรหัส 2/6 ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าแม่ของตนมีลูกทั้งหมด 6 คน และทุกคนต่างก็มีบ้านเป็นของตนเองเมื่อแต่งงานแยกครอบครัวกันออกไป แต่แม่ไม่เคยยอมไปอยู่กับลูกคนไหนเลยจะอยู่แต่ที่บ้านหลังนี้เพราะรู้สึกคุ้นเคยและชอบอยู่บ้านไม่มากกว่าบ้านปูน

ผู้ให้สัมภาษณ์และน้องสาวประกอบอาชีพขายอาหารร่วมกันที่ถนนดินสอโดยเช่าอาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนน ส่วนสามีของทั้งสองคนทำงานบริษัทและไปทำงานโดยรถยนต์ส่วนตัว ผู้ให้สัมภาษณ์มีบ้านหลังที่ 2 ซึ่งเป็นบ้านของสามี ทำให้ต้องไปค้างอีกบ้านหนึ่งในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ ส่วนเด็กๆที่เป็นลูกของพี่สาวจะกลับบ้านของตนเองในช่วงวันเสาร์อาทิตย์เช่นกัน บ้านหลังนี้จึงมี แม่ของผู้ให้สัมภาษณ์และครอบครัวของน้องสาวคนเล็กที่อยู่ประจำ

สำหรับความสัมพันธ์ในเพื่อนบ้านผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าจะไม่ค่อยยุ่งกับใครนอกจากบ้านรหัส 2/6 ที่จะสนิทสนมกันดี

บ้านรหัส 2/7 ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นลูกสาวคนโต เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็พาเข้ามาอยู่ในบ้าน โดยสามีทำงานเป็นพนักงานบริษัทย่านคลองถมเดินทางไปทำงานด้วยรถเมล์ มีลูกสาวสองคนกำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดมหารพาราม ส่วนน้องชายของผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อแต่งงานได้พาภรรยาเข้ามาอยู่ในครอบครัว มีลูกชายด้วยกัน 1 คน กำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนสุขุมาศ น้องชายของผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพรับจ้างทั่วไปภายในชุมชน ส่วนภรรยาประกอบอาชีพขายน้ำที่ริมถนนราช

ดำเนินใกล้ๆกับบ้านขายผลไม้ของผู้ให้สัมภาษณ์ ปัจจุบันมีหลานของสามีมาอาศัยอยู่เพื่อเรียนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ไปเรียนโดยรถเมล์

เมื่อถามถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าเนื่องจากอยู่มานานจึงรู้จักคนในชุมชนหลากหลายแต่ไม่สนิทสนมกับใคร นอกจากละแวกบ้านที่จะพบกันบ่อยๆ

บ้านรหัส 2/8 คุณป้า(ผู้ให้สัมภาษณ์) ประกอบอาชีพขายอาหารตามสั่งที่บริเวณริมถนนราชดำเนินโดยมีลูกสาวช่วย ลูกชายและลูกเขยมีอาชีพขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ส่วนหลานเรียนที่โรงเรียนวัดราชันดดา ซึ่งอยู่ใกล้บ้านสามารถเดินไปเรียนได้ด้วยตนเอง

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าที่ตั้งของบ้านรหัส 2/8 และ 2/9 จะมีความสนิทสนมกันดี มักจะมีการนั่งพูดคุยกันที่ม้านั่งข้างบ้านอยู่บ่อยครั้งในช่วงบ่าย และจากการสัมภาษณ์ก็ทราบว่าละแวกบ้านแถวนี้มีความสนิทสนมกันดีเพราะมีคนอยู่บ้านตลอดทั้งวันมักจะไปมาหาสู่กันเสมอ

บ้านรหัส 2/9 ครอบครัวนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่มีการอยู่อาศัยร่วมกันถึง 3 ครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่นอกจากจะพบว่ามีเครือญาติอยู่ภายในครัวเรือนแล้วยังมีการเกี่ยวดองข้ามหลังคาเรือน คือ เป็นญาติกับบ้านรหัส1/26

จากการที่มีคนอยู่ร่วมกันภายในหลังคาเรือนมากส่งผลให้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านหลายหลังคาเรือน คือ ยายก็จะมีสังคมคนแก่ที่มาพบปะพูดคุยกัน ส่วนสมาชิกวัยทำงานก็จะมี การสังสรรค์กันตามโอกาส รุ่นเด็กและวัยรุ่นก็จะมีสังคมในละแวกบ้านที่คบหากัน

บ้านรหัส 2/10 ครอบครัวนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิก 8 คน แต่กลับไม่ค่อยสูงลิ้งกับใคร มักเก็บตัวกันอยู่ในบ้าน

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

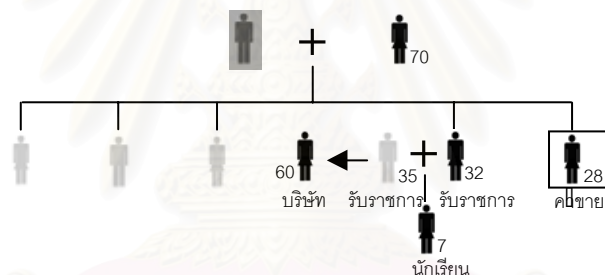
บ้านรหัส 2/4 การอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ก่อให้เกิดความพอเพียงในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีต โดยคุณป้าเจ้าของบ้านเล่าว่าเมื่อก่อนตอนที่ยังสาวอยู่มีอาชีพขายอาหารที่บริเวณริมถนนราชดำเนิน พอลูกชายเรียนจบมีงานทำจึงเลิกขายเพราะลูกไม่อยากให้แม่ต้องลำบาก

สำหรับความพอเพียงในการดำรงชีวิตในปัจจุบันของลูกชายและลูกสะใภ้ นอกจากจะเกิดจากค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมเมื่อเทียบกับรายได้แล้ว ยังเป็นความสะดวกและประหยัดในการเดินทางไปทำงาน ถึงแม้ว่าจะมีที่ทำงานอยู่ภายนอกชุมชนเป็นระยะทางที่ค่อนข้างไกลแต่ก็สามารถเดินทางไปทำงานด้วยเรือได้ซึ่งทำให้ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

บ้านรหัส 2/6 การประกอบอาชีพขายอาหารที่ริมถนนดินสอของผู้ให้สัมภาษณ์และน้องสาวมีความเชื่อมโยงกับการที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนนี้เพราะ ประหยัดเวลาในการเดินทางมายังร้านและสามารถเตรียมวัตถุดิบส่วนหนึ่งได้จากที่บ้านก่อนที่จะไปเตรียมขายจริง นอกจากนั้นยังใกล้กับตลาดที่เป็นแหล่งซื้อของสดที่จะนำมาขาย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าถ้าไม่ได้อยู่ที่บ้านหลังนี้ก็คงเลิกขายเพราะบ้านที่อยู่กับสามีนั้นไกลจากที่นี่มาก แต่อย่างไรก็ตามตนเองและพี่น้องคิดว่าจะ

บ้านรหัส 1/28 ผู้ให้สัมภาษณ์มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด เข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนเพื่อเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดสระเกศ พร้อมกับน้องสาวซึ่งเรียนที่โรงเรียนสตรีวิทย์ เดิมบ้านมีลักษณะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว และเสียค่าเช่าในราคา 300 บาทต่อเดือน เมื่อเรียนจบมัธยมน้องสาวเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ทำงานที่การไฟฟ้าวัดเลียบ ปีพ.ศ. 2518 ได้ซื้อบ้านที่อยู่ี้จากผู้ให้เช่าเป็นเงิน 1 แสนห้าหมื่นบาท ด้วยเงินออมของตนเอง และในปี พ.ศ.2520 ได้รื้อบ้านเดิมออกแล้วสร้างใหม่ เป็นบ้าน 2 ชั้น

บ้านรหัส 1/35 ครอบครัวนี้เป็นครอบครัวคนจีนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพื่อเปิดร้านอาหาร ตั้งแต่สมัยแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ยังสาว โดยมาซื้อเพื่อประกอบกิจการร้านอาหาร ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าสมัยนั้นพ่อและแม่เป็นคนประหยัดมากแม้จะไม่ได้มีรายได้สูงมากแต่สามารถเก็บเงินซื้อบ้านหลังนี้ได้ด้วยเงินสด ราคา 800,000 บาท ผู้ให้สัมภาษณ์มีพี่น้องด้วยกันทั้งหมด 5 คน แต่ปัจจุบันได้แยกครอบครัวออกไปแล้ว 3 คน คงเหลือตนเองและพี่สาว ที่ยังอยู่ที่บ้านหลังนี้ ร้านอาหารปิดกิจการลงเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วเนื่องจาก พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวได้เสียชีวิตลง หลังจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จึงเปิดร้านอาหารที่บ้านขึ้นมาแทนกิจการเดิม

สมาชิกครอบครัว 1/35

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/8 ปัจจุบันครอบครัวนี้ประกอบอาชีพขายของชำที่บ้านเป็นอาชีพหลัก โดยช่วยกันค้าขาย 3 คน มีน้องสาวผู้ให้สัมภาษณ์มาช่วยขายของด้วยอีกแรง ลูกชายและลูกสาวที่กำลังอยู่ในวัยเรียน ระดับอุดมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่ค่อนข้างไกลจากบ้านพอสมควร โดยลูกชายกำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัยสยามเดินทางไปเรียนโดยรถเมล์ และลูกสาวเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนธรรมวิรักษ์ เดินทางไปเรียนโดยรถรับส่งของโรงเรียน

ครอบครัวนี้เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี อาจเป็นเพราะการประกอบอาชีพขายของชำที่ต้องพบปะกับคนในชุมชนอยู่เสมอ ลูกค้าของร้านมีทั้งคนในชุมชน และคนจากข้างนอกที่มาเดินซื้อของบริเวณตลาดริมถนนดินสอ ในบางครั้งที่ร้านอาหารในชุมชนขาดเหลืออะไรก็จะมาซื้อจากร้านนี้

บ้านรหัส 1/28 ผู้ให้สัมภาษณ์อายุ 61 ปีอาศัยอยู่ที่นี้เพียงคนเดียว และมีลักษณะเป็นคนที่ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร โดยให้ความเห็นว่าต่างคนต่างอยู่สบายใจดีกว่าไม่อยากจะยุ่งกับใคร

เพื่อนบ้านที่พอรู้จักก็จะเป็นบ้านข้างๆที่เป็นเจ้าของบ้านเดิม และจะรู้จักเฉพาะคนเก่าแก่ที่อยู่มานานแต่ก็ไม่ได้พบหน้ากันบ่อยนัก ส่วนคนที่มาใหม่นั้นจะไม่รู้จักเลย

บ้านรหัส 1/35 ปัจจุบันมีสมาชิกในครัวเรือน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ แม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ อายุ 70 ปี พี่สาวและลูก และแม่สามีของพี่สาว

ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งประกอบอาชีพเปิดร้านขายของที่บ้าน ส่วนพี่สาวของรับราชการที่เขตสัมพันธวงศ์ มีลูก 1 คน กำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดปริณายกซึ่งสามารถเดินทางไปเรียนด้วยตนเองได้ ส่วนสามีทำงานอยู่ต่างจังหวัด แม่ของสามีซึ่งมาอยู่ด้วยทำงานที่โรงแรมไกลเด้นย่านประชาชื่นไปทำงานโดยรถเมล์

เพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงต่างรู้จักและแวะเวียนมาพูดคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์อยู่เสมอในยามว่าง โดยเฉพาะบ้านแถวเดียวกันที่อยู่ติดๆกัน 5 หลังนี้จะรู้จักกันหมดฝากบ้านกันได้

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

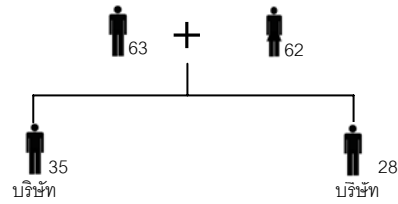
บ้านรหัส 1/8 ความพอเพียงของครอบครัวนี้คือการมีที่อยู่เป็นของตนเองและสามารถหารายได้จากการอยู่อาศัยในบ้านหลังนี้

บ้านรหัส 1/28 ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าการได้อยู่อาศัยในชุมชนนี้คือความสงบสุขในบ้าน ปลอดภัยหลัง เกษียณอายุราชการของตนเอง สามารถพึ่งพาตัวเองได้โดยเดินทางไปยังที่ต่างๆได้สะดวกตามความต้องการเนื่องจาก ที่ตรงนี้อยู่กลางเมืองมีสาธารณูปโภคพร้อม และการมีกรรมนาคมที่สะดวกของย่านนี้ ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมียรถยนต์เพราะสามารถใช้บริการสาธารณะได้สะดวกกว่า จึงขายรถยนต์ที่เคยใช้ไป

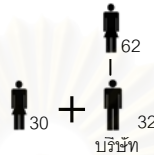
บ้านรหัส 1/35 ผู้ให้สัมภาษณ์และครอบครัวรู้สึกผูกพันกับบ้านหลังนี้เนื่องจากเป็นบ้านที่พ่อแม่ร่วมกันสร้างขึ้นมาน้ำพักน้ำแรง และปัจจุบันนี้รู้สึกว่าการมีบ้านเป็นของตนเองเป็นเรื่องยากครอบครัวตนเองก็รู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของบ้านแม้ว่าจะเป็นบ้านหลังเล็ก แต่ก็มีความสะดวกสบาย ในเรื่องการเดินทาง มีโรงเรียนอยู่ใกล้บ้านซึ่งทั้งตนเองและพี่สาวก็เรียนแถวนี้ หลานสาวก็ได้เข้าเรียนโรงเรียนที่สามารถเดินทางไปเรียนเองได้อย่างสบาย และประการสุดท้ายที่สำคัญคือ ทำเลของบ้านเป็นทำเลที่ค้าขายได้ถือเป็นมรดกอย่างหนึ่งให้กับลูกหลานที่จะเก็บไว้ทำมาหากิน จึงรู้สึกว่าบ้านหลังนี้ให้ความสุขกับครอบครัวได้ตลอดมา

6. กลุ่มที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนหลังวัดราชนัลดดา 50 ปี ขึ้นไป

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 หลังคาเรือน พบว่า มี 11 หลังคาเรือนที่มีอายุการอยู่อาศัยในชุมชนมานานกว่า 50 ปี มีการครอบครองที่อยู่อาศัยโดยเป็นเจ้าของ 9 หลังคาเรือน และเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 2 หลังคาเรือน

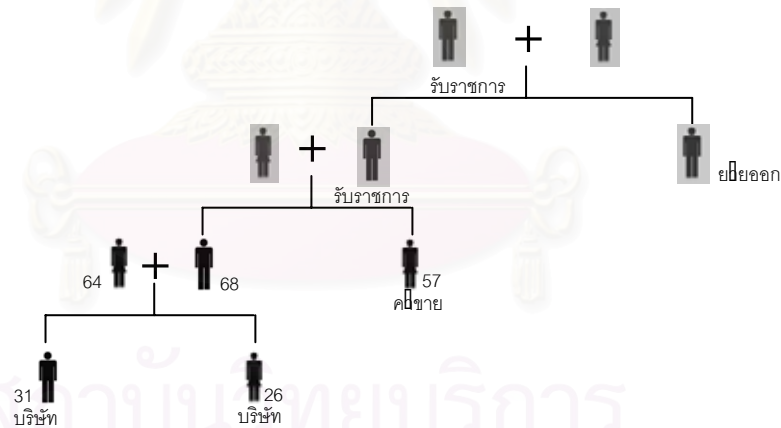

สมาชิกครอบครัว 1/16

สมาชิกครอบครัว 1/17

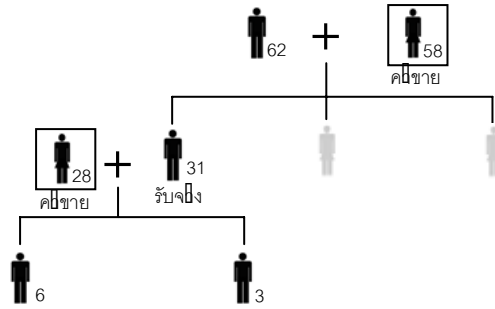
บ้านรหัส 1/20 ครอบครัวนี้อยู่อาศัยในชุมชนมานานกว่า 50 ปี เป็นครอบครัวข้าราชการที่อยู่อาศัยกันมา 4 ชั่วรุ่น ปัจจุบันรุ่นหลานที่ยังไม่แต่งงานก็ยังคงอาศัยร่วมกัน มีสมาชิกในครัวเรือน 5 คน คุณป้าที่ประกอบอาชีพค้าขาย จะนำอาหารไปตั้งขายที่ปากซอย โดยจะมีลูกจ้างมาช่วยล้างจานและขนของ ส่วนสมาชิกรุ่นหลานทำงานบริษัทที่ดอนเมือง และสี่ลม

สมาชิกครอบครัว 1/20

บ้านรหัส 1/24, 1/25 จากการสัมภาษณ์คุณลุงเจ้าของบ้านทราบว่า ครอบครัวนี้อยู่กันมา 5 ชั่วรุ่น โดยคุณลุงเป็นรุ่นที่ 3 ซึ่งเป็นเขยของครัวเรือนนี้ เท่าที่พอจะสืบสาวประวัติได้ความว่า พ่อตาของคุณลุงมีอาชีพเป็นนายธนาคารใกล้ๆกับพระบรมมหาราชวัง ส่วนแม่ยายเป็นแม่บ้าน

เมื่อก่อนที่ดินข้างเคียงอีก 2 แปลงนี้เคยเป็นที่ดินผืนเดียวกันมาก่อน โดยเป็นบ้านไม้ได้ถูกลูกสูงที่อยู่กันมาแต่โบราณ แต่เมื่อประมาณ 20 ปีก่อนเกิดไฟไหม้ จึงได้แบ่งแปลงที่ดินออกเป็น 3 ส่วนแก่ทายาท เพื่อสร้างบ้านขึ้นมาใหม่ของแต่ละครอบครัว ซึ่งปัจจุบันมีการสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัยเพียง 2 แปลงเท่านั้น ที่เหลืออีก 1 แปลงคงปล่อยให้ว่างไว้

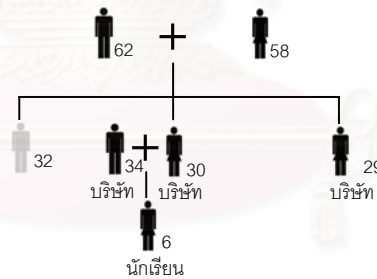

สมาชิกครอบครัว 1/24

สมาชิกครอบครัว 1/25

บ้านรหัส 1/27 ครอบครัวนี้มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนนานมาก จากการสัมภาษณ์ทราบว่ามีการเข้าอยู่อาศัยที่นี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยบรรพบุรุษที่เข้าอยู่อาศัยนั้นมีอาชีพรับราชการ มีตำแหน่งเป็นหลวง แปลงที่ดินที่บ้านในปัจจุบันถูกตัดแบ่งแก่ทายาทในแต่ละรุ่นจนเหลือให้เห็นเป็นแปลงย่อยๆ เดิมเป็นที่ดินผืนเดียวกันที่ดินส่วนใหญ่ยังคงตกเป็นของคนในตระกูล ยกเว้นที่ดินแปลงหน้าสุด(บ้าน 2/28) ที่ได้ขายให้แก่บุคคลอื่น

สมาชิกครอบครัว 1/27

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการคงอยู่ของชุมชน

บ้านรหัส 1/4, 1/5, 1/6 ครอบครัวนี้อยู่อาศัยภายในชุมชนกันมาตั้งแต่รุ่นยายของผู้ให้สัมภาษณ์ สมาชิกที่ยังคงอยู่ในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

สมาชิกที่อยู่ในวัยทำงานที่บ้านทั้งสามหลังเป็นพี่น้องกัน พี่น้องบางคนก็แต่งงานและย้ายออกไปสร้างครอบครัวใหม่ที่อื่น ปัจจุบันแม่ที่อยู่ในวัยชราอยู่ในความดูแลของน้องสาวคนสุดท้องที่ยังไม่มีครอบครัวที่บ้านรหัส 1/5 ซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์บอกว่า ลูกคนอื่นก็ชวนให้แม่ไปอยู่ด้วยแต่ไม่ยอมไปอยู่กับคนอื่นเพราะไม่ชิน แม่ไม่ชอบอยู่ที่นี้เพราะไม่เหงามีคนอยู่ด้วยตลอดและมี

กิจกรรมให้ทำบ้างคือการช่วยลูกๆขายของ ซึ่งมีอยู่ถึง 3 ร้านบางวันก็ไปช่วยร้านลูกอีกคนหนึ่ง แล้วแต่ว่าอยากคุยกับใคร

ส่วนบ้านรหัส 1/4 ซึ่งเป็นพี่สาวคนโตของบ้านอยู่อาศัยกับสามีและแม่ของสามีที่มาอาศัยอยู่ด้วยตั้งแต่แต่งงานกัน ช่วงวันเสาร์อาทิตย์ที่เป็นวันปิดร้านครอบครัวนี้จะไปพักกับลูกสาวที่แต่งงานแยกครอบครัวออกไปอยู่ที่อื่น

บ้านรหัส 1/6 ชั้นล่างเปิดเป็นร้านขายอาหารเหนือ เจ้าของบ้านคือพี่ชายคนรอง อายุ 40 ปี มีแหล่งงานอยู่ที่สาทรและขับรถไปทำงาน ส่วนภรรยาขายอาหารที่บ้าน มีบุตร 2 คน ปัจจุบันเรียนที่ราชภัฏธนบุรี และสตรีวิทย์ มีพี่ชายฝ่ายภรรยามาอาศัยอยู่ด้วยในช่วงวันจันทร์ถึงศุกร์เพื่อทำงานที่ศาลาว่าการกรุงเทพฯ และหลานจากต่างจังหวัดมาอาศัยเพื่อเรียนหนังสือที่ มศว. ประสานมิตร และพาณิชย์พระนคร ในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ที่ปิดร้านครอบครัวนี้จะไปพักที่บ้านอีกหลังหนึ่งซึ่งเป็นบ้านของทางครอบครัวภรรยา เพื่อดูแลบ้านและพ่อแม่ของภรรยา

ทั้ง 3 ครอบครัวต่างมีการประกอบอาชีพขายอาหารแลเครื่องดื่มคล้ายกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอโดยในตอนเช้ามีรถที่ต้องไปซื้อของมาเตรียมประกอบอาหารก็จะไปตลาดพร้อมๆกัน โดยจ้างรถสามล้อเครื่องเจ้าประจำให้มารับและส่ง

จะเห็นได้ว่าเครือญาติกลุ่มนี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมภายในครอบครัวทั้งในการเป็นพี่น้องและการพึ่งพาอาศัยกันในการประกอบอาชีพ

บ้านรหัส 1/20

ครอบครัวนี้ประกอบด้วยสมาชิก 5 คน คือ คุณป้าผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบอาชีพขายอาหารที่บริเวณปากซอยของบ้าน คุณป้าอายุ 57 ปีและยังไม่มีครอบครัวจึงอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้กับครอบครัวของพี่ชาย ปัจจุบันพี่ชายและพี่สะใภ้เกษียณอายุราชการแล้ว มีลูกชายและลูกสาวที่อยู่ ในวัยทำงานเป็นผู้หารายได้ให้กับครอบครัว

การอยู่อาศัยมานานตั้งแต่รุ่นตายายของผู้ให้สัมภาษณ์ทำให้เกิดความผูกพันในที่อยู่อาศัย และคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและเพื่อนบ้าน เวลาที่ไม่มีคนอยู่บ้านก็ไม่ต้องเป็นห่วงบ้านมากนักสามารถฝากบ้านไว้กับเพื่อนบ้านข้างๆกันได้

บ้านรหัส 1/24, 1/25

คุณลุงผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าไม่อยากย้ายไปอยู่ที่อื่นเพราะรู้สึกว่าจะอยู่ที่นี่มานานจนมีคนรู้จักคุ้นเคยในชุมชนหลากหลายแล้วรู้สึกว่าเป็นบ้านของตนเอง แม้จะไม่ได้สนิทสนมกับใครเป็นพิเศษแต่ก็คุ้นหน้าคุ้นตากันทั้งชุมชน ด้วยความที่เป็นคนกว้างขวางคุณลุงจึงได้รับเลือกให้เป็นรองประธานชุมชน และใช้พื้นที่บริเวณลานข้างบ้านเป็นที่ประชุมและจัดงานต่างๆของชุมชน

บ้านรหัส 1/27

2) การเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

บ้านรหัส 2/2, 2/5 ครอบครัวนี้อาศัยเป็นตระกูลเก่าแก่ของชุมชน มีการเช่าอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยได้อยู่อาศัยที่บ้านหลังนี้เป็นสวัสดิการ ในสมัยนั้นเจ้าของบ้านเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงการคลัง ถือตำแหน่งคุณพระศรีสาคร นับได้ว่าเป็นบ้านที่มีคนนับหน้าถือตาที่สุดในสมัยนั้น เมื่อคุณพระเสียชีวิตลงลูกหลานยังคงอยู่อาศัยต่อเนื่องเรื่อยมาโดยจ่ายค่าเช่ากับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ส่วนครอบครัwb้านรหัส 2/5 นี้เป็นทายาทของบ้านรหัส 2/2 โดยคุณตาของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นลูกชายของคุณพระเจ้าของบ้านคนแรก

คุณตาของผู้ให้สัมภาษณ์ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่บ้านหลังนี้ (2/5) หลังจากแต่งงานกับคุณยาย และนับได้ว่าเป็นมรดก แต่กรรมสิทธิ์ที่แท้จริงของที่ดินเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ดังนั้นเมื่อสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้เป็นผู้เข้ามาดูแลจัดการเรื่องกรรมสิทธิ์ จึงมีการจ่ายค่าเช่าตั้งแต่ ปี พ.ศ.2521 ปัจจุบันกรรมสิทธิ์การเช่าเป็นของแม่ผู้ให้สัมภาษณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวเดือนเต็มดวง บุญคง เกิดเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2539 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท หลักสูตรเคหพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย